

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ingi- liz- ler

JEREMY
PAXMAN

Bir
Milletin
Psikolojisi

Türkçesi:
İbrahim
Kapaklıkaya

ISBN: 978-625-7014-82-3

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 295

Tarih

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Editör
Sezai Saraç

Yayın Hazırlayan
Silvan Alpoğuz

Düzeltili
Cihan Aldık

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

Kapak
Harun Tan

1. BASKI

Mayıs 2020
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 34989

Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad.
No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok
Kat: 2 34310 Haramidere -
Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452
Tel: 212.412 17 00

© **Kitabın orijinal adı: The English: A Portrait of a People**

Eserin Türkiye hakkı AnatoliaLit Ajansı aracılığıyla Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir. İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İngilizler

Bir Milletin Psikolojisi

J E R E M Y P A X M A N

T Ü R K Ç E S İ
İ B R A H İ M K A P A K L I K A Y A

K E T E B E

Jeremy Paxman

Yorkshire'da doğdu ve Cambridge'de eğitim gördü. Panorama için 10 yıl boyunca yaptığı yurtdışı haberleriyle gazetecilik ödülü aldı. Penguin tarafından yayımlanan; *Friends in High Places: Who Runs Britain?*, *Fish, Fishing and the Meaning of Life*, *The English* and *The Political Animal* olmak üzere üç kitabı var. Yazar halen Newsnight ve University'de sunuculuk yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Birinci Bölüm	
Kayıp Kıta Ülkesi	13
İkinci Bölüm	
Komik Yabancılar	37
Üçüncü Bölüm	
İngiliz İmparatorluğu	57
Dördüncü Bölüm	
“Gerçek İngiliz” ve Diğer Yalanlar	73
Beşinci Bölüm	
Biz Mutlu Azınlığız	91
Altıncı Bölüm	
Hisler Dünyası	107
Yedinci Bölüm	
Evde Tek Başına	129
Sekizinci Bölüm	
Daima Bir İngiltere Olacaktır	157

Dokuzuncu Bölüm

İdeal İngiliz.....	193
--------------------	-----

Onuncu Bölüm

Eşikle Tanışın!	225
-----------------------	-----

On Birinci Bölüm

Eski Ülke, Yeni Giysiler.....	251
-------------------------------	-----

<i>Teşekkürler</i>	287
--------------------------	-----

<i>Son Notlar</i>	289
-------------------------	-----

Jessica, Jack ve Victoria'ya

ÖNSÖZ

İngiliz olmak eskiden çok kolaydı. İngilizler yeryüzünün en kolay tanınan insanlarıydı. Dilleri, davranışları, giysileri ve kova dolusu çay içmeleriyle hemencecik ayırt edilirlerdi.

Şimdi ise her şey çok daha karmaşık. Zaman zaman üst dudağı gergin, sakın veya yünlü ayakkabılı birileriyle karşılaştığımızda İngiliz olduklarını anlıyor ve eğlenceli tepkiler veriyoruz. Artık İngiliz'i tanımlayan gelenekler öldü ve bugün ülkenin temsilcileri diplomatlar ya da politikacılardan ziyade şarkıcılar.

İmparatorluk dönemi İngilizleri, tıpkı İskoçlar, Gallerliler ve bazı İrlandalılar gibi Britanya pasaportu taşıyorlardı. Ancak 'İngiliz' olmanın 'Britanyalı' olmakla aynı olup olmadığı konusunda çok fazla düşünmeleri gerekmiyordu: Bu iki terim hemen hemen aynı anlama geliyordu. Günümüzde ise İngiliz ve Britanyalı terimlerini birbiriyle karıştırmak kadar bir İskoçyalıyı öfkeli edebilecek başka bir şey yoktur. Çünkü İngiltere'nin Kelt komşularının özerklikleri gittikçe artıyor. İskoç ve Galler parlamentoları için yapılan Mayıs 1999 seçimleri, bir zamanlar yerel parlamentoların güçlendirilmesi fikrini icat eden İşçi Partisi tarafından Birleşik Krallığı güçlendirecek seçimler olarak tanıtılıyordu. Belki de gerçekten öyleydi. Ancak şimdi bu durum kuşkusuz tamamen değişti. En azından İskoçya, her zaman kendisine özgü hukuk

ve eğitim sistemi, medenî ve entelektüel gelenekleri bulunan bir millettir. Şimdi kendi hükümetine sahip ve kendilerine yetki ve güç verilen siyasî kurumların daha fazlasını istemeyeceklerini düşünmek imkânsızdır. Nitekim konuşma dili de bu değişen ilişkiyi yansıtmaya başladı. Bir iki yıl önce İskoçya'daki olaylardan bölgesel olaylar olarak söz ederken, şimdi gittikçe artan biçimde 'millî' olaylar olarak söz ediyorlar. BBC kendi personeline, Galler'den artık 'Prenslik' olarak söz etmenin kabul edilemezliği konusunda bir talimat bile yayınladı.

Sonra bir de Avrupa problemi var. Avrupalı seçkinleri kısılcasına alan kolektif tutku veya aldanışın nereye varacağını kim bilebilir? Eğer başarılı olursa, Avrupa Birleşik Devletleri güçlenirken Birleşik Krallık gereksiz hale gelecektir.

Bir de ne İngiltere ne de başka bir ülkenin sermaye dalgalanmasını tek başına kontrol altına alamayacağı, kendi vatandaşlarının geçimini sağlamayı garanti edemeyeceğine dair yozlaştırıcı bir bilinç ortaya çıktı. Milli hükümetin ana görevi, gittikçe artan oranda vatandaşlarının kültürünü geliştirmek olmaya başladı.

Bu dört unsur; yani imparatorluğun sona ermesi, Birleşik Krallık'ta oluşan çatlaklar, İngilizlere Avrupa'ya bağlanmaları için yapılan baskılar ve uluslararası ticaretin kontrol edilemezliği benim merakımı uyandırdı. İngiliz olmak ne anlama geliyordu?

Bu soru siyasî bir soru olsa da bu kitap, sözcüğün dar anlamıyla siyasî bir eser değildir. Bu eserde İngilizlerin kendileri hakkındaki güncel kaygılarının kökenini geçmişten bayraklarını dünyanın her yerine taşıyan ideal İngiliz erkekleri ve kadınlarını hemen tanınır kılan özelliklere doğru keşfetmeye çalışacağım. Sonrasında da bu özelliklerin bugün ne durumda olduğuna bakmayı amaçlıyorum.

Bu alamet-i farikalardan bazılarının belirlenmesi nispeten kolaydır. Büyük bir kıtada değil, bir adada doğmuş olmalarının etkisi oldukça açıktır. Protestanlık reformunun kiliseyi olması gereken konuma oturttuğu bir ülkeden geliyorlar. Atalarından miras olarak bireysel özgürlüğe derin inancı devraldılar.

Diğer özellikler ise daha derinlerdedir. Örneğin İngilizler neden baskı altında olma duygusundan bu kadar hoşlanıyor gibi görünüyorlar? İngilizlerin spor oyunları takıntısının ardında yatan neden nedir? Cinsellik ve yiyeceğe karşı tuhaf tavırlarını nasıl kazandılar? Olağanüstü ikiyeüzlölük yeteneklerini nereden aldılar?

Seyahat ederek, konuşarak ve okuyarak bu sorulara cevaplar aradım. Birkaç yıl sonra biraz daha bilinçlendim ve farklı bir soru seti oluşturdum.

Kendimi her zaman onlardan birisi olarak düşünmüşken, şimdi İngilizleri yazarken “Onlar” diye söz ettiğimi yeni fark ettim. “Onlar” sonsuza kadar anlaşılmaz olmayı sürdürecekler.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYIP KITA ÜLKESİ

*Herkese hangi milliyetten olmayı tercih edeceklerini sorun.
Yüzde doksan dokuzu İngiliz olmayı tercih edecektir.*

- CECİL RHODES

Bir zamanlar İngilizler kim olduklarını biliyorlardı. Elllerinde hazır bir sıfatlar listesi vardı: İngilizler nazik, telaşsız, ihtiyatlı ve sıcak su torbalarını cinsel yaşama tercih eden insanlardı. Yetiştirdikleri insanlar ise Batı dünyasının en gizemlileriydi. Düşünürlerden çok icraat yapanlar, ressamalardan çok yazarlar, aşçılardan çok bahçıvanlar yetiştirmişlerdi. Toplumsal sınıfların varlığına inanan, geri kafalı, duygularını dile getiremeyen insanlardı. Görevlerini yaptılar. Bir özdeyişe konu olacak kadar üstün bir metanete sahiptiler: Lord Uxbridge “Aman Tanrım, bacağımı kaybettim” diye haykırdı gülleler savaş alanının her yanına boca olurken. “Aman Tanrım! Sen de mi?” diye cevap verdi Wellington Dükü. Efsaneye göre Somme’da bir siperde ağır yaralı olarak yatan bir askerin tek söylediği “Mızımızlanmamalıyım” idi. En kıymetli varlıkları şerefleliydi. Sadık ve güvenilirlerdi. Bir İngiliz’in sözü, kanla imzalanmış senet kadar sağlam kabul edilirdi.

Yıl 1945. Nihayet İngiliz halkının her türlü uyanış hareketini yönlendiren, hiç bitmeyecek gibi görünen 2. Dünya Savaşı bitmiştir ve İngilizler artık rahat bir nefes alabileceklerdir. Sanayi şehirlerinin her yerinde Alman Hava Kuvvetleri'nden yadigâr harabeler var. Oldukça hasarsız kurtulmuş şehirlerdeki çarşılar farklı mağaza cephelerinden oluşan yapboz gibi görünüyor. İş yerlerinin büyük çoğunluğu Napolyon'un ünlü iğneleyici sözü "une nation de boutiquiers", *Mağazacılar Milleti* ifadesine konu olan küçük bireysel dükkânlardan oluşuyor. Yirmi otuz yıl içinde küçük esnafı işsiz bırakacak kadar büyüyecek mağaza zincirleri de yeni yeni arz-ı endam etmiş. O tarihte Boots eczaneler zincirine yolunuz düşse, işiniz kütüphanede kitap değiştirmek kadar kolay olacaktır. Akşamına da belki sinemaya gidebilirsiniz.

2. Dünya Savaşı'nın ülkesinin "en iyi zamanı" olduğunu söyleyen Churchill'e katılmak için birçok haklı nedeniniz var. Churchill, Britanya ve Britanya İmparatorluğu'ndan söz ediyordu. Ancak o imparatorluğun değerleri, İngilizlerin kendilerinin icat ettiğini düşünmekten hoşlandıkları değerlerdi. Kesinlikle savaş ve savaştan hemen sonrası, İngilizlere özgü net ve olumlu bir kimlik duygusunun hafızada varlığını kanlı canlı koruduğu son zamanlardı. O zamanda yaşayanlar, bu kimlik duygusunun Noël Coward'ın Kelly'nin batışına dair romanından uyarlanan *In Which We Serve* gibi filmlere yansımaları izlediler. Filmde Alman denizaltıları tarafından batırılan destroyerin hayatta kalan mürettebatı, can kurtaran salında uzanmış haldeyken geminin batmadan önceki günlerini hatırlarına getirirler. Aslında hatırladıkları İngiltere'nin güçlü zamanlarıdır. Kaptan ve mürettebat, aksanlarından dolayı ayırt edilebilmekteyse de, ülkelerini neyin temsil ettiği konusunda aynı temel inançları paylaşmaktadırlar. Ülkeyi temsil eden özellikler düzenli, hiyerarşik bir yapı içinde yer alır. Bu yapıda savaş tıpkı köydeki şenlik esnasında yağın yağmur gibi katlanılması gereken bir sıkıntıdan ibarettir. Burası saf, özverili bir ülkedir. Burada kadınlar yerlerini bilirler ve çocuklar yatağa gitmeleri söylendiğinde sessizce ve görev duygusuyla yatmaya giderler. Kadınlar hava saldırıları esnasında birbirlerine "Yaygara koparmayın" derler, "Bir dakika sonra çayımızı içeceğiz!"

Astsubay kıdemli deniz üstçavuş evinden ayrılırken kayınvalidesi bir daha ne zaman kıyıya ayak basacağını sorar.

“Her şey Hitler’e bağlı” der üstçavuş.

“Kendini ne sanıyormuş o?” diye sorar kayınvalide.

“Bak şimdi doğru dedin!” diye karşılık verir damadı.

In Which We Serve, kültürlerinin soyunun tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıya olan bir millete dair açık bir propaganda filmi idi. Bu yüzden çok aydınlatıcıdır. Bize İngilizlerin kendileri hakkında düşünmekten ne kadar hoşlandıklarını gösterir. Bu ve benzeri filmlerden ortaya çıkan tablo metin, sade, sessiz, disiplinli, özverili, nazik, onurlu ve saygın bir millet! Dünyayı faşizmin tiranlığına karşı savunmaktansa, bahçeleriyle uğraşmayı kesinlikle tercih eden bir millet!

Bütün hayatımı Hitler’in gölgesinden kurtulmuş bir İngiltere’de geçirdim ve tüm dar kafalılık, ikiyüzlülük ve önyargılara rağmen bu ülkeye hayran olduğumu itiraf etmeliyim. Tekrar tekrar uzak tutulacağı vaat edilen bir savaşın içine düşmüş ve bu savaş onu dünyanın zirve ülkesi konumundan düşüşünü onlarca yıl hızlandırmıştı. Revizyonistler bize İngilizlerin bu savaşta başarılarının aslında o tarihte o kadar büyük görünmediğini anlatırlar. Onlara göre İngilizler savaş hakkındaki kahramanlık aldatmacalarına sıkıca tutunmuşlardı. Bu aldatmacaların en gözdeleleri; Dunkirk’teki küçük gemiler, Britanya Savaşı’nı kazanan “Az”lar, Alman Hava Saldırıları (*Blitz*) esnasında Londralılar ve diğer şehirlerdeki sakinlerin cesaret hikâyeleri idi. Evet, *Küçük Gemiler*’in rolü abartılmıştı. Britanya Savaşı savaş uçağı pilotlarının kahramanlığı kadar Hitler’in yanlış değerlendirmesi sayesinde kazanılmış;

* 26 Mayıs ila 4 Haziran 1940 tarihleri arasında İngiltere’nin Ramsgate Limanı ile Dunkirk arasında Dinamo Operasyonu’nun parçası olarak gidip gelen ve 336.000’den fazla İngiliz, Fransız ve diğer müttefik askerlerini Almanlar karşısında yok olmaktan kurtaran 850 özel tekneydi (Ç.N.)

** “Az”lar, İkinci Dünya Savaşı esnasında Britanya Savaşı’nda yer alan İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) ve Kraliyet Donanması (RN) pilotlarına verilen unvan. Bu terim Winston Churchill’in “İnsanlar arası savaş alanında, hiçbir zaman bu kadar çok sayıda insan bu kadar az sayıda insana borçlanmamıştı” ifadesinden gelmektedir. (Ç.N.)

hava saldırıları ise İngiliz bombardıman uçaklarının Almanya'ya yaptıkları intikam saldırıları esnasındaki cesaret ve acımasızlıkları sayesinde başarıya ulaşmış olabilirdi. İngilizlerin, savaş tek başına kazandığı inancı da bir o kadar yanıltıcıydı. Churchill'in Amerikalıların müdahale etmesi için çaresizce yaptığı girişimler bunu kanıtlıyordu. Ancak her şeye rağmen, ülkenin 1940 yılı yazında tek başına direndiği ve eğer bunu yapmasaydı Avrupa'nın geri kalan kısmı gibi Nazilerin eline geçeceği ortadadır. Belki de coğrafya yardım etmeseydi, Fransa'dan Baltıklara kadar Avrupa'nın geri kalan kısmı gibi, İngiltere'de de Naziler adına coşkuyla savaşan maşalar bulunabilirdi. Ama coğrafya önemlidir; milleti millet yapan unsurdur.

2. Dünya Savaşı'nın Britanya'ya neye mal olduğunu açıklamaya yönelik kaç çalışma yapıldı? Bin mi? On bin mi? Bu çalışmalardan hiç birisi, İngilizlerin bu muazzam mücadelede neyi savundukları ve dolayısıyla ne tür bir millet oldukları konusunda çok net bir fikre sahip oldukları gerçeğini önemsizleştiremez. Bu fikir Hitler'in ata yurduyla duyduğu gururla ilişkili değildi; daha küçük, daha kişisel ve bana göre daha güçlüydü. Örneğin; David Lean'ın 1945 tarihli yasak aşk öyküsü *Brief Encounter*'ı (*Kısa Bir Karşılaşma*) ele alalım. Çiftimiz bir tren istasyonundaki çay salonunda karşılaşır. Kadın günlük alışverişini tamamlamış, evine gitmek için buharlı treni beklemektedir. Elbisesinde bir kömür lekesi olduğunu fark eder ve centilmen yerel doktorumuz kendisini bile tanıtmadan hamle yapar ve lekeyi temizler. Bu harika senaryolu filmin sonraki sekiz dakikası, çiftimizin derinleşen aşkını ve tarafların bundan dolayı hissettiği suçluluk duygusunu betimler. Trevor Howard'ın uzun boyu, zayıf bedeni, iri burun ve çenesiyle Celia Johnson'ın hokka burnu ve iri gözleri, ideal İngiliz erkeği ve kadınının sembolü gibi görünmektedir. Saygın orta sınıfa aittirler. Bu sınıfın karmaşık özelliklerine göre "şeker kızlar" yalnızca "gerçekten mutlu" olmayı ister.

Doktor kızı ayartmaya, klasik İngiliz başlangıcı olan havalardan sonra yorum yaparak başlar. Birkaç saniye sonra müzikten söz

* Filmin Türkiye'deki gösteriminde "Kısa Tesadüfler" ismi kullanılmıştı (Ç.N.)

eder. “Kocam pek müzikten hoşlanmaz” der kadın. “Aferin ona” der doktor. Aferin mi? Ona neden aferin? Sanki  l mc l bir hastalıktan kurtulmayı başarmıştır. Ona aferin,  nk  kendilerini evlerinde mutlu eden bireylere Tanrı tarafından verilmiş eēitim-sizlik ve saflık hakkını kullanıyor. Rachmaninov’un İkinci Piya-no Konçertosu arka planda alçalıp yükselirken ilişki gelişir ve Milford İstasyonu’nun bekleme odasında çay i melere dönüşür. Celia Johnson’ın kocası, karısına “yaşlı kız” diye hitap etmektedir ve tek ortak zevkleri gazete bulmacalarını birlikte c zmekten ibarettir. Celia hayatının bir noktasında “eēer sıcak ve güneşli iklime sahip bir yerde yaşasaydık, inanıyorum ki her şey farklı olurdu” diye düşünür. “O zaman bu kadar i ine dönük, utangaç ve zor olmazdık.” Bir İngiliz olarak Celia kocasına karşı hiçbir husumet duygusu beslemez. Onu “nazik ve duygusuz” olarak ni-telemektedir. Kendisi de kuru bir evlilikte hapsolup kalmış olan Trevor Howard da karısı ve çocuklarına karşı herhangi bir husu-met hissetmez. Ancak ikilinin arasında zor kontrol ettikleri bir tutku başlamıştır. Sürekli “sakin olmalıyız” diyerek kendilerini tutarlar. “Eēer kendimizi kontrol edebilirsek, hâlâ zamanımız var demektir.”

Sonunda birbirlerine olan tüm d ş k nl klerine raēmen, arzula-dıkları romantizm yaşanmadan kalır. Erkek onurlu bir iş yapar ve Güney Afrika’da bir hastanede görev alır. Kadın ise, saygın ama sıkıcı kocasına geri döner. Film biter.

Bu popüler İngiliz filmi bize İngilizler hakkında ne söylemek-tedir? Birincisi;  l ms z bir ifadeyle “Bizler yeryüzüne zevk al-mak için gelmedik.” İkincisi;  dev duygusunun önemine dairdir: Üniforma giymek yetişkin halkın büyük  oēunluēu için bir ya-çam ger eēidir. (Trevor Howard Kraliyet Muhabere Birliēi’nde teēmen olup, film stüdyosunun reklam makineleri ona tamamen hayali bir kahramanlık atfetmişti. Celia Johnson ise bir yedek po-listi: İkisi de toplumun iyiliēi için kendi zevklerinden vazgeçme konusunda çok şey biliyorlardı.) Hepsinden de önemlisi, duy-guların kontrol edilmesi gerektiēi mesajdır. Yıl 1945 idi. Ancak 1955 ve hatta 1965 bile olabilir. Moda deēiřebilir ama hava

hâlâ rutubetli, polisler hâlâ babacan olacaktır. Savaş sonrası refah devletinde yaşamalarına rağmen, İngiltere herkesin kendi yerini bildiği bir ülkedydi. Hâlâ üniformalı adamların sürdüğü at arabaları kapınıza süt ve ekmek getiriyordu. Yapılacak şeyler vardı, yapılmayacak şeyler vardı.

Bu insanlara bakarak, mütevazı tutkuları gerçekleştirmek için gerekecek kadar çalışkan ve saygın olduklarını varsayabilirdiniz. Kendilerini saldırıya uğramış, sürekli ateş altında, düşmana karşı koyan kişiler olarak görmeye alışmışlardı. Fransızların saldırısından Waterloo'da yorgun düşmüş İngiliz birlikleri ve St. Paul'un Alman bombalarının yol açtığı dumanlar ve alevler arasındaki görüntüsü hâlâ tazeydi. Kendi hakları konusunda son derece bilinçli olmalarına karşın, yine de politikayla "pek ilgilenmediklerini" gururla söylüyorlardı. Sağ ve soldaki aşırı uçların Parlamente'ye seçilmeyi başaramaması, birisi onlara kutsal toprakları vaat ettiğinde derin bir kuşkuyla baktıklarını gösteriyordu. İhtiyatlı ve melankoliye yatkın oldukları doğrudu. Ancak gerçek anlamda dindar değillerdi. Zaten İngiltere Kilisesi, tıpkı İznik Konsülü'nde dört İncil'in resmî Kutsal Kitap olarak kabul edilmesi gibi, "iyi adam" makamına yükseltilmiş bir siyasi icattan ibaretti. Bürokrasi onlara hangi kiliseye bağlı olduklarını sorduğunda, kutucuğa "İK" (İngiltere Kilisesi) yazarlar ama bilirlerdi ki kiliseye devam etme ve sahip oldukları her şeyi yoksullara verme taleplerine aldırımları gerekmezdi.

1951 yılında *People Gazetesi*, okurları arasında bir anket düzenledi. Geoffrey Gorer, 3 yıl boyunca gelen 11.000'den fazla cevabı inceledi. Sonunda temel milli karakterin geçen 150 yıl boyunca pek de değişmediği sonucuna vardı. Yapay değişiklikler ise sayısızdı: Kurationsız bir toplumdan kanunlara uyan bir topluma dönüşmüştük. Köpek dövüşü, ayı güreşi ve halka açık idamlardan hoşlanan bir ülkeden, insan hakları konusunda duyarlı bir ülke haline gelmiştik. Kamusal yaşamdaki genel yolsuzluklar yerini yüksek düzeyde dürüstlüğe bırakmıştı. Ancak;

Hiç değişmemiş gibi görünen, göz ardı edilmek veya kontrol edilmekten çok rahatsız olma, özgürlük aşkı, komşu ülkelere

kıyasla cinsel aktivitelere düşük ilgi, karakter oluşumunda eğitimin değerine güçlü inanç, diğer insanların duygularını dikkate alma ve hassasiyet gösterme, evlilik ve aile kurumuna çok güçlü bağlılık özellikleriydi... İngilizler gerçek anlamda birlik olmuş bir millettir, tarihlerinde daha önce hiçbir dönem görülmediği kadar birlik olmayı başarmış bir millettir. Bana ulaşan ilk anket formları demetini çok dikkatli bir şekilde okurken sürekli olarak aynı notları aldığımı fark ettim: "Bu insanların büyük çoğunluğu ne kadar sıkıcı hayatlar yaşıyorlar!" İkinci notum ise: "Ne kadar iyi insanlar!" idi. Şimdi hâlâ aynı hükümlere varabilirim.¹

Bu birlik ve beraberliğin nedenleri oldukça açıktı: Ülke, ortak özveriler gerektiren korkunç bir savaştan yeni çıkmıştı. İngiltere halkı hâlâ oldukça homojendi kitlesel göçlerden etkilenmemişti ve disiplinin zahmetini kabul etmeye alışmıştı. Yalnızca fiziksel anlamda bir ada olmakla kalmayıp, kitle medyasının küresel köyü henüz yaratmaması anlamında da bir ada idi.

İngiltere günümüzün dede ve ninelerinin dünyasıdır. Kraliçe Elizabeth ve kocası Edinburgh dükünün dünyasıdır. Genç Prenses Elizabeth denizci teğmen Philip Mountbatten ile 1947 yılında evlendi. Yokluk dönemiydi (Patates ve sosis karneye bağlanmıştı. Kişi başına haftada 3 pound* patates ve bir pound sosis veriliyordu). Düğün, hayat ışığı sönmüş ülkeye nefes, şenlik ve sihirli bir ışıltı getirmişti. Philip denizci üniformasını kuşanmış, Elizabeth savaş boyunca giydiği asker kepinin bırakıp 10.000 inci işlenmiş saten bir gelinlik giymişti. Trevor Howard ve Celia Johnson'ın ruh hali içinde, uzun bir ömrü birlikte yaşamaları bekleniyordu. Ve öyle de yaptılar. Ancak onlar bu tarzda yaşayan son kuşak oldu. 1947 yılında evlenen çiftlerin dörtte biri gibi, kraliyet çifti de 1997 yılında Altın Evlilik Yıldönümü'ne ulaştı. Zaten o yıllarda artık Celia Johnson ve Trevor Howard'ın akıbeti, bir antropolojik merak konusundan ibaret hale gelmişti. Sonraki elli yıl içinde evlenen çiftlerin onda birinden azının evliliklerini ömür boyu sürdürmeleri beklenir hale gelmişti. O

* Pound 453 gram gelen bir İngiliz ağırlık birimidir (Ç.N.)

tarihe gelindiğinde, kadınlar iş gücünün neredeyse %50'sini oluşturunuyordu. Bu durum terhis olan erkeklerin savaş dönemi işlerinden ayrıldıktan sonra iş aradıkları 50 yıl öncesinin evcimenliğinde büyük bir değişim demekti. Günümüzde 200.000 evliliğin büyük bir kısmı her yıl boşanma ile sonuçlanıyor. Boşanma davalarının büyük çoğunluğunu ise artık “sakin olmalıyız” şeklinde düşünmek istemeyen kadınlar açıyor.² Prens Philip ve Kraliçe Elizabeth'in 50. yıllarını kutladıkları tarihe kadar dört çocukları oldu ve bu çocuklar üç evlilik yaptılar. Bu evliliklerin hepsi de boşanmayla sona erdi. Velihtları bir sonraki kraliçe olması beklenen kadını boşadı ve o kadın bir Paris tüneline, sevgilisi Dodi Fayed ile birlikte hayata gözlerini yumdu. Dodi'nin babası “mağazacılar milletinin” en ünlü mağazasının sahibi Muhammed idi ve “İngiliz dürüstlük ve onuruna” dayalı bir parti olan Muhafazakâr Parti milletvekillerine kahverengi gazeteye sarılmış paralar vermeyi âdet edinmişti. Diana'nın cenaze töreni, savaş dönemi kuşağının kendi ülkesinde şaşkın seyyahlar gibi görünmesine yol açacak, tuhaf bir şekilde “İngiliz olmayan” kamusal matem sahnelerini ortaya çıkardı: parkta mumlar yakma; cenaze töreninde tabutuna çiçek fırlatma...

Çiçek fırlatanlar bu davranışı televizyon izleyerek öğrenmişti çünkü bu bir Latin geleneğiydi. Burada kitle medyasının gücü küçümsenmemelidir. Yiyecek, giyside, müzikte ve eğlencede moda artık yerli değildir. Yerli kalabilen gelenekler bile, büyük ölçüde değişmiş “İngiliz” milletinin meyvesidir. Tilbury'de demirleyen *Empire Windush*'ın güvertesinden inen 492 Jamaikalı göçmenle birlikte, 50 yıl içinde ülkenin ten renginin tonu tamamen değişti. Britanya'ya yapılan kitlesel göçler büyük ölçüde İngiltere'ye ve beyaz insanların nadir görüldüğü bölgeleri olan diğer şehirlere yöneldi. Bu yerlerde göçmenlerden “etnik azınlık” olarak söz edilmesi, gittikçe sapkınlık olarak görülmeye başlandı. 1998 yılına gelindiğinde, Londra'nın merkezindeki ortaokullarda beyaz çocuklar azınlık haline gelirken, banliyölerde bile ortaokul nüfusunun yalnızca %60'ını oluşturunuyordu. Londra merkezindeki çocukların üçte birinden fazlasının anadilleri İngilizce bile değil!³

İngiliz halkı değiştiği gibi, büyük çoğunluğunun içinde yaşadığı kasabalar da değişti. George Orwell, savaş dönemi İngilizliğini kutsayan eseri *The Lion and the Unicorn*'da İngiltere'nin tamamen çitler ve bahçelerden oluştuğu yönündeki hayalî sağcı öykünmeden kaçmayı başardı. Vatandaşlarının büyük çoğunluğunun yaşamlarının realitesine daha yakın bir ÷lke tanımladı: kızıl direkli kutular, Lancashire terlikleri, sisli kasabalar, işçiler dışında da kaba konuşma ve İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun dışındaki sıraları tasvir etti. Bu resim bir L. S. Lowry resmi gibi fark edilebilir bir betimlemedir ve tıpkı bir Lowry eseri gibi dönemsel eserdir. Tekstil ticaretinin çökmesiyle birlikte, dumanlı değirmenler kapanmıştır. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun dışındaki sıralar yerini memurların öfkeye dayanıklı vezne camlarının ardında oturduğu sosyal yardım merkezlerin almıştır. Sokaklardaki kırmızı posta kutuları hâlâ yerinde; ancak kaldırımın artık bir diğer kırmızı nesnesi olan Sör George Gilbert Scott'un telefon kulübeleri eskimiş ve yerine işlevsel çelik ve cam kutu konulmuştur. Eğer ayakta kalmış bir telefon kulübesi varsa o da "tarihî miras alanı"nın süsü olarak durmaktadır. Mağazaların yerini ardı ardına burger dükkânları ve pizzacılar almıştır.

Artık İngilizlerin içinde yaşadığı dünya, İngiliz malı değildir. Çarşılar ya arabalarla dolmuştur ya da yeni döşenmiş taşlar, demir sokak lambaları ve çöp kutularıyla birlikte yayalaştırılmış caddeler haline gelmiştir. Bu resim, Victoria devrinde, o devir halkının Big Mac'in tartışmalı lezzetini keşfetmiş olması halinde o şehirlerin nasıl görüneceğini çok iyi anlatmaktadır. Oxford ve Bath gibi İngiliz tarihinin parçası olma konusunda en fazla özbiince sahip şehirlerde, bir düzine çivi, ev yapımı kek alabileceğiniz veya bir takım elbise diktirebileceğiniz dükkânlar kapanmış ve yerini ayıcık, tişört ve ıvır zıvır hatıra eşyası satan mağazalar almıştır. Diğer yerlerde küçük esnaf yok olmuş, yerini mutfak eşyasından bebek giyimine kadar her şeyde uzmanlaşmış mağaza zincirlerinin şubeleri almıştır. Küçük esnaf milleti böyle böyle kasiyerler milleti haline gelmiştir. Polisler caddelerde devriye gezerler veya her an bir sorun çıkmasını bekleyerek arabalarında otururlar.

George Orwell bir başka makalesinde *The Moon under Water* (Sudaki Ay) adlı mükemmel bir şehir barını tarif etmektedir.⁴ Bir yan sokağın aşağısındadır. Girmeye teşvik edecek kadar kalabalık ama sohbete imkân verecek kadar sessizdir. Modernize edilmemiş bir Victoria tarzı mimarisi, herkese “tatlım” diyen dost canlısı barmen bayanları ve üst kattaki bir salonda çok güzel öğle yemekleri vardır. Atıştırmalık vitrininde daima sosisli sandviçleri, midyeleri, peynir ve turşuları bulunur. Arkasında çocukların salıncaklarda sallandığı ve kaydıraklarda kaydığı büyük bir bahçesi vardır. Bu makalenin sonunda, Orwell okuyucularının büyük çoğunluğunun kuşkulandığı bir hususu açıklar: *The Moon under Water* diye bir yer yoktur. Şimdi var! Hepsi de merkezi Watford’da bulunan geniş bir mayalı içecek şirketine ait olan 14 *Moon Under Water* var. Manchester’daki *Moon Under Water*, Britanya’nın en büyük barı olduğunu iddia ediyor. İki katta bulunan 3 barıyla 790 metrekare içecek alanına sahip. 65 personeli ve barın üzerinde üretkenlik tanrıçası gibi yükselen bir *Coronation Street* karakteri olan Ena Sharples heykeli var. Bu gürültülü mekân, cumartesi akşamları yüzlerce genç kadın ve erkeğin ithal köpüklü Amerikan birası içerek aşırı derecede sarhoş olduğu bir bar.

Dışarıdan bakıldığında, İngiltere eski haline göre tamamen değişti. Ortak bir amaç veya tehdit kalmadı; orduda görev yapmak nadir hale geldi ve yoksulluk uzak bir hatıradan ibaret. Yalnızca küçük bir azınlık, kişisel zevkler ve süsler için para harcamama geleneğini sürdürüyor.

Yine de hâlâ bütün İngilizler anlaşılması zor, tanımı muğlak bir kimliği benimsemeye devam ediyor. Doksanlı yılların başlarında Güney Afrika’da, bir yere yetişmeye çalışan bir arkadaşım ve meslektaşım arabaları yoldan çıktığı için öldüğünde cenaze törenine gittim ve gördüklerimden büyük bir utanç duydum. Kilise zengin beyazların yaşadığı bir banliyöde idi. Caddeye BMW’ler sıralanmış ve jiletli telle çevrili her evde “Anında Silahla Karşılık

* 9 Aralık 1960 tarihinden bu yana İngiliz televizyonu ITV’de yayınlanan ve çok sevilen bir İngiliz günlük pembe dizisi (Ç.N.)

Verilir” levhaları asılıydı. Cenaze törenini John’u çok iyi tanımadığını düşündüğüm bir liberal Afrikalı rahip yapıyordu. Koro, John’un ofisinin bulunduğu binanın temizlikçi hanımlarından oluşuyordu. Bunlar yoksul, (bazıları kelimenin doğrudan anlamıyla) ayakları çıplak kimselerdi. Ama siyahilerin millî marşı “Nikosi Sikeleli Afrika”yı söylediklerinde, gotik taklidi büyük kilise tatlı bir tutkuyla onlara katıldı. Söyledikleri yalnızca hoşlarına giden bir şarkı değildi; *inandıkları bir marşı söylüyorlardı*. Rahip basit bir konuşma yaptıktan sonra fotokopiyle çoğaltıldığı anlaşılan bir kâğıda döndü ve bir sonraki ilahiyi anons etti. Bu ilahî Blake’in tuhaf İngiliz Yahudi şiiri “Kudüs” idi. Şiir şöyle başlıyordu: “Peki o ayaklar kadim zamanlarda İngiltere’nin yeşil dağlarında yürüdü mü?”

‘Söyleyin İngilizler! diye gürledi rahip kürsüden, “Söyleyin!”

Bilinçli bir şekilde elimizden gelenin en iyisini yaptık. Ancak bizim müziğimizde, temizlikçi hanımların müziğinin tatlılığı, coşkusu yoktu. “Kudüs” İngilizlerin millî marşına en yakın şeydir; coşturucu bir tonu ve gizemli sözleri vardır. Ancak biz bu ilahiyi inanarak söylemeyi başaramadık. İngilizlerin bir millî marşının olmamasından, tıpkı bir millî giysisi olmaması gibi utanmıştık sanıyorum. Dünya Güzellik Yarışması’nda millî giysi şart koşulunca, “İngiltere Güzeli” son derece komik bir Beefeater giysisiyle* ortaya çıkmıştı.

İngiltere’nin millî bayramı olan 23 Nisan genellikle pek dikkat çekmeden geçer. Oysa “Kraliçenin Resmi Doğum Günü” (Nesi nesi?) gibi sonradan uydurma *Britanya* törenlerine top atışıyla selamlama, bayrak dalgalandırma ve dünyanın her yerindeki İngiliz büyükelçiliklerinde partiler gibi etkinlikler damgasını vurur. İngilizlerin millî dansa en yakın dansı Morris dansı olup, sakallı ve arkası parlak pantolonlu adamların yaptığı bayağı bir bar sporudur. İngilizler, Galler veya İskoçya ile futbol veya rugby oynadıklarında, İskoçlar “Flower of Scotland” (İskoçya Çiçeği), Gallerliler “Hen Wlad fy Nhadau” (Atalarımın Toprağı)

* Bir İngiliz cin markası olup, sembolü kırmızılar giyinmiş bir kule muhafızıdır (Ç.N.)

şarkısını söyler. İngiliz takımı ise *Britanya* millî marşına uyarak dudaklarını kıpırdatmak zorundadır. Bu marş, iktidarı gittikçe sarsılan siyasi birliğin farklı parçalarını bir arada tutmak olan monarşiyi abartılı sözlerle övmekten ibarettir. İngiliz Uluslar Topluluğu Oyunları'nda, organizatörler İngiliz millî marşı olarak "Land of Hope And Glory" (Umut ve Zaferin Ülkesi) marşını seçtiler. (Ancak 1998 yılı başında Gillingham futbol kulübü ardı ardına 13. maçı kaybedip ikinci ligde düşme hattına girince, maçlardan önce morali yükseltmek için stat hoparlörlerinden bu marşı çaldırmaya başladı. Ne var ki taraftarlarından, böyle bir marş ile ancak faşistlerin motive olacağını söyleyen ateşli protesto mektupları aldı.) Birçoğu yaygın olarak bilinen, 500'ün üzerinde seçkin İskoç şarkısı vardır. Örneğin bir İngiliz barına (*Pub*) girip "There'll always be an England", "The Yeomen of England" veya bir başka eski millî şarkılardan birisini isterseniz, şaşkınlık ve suskunlukla karşılaşsınız. Daha kötüsü de olabilir. İngiliz sporseverlerinin coşkuyla söylemeyi becereceği tek şarkı, rugby maçlarında kölelerin manevî "Swing Low, Sweet Chariot" şarkısı ve futbol oyunlarındaki birkaç miadı dolmuş, çoğu zaman çirkin sözleri olan bir pop şarkısıdır.

Peki, bu millî sembol kıtlığının anlamı nedir? Kesin bir kendine güveni gösterdiğini savunabilirsiniz. Hiçbir İngiliz, Amerikan okullarında her gün gerçekleşen bağlılık yemini karşısında şaşkınlık duymadan edemez. Böyle bir kamusal vatanseverlik ilânı onlara son derece naif gelir. Bir İrlandalı, Aziz Patrick Günü'nde bir demet beyaz gül taktığında, İngilizler ona öylesine hoşgörüsüz bakar ki, Aziz George Günü'nde hiç kimse gül takmaya cesaret edemez. Bu dünyevi bilgelik kısa sürede millî gurura ilişkin her türlü kamusal sembolün yalnızca basitlik değil, ahlâken doğru olmayan bir şey olduğu kanaatine dönüşmüştür. George Orwell, 1948 yılı gibi erken bir tarihte bunu fark etmiş ve şunları yazmıştı:

Sol çevrelerde daima İngiliz olmanın hafif utanç verici bir yönü olduğu hissedilir ve at yarışından sütlaca kadar her İngiliz kurumu ile alay etmek bir görevdir. Neredeyse her İngiliz aydını

için “Tanrı Kralı Korusun” marşı esnasında hazır olda durmak yoksullara yardım kutusundan para çalmaktan daha utanç verici olduğu tuhaf bir gerçek olsa da kesinlikle doğrudur.⁵

Hiç kimse artık “Tanrı Kraliçe’yi Korusun” marşı söylenirken ayağa kalkmıyor ve filmin başlangıcında millî marşı çalma geleneğini canlandırmaya çalışacak herhangi bir sinema yöneticisi daha ilk dize bitmeden salonun boşaldığını görür. Orwell’in rahatsızlığını dile getirdiği tarihte, solcu aydınların aşağılaması hayli basit kalıyordu. Çünkü İngilizlerin kendi kimlik sembolleri konusunda kaygı duymalarına gerek yoktu. Ülkeniz dünyanın en büyük imparatorluğu iken buna ihtiyacınız yoktur. “Britanya” özünde siyasi bir icat olduğundan, Birleşik Krallığı oluşturan parçaların kimliğini gömmek gerekiyordu. Kuzey İrlanda’ya yerleştirilen Protestan yerleşimciler, başka hiçbir şeyleri olmadığı için Britanyalı kimliğine sıkıca sarıldılar. Kelt çıkıntısının başka yerlerinde geleneksel kimlikler, Britanyalı olmakla bir arada var olabiliyordu. Aslında Birlik zaten farklı parçaların birleşmesinden oluştuğu için, İngilizler bu kimlikleri kabul etmekten mutluydu. Bu yüzden takma isimleri vardı: İskoçlar *Jock* (kısa don), Gallerliler *Taffi* (bonbon), İrlandalıları ise *Paddy* veya *Mick* (Öfkeli) olarak adlandırılıyordu. Aslında burada da bir üstünlük işareti olarak, İngilizler için böyle bir takma ad yoktur.

Bir tarihi komedi eseri olan *1066, And All That*’de Norman İşgalî’nin iyi bir şey olduğuna, çünkü o tarihten itibaren İngiltere’nin fethedilen bir ülke olmaktan çıktığına ve böylece en zirvedeki ülke haline gelebildiğine dikkat çekilmektedir.⁶ Yazarlar Birleşik Krallık tarihinin İngiltere’nin ilerleme öyküsü olduğunu kabul etmektedirler. 1930 yılında yazılan bu eser, 1. Dünya Savaşı’nı sona erdiren ve “İngiltere’ye savaş bedelinin ödenmesine izin verilmesi gerektiğine” ve pek çok başka ülkenin daha var olması gerektiğine (“coğrafyayı genişletmesi nedeniyle kötü bir durum”) hükmeden Versay Antlaşması ile sona ermektedir. Kitabın son cümlesi şu şekildedir: “Böylece Amerika açıkça zirvedeki ülke oldu ve tarih bir noktaya geldi”.⁷ Britanyalılar işte üç kuşak boyunca bu noktaya adapte olmaya çalışmaktadır.

İskoçlar ve Gallerliler için problem akut olmaktan biraz daha uzaktır. Çünkü hiçbir zaman kimliklerini Britanyalı kimliği içinde tamamen eritmemişlerdi. Taklit etmeyi seçen herkes için, model bir İngiliz erkeği ve kadını mevcuttu. Eton ve taklitlerinin yeni paranın çocuklarını ayartmadaki başarısı ve dolayısıyla Eton taklitlerinin Hindistan'dan Malavi'ye kadar yayılması da bunu göstermektedir. Ancak başarılı bir İskoç daima birçok farklı özelliğe sahip atalarının kimliğine dönebilir (ve bu iki kimlik hiçbir şekilde birbirini dışlamaz.) İskoçya kendi hukuk ve eğitim sistemini korudu. Belki de bağımsızlıklarını kaybetmenin tazminatı olarak, İskoçlar kendi hareketli tarih duygularını, Robert Louis Stevenson'ın *Weir of Hermiston*'da ifade ettiği gibi, "yirmi kuşak önce ölene bile özdeşleşme duygusunu" canlı tuttular. "Geleneksel" giysileri *kilt* (İskoç eteği) onlar için Highlanders'ların kemerli eteklerinin bir versiyonu olarak (Muhtemelen bir İngiliz olan Quaer dökümhane sahibi olan Thomas Rawlinson tarafından işçilerine giydirmek üzere, rastlantı eseri) yeniden icat edildi. İngilizlerin sanayi ve imparatorluğun taleplerini karşılamak için en güdümlü hale geldiği bir dönemde, Sör Walter Scott, Highlander'ın yabancı romantizminin şarkısını mırıldanıyordu. Bu yüzden İmparatorluk parçalanırken, başvurabilecekleri çok şey sahip olmaları şaşırtıcı mıdır?

İngilizlerin onları kurtaracak bir alternatif kimlikleri yoktu. Britanya gücünün çöküşünden en ağır etkilenenlerin onlar olması şaşırtıcı değildir. Zira krallığın geri kalan kısmı, İngilizlerin kendi cezalarını kendilerinin verdiği şeklinde can sıkıcı bir teselliye sığınıyordu. Romancı A. S. Byatt bir İngilizce kısa öyküler derlemesinin editörlüğünü yaparken, adaların farklı entelektüel geleneklerinin anlaşılmasını sağlamak amacıyla tasarlanmış *Studying British Cultures* adlı yeni tarihli bir makaleler dizinini de inceledi. İskoçluğa 55 sayfada atıf bulurken, 20 sayfada Karayip kültürüne, 27 sayfada Galler kültürüne ve 28 sayfada İrlanda kültürüne atıf tespit etti. İngilizliğe ilişkin yalnızca 3 atıf vardı ve bunlar da önsözde yer alıyordu. Bu tamamen "İngiltere'nin hegemonyası"na meydan okumayla ilgiliydi. Yazar şu yorumu

yapıyordu: “İngilizlerin yalnızca göz ardı edilmek ve meydan okunmak için var olduğu duygusunu ediniyorsunuz.”⁸

Karakteristik olarak İngilizler bu kadar ağır bir aşağılamaya elbette içerlemektedir. Bunun kişisel önemini abartmaya gerek yok. Bu ülke Avrupa’da intihar oranlarının en düşük olduğu ülkelerden birisidir. Bu oran Macaristan ve hatta İsviçre’deki- nin yanında bile çok düşük kalmaktadır. Ancak “her yeni doğan İngiliz, iki İskoça bedeldir” atasözü İngilizleri rahatlatmış gibi, ülkenin kaderine terk edilmiş olduğu inancı da onlara ferahlık vermektedir. Popüler romancı E. M. Delafield İngilizlerin dini- nin dört esastan oluştuğuna inanmaktadır: Birincisi; ‘Tanrı İn- giliz’dir, muhtemelen Eton’da eğitim görmüştür. İkincisi; bütün iyi kadınlar doğal olarak frijittir. Üçüncüsü ise; pasaklı olmak kurnaz olmaktan iyidir”. Son olarak; “İngiltere yıkılacaktır”. 1955 yılında Nirad Chaudhuri İngiltere’yi ziyaret ettiğinde, bir politikacıya ülkeyi çok misafirperver ve medenî bulduğunu söy- ledi. Karamsar politikacı, “çok iyi bir zamanında gördüğün için- dir” diye cevap verdi. *Private Eye* dergisinin eski editörü Richard Ingrams İngiltere hakkında yazılanların antolojisini derlemeye çalıştığında, yaygın karamsarlıktan o kadar etkilendi ki, *Going to the Dogs (İşler Kötüye Gidiyor)* adlı bir derleme hazırlamanın daha kolay olduğuna karar verdi.

Bu merak uyandıracak kadar sıkılgan, kendisini gözlemleme- yen, karamsar halk daha fazla bu haliyle devam edemez. Temel prensipleri Atlantik’in ötesinden gelen ve liderleri sınırın kuze- yinden gelen bir parti tarafından yönetiliyorlar. İskoçya ve Gal- ler’in özerk yönetime sahip olduğuna ve kıtanın geleceğinin ulus devletlerde değil, federal kalp ile bölgesel nabızlar arasındaki karmaşık ilişkilerde yattığına inanan mağrur Avrupa Birliği’ne tanık oldular. İmparatorluğun parçalanması nihayetinde Britan- ya Adaları’nı da etkiledi. İlk sömürgeler bağımsızlıklarını son kazanan sömürgeler olacaklar. Aynı zamanda Britanya Adaları dışından gelen baskılar da dayanılmaz boyutlarda. Solcu yazar Stephen Haseler, “Britanya öyküsünün sonuna doğru geliyoruz” diye yazıyor; “Bin yıllık gelişim (en azından son 300 yıllık kısmı

güçlü, öz-bilince sahip ve çok başarılı bir ulus-devlet idi) niha-yet (küreselleşme ve Avrupa Birliği dinamiklerinin zorlamasıyla) sona geliyor”.⁹

Herkes lanet birer kıyamet habercisi olmuş. *Country Life*’ın¹⁰ editörü Clive Aslet, 247 sayfalık ağır eleştirisi *Anyone for England? (İngiltere’yi Savunan Kaldı mı?)* adlı eserinde, metrik ağırlık ve ölçü birimlerinin kullanımı ve eski sert kaplı mavi pasaportun yerine bordo yumuşak Avrupa Birliği seyahat belgesinin kullanımından feminizme, Harris İskoç kumaşının yeniden tasarlanmasına, fast-food restoranlara ve gençlik kültürünün yükselişine kadar öngörülebilir kıstasları kullanarak millî kimlik krizine dair bazı açıklamalar bulmaya çalışmaktadır. “Gece ve gündüz Brüksel gulyabanilerinin Avrupa Birliği koridorlarındaki yürüyüşleri ve Manş Denizi’nin bu tarafında yankılanan “Fee, fie, fo, fum,” bir İngiliz’in örf ve âdetlerinin, yiyecekleri ve zevklerinin kokusunu alıyorum”¹¹ sözleri kitabın tipik cümlelerinden birisidir. Yazar gerçekten de bir milletin kimliğinin ağırlık ve ölçü birimlerinden, arabalarını yolun hangi tarafından sürdüklerinden daha fazlası olmadığına inanıyor olabilir mi? Bu yazarlardan herhangi birisi (soldan Haseler veya sağdan Aslet) Portekiz’den İsveç’e kadar Avrupa Birliği’ndeki diğer ülkelerin aynı baskılarla karşılaşmadığına inanıyor olabilir mi?

Bu kitap için araştırma maksadıyla gittiğim her yerde aynı karşılaştırmayı işittim. İngilizler Manş Denizi’nin öte tarafından geleneksel düşmanlarına bakıyor ve kıskanıyorlar. “Şu Fransızlara bakın” dedi bir muhafazakar milletvekili, “problemleri bizimkiler kadar büyük. Ancak nereye gitmekte olduklarını bilmeseler bile, kim olduklarını biliyorlar. Biz yalnızca nereye gitmekte olduğumuzu bilmemekle kalmıyoruz. Artık kim olduğumuzu da bilmiyoruz. En küçük bir fikrimiz bile yok!” Onu destekleyen kanıt, *Times Educational Supplement*’te “İngiliz ve bundan pek gurur duymuyor” başlığı altında İngiliz ve Fransız ilkökul çocuklarının tavırlarına ilişkin bir karşılaştırmadan geliyor.¹² Bu başlık, manşeti yazanın, kendilerine ülkeleri hakkında ne hissettikleri

* Bir İngiliz masalındaki devin nakaratı (Ç.N.)

sorulan sekiz yüz elli 10 ila 11 yaşındaki öğrenciyle yapılan araştırmanın sonuçlarını karakteristik olarak karamsar bir tarzda özetleme şekliydi. Daha doğrusu, öğrencilere “Fransız olmaktan çok gurur duyuyorum” gibi cümleleri onaylayıp onaylamadıkları sorulmuştu. Fransız çocuklarının %57’si bu cümleyi onaylarken, aynı cümlenin İngiliz olmakla ilgili versiyonuna İngiliz çocukların yalnızca %35’i olumlu cevap vermişti. Ülkeleri hakkındaki duygularını dile getirmeleri istendiğinde, İngiliz çocuklar İngiliz olmaktan memnun olmalarına ilişkin nedenleri saydılar. Şu tür şeyler söylüyorlardı: “İngiltere ne çok sıcak ne de çok soğuk; temiz gıda ve suyumuz var... İngiliz halkı iyi ve sağlıklıdır... İngiltere bağımsız bir ülkedir... Manchester United İngiltere’den çıkmıştır” vs. Fransız çocuklar ise “notre beau pays” (güzel ülkemiz), “parce qu’on est libre” (çünkü özgür) gibi sözlerle birlikte “nous sommes tous égaux” (hepimiz eşitiz) diyorlardı. Hatta birisi “car la France est un pays magnifique et démocratique et accueillant” (çünkü Fransa muhteşem, demokratik ve misafirperver bir ülke) bile yazmıştı. Nedenleri manşeti atanın sandığı gibi olmasa da bu fark ilginçtir. 11 yaşına kadar İngiliz çocuklar, İngiliz entelektüel geleneğini karakterize eden pragmatik soru-cevap becerileri geliştirdiler. Bu arada aynı yaştaki Fransız çocukları daha modası geçmiş sloganları tekrarlıyorlardı. Biraz kuşkucu bir kimse, aşırı vatanseverliğin (*jingoizm*) yokluğunun neden kötü bir şey olduğunu; Fransız yetkililerin çocukların beyinlerini Fransa’nın ihtişamı hakkında yıkamayı neden gerekli gördüklerini ve kendisinden daha emin bir ülkenin bu tür bir girişimde bulunma ihtiyacı hissedip hissetmeyeceğini sorabilir.

Ancak İngilizlerin tipik özelliği, madalyonun parlak yüzüne bakmayıp, karanlık yüzüne bakmalarıdır. İngiltere’de bir şeylerin çürüdüğü inancı yaygındır: Bir millet onlarca yılını medeniyetlerinin gerileme içinde olduğunu, ama kendilerinin bundan etkilenmeyeceğini dinleyerek geçiremez. Ardı ardına siyasî partiler, ülkenin bütünlüğünü ve gücünü yeniden kazandıracakları vaatleriyle iktidara geldiler. Sonunda korkunç yalancılar oldukları ortaya çıktı. Devlete inanmayan, kendileri için yalnızca kurumların (aile, köy ve kasaba) canlı olarak ayakta kalmasının

önemli olduğu İtalya’da zaten bunun bir önemi yoktu. İngilizler ise inançlarını devlet kurumlarına bağlamışlardı ve bu kurumlardan Britanya İmparatorluğu buhar olup uçtu, İngiltere Kilisesi sararıp soldu ve Parlamento gittikçe önemini yitiriyor.

Ve kaybedilen yalnızca haricî güvenceler değil; dâhili kesin inançlarımızı da kaybettik. Bir defasında yazar Simon Raven’e İngiliz olmanın ne anlama geldiği sorulduğunda, çok kederli bir uyarı ile cevap verdi: “Nazik tavırlar, kriket, sınıflar arasındaki medenî ilişkiler, başkalarına karşı kötülüğün yokluğu, kadınlara karşı âdil muamele ve düşmanlarla âdil ilişkiler anlamına gelmesini *umut* ediyordum. Ama şimdi bundan pek emin değilim”. Gittikçe bir zamanlar parodisini yaptığı huysuz yaşlı albaylara benzemeye başlayan John Cleese de benzer duygulara sahipti. “Eğer otuz yıl önce konuşuyor olsaydık, İngiltere hakkında her türlü genellemeyi yapabilirdik” dedi bana; “günümüzde ise, bana öyle geliyor ki, hiçbir şeyi varsayamazsınız”. Günlük tutan at sineği avcısı ve bahçıvan Roy Strong ağır eleştirileri yüksek sesle dile getiriyor: “Aileler parçalanıyor; din itibarsızlaştırıldı. Peki, bizim kimlik duygumuz nereden geliyor? Bu ülkeyi bir arada tutan nedir? Çok şey kalmadı!”

Bu kitap hakkında düşünmeye başladığımda, oyun yazarı Alan Bennett’e bir mektup yazdım. Bir zamanlar bir New York basın toplantısında, tıpkı Sissinghurst bahçeleri veya Kadınlar Enstitüsü’nün ev yapımı ahududu reçeliymiş gibi, “İngiltere’de millî hazine olarak adlandırdığımız kişi” olarak tanıtılmıştı. Eğer İngilizliği anlayacak birisi varsa, kesinlikle oydu. *Forty Years On, The Old Country, An Englishman Abroad and A Question of Attribution* gibi tiyatro oyunlarını bu kadar İngiliz (ve aynı zamanda İngiltere hakkında) yapan, oluşturulması esnasında katılan muğlaklık katmanlarıdır (özellikle *The Old Country*’deki (*Eski Vatan*) Moskova’ya iltica eden Hilary’nin İngiltere hakkında kafa yorduğu sahnedir: “Bir ironi içine düşmüşüz. Ana rahminde yüzüyoruz. İçinde yüzdüğümüz şey amniyotik sıvıdır. Tıpkı gümüş bir deniz gibi. Sularının rahiplere benzeyen bir görevi var: suçu, amacı ve sorumluluğu yıkayıp temizler. Şakacı ama şaka yapmı-

yor. İlgili ama ilgilenmiyor. Ciddi ama çok da ciddi değil".¹³ Bu sahne İngilizliğin esaslarından birisini çok iyi yansıtıyor.

Bu yüzden Alan Bennett'e mektup yazarak, bu konuda bir öğle yemeğinde veya çay içerken konuşmayı önerdim. Bana bir Pen-y-ghent* kartpostalı ile cevap verdi:

Mektubunuz için teşekkür ederim. Ancak böyle bir şey için umutsuz vakayım. Eğer İngilizliğin ne anlama geldiğini (ve İngilizliğin hoşlandığım ve hoşlanmadığım yönlerini) sözcüklere dökebilseydim, bu işe devam etmemi sağlayan şeyle yüzleşeceğim için, artık hiç yazamazdım. Gerçekten de herhangi bir yardımım olmaz; ama size bol şans. Otuz yıl önce sizin köyünüzde kalmıştım. Umarım değişmemiştir.

Gerçekten de "böyle bir şeyde" umutsuz vaka olduğuna inanıyor muydu? Ne tür bir şeyden söz ediyordu? Yoksa yalnızca başından defetmenin nazik bir yolunu mu bulmuştu? Kendi zamanını boşa harcamak anlamına gelecek bir konuda, benim zamanımı da mı harcamak istememişti? Bütün hayatını İngilizliğin anatomisini çıkarmakla geçirmişken, eğer İngilizliğin ne demek olduğunu bilseydi, yazamayacağını iddia etmekte samimi miydi? Ve son olarak köyüm ve onun değişmediği umudu hakkındaki son yorumu da özünde İngilizliğe özgüydü. Geleceğe doğru geri geri yürüyen, değişimin kendileri için daima daha kötüye doğru gidiş anlamına geldiği bir milletin duasıydı.

Bu yüzden sıfırdan başladım ve İngilizlerin sevmesi kolay bir millet olmadığını itiraf etmeye karar verdim. Onlarda İrlandalıların cazibesinden, Gallerlilerin nazikliğinden ve İskoçların dürüstlüğünden hiç eser yok. Tek dilli sohbetlerini en iyi ihtimalle hoş görmek ve en kötü ihtimalle de kendilerini ülkelerinde hissetmek için yiyecek ve içecek için bağırımlarından dolayı utanmak istiyorsanız, yabancı bir ülkenin barında toplanan bir grup İngilizle beş dakika geçirmeniz yetecektir. En sessiz İngiliz bile, nihayetsiz aşağılama kapasitesini gizleyen yaldızlı tavırlara sahiptir: eğer onları çok iyi tanıyorsanız, sizden gerçekten üs-

* İngiltere'nin Yorkshire Dales bölgesinde bir tepe (Ç.N.)

t n kişiler olduklarını sanırsınız. İngilizler bir çırpıda tamamen haksız biçimde  st nm ş gibi davranabilir oysa Avrupa'daki en kötü futbol holiganları bu ülkeden çıkar. Âdil olmak gerekirse, karakterlerinin daha cazip bir tarafı da var. Artık kendi hayat tarzları hakkında aktif bir şekilde misyonerlik yapma eğilimi sergilemeyi bıraktılar. Ve başka hangi toplum mizah duygusuna sahip olmayı bu kadar y celtebilir?

Eğer İngilizleri böyle bir millet yapanın ne olduğunu bulmak isterseniz, çabucak iki keşifte bulunabilirsiniz. Birincisi; Avrupa kıtasının açığında yer alan bu ada, izlenimlerini dünyanın geri kalan kısmıyla paylaşmaya çok isteklidir ve muazzam sayıda yabancı ziyaret yi cezbetmektedir. Kütüphaneler bu ülkeyi gezenlerin öyküleri ve anılarına dair kitaplarla doludur. İkincisi; İngiliz milliyetçiliği konusunda çok az şey yazılmıştır. Bunun temel nedeni, Estonya veya Etiyopya'da bol bol bulacağınız milliyetçi hareketlerin İngiltere'de nadiren görülmesidir. Bu durumun nedenlerinden bazılarını hemen tahmin edebilirsiniz: bir yabancı işgalinin olmaması; yerli kültürü yok etmeye yönelik hiçbir girişimin bulunmaması. Ve çok açık bir husus daha var: az sayıda ki futbol ve kriket maçları dışında, İngiltere bir ülke olarak pek görünmüyor. Milliyetçilik daha çok *Britanya*'nın özelliğiydi ve hâlâ da öyledir.

Bu yüzden Britanya gerilerken, taşların altından her tür kötü mahl k sürünerek ortaya çıkıyor. Kısa süre önce kahverengi bir zarf geldi. Adres büyük harflerle yazılmıştı ve özellikle eğitilmiş bir el yazısı değilse de kolay okunabilir bir tarz değildi.  zerinde bir posta damgası vardı: "Hull". Zarfı bir tükenmez kalem ucuy-la a tım. İ i de tuhaftı. Tek yaprağın üst kısmına jilet resimleri işlenmişti. K ğidin bir tarafında 2. Dünya Savaşı'nda bir toprak siperde teneke miğferi ile uzanmış, tüfeği omzunda bir İngiliz askeri karikatürü vardı. Karikatürün altına aynı el yazısıyla şu cümle karalanmıştı: "Kıpırdama zenci". K ğidin diğer yüzünde ise darağacı ve cell dın burnu vardı. İpin halkasının i ine isim ve soyadımın baş harfleri yazılmıştı. K ğidin altına ise dev harflerle İNGİLİZ OLMAKTAN GURUR DUYUYORUM yazmışlardı.

Bu saldırının bana neyi hatırlattığını unuttum. Benzer bir kötü kokuyu İngiliz devletini yok etmek üzere dünya çapında kurulan Yahudi komplosunun parçası olduğumu düşünen bir mankafanın mektubunda görmüştüm. Bu oldukça sıkıcı deneyimlerde özellikle İngiliz olan bir yön yoktur; Alman, Fransız veya İsviçre ırkçılığının her kurbanı da bunları yaşamıştır. Benim vurgulamak istediğim nokta, bu tür ön yargının İngiltere’den çok Britanya fikriyle bağlantılı olduğudur.

Birlik Yasası’ndan bir süre sonra bazı kimselerin konuşmalarında ve hatta parlamentodan çıkan yasalarda, bilinçli olarak İngiltere’den önceki bir döneme atıfta bulunmak için, İskoçya “Kuzey Britanya”, İngiltere ise “Güney Britanya” olarak adlandırıldı. Çok hırslı olanlar ise İrlanda’yı “Batı Britanya” olarak adlandırır. Hepsi de siyasi bir amaç güdüyordu ve bu terimler günümüzde artık hiç kullanılmıyor. Kuzey Britanyalılar kendilerini İskoç olarak adlandırırken, Güney Britanyalılar da İngiliz, Gallerli veya Britanyalı olarak adlandırıyor. Bu kuralın işlemediği tek yer ise Kuzey İrlanda’dır. Burada Katolikler İrlandalı olduğunu söylerken, Protestanlar Britanyalı olduklarını iddia ediyorlar. Ancak onların da bir siyasi maksadı var. Kuzey İrlanda’da git-tikçe büyüyen, her yıl 12 Temmuz’da yapılan Orange yürüyüşleri,” Britanya Adaları’nda Britanyalılığı kutlamak için yapılan neredeyse tek popüler ritüeldir. Diğer törenler ise; Trooping the Colour” gibi resmî törenler ve mezunların son gecesinde yaptığı gibi bayrak törenleri türünde yarı resmi olanlardır. Ancak incedudaklı yaşlı adamların, yuvarlak şapkaları ve oranj kurdelelerle

-
- * 1706 yılında İngiltere Parlamentosu’nda kabul edilen İskoçya ile birleşme yasası ve 1707 yılında İskoçya Parlamentosu’nda kabul edilen İngiltere ile birleşme yasası (Ç.N.)
 - ** İngiltere’de Protestan Kral William’ın 12 Temmuz 1690’da Katolik rakibi II. James ile girdiği Boyne Savaşı zaferinin kutlandığı yıllık yürüyüşler. Katolikler bu yürüyüşlerin kendi bölgelerinde yapılmasını istemedikleri için her yıl gergin geçen bu yürüyüşlerin en önemlisi Kuzey İrlanda’da yapılandır (Ç.N.)
 - *** Türkçede farklı askeri birliklerin farklı renkteki üniformalarını kastederek kabaca “Renklerin Yürüyüşü” anlamına gelen bu yürüyüşler, Britanya ve İngiliz Uluslar Topluluğu ordularından piyade alaylarının 17. yüzyıldan bu yana bir araya gelerek her yıl yaptıkları geleneksel yürüyüşlerdir (Ç.N.)

bando takımları ile birlikte yürümeleri, Britanya'nın geri kalan kısmı için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Buradaki paradoks, Ulster'deki İngiliz yanlılarının (*Loyalist*) geri kalanlarımızla aynı olduğu derin duygusunu yansıtan bu büyük aidiyet ilanı, aslında onları bizden tamamen farklı kılmaya yaramaktadır.

Bulabildiğiniz yerlerde, *İngiliz* milliyetçiliği başka ifade biçimleri kazanma eğilimindedir. Bu ifadeler daha da kafa karıştırıcıdır; çünkü İngilizler artık onları İngiliz yapanın ne olduğundan pek emin değiller. İmparatorluk yıllarının özgüveni, içe dönüklüğün düşmanıdır. Herhangi bir tanımlayıcı ırkî ve dinî sınırları olmadığı için tarifi zordur. Aksi, sessiz ve çoğu zaman özel ve derin bir isteğe bağlı kimliktir. Ancak içinde kaynayan bir unsur var. 1995 yılında tebrik kartları satıcısı Clinton's, ilk kez Aziz George Günü kutlama kartları üretmeye başladı. İki yıl içinde her Nisan ayında bu kartlardan 50.000 adet satılmaya başlandı. 1996 yazında Avrupa Futbol Şampiyonası Euro 96'da, yüzlerini İngiliz milli bayrağı yerine, beyaz zemin üzerine kırmızı haçla boyayan İngiliz futbol fanlarının sayısında dikkat çekici bir artış görüldü. Nisan 1997'de *Sun* gazetesi de İngilizce baskılarında yarım sayfalık Aziz George haçı basarak ve okuyucularından camlarına asmalarını isteyerek bu kervana katıldı. Pek çekici bulunmayan bu fikir, (müşterilerinin büyük desteğiyle zenginleşmemiş olan) Rupert Murdoch'un imparatorluğunda birilerinin, rüzgârın ne yana estiğini fark etmiş olduğunu gösteriyordu. Ertesi yıl İngiliz Turizm Kurulu, "Aziz George Britanya'yı İşgal Ediyor" başlıklı bir etkinlik haftası düzenledi. Bu etkinliğin gerekçesini kurulun sözcüsü "İnsanların İngiliz olmaktan utanmaları" olarak açıklıyordu. O yaz futbolda Dünya Kupası maçlarında, Aziz George Haçı sayısının İngiliz bayrağı sayısını geçtiği görüldü. 1999 yılındaki Aziz George Günü'nde *Sun* gazetesi dört sayfalık bir "İngiliz Olmanın (İnsanı) Yüceltmesinin 100 Nedeni" başlıklı bir broşür yayınladı. Bu 100 neden arasında Hava (23), Domuz eti lokmaları (28), Üçüncü Sayfa Kızları (45), Charles Dickens (55), "Dünyanın en büyük trafik kargaşası" olarak M25 Otopanı (71), Agatha Christie (88) ve gazetenin kendi yaşlı teyzesi "Deidre" yer alıyordu.

Peki, İngilizlerin neyi kutlamaları bekleniyor? *The Magus* ve *The French Lieutenant's Woman*'ın yazarı John Fowles, Britanyalı olmakla İngiliz olmak arasındaki fark konusunda derin derin düşünmüş ve şu sonuca varmıştı: Yürüyüş yapan İngiltere yanlılarının (*Loyalist*) renginin kırmızı, beyaz ve mavi olmasına karşın İngiltere'nin renginin yeşil olmasıdır. "Kırmızı-beyaz ve mavi Britanya nedir?" diye soruyor yazar. Sonra da cevap veriyor:

Hannover Hanedanı, Victoria ve Edward dönemi Britanyası İmparatorluk Britanyası; Ahşap Surlar ve İnce Kızıl kumaşın; "Rule Britannia"nın ve (Sör Edward) Elgar Marşlarının; John Bull'un; Poona ve Somme Muharebelerinin; eski dayaklı ve azarlı kamu okulları sisteminin; Newbolt, Kipling ve Rupert Brooke'un, kulüpler, kurallar ve uyumun; değişmeyen statükonun; ülke içinde aşırı vatanseverlik ve yurtdışında kibrin; ataerkil ailelerin, kast, kancıklık ve ikiye bölünmüşlüğüdür.¹⁴

Elbette imparatorluğun başarılarını savunanlar uzun bir olumlu nitelikler listesi (hukukun üstünlüğü, keşif, bilimsel ilerleme, bireysel cesaret örnekleri, Burton ve Speke, Livingstone, Florence Nightingale ve Kaptan Scott) sayabilirler. Ancak iki soru cevap verilemez gibi görünmektedir. Birincisi; İngiltere, İskoçya ve Galler'in aksine, Britanya bir siyasî fikirden ibarettir. İkincisi; Britanya icat edildiğinden bu yana, sürekli olarak başka yerlerde nüfuzunu kullanma yoluyla varlığını haklı çıkarmaya çalışmıştır. Başarısının kanıtı; Orkneys'ten Fiji'ye kadar direklerde sallanan kırmızı-beyaz-mavi bayraklardır. Yeşil İngiltere ise çok farklı bir şeydir. John Fowles İngiltere'nin bir ada olması gerçeğinin, "kuzeyden suyun ötesini izleyen", deneyimlemekten çok gözlemcilik yapan bir halk yarattığını düşünmektedir. Coğrafyaları onlara hukuk ve demokraside öncülük yapma özgürlüğü kazandırmıştır.

Ancak her şeyden önce neden söz ettiğimizi tanımlamamız gerekmektedir. İngilizliğin bazı yönleri yüzyıllardır değişmeden kalırken, bazı yönleri sürekli değişmektedir. Artık dille tanımlanamadığı gibi, ırkla da tanımlanamaz: Ben kendimi İngiliz

* Genellikle mezuniyet törenleri gibi günlerde söylenen İngiliz vatanseverlik şarkısı (Ç.N.)

kabul etsem de eyrek İskoç'um ve daha eskiye gidildiğinde ne çıkacağını Allah bilir. Ancak George Orwell'in listesine meydan okuyabilecek listeleri hepimiz yapabiliriz. Benim listeme konulacaklar listesinin ilk sıralarında aklıma şunlar geliyor: "Haklarımı biliyorum"; köy kriketi ve Elgar; Kendin Yap; punk; sokak modası; ironi; canlı politika; bandolar; Shakespeare; Cumberland sosisleri; iki katlı otobüsler; Vaughan Williams, Donne ve Dickens; tül perde arkasından bakma; göğüs saplantısı; bulmacalar ve testler; köy kiliseleri; kuru taş duvarlar; bahçıvanlık; Christopher Wren ve Monty Python; uysal İngiliz papazlar kilisesi; Beatles; kötü oteller ve iyi bira; kilise çanları; Komiser ve Gaydacı; yabancıları eğlenceli bulma; David Hare ve William Cobbett; aşırı içme; Kadın Enstitüleri; balık ve patates tava; köri; King's College'de Yılbaşı akşamı; Cambridge; yiyeceğe ilgisizlik; medeniyet ve kaba dil; Düşme (veya Tepe) Koşusu; harika tepelerdeki çirkin karavan parkları; hamburger ekmeği; Bentley ve Reliant Robins ve benzerleri. Hepsi de yalnızca İngilizlere özgü olmayabilir; ama hepsinin ortak noktası İngilizliğin düzenli, planlı ve şatafatlı mihenk taşlarına benzemeleridir. Eğer bunların herhangi üç veya dört maddelik grubunu alırsanız, hepsi de Ekim akşamında yakılan kamp ateşinin kokusu gibi tahrik edici bir kültüre işaret edecektir.

Bu yüzden İngilizler yeniden kasvete dalmadan önce, İngilizlerin kendilerinin kim olduğunu tartışmak için çok fazla enerji harcamamalarının olumlu bir yönü olduğuna dikkat çekmek yararlı olacaktır. Bunu yapmamaları aslında bir özgüvenin işaretidir: İngilizler kendilerini tanımlamak için çok fazla zaman harcamadılar çünkü buna ihtiyaçları yoktu. Peki şimdi var mı? Buna verebileceğim tek cevap, daha önce özetlenen nedenlerden dolayı, İngilizlerin artık kendilerini tanımlamaktan kaçınamayacaklarıdır. Dünyadaki en başarılı (güvenli ve refah içindeki) ülkelerin, tutarlı bir öz kültür duyguları vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

KOMİK YABANCILAR

İngiltere ile Fransa arasındaki bildiğim en iyi şey denizdir.

- DOUGLAS JERROLD, *İngiliz-Fransız İttifak*

1836 yılında Bayan Frances Trollope gemiyle Calais'e ulaştı ve Fransa'yı ilk kez ziyaret eden bir genç adamın konuşması kulağına çalındı. Yanında çok daha deneyimli, Dover'ın beyaz kayalıklarının ötesindeki dünyayı görme yolları konusunda bilgili bir seyyah vardı. "Ne kadar korkunç bir koku!" dedi tecrübesiz yabancı, burnunu mendiliyle kapatırken. "Burası kokular kıtasıdır beyefendi" diye cevap verdi tecrübeli adam. Ve öyleydi'.¹

Bir vecizeye göre, tarihi yapan coğrafyadır. Ancak eğer milli psikoloji diye bir şey varsa, bu psikolojiyi de coğrafya belirler. Eğer Alman ordusu sık sık sınırlarından saldırmasaydı, Fransızlarda böylesine büyük bir Almanya korkusu olur muydu? Eğer dağlık bir ülke olmasaydı, İsviçre ahlâkdışı zenginliğini koruyabilir miydi? Yirminci yüzyılın en güçlü ideolojilerinden birisi olan Siyonizm'i yaratan, Yahudiler için bir coğrafyanın yokluğudur. İngilizler üzerindeki ilk ve en derin etki, bir ada üzerinde yaşamalarından kaynaklanmaktadır.

İşte en yakın Avrupalı komşuları hakkındaki düşüncesi de böyle oluşmuştur. En müstehcen çizimler “Fransız kartpostalları” veya “Fransız Yayınları”dır. Fahişeler “Fransız Konsolosluk Muhafızları”dır (Güya Buenos Aires’teki Fransız Konsolosluğu’nun dışındaki sokakta dolaşanlara atfen uydurulmuştur). Bunlar geniş paçalı iç çamaşırları (Fransız donları) giyiyor olabilir. Eğer bir adam fahişelerin hizmetinden yararlanıyorsa, “Fransızca dersi alıyor”dur. Eğer bu hizmetin sonucu olarak frengiye yakalanırsa, “Fransız hastalığı”, “Fransız gut hastalığı”, “Fransız Frengisi”, “Fransız mermeri”, “Fransız ağrısı” kapmıştır veya bir “Fransız övgüsü”ne mazhar olmuştur. “Bir Fransız tacı” kazanmıştır; semptomatik akıntılar ise “Fransız domuzları”dır. Eğer özellikle ağır biçimde “Fransızlaşmışsa” (*Frenchified*), hastalık yüzünden burnunu kaybedebilir ve bir “Fransız borusu” yoluyla nefes alacaktır. Bir adamın bu tür felaketlerden kendisini korumasının yolu bir “Fransız mektubu” veya “Fransız kasası” veya yalnızca bir Fransız (eğer siz Fransız *değilseniz* bunları kullanırsınız; ama Fransız iseniz, *capote anglaise* kullanırsınız) takmaktır.

Ve bu Fransız takıntısı cinsel ilişkiyle sınırlı değildir. Neredeyse her türlü olağan dışı ve kötü davranışı Fransızlara atfetme yönünde genel bir eğilim vardır. Bifteğini beğenip beğenmediği sorulduğunda, bir İngiliz Fransızların güvenilmezliğine atfen şöyle cevap verebilir: “Bir Fransız gibi olmuş” (yani tekrar tekrar çevirerek pişirilmiş). Hatta Dr. Johnson, Fransız millî sembolü yavru horoza atfen, bir hava durumu horozu (“bir kulenin tepesine konulan ve rüzgâra göre dönerek, rüzgârın hangi yönden estiğini gösterecek yapay horoz”) tasarlanabileceğini kanıtlamaya çalışan bir tez okuduğunu bile ileri sürmektedir. “İşportacı Fransızcası” dilencilik demektir. Yasak sezonda bir sülün vuran kimsenin “bir Fransız güvercini vurduğu” söylenirdi. 1940’lı yıllarda kriket, kriket topunun delikten şansla geçirilmesi anlamına gelen “Fransız sürüşü” idi. 1950’li yılların ortalarına doğru, İngiliz halkı hâlâ küfrettiklerinde insanlardan “Fransızcam için özür dilerim” diyerek özür diliyorlardı (John Major’ın bu deyişi 1990’ların ortalarında hâlâ kullandığı rivayet edilmektedir) ve izinsiz işe gitmeme için “Fransız izni” denirdi. Dili ağza, ba-

demciklere degecek kadar sokarak öpüşme, hâlâ Fransız öpücüğü olarak biliniyor. Sanki Fransızlar bunu keşfetmeseydi, hiçbir İngiliz dilini başka birisinin ağzına sokmayacaktı.

Bütün bu Fransızlara atfedilen aşağılayıcı özellikler, kadim düşman oldukları için yapılmaktadır. Bir zamanlar İngiltere İspanya ile savaştığı esnada, frenginin adı “İspanyol frengisi” idi ve yolsuzluk da “İspanyol pratiği”. Hollandalılar en büyük ticarî rakip haline geldiğinde, İngilizler saçmalığa Hollandalı dublesi, sarhoşluktan kaynaklanan cesarete “Hollandalı cesareti” demeye başladılar. Bu alışkanlık Avrupa geneli için geçerlidir: Frengi, yerel husumetleri yansıtacak şekilde Polonya’da Alman hastalığı, Portekiz’de ise Hollanda suçüçegidir. Ancak İngiliz-Fransız rekabetinin kendisine özgü bir sınıfı vardır. Fransızlar, İngilizlerin bu deyimlerine cevap olarak, kırbaç cezasına *la vice anglais*; âdet kanamasına *les anglais ont débarqué*; izinsiz işe gitmemeye *filer à l’anglaise* veya *damné çömme un Anglais* diyerek karşılık verdiler. Yine de aynı içgüdüsel hararete sahip olmadıkları anlaşılıyor. Öbür yandan Fransızların kaygılanacakları başka kıta komşuları da var. İngilizce terimlerdeki husumet, Fransızlar hakkındaki tuhaf bir şizofreniyi yansıtmaktadır.

İngiliz orta sınıfı Fransızların yiyecekleri, şarapları ve iklimine tapmaktadır. Her yıl 9 milyon İngiliz turist valizlerini toplayıp Fransa’ya doğru yola çıkıyor. Birçoğu Provence, Dordogne veya Brittany için yola çıkarken yanına fırında fasulye, güveç, marmelat ve çay alıyor. Villalarında İngiliz usulü beslendikten sonra, geri evlerine burada asla bulamayacaklarına yemin ettikleri peynir, şarap ve pâté yüklü olarak dönüyorlar. Fransızların Almanya korkusunu küçümseleser de İngilizce lümpen ve kıfayetsiz “know-how” sözcüğüne karşılık Fransızca *savoir-faire* sözcüğüne bayılıyorlar. İngilizler hâlâ zaman zaman Fransızların, onları daha az banyo yapmaya, daha çok parfüm kullanmaya teşvik eden *doğallık* anlayışından hoşlanmadıklarını belirtsele de (Mısır seferinden Fransa’ya dönmekte olan Napolyon Josephine’e “Ne te lave pas, j’arrive”: Yıkanma, ben geliyorum

* Uсталık, nasıl yapılacağını bilme, beceri (Ç.N.)

demişti), yine de gizlice “eşyanın doğal düzenine daha yakın” olan bu toplumu kıskanırlar. Eğer Fransa politikası hakkında görüş sahibiyse, Fransızların dünya görüşü ve hükümet politikasını belirleyen kamusal anlaşmaları körü körüne göz ardı etme ve çıplak öz-çıkar peşinde koşmalarına öfkelenirler; ama gizliden gizliye buna hayranlık duyarlar. İngiltere’de neden entelektüellerin sigara ve kahve içip, evrenin düzenini değiştirmenin uygulanabilir olmayan yollarını tartıştığı *caf  *lerinin olmadığına   z  lerek kendilerine işkence ederler. Bu istekli zevk d      nleri için Fransa, olağanüstü derecede tarz kadınlar ve lavanta kokulu güneş       ninin yurdudur.

Her zaman da   yleydi. Modern turizmin atası olan Büyük Tur (*The Grand Tour*), bazı a  ıllardan seyahat belgeleri konusunda aşağılığı kompleksinden do    uş ise de, maksadı zengin İngilizlere, Avrupa yaşamının inceliklerini tanıtma amacı güdüyordu. İngilizlerin Avrupa kıtasıyla ili  şkileri, büyük bir   ehir balosuna davet edilmiş kırsalda yaşayan kuzenlerin ziyareti gibiydi. Büyük Tur, yaşadıklarını takdir edemeyecek kadar genç olan birçokları için amaçsız bir israftı. Ve bu seyahati anlayabilecek kadar olgun olan birçoğu ise Avrupa yemeklerinden tuvaletlerine kadar her şeyden duydukları tiksinnmeyi ifade etmek için hiçbir fırsatı ka  ırmadılar. Horace Walpole, Paris’i “kendisini Seine olarak adlandıran... her şeyin içinde yıkandığı ama asla temizlenmediği, kendisinden daha kirli bir kanala, çirkin sokaklara, daha kötü d  kk  nlarla ve kötü resimlerle dolu kiliselere sahip kirli bir kasaba” olarak tanımlıyordu.² Ancak büyük İngiliz   ahsiyet Dr. Johnson bile Avrupa’yı ziyaret etmemiş bir kimsenin “daima bir insanın görmesi gerekeni görmediği için bir aşağılığı duygusu hissedeceğini” düşünüyordu.³ 1775 yılında 66 yaşındayken Paris’e vardığında geleneksel kahverengi paltosunu, siyah çoraplarını ve düz gömleğini, beyaz çoraplar, yeni şapka ve güzel bir Fransız peruğu ile değiştirdi. Zayıf Fransızcası yüzünden utandırılmamaya o kadar kararlıydı ki, yalnızca Latince konuştu.

Büyük Tur’un etkisi, İngiliz seçkinlerini yabancı fikirlere daha ho     r  l   hale getirmektir. Uzaktan ele  ştirmek ve alay etmek her

zaman kolaydır. Gerçekten de 18. yüzyılın sonlarındaki önemli bir yakınma konusu, İngiltere’de ilerlemenin temel şartının Fransızlaşmak haline gelmesi idi. Corneille ve Racine gibi oyun yazarlarına, Shakespeare’den daha fazla hayranlık duyuluyor; Pope ve Addison gibi İngiliz şairler Fransız veznini taklit ediyordu. İngilizlerin geriye kalanlarının deneyimleri de çok farklı değildi. Kısaca ifade etmek gerekirse; büyük çoğunluk daima Fransızlardan nefret etmiştir. Ve bu duygu karşılıklıdır. İngiltere’de iki kültür arasında daha iyi bir anlayış geliştirme amacıyla bir Fransız kasabasıyla kardeş şehir olmayan bir kasaba bulmak güçtür. Ancak bu içi boş bir uygulama oldu. Zira meclis üyeleri arasındaki bütün karşılıklı ziyaretlere, törenlere ve okul gezilerine rağmen iki kültür derinden bölünmüştür ve karşılıklı kuşkular içinde yaşamaya devam etmektedir. Fransız Kültür Bakanı Maurice Druon 1973 yılında iki ülke hakkında söylediği şu sözlerde çok haklıydı: “Seçkinleri birbirine hayran olma, halkı ise birbirini küçümseme eğilimi içindedir”.

Asırların düşmanlığı, orta yaşlı ileri gelenlerin birkaç kadeh tokuşturması ve konuşmasıyla aşılamaz. Hepimizin düşmanlara ihtiyacı var ve Fransızlar son derece uygun düşmanlardır: ulaşacak kadar yakın ve başkalarının çıkarlarına ilgisiz bir millet. İki millet ekonomik ve askeri açıdan günümüzde birbirine gayet denktir; bu durum da onları birbirine uygun ülkeler haline getirmektedir. Birbirlerine patronluk taslayabilir, ama asla göz ardı edemezler. Ayrıca Fransızlar, İngilizlere kendilerini küçümsemeleri için fırsat vermeye devam etmektedir. Hitler başarıyla Britanya’yı işgal etmiş olsaydı, bir yerlerden bir Vichy tarzı hükümet çıkacağından kim kuşku duyabilir? Ancak böyle bir işgal olmadığı için, İngilizler son dünya savaşı esnasında biriktirdikleri moral sermayesini hâlâ tüketemediler. Daha sonraki

-
- * 2. Dünya Savaşı’nda Almanların Fransa’yı işgal etmesi üzerine Vichy şehrinde Almanların himayesinde kurulan kukla Fransız Devleti. Hükümetin başında Mareşal Philippe Pétain vardı ve Temmuz 1940 ila Eylül 1944 tarihleri arasında varlığını sürdürdü. Bir anayasası olmayan bu hükümet, savaşın seyrine göre politika değiştirdi. 1944 yılı Eylül ayında Paris’in kurtarılmasıyla yeni hükümet bu devletin tüm yasalarıyla birlikte lağvedildiğini duyurdu (Ç.N.)

dönemde Fransa'nın Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan (AET) Britanya'yı hariç tutmaya yönelik nankörce çabaları, İngilizlere düşmanlığını gerekliliğini bir kez daha göstermiş oldu.

1. Dünya Savaşı'nda Batı Cephesi'nde savaşan askerler, Fransız köylülerle tam anlamıyla tanıştılar. Kurtarmak için savaştıkları bu köylüler, bir yumurta için tüm maaşlarını isteyince, *Entente Cordiale*'nin' sığılğını anladılar. Robert Graves savaşın sonunda silahsızlandırılmış piyade subaylarıyla birlikte Oxford'da gittiğinde şunu fark etti:

Eski askerler arasındaki Fransız karşıtı duygular neredeyse saplantı haline gelmiş.

Sinirden titreyen Edmund o dönemde şöyle deyip duruyordu: "Artık ne pahasına olursa olsun, benim için yeni savaş yok! Fransızlara karşı savaşmak hariç. Eğer onlarla bir savaş olursa, yıldırım gibi koşarım".

... Bazı üniversite öğrencileri bizim yanlış tarafta savaştığımızı bile iddia ettiler. Onlara göre bizim doğal düşmanımız Fransızlardı.⁴

George Orwell da benzer olaylara tanık olmuştu. "1914-1918 savaşında, İngiliz işçi sınıfı yabancılarla nadiren mümkün olacak kadar çok temas kurmuştu. Bunun tek sonucu, cesaretlerine hayran oldukları Almanlar hariç, tüm Avrupalılardan nefret ederek geri dönmeleri oldu. Fransa topraklarında geçirdikleri dört yılda, şaraptan hoşlanmaya bile başlamamışlardı".⁵

1. Dünya Savaşı gazilerinin torunlarının daha ılımlı görüşleri yoktu. İngiltere, halkı "Avrupa'ya katılmanın bir hata olduğu" veya sanki bir tatil karavanı tarzında arabanın arkasına bağlanmış bir yermiş gibi "Avrupa'dan ayrılmalıyız" gibi ifadeleri kul-

* Birleşik Krallık ile Fransa arasında 1904 yılında imzalanan dostluk antlaşması (Ç.N.)

** İngilizlerin Fransızlara karşı bu kadar kötülük atfetmesine karşın, Almanlara ilişkin benzer terimler geliştirmemiş olmaları ilginçtir. Kızamık için kullanılan Alman domuzu sözü pek sayılmaz. Almanların ise yalnızca *die englische Krankheit* -Çocuklarda kemik erimesi sözcüğü bulunmaktadır.

lanacak kadar zeki olan tek Avrupa ülkesi olmaya devam etmektedir. 1996 yılında Fransız Turizm Ofisi için yapılan bir İngiliz piyasa araştırması, ölçülü bir küçümseme ifadesiyle “çok gelişmiş bir mizah duyguları olmasına ve kendilerine gülebilmelerine karşın, muhafazakâr ve şovenisttirler. İngilizler Amerika ile Avrupa arasında sürekli olarak itilip kakılan, bağımsız ve yalnız insanlardır”.⁶ Haklıydılar. Bir adada yaşamamanın sonuçlarından birisi her tarafınızın deniz ötesi olmasıdır. Ülkenin Avrupa’nın geri kalan kısmıyla ilişkileri hakkında bilmeniz gereken her şeyi söyleyen efsanevi bir gazete manşeti vardır:

MANŞ DENİZİNDE SİS – AVRUPA KITASININ BAĞLANTISI KOPTU

Havanın merhametine kalmak, kıta Avrupalıları için ne büyük talihsizlik!

İngilizlerin zihin yapısında adalı olmalarının etkisinin önemini ne kadar abartsanız azdır. Shakespeare’in *II. Richard* oyununda yaşlı Gauntlu John şu sözleriyle her şeyi anlatıyor:

Bu kale tabiat tarafından kendi kendine oluşturuldu,
Enfeksiyona ve savaşın eline karşı.
Bu mutlu insanlar, bu küçük dünya;
Bu gümüş denizdeki kıymetli taş;
Ki hepsi de surlar içindeki bir ofiste,
Ya da bir köşkün çevresindeki koruyucu hendektedir.⁷

Bu İngiltere anlayışında, ilk öncelik Avrupa’nın geri kalanından tecrit edilmiş olmaktır. Bunun açık pratik yararları var. Adada yaşamak kesin belirlenmiş sınırlara sahip olmanız demektir. Haritadaki sınırlar keyfidir; sahil ve kayalıklar ise doğal. İngiltere’nin oldukça belirgin bölgesel özellikleri bulunmaktadır. Manchesterlı ve Cockneyli, Somersetli çiftçi ve Burton-on Trentli bira yapımcısı bir deniz kordonuyla birbirine bağlanmıştır. Bir kara sınırının bir yanındaki karakter öbür yanında aniden değişmediği için, bir kıta kara parçasında yaşayan milletler diğer kültürlerin ve taşıdığınız pasaportun verdiği fırsatların daha çok

bilincindedir. Gauntlu John'un konuşmasını yaptığı dönemde, İngilizler Galler'i çoktan içine katmıştı ve İskoçya ile birliğin eşindeydi. Doğru düzgün sınırlara sahip olmamanın ne kaygılarını ne de yararlarını taşıyorlardı. Perimetrelerini denizin tanımlamasının sonucu olarak, İngilizler 1960 yılında, Elias Canetti'nin ifadesiyle "dünyadaki en istikrarlı milli duyguları" geliştirdiler. Denizlere hükmedilmesi gerekiyordu: "İngilizler kendisini etrafındaki ve altındaki denizin üzerinde, az sayıda insanın bulunduğu bir geminin kaptanı olarak görmektedir. Neredeyse daima yalnızdır. Tıpkı kaptan gibi o da birçok yönden mürettebatından bile tecrit halindedir".⁸

16. yüzyıldan önce, İngilizler pek de doğal denizci milleti olarak görülemezdi. O tarihe kadar büyük keşif seferlerinin hepsi, Avrupa kıtası denizcileri tarafından gerçekleştirilmişti. İngilizler karayı seven bir millettir ve etrafındaki deniz, Gauntlu John'un ifade ettiği gibi başka her şeyden çok bir tür koruyucu hendekten ibaretti. Peki, Shakespeare'in eserlerindeki denizci kahramanlar nerede? Şurası gerçektir ki, Shakespeare'in yazdığı tarihe gelindiğinde, İngilizler dünyanın en büyük imparatorluğunu oluşturacak bir hareket tarzı geliştirmişlerdi. Denize hâkimiyetleri en iyi ifadeyle korsanlık olarak nitelendirilebilirdi. Yoksa Sör Francis Drake gibi bir şahsiyeti nasıl düşünebiliriz? İngilizler zenginlikleri ve hırsları arttıkça, her zaman kendilerinin koruyucuları olan denizin aynı zamanda onlara eşsiz bir fırsat verdiğini fark ettiler. Neredeyse Avrupa'nın bütün büyük ülkeleri arasında, yalnızca İngiltere bir işgal riskine karşı önlem olarak daimi orduya ihtiyaç duymuyordu. Buna karşın kara sınırları olan ülkeler, ittifak kurmaksızın ya da savaşmaksızın sınırları dışına çıkamazken, Britanya Adaları'nı koruyan donanma, istediği yere gidebilirdi. İngilizler denizin önemini keşfettikten sonra, Avrupa'nın geri kalan kısmının başına sorun olmaya başladılar. Böylece asırlar-

* 1540-1596 yılları arasında yaşamış bir İngiliz korsanı, kâşifi ve siyasetçisidir. İspanyol gemilerine saldırır, onların deniz ötesinden getirdiği hazinelere el koyar, İspanyol ve Portekiz limanlarına çökerdi. Dünyanın etrafını dolaşan ilk İngiliz'di. Başarıları nedeniyle I. Elizabeth tarafından 1581 yılında şövalylikle ödüllendirildi(Ç.N.)

dır Britanya savunması için kullanılan deniz ve kara stratejileri arasında bir gerilim başladı. Churchill'in bir defasında Avam Kamarası'nda söylediği gibi:

Avrupalı herhangi bir ülke her şeyden önce büyük bir ordu beslemek zorundayken, biz bu talihli, mutlu adada, çifte yükten kurtulup, bütün çaba ve dikkatimizi Donanmaya yoğunlaştırabiliriz. Neden kaybedeceğimiz kesin olan bir oyun uğruna, kazanacağımız kesin olan bir oyunu feda edelim ki?"

Ve ne kadar da görkemli bir kazanmaydı! Churchill gibi düşünenler için Manş Denizi neredeyse Atlantik kadar genişti. Etrafınız denizle çevrili ise, en yakın ticaret ortağınızdan, en uzak ortağınız kadar kopuksunuz ve sizi en yakın komşunuzdan ayıran deniz, aynı zamanda en uzak komşunuzla bağ kurmanızı kolaylaştırır. İngiltere'ye yönelik her türlü planlı işgalin büyük bir örgütlenme, gemiler ve sakin hava gerektirdiği açıktır. Yalnızca çiğneyip geçeceğiniz bir sınır yoktur. Bu tecrit aynı zamanda kendi seçtiği savaflara, ittifaklara ve entrikalara girme fırsatı da sağlıyordu. Tüm topraklarına denizden ulaşılabilen bir imparatorluk kurmaya başlayınca Avrupa kara parçasındaki karışık işler önemsiz hale geldi. 1866 yılında, Bismarck'ın Prusya ordusunun Avusturyalıları yenerek Alman İmparatorluğu'nun temellerini attığı Sadowa Savaşı'ndan 10 gün sonra, Disraeli şu görüşü dile getiriyordu: "İngiltere Avrupa kıtasının uzantısıdır. İngiltere'nin Avrupa'nın işlerine gereksiz müdahalelerden kaçınması, ülkenin gücünün zayıflamasının değil, artmasının sonucudur. İngiltere artık salt Avrupa gücü değildir; büyük bir deniz imparatorluğunun başkentidir... Gerçekten de bir Avrupa gücü olmaktan çok Asya gücüdür".¹⁰

Ada nevrozu, İngilizlerin zihninin derinliklerine işlediği için, Mayıs 1940'taki Dunkirk kurtarma harekâtı, bu milletin 2. Dünya Savaşı'na ilişkin anılarında çok güçlü bir yer tutmaktadır. 220.000 Britanya ve 110.000 müttefik Fransız askerinin, Nazi ordusunun kuşatmasından kurtarılması önemli bir başarıydı. Bu olay, Britanya Savaşı ve Blitz'le birlikte İngilizler için 2. Dünya

* Alman Hava Kuvvetleri'nin Britanya'ya yönelik hava saldırıları (Ç.N.)

Savaşı'nın en saygın üç olayından birini oluşturmaktadır. Son askerler Fransa kıyılarından alındığı esnada, *New York Times* şöyle haykırıyordu: "İngiliz dili yaşadığı sürece, Dunkirk sözcüğü saygıyla anılacaktır... Büyük bir demokrasi geleneğidir. Gelecektir, zaferdir".¹¹ Oysa bu kurtarma harekâtı yalnızca bir felaketin sonucu idi. "Zaferle" geri çekilmenin kalıcı izi, konuşmalara, resimlere ve şiirlere nüfuz etti: bir tekneler armadası (balıkçı tekneleri, gezi buharlı gemileri, yatlar ve küçük kayıklar) Britanya askerlerini ölümün dişlerinden kurtarıırken, Müttefik uçakları Nazi hava saldırısını savuşturuyordu. Olayın betimlemeleri efsane unsurlarıyla süslenmişti. Öncelikle "küçük gemiler" in rolü abartılmıştı. Ama bu önemli değildir. Öykünün İngilizleri bu kadar güçlü biçimde cezbetmesinin üç nedeni vardır. Birincisi; ayrılık duygusuna hitap etmektedir: Britanya'nın sonunda tek başına Nazilerle yüzleştiği anı temsil etmektedir. Kral VI. George bile annesine şöyle demişti: "Artık müttefiklere karşı nazik ve sahte bir gurur içinde davranmak zorunda kalmadığımız için şimdi kendimi daha mutlu hissediyorum". İkincisi; *Azların* birçok güçlüğe karşı başarısının öyküsüdür. Üçüncüsü; İngilizlere yüzyıllardır bildikleri bir şeyi, Avrupa kıtasının yalnızca problemlerin yurdu olduğunu ve en büyük güvenliğin kendi ada yurtları etrafındaki binlerce kilometrelik düzensiz kıyı şeridinin ardında olmak olduğunu gösterdi.

Ada fikrinin İngiliz tasavvurunda özel bir yeri vardır. Çocukluktan itibaren Enid Blyton'ın Kirin Adası'ndaki maceraları *Famous Five* ile başlar. Robert Louis Stevenson'ın (Yazarı İskoç olmasına rağmen, gizli hazineyi keşfetme planı İngiliz West Country'li birisi tarafından hazırlanır) *Hazine Adası* ve diğerleri ile devam eder. Jonathan Swift'in *Güliverin Seyahatleri* uzaklarda bir yerde, İngiliz denizcilerin henüz keşfetmemiş olduğu yabancı adalar

* Hem Napolyon hem de Adolf Hitler'in bu İngiliz bakış açısını kabul etmiş olması ilginçtir. İkisi de savaş sonrası dünyada kendileri Avrupa kıtasını yönetirken, İngilizlerin deniz aşırı imparatorluklarını koruyacağını öngörmüştü. Mareşal von Runstedt'in anlattığına göre Hitler'in bakış açısı; "Almanya Avrupa'ya egemen olurken, İngiltere burası dışındaki dünyaya egemen olacaktı".

olabileceği inancının yaygınlığı nedeniyle tutmuştur. Swift İrlanda'nın İngiliz bölgesinde sömürgeci sınıfın oğlu olarak doğmuş ve yetiştirilmiştir. Bu yüzden akut bir adalı zihniyetine sahiptir.

Güney Amerika'nın Pasifik kıyıları açıklarında kimsenin yaşamadığı bir ada kıyısına demir atmış beceriksiz denizci Alexander Selkirk'in olağanüstü öyküsü, İngiliz tasavvurunu cezbeden bir diğer öyküdür. Gemisinin kaptanı ile tartışma sonrası, Selkirk Şili kıyısı açıklarındaki Juan Fernander Adası'na bırakılmayı kabul eder ve bir diğer İngiliz korsanın Cape Horn kuşatması sonrası gemilerini onarmak ve hastaları tedavi etmek için adaya demirlediği 31 Ocak 1709 tarihine kadar orada kalır. Mürettebat şaşkınlık içinde keçi derisi giyen, biraz güçlkle de olsa İngilizce konuşan bir adamla karşılaştıkları için şaşkındır. Dört yılı aşkın süre yalnız yaşamıştır. Kaptanın Selkirk'ü kurtarışını anlattığı *A Crusing Voyage Around the World*, İngiliz kamuoyunda hemen yankı bulur. Bir anlatım da makale yazarı Sör Richard Steele'nin 1713 tarihli *The Englishman* adlı eserinde yer alır (Selkirk de rastlantı eseri bir diğer İskoçtu). Altı yıl sonra Daniel Defoe, Selkirk'ün önce kendisi için bıçak yapması sonrasında da vahşi keçiler avlayarak kılık kıyafet üretmesini, tüm zamanların en kalıcı başarısına sahip romanlarından birisi olan *Robinson Crusoe*'nun temeli yaptı.

Denizle çevrili olmanın güvenlik duygusu, İngilizlere erken bir özgüven kazandırırken, göreceli tecrit halleri kendilerine özgü bir entelektüel geleneğin gelişimini teşvik etti. Blake ve Shakespeare gibi bazı çok tuhaf dehaların ortaya çıkmasını sağladı. Bunun muhtemelen İngiltere'nin çok sayıda iyi seyahat yazarı yetiştirmesiyle de bir ilgisi vardır. Ani işgal korkusundan uzak olma, aynı zamanda bireysel özgürlükleri de teşvik etti. Daha korunmaya muhtaç ülkeler, ordusunu birkaç gün içinde toplayabilecek güçlü, yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşiye sahip hükümetlere sahiptir. Bir ada olma gerçeği, İngiliz şehirlerinin şeklini bile belirledi. Denizden doğal bir savunma varken, şehirlerin surlarla çevrilmesine gerek yoktu. Sonuçta karman çorman biçimde genişlediler. Londra gibi bir şehrin herhangi nizamî bir imar

planı yoktu; yalnızca köyler birleştikçe genişlemişti. Öbür yandan surlara ihtiyaç olmadığı için, sur yapmayı seçseler bile, şehirlerin kurucuları merkeze yakın geniş alanları da dâhil etmişlerdi.

Bir imparatorluk yaratılması İngilizlerin adalılıktan gelen karakterini pek yumuşatmadı. 1882 yılında Manş Denizi'nin altından geçen bir demiryolu tüneli inşa edilmesi fikri ortaya çıktı. Bu fikir tahmin edebileceğiniz gibi ancak Isambard Kingdom Brunel'in (bir başka adapte olmuş İngiliz; babası Fransız'dı) ancak sahipleneceği türde bir mühendislik sınavıydı. Bunun üzerine *Nineteenth Century* dergisi bu fikre karşı çıkan bir dilekçe yayımladı. Gerekçeleri "böyle bir demiryolunun bu ülkeye, bir ada olduğu için şimdiye kadar korunduğu askeri tehditler ve sorumluluklar getireceği" idi. Bu tepki kırsal kesimden gelmiyordu. Canterbury Başpiskoposu, şairler Tennyson ve Browning, biyolog T. H. Huxley, filozof Herbert Spencer, 5 dük, 10 Kont, 26 milletvekili, 17 Amiral, 59 general, 200 din adamı ve 600 diğer ileri gelen kişi imzaladı.¹²

Bu adalılık İngilizlere büyük bir özgüven kazandırsa da çok fazla incelik katmadı. Yine de İngilizlerin yabancıları gerçekten önemsemedikleri sonucuna varmak güçtür. Önceleri yabancı ziyaretçilerin Britanya İmparatorluğu'na saygılarını açıkça göstermeleri bekleniyordu. Bu yüzden yabancılar ardı ardına İngilizlerin kibri konusunda yorum yapmışlardır. 1497 yılında bir Venedikli şuna dikkat çekiyordu: "İngilizler kendilerinin ve kendilerine ait her şeyin büyük âşıklarıdır. Kendilerinden başka insanların da bulunduğunu ve İngiltere'den başka dünya olduğunu düşünmezler. Ne zaman yakışıklı bir yabancı görseler, "tıpkı bir İngiliz gibi görünüyor" ve "İngiliz olmaması ne büyük talihsizlik" derler".¹³ 1592 yılında Württemberg Dükü Frederik'in İngiltere'yi ziyaretini anlatan bir Alman yazar şu yorumu yapıyordu: "yerliler... aşırı derecede gururlu ve hükmetmeyi seviyor... yabancıları pek önemsemiyor; aksine onları azarlıyor ve onlara gülüyorlar".¹⁴ Bir başka ziyaretçi olan Hollandalı tüccar Emmanuel Van Meteren, İngilizlerin karakterinin özelliklerini sayarken aynı kibre dikkat çekmektedir. "Bu halk savaş-

ta cesur, cüretkâr, ateşli ve zalim ancak çok değişken, kaba ve aşırı gururlu, hafif ve hileci. Ayrıca özellikle yabancılara karşı çok kuşkucular ki onları küçümsüyorlar”.¹⁵ 1552 yılında adayı turlayan İtalyan hekim, insanların kibrinin çok fazla olduğuna, bu yüzden sıradan yabancılara “zavallı varlıklar, yarım insanlar (*semihominem*)” olarak gördüklerine karar vermişti.¹⁶ Milton şu sözlerle övünüyordu: “İngiltere’nin milletlere nasıl yaşayacaklarını öğretmedeki üstünlüğünü unutmayalım”.¹⁷ Yirminci yüzyılın ortalarına gelindiğinde bu resim pek değişmemişti. Sıradan askerlerin 1. Dünya Savaşı esnasında karşılaştıkları yabancı kültürlerden ne kadar az etkilendiklerini fark eden George Orwell, dikkatini genç dergiler *Gem* ve *Magnet*’e çevirdi. Bu dergilerin muhafazakâr siyasetinden saçma sayfa düzenlerine kadar hemen hemen her şeyinden nefret etmişti.

Kural olarak (diye yazıyordu) her ırktan olan yabancılardan hepsinin aynı olduğu ve aşağı yukarı şu kalıplara uydukları varsayılmaktadır:

FRANSIZ: Sakallıdır, çok fazla el hareketi ve mimik sergiler.

İSPANYOL, MEKSİKALI VS.: Sinsi, hain.

ARAP, AFGAN VS. : Sinsi, hain.

ÇİNLİ: Sinsi, hain. Saçları örgülü.

İTALYAN: Heyecanlı, laterna çalar veya stiletto taşır.

İSVEÇ, DANIŞKALI VS.: Yumuşak kalpli, aptal.

ZENCİ: Komik, çok sadık.¹⁸

Amerikalıların bu komik klişeler listesinde yer almadığına dikkat ediniz. Zira İngilizce konuştukları için, zaten gerçek anlamda yabancı sayılmıyorlardı. Eğer İngilizler yabancılar konusunda derin bir cehalet içinde olmasalardı, çok başarılı öykülerin yazarı “Frank Richards”ın, Orwell’in küçümsediği dar görüşlü karikatürlerle kurtulması mümkün olmazdı.

Orwell otuz yıldır tanıdığı Frank Richards’ın bir yazarlar grubunun takma ismi olduğunu varsaymıştı. Adamı küçümsüyordu. Oysa Richards tek bir günde 18.000 sözcük yazmıştı ve

hayatı boyunca 1.000 romana denk gelecek eser vermişti. Orwell'i şaşırtacak şekilde, makalenin yayımlanmasından sonra, Frank Richards (gerçek adı Charles Harold St. John Hamilton idi ve henüz 64 yaşındaydı) cevap hakkı istedi. Klişeler konusunda şunları yazdı: "Yabancıların komik olması konusunda, yabancıların gerçekten komik olduklarını söyleyerek Bay Orwell'i şok edeceğim. Yabancılar bizim seçilmiş milletimize özel bir armağan olan mizah duygusundan yoksundurlar. Ve mizah duygusu olmayan insanlar, daima farkında olmadan komiktirler".

İngilizlerin tecridi, bıçak sırtında yürüyen yabancılar hakkında ilginç bir kafa karışıklığı yarattı. Yabancıların olağandışılığı ya hayranlık ya da küçümseme duygusu uyandırdı. 18. yüzyılda İngiliz milliyetçiliği gücünün büyük bir kısmını, nazik İngiliz toplumunun yabancı inceliği olarak gördüğü her şeye yaltaklanma eğiliminden almaktadır. Voltaire, Londra'ya geldiğinde, "tıpkı resmi ziyarete gelmiş bir kral gibi muamele edildi".¹⁹ Resim ve müzikte yerli sanatçılar, Sör Godfrey Kneller (asıl ismi Gottfried Kniller) ve George Handel (Georg Friedrich Haendel) gibi yabancı dâhilerin egemenliği altında boğuldular. İngilizlerin yabancıları yalnızca yeteneklerini kanıtladıklarında alkışlayacağı acınası inancın ne kadar uzun ömürlü olduğunu görmek ilginçtir. Bahçe çitleri konusunda kitaplar yayımlamaktan, Victoria ve Albert Müzelerini yönetmeye kadar bir çok başarısı için *Who's Who*'da 10 santimetre yer alan Sör Roy Strong, bir defasında bana şöyle yakındı: "Eğer adım Strongski olsaydı, daha çok ciddiye alınır ve daha fazla ilerlerdim".

Öbür yandan yabancılardan, özellikle de ulaşılması en kolay olan Fransızlardan nefret, neredeyse anne sütüyle birlikte alınmaktadır. Nelson bir defasında bir deniz subayı adayını kabinine çağırarak Kraliyet Donanması'nda hayatta kalabilmesinin üç temel şartını öğretti. "Birincisi; amirlerin alanına giren konularda herhangi bir görüş belirtmeksizin emirlere uymalısın. İkincisi; kralın hakkında kötü konuşan herkesi düşmanın saymalısın ve üçüncüsü Fransızlardan şeytandan nefret ettiğin kadar nefret etmelisin". Bu büyük adamın gemisinin güvertesinde söylediği

aşırı milliyetçi sözlerin bundan ibaret olmadığı anlaşılmaktadır. Mektupları da Fransızlara karşı ağır sözlerle doludur. “Yıkılın, yıkılın Fransız haydutlarla birlikte yıkılın” diye yazıyordu Nelson bir mektubunda. “Coşkumu hoş görün ama bir Fransız’ın adını duyduğumda kanım kaynıyor... Hiçbir zaman bir Fransız’a güvenmeyeceğimi rahatlıkla söyleyebilirsiniz... Fransızlardan en şiddetli biçimde nefret ediyorum”.²⁰

Fransızlara saldırmanın açık siyasî yararları vardı: Her şeyden önce imparatorluğun baş rakibi olmaları dolayısıyla, iki ülkenin sıradan vatandaşlarının başka yerlerden çok savaş meydanlarında karşılaşma şansı yüksekti. Onların yabancı oluşu, kolayca tuhaf fiziksel özellikler atfedebileceğiniz anlamına geliyordu. Napolyon açık bir hedefti. “Konsüllük anayasasının ünlü kusurları”; Josephine’nin tekrarlanan gece hayal kırıklıkları “Hitler’in yalnızca tek testisi olduğu” iddiasıyla aynı propaganda ekolüne aitt. Napolyon’un sarı benizli bir pigme olarak çizilmesi İngiliz karikatüristler arasında o kadar yaygındı ki, Paris Büyükelçiliği’ne giden rahip, Napolyon’un vücut ölçülerini “orantılı ve yakışıklı” bulduğunda şaşırmişti. *Morning Post*’un 1 Şubat 1803 sayılı nüshasında tanımlandığı gibi, “herhangi bir sınıfa ait olmayan, yarı Afrikalı yarı Avrupalı bir Akdeniz katırı” olmadığını görmüştü.

Fransız halkına dair aldatmacalar o denli çarpıcıydı ki herhangi bir İngiliz’in hücrelerine kadar işlemişti. Barış zamanında ve en barışçıl yerlerde bile Fransızlar hakkında en tuhaf inanışlara rastlamak mümkündü. Bunun en iyi örneklerinden birisi *Grampus*’un kaptanı Henry Byam Martin’den geliyor. 1840’lı yıllarda görevi, Fransızların bir imparatorluğun temellerini attığı Polinezya’da dolaşmak ve İngiliz nüfuzunu yaymak için elinden geleni yapmaktı. Oldukça yakın bir tarihte keşfedilen ve yayımlanan günlüğünde, “Fransızlar insanların İngilizler lehine duyguları karşısında şaşkına dönüyorlar. Tahitililerin (erkekler tarafından dayanılmaz küstahlıkları, kadınlar tarafından ise pislikleri ve iflah olmaz çirkinlikleri nedeniyle) genel olarak onlardan öğrendiklerini biliyorlar”.²¹

“İflah olmaz çirkinlik”in harika bir yönü var. Bu, Fransızlara karşı önyargının içgüdüsel niteliğini ortaya koyuyor. İngilizlerin kendileri hakkında da benzer bir körlükleri mevcut. Ülkelerine Napolyon’un “İngilizler anlaşmalara riayet etmezler. Gelecekte üzerlerine siyah örtü örtülmeli” dediği “kalles Albion”u tanıyamıyorlar. Byam Martin gibi İngiliz gemi kapitanları kendilerini dürüst ve güvenilir sayarlar ve güvenilmez ve tamamen anlaşılmaz olan Fransızların aksine, kendilerini anlayabileceklerini düşündükleri egzotik adalarla ilişki kurmaktan memnundurlar.

İngilizleri Avrupalı komşularıyla daha yakın ilişki kurmaları gerektiği konusunda ikna etmenin güçlüğü, ABD’ye uzanmış bir alternatif dostluk elinin zaten hazır olmasıdır. Aslında bu ilişki eşitlerin ilişkisi değildir ve kuşaklar boyu da öyle olmamıştır. Ancak klasik eğitimin tüm imkânlarına sahip okullarda eğitilmiş İngiliz liderler sınıfı, kendilerini klasik bir aldatmaca ile rahatlatıyorlar. 2. Dünya Savaşı esnasında Harold Macmillan bu ilişkinin o dönemde Cezayir’de Psikolojik Savaş Direktörü olan Richard Crossman’ın nasıl işine yaradığını anlatıyor.

Sevgili Crossman (diye başlıyor), Bizler bu Amerikan İmparatorluğu’ndaki Yunanlılarız. Sizler de Amerikalılara, Yunanlıların Romalıları baktığı gibi bakacaksınız: büyük, kaba, telaşlı insanlar. Bizden hem daha hareketli ama aynı zamanda daha tembel, bize göre daha çok bozulmamış erdeme sahipler, ama aynı zamanda yozlaşmışlar. Müttefik Güçler Karargâhını tıpkı Yunan kölelerin İmparator Claduis’un operasyonlarını yönettiği gibi yönetmeliyiz.²²

Macmillan’ın tarif edilemez biçimde patronluk taslaması ve siyasî düzeyden kişisel düzeye kadar her düzeyde kendisini kandırması yoluyla rahatlamasını sağlayan en kıymetli önyargılarından birisi şuydu: Bütün Edward dönemi beyefendisi görünüşüne rağmen, Macmillan bir Indianapolisli doktorun kızının torunuydu. Amerika ile dostluk Britanyalıları, ülkenin tek başına kaldığı bir dönemde kurtardı. Churchill’in Amerika Birleşik Devletleri’ni, Hitler’e karşı savaşa katılmaya ikna etme girişimlerine iliş-

kin kendi anlatımlarını okuduğunuzda, iki milletin birçok inancı paylaşması nedeniyle, mutlaka ortak bir akıbeti de paylaşmaları gerektiğine ne kadar derinden inandığını görerek şaşıracaksınız. Churchill'in Başkan Roosevelt ile İngiliz savaş gemisi *Prince of Wales*'te, Newfoundland, Placentia koyunda 1941 yılı Ağustos ayındaki toplantısına ilişkin anlatımı tüm duygularını ortaya koymaktadır. Bu toplantıda Atlantik Bildirisi üzerinde uzlaşmıştı. "İleri, Hıristiyan askerler" ve "Ey Rabb, bize yardımın asırlardır gecikti" dâhil olmak üzere ilahileri Churchill'in seçtiği ortak bir dinî âyin yapmışlardı.

Âyin hepimize iki milletin dininin birliğinin etkileyici bir ifadesi olarak geldi. Bu âyine katılan hiç kimse kalabalık güvertede o güneşli sabah vakti görülen manzarayı unutmayacaktır. Britanya ve ABD bayraklarının kürsüde yan yana sallanması, Britanyalı ve Amerikalı rahiplerin duaları paylaşarak okumaları; Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin en yüksek deniz, kara ve hava subaylarının tek vücut halinde Başkan'ın ardında sıralanması; Britanyalı ve Amerikalı denizcilerin tamamen karışık olarak sıkı sıralar halinde dizilmesi, aynı dua kitaplarını paylaşmaları ve her iki tarafın da bildiği dualara ve ilahilere ateşli biçimde iştirak etmeleri... her sözcük kalpleri titretiyordu. Büyük bir ana tanık oluyorduk. İlahi söyleyenlerin neredeyse yarısı kısa süre içinde ölecekti.²³ (*Prince of Wales* Aralık ayında 84 Japon torpidosu taşıyan bir uçak tarafından batırıldı).

Bu sahnenin ihtişamını yadsımak mümkün olmadığı gibi, Churchill'i güçlü bir baskı altına alan tarih, kültür ve dil bağlarını inkâr etmek de mümkün değildir. Askerî bağlamda, iki ülke arasındaki ilişkiler ilk olarak Avrupa'nın kurtarılmasında, sonra atom bombasının yapılmasında ve Soğuk Savaş yıllarında istihbarat paylaşımında, özellikle de elektronik dinleme yoluyla muhabere istihbaratında büyük yararlar sağladı. Ekonomik dengesizlik hangi boyutta olursa olsun, Britanyalılar kendilerini, kendilerinin de bu ilişkiye bir şeyler kattığına inandırdılar. Washington'a Amerikan savaş kredilerinin geri ödenmesine ilişkin düzenlemeleri tartışmak için gönderilen Britanya delegasyonuna şöyle bir not dağıtıldı:

Washington'da Lord Halifax

Lord Keynes'e fısıldadı:

"Tüm para torbalarının onlarda olduğu doğru.

Ama tüm beyinler de bizde".

Amerika ile ilişkileri olmaksızın, savaşın başarıyla sonuçlanacağına dair hiçbir garanti olmadığı kesindi. Uzun vadede bu ittifak, Britanyalıların dünyaya bağımsız bir güç olarak ayakta kaldıklarını söyleyerek kendilerini kandırmalarını mümkün kıldı. Oysa Britanyalıların "bağımsızlık" olarak gördükleri şey, yalnızca Avrupa'nın geri kalan kısmından bağımsız olmaktı. Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler ise Washington karşı çıkmadığı sürece, istediklerini yapabilmelerinden ibaretti. İngilizler bunu 1956 yılında, Amerika'nın onayı olmaksızın, Süveyş Kanalı'nı güvenceye almak üzere Mısır'ı işgal etmeye çalıştıklarında anladılar. Britanya tüm kozunu Atlantik'in iki yakası arasındaki nazik bir ortak Anglo-Sakson kültürüne oynamıştı. Britanya tarihi bağlamında bu tavır anlaşılabilirdi: Avrupa savaş anlamına gelirken, Amerika savaşı sona erdiren yardım demekti. Ancak İngilizlerin Amerika'ya aşırı bağımlılığı, İngiltere'nin Avrupa'da olup bitenlere gözünü kapaması anlamına geliyordu ve bu durum kabul edilmek için çok uğraştığı Avrupa Topluluğu'na yabancılaşmayı artırıyordu. O zamandan bu yana da Avrupa ülkelerine yetişemedik. 1990'ların sonlarında, Avrupa kıtası artık komünizm ve demokrasi arasında bölünmüş halde değildi. İşte o zaman Britanya ile "özel ilişki", Amerika Birleşik Devletleri için daha önemsiz hale geldi ve yalnızca lafta kaldı.

Amerika ile ilişkiler hâlâ "özel"dir. Hem lafzî hem de mecazî anlamda aynı dili konuşan siyasi liderler arasında merak uyandırıcı kişisel dostluğun nasıl gelişebileceğini göstermektedir: Thatcher ile Reagan; Blair ile Clinton. Harold Wilson, Britanya'yı Vietnam bataklığından başarıyla uzak tutmayı kotarıırken, Kore'den Kosova'ya kadar diğer savaş sonrası çatışmalarda İngiliz hükümetleri Amerika'nın yanında (Amerika için) savaşmak üzere birlik göndermeye hazır olmaktan gurur duyuyorlardı. Bu durum kendisini, Amerika Birleşik Devletleri'ne (Avrupa'nın herhangi bir

başka ülkesine yapılandan çok daha fazla miktarda) büyük İngiliz yatırımları yapılmasında (Aslında Britanya’da diğer Avrupa ülkelerinin hepsinden fazla Amerikan yatırımı bulunmaktadır); İngiliz ve Amerikan sinemasının nüfuz etmesinde (Her zaman İngiliz aksanıyla konuşan bir tür haydut vardır); İngilizce Konuşanlar Birliği, Atlantik Konseyi ve düzinelerce diğer kulüpte; Britanya ile Kuzey Amerika arasında, diğer Avrupa devletlerinden Atlantik ötesine yapılan her türlü seyahate katılanların iki katı kadar insanın seyahat etmesinde kendisini göstermektedir. Gerçekten de Atlantik ötesine gidip gelen İngilizlerin sayısını aşması için Almanya, Fransa ve Hollanda’dan Kuzey Amerika’ya seyahat edenlerin tamamının hesaba katılması gerekmektedir.²⁴

Antik Yunan ve Roma ile karşılaştırma günümüzde daha az yapılıyor. Çünkü İngilizler artık dünyanın Amerikan yapımı (Made in America) olduğunu çok daha iyi anladılar. Blucinler, tişörtler ve beyzbol şapkaları giyen, dünyaya bu evrensel giysileri sunan bir kültüre ait olan insanların ülkesine, özel dikim takım elbiseyi nasıl açıklayabilirsiniz? Açıklayamazsınız. Artık bunun bir önemi yok.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ İMPARATORLUĞU

*İnsanlar İngiltere dediklerinde, bazen Büyük Britanya, bazen Birleşik Krallık,
Bazen de Britanya Adaları'nı kastederler –ama asla İngiltere'yi değil.*

- GEORGE MIKES, *How to be an Alien*

İngilizlerin adalarında yaşayan diğer ırkları en çok öfkeliendiren özelliklerinden birisi, “İngiltere”yi “Britanya” ile karıştırma düşüncesizlikleridir. Bazı İngilizler sanki İskoçlar ve Gallerliler ya yokmuş gibi davranır ya da Tanrı'nın diğerlerinin kaderini elinde tutmak için İngilizleri görevlendirdiğini söyleyip dururlar. Keşke İngilizler dillerini tutabilselerdi!

Tamamen veya kısmen Romalıların, Vikinglerin, Anglo-Saksonların ve Normanların boyunduruğu altına girmiş olan İngiltere'nin aksine, İskoçya “Birleşik Krallık”ın parçası haline gelene kadar hiçbir yabancı işgalci tarafından tam olarak fethedilemedi. İskoç tarihinin milliyetçi bir bakışla okunması, ülkeyi İngiltere ile birleştiren Birlik Yasası'nın rüşvet verilen İskoç aristokratlar tarafından imzalandığını göstermektedir. Highlands'taki

tehcirden (*Clearances*)' yaklaşık iki asır sonra hâlâ bu "İskoç Holokostu"na yönelik öfke sürmektedir. Bu tehcir esnasında aileler, onların boşaltacağı bölgede geniş ölçekli koyun çiftlikleri kurulması maksadıyla bölgeden sürülmüştü. Bir İskoç milliyetçisinin bana söylediğine göre bu olay "Avrupa'daki en etkin etnik temizlikti. İngilizleşmiş homoseksüel klan şefleri ve arazi sahipleri tarafından işlenmiş, polis, ordu ve İskoç kilisesi ile milletvekilleri tarafından Avrupa'daki en büyük çöl oluşturulmak üzere desteklenmişti". Bu sözlerin sahibi, İskoç adalıların 2. Dünya Savaşı esnasındaki orantısız ölçüde büyük fedakârlıklarının ödülünün, Birleşik Krallık'taki en yüksek işsizlik ve göç oranlarına sahip olmak olduğunu ileri sürüyordu. "Eğer Hitler savaşı kazansaydı, durumları daha iyi olabilirdi. En azından şimdi terk edilmiş olan harabe köylerde hâlâ insanlar yaşıyor olacaktı" diye öfkeyle sözlerini tamamlıyordu.¹

Britanya İmparatorluğu'nun İskoçların yaratılmasında büyük rol oynadığı doğrudur. Kendi imparatorluklarını kurma hayalleri 1698 yılında Panama, İsthmus'ta bir koloni kurma girişimlerinin felaketle sona ermesiyle yitip gidince, İskoçlar İngiliz ordusunda büyük bir gayretle hizmet ettiler, yol ve köprü inşa ettiler, büyük tüccarlar oldular ve büyük servetler edindiler. Trafalgar Muharebesi'nin ünlü işareti olan "İngiltere herkesin kendi görevini yapmasını bekliyor" sözü Lewis Adası'ndaki Stornoway'den bir denizci olan John Robertson tarafından söylenmiştir. "Dunedin'den Bombay'a kadar her bir İngiliz yerleşim yerinde, küçük bir başlangıçtan kendisine bir servet yapmak için çalışan her bir İngiliz'e karşı, 10 İskoçyalı bulursunuz" diyordu Sör Chales Dilke 1689 yılında. Şunu da muzipçe ekliyordu: "İskoçya'nın Birleşik Krallığın yaygın ismi haline gelmemesi gerçekten tuhaftır".² Korgeneral Sör John Moore'un son sözleri (Glasgow'da doğmuş bir İskoçyalıydı) her şeyi anlatmaktadır. 1809 yılında Corunna

* İskoçya'nın yüksek bölgeleri olan Highland ve İskoçya'nın batı adalarında 18. yüzyılın ortalarında başlayıp, 19. yüzyıla kadar aralıklı olarak süren, (güya) koyun yetiştirmek ve mera yapmak için bu bölge insanların bölgeden tehcir edilmesi olayıdır. Geleneksel klan toplumunun yok edilmesine, kırsal kesimlerin insansızlaşmasına ve İskoçya'dan göçlere neden olmuştur (Ç.N.)

Muharebesi'nde bir şarapnel patlamasıyla ölümcül şekilde yaralanmış yataarken, kime hizmet ettiği konusunda hiç kuşkusunun olmadığı açıktır. Zira şunları söyleyerek son nefesini verdi: "İngiltere halkının tatmin olacağını umuyorum. Ülkemin bana âdil davranacağını umuyorum".

Ortaçağ tarihçisi John Gillingham'ın (Britanya'daki) gerçek Bin Yıllık İmparatorluk olarak adlandırdığı yapının temellerini, İngilizlerin Hıristiyanlığı kabul ettikleri günden itibaren benimstedikleri eşsiz ahlâkî üstünlük varsayımları oluşturunuyordu. Ancak Malmesbury'li William, *Deeds of the Kings of the English*'te bu kendilerini üstün görmelerine bir başka neden sunmaktadır: Kral Ethelbert'in 6. yüzyılda Frenk Kralı'nın kızı Bertha ile evlenmesi. "Fransızlarla bu bağlantı yoluyla bir zamanlar barbar bir millet iken, kendi yabancı zihin yapılarından kurtulup daha nazik bir yaşam tarzına eğilim göstermeye başladılar".³

Bu yoruma göre, İngilizler Fransızların etkisiyle medenîleşmeye başlamışlardı. Beş asır sonraki Norman fatihler kesinlikle davet edilmemiş olsa da, kontrolü ele geçirmelerinden sonra İngilizler Avrupa anakarasının fikirlerini benimseme yönünde muazzam bir istek sergilediler. Evlenme, mülkiyet, savaş ve cinsel davranış yasaları tamamen değişti. Yerlilerle yeni iktidar sahipleri arasındaki evlilikler yaygınlaştı ve 1140'lara gelindiğinde, İngiliz seçkinleri kendi ülkelerinin "adaletin beşiği, barışın mabedi, dindarlığın zirvesi, dinin aynası" sözlerini, Galler içinse "ormanlık ve meralarla dolu bir ülke... geyik, balık, süt ve koyun bol, ancak canavar gibi insan yetiştiriyor"⁴ sözlerini Latince yazıp Fransızca konuşmaya başladılar. Newburghlu William İskoçları "barbar sürüsü" olarak tanımlıyor ve ekliyordu: "vahşi canavarlardan daha yabanî olan bu insanlık dışı millet için, yaşlı insanların boğazlarını kesmek, çocukları öldürmek, kadınların karınlarını deşmek bir zevktir".⁵ Gerald de Barri, İrlandalıların "herhangi bir kültüre sahip olamayacak kadar barbar olduklarını" yazıyordu; "Tıpkı hayvanlar gibi yaşayan, dağlarda çiftçiliğin ilkel alışkanlıklarından bir adım ileri gitmemiş yabanî bir millettir".⁶ Hexhamlı Richard, İskoçların barbarca savaş tarzı karşısında dehşete düşmüştü:

Kocaları karılarının gözleri önünde öldürdüler; sonra kadınları ganimet olarak beraberlerinde götürdüler. Dul ve bakire tüm kadınlar soyuldu, ipler ve kayışlarla birbirine bağlandı ve mızraklarla tehdit edilerek götürüldü... zina, ensest ve diğer suçları hiç umursamayan bu vahşi adamlar, kurbanlarını istismar etmekten yorulduklarında, onları köle olarak ellerinde tuttular veya inek karşılığında diğer barbarlara sattılar.⁷ İngilizlere kendilerini üstün hissettiren yalnızca tarım ve savaş gelenekleri değildi. Aynı zamanda cinsel yaşamlarıydı. Salisbury’li John (Aziz Thomas Becket, Canterbury Katedrali’nde hançerlenerek öldürüldüğünde yanında olan din adamlarından birisi) Gallerlilerin tıpkı “hayvanlar” gibi yaşam sürdüklerini, “hem metresleri hem de eşleriyle birlikte yaşadıklarını” yazıyordu.⁸

Bu yorumlar en azından “beyaz adamın yükünü üstlenme”nin 19. yüzyıl icadı olmadığını göstermektedir. 20. yüzyılda İngilizler, Kızılderililer veya Asyalılar hakkında genelleme yapmaktan kaçınmayı öğrenmişlerse de yanı başındaki komşuları hakkında ağır iddialarda bulunmaktan geri durmuyorlar. Mesela şu çocuk tekerlemesi çocuk antolojilerinin büyük çoğunluğundan çıkarıldıysa da hâlâ ikinci el kitapçılarda bulabilirsiniz:

Taffy bir Gallerliydi; Taffy bir hırsızdı;
Taffy geldi evime ve çaldı bir parça biftek.
Ben gittim Taffy’nin evine, Taffy evde yoktu.
Taffy geldi evime ve çaldı bir ilikli kemik.

Muhtemelen orijinalinde Galler’den gelip İngiliz sınırını geçen yağmacılara atıfta bulunuyordu. Ancak herkesin daha alıngan olduğu günümüzde bile, İngilizlerin Galler karikatürleri yaltaklanma, ikiyüzlü laf ebeliği, sahte duygusallık gibi ifadelerle doludur. İngiliz televizyonlarının günlük dizilerine egemen olan klişelere saldıran *Sunday Times* televizyon eleştirmeni (Londra’ya ulaşmayı başarmış birçok İskoç’tan birisi), 1997 yılında “Gallerliler birçok önyargıya sahiptir. Hepimiz Gallerlilerin geveze ikiyüzlüler, ahlâksız yalancılar, bodur, bağınaz, koyu tenli, çirkin, hırçın küçük kandırıkçılar olduğunu biliyoruz”⁹ diyor, onları ülkenin bozuk paraları olarak görüyordu. Kısa süre sonra, Gallerlilerin

birçoğunun bu klişeden rahatsız olduğunu ve Galler Irk Eşitliği Komiseri Bay Ray Singh'e makaleyi şikâyet ettiklerini gördü.¹⁰

İngilizlerin İskoçya hakkındaki önyargıları görece daha hafiftir. İskoçların cimrilikleri ve kasvetli insanlar oluşlarıyla alay edilir. P. G. Wodehouse'un dediği gibi, "Hüzünlü bir İskoçla gün ışığı arasında ayırım yapmak hiçbir zaman zor değildir". Gallerliler övüldükleri zaman, "Kelt" nitelikleriyle, yani şairlikleri ve şarkıcılıklarıyla övülürken; İskoçlara, özellikle de ova bölgesi İskoçlarına doktor, hukukçu, mühendis ve iş adamı oldukları için saygı gösterilir. Genellemeye devam etmek gerekirse İngilizler İskoçları sert, geçimsiz ve (sarhoş oldukları zaman hariç) dürüst insanlar olarak görürler. Yirminci yüzyılın en büyük iki ahlâkçısı Başpiskopos Cosmo Lang ve BBC'nin ilk patronu John Reith birer İskoç'tu.

Elbette iki genelleme setini basit bir nedenden dolayı doğru kabul etmek mümkündür. Çünkü komşularına bakış açıları, İngilizler hakkında da bir şeyler söylemektedir. İskoçya ve Galler, İngiltere tarafından ilhak edilmiştir. Ancak İskoçlar ortaklığa *görünüşte* dengeli ortak olarak katılmış ve kralları İskoçyalı VI. James'in, İngiltere'nin Kral I. James'ine dönüşümüne tanık olmuşlardır. (Her ne kadar şimdiki kraliçeden 2. Elizabeth olarak söz etseler de İskoçların 1. Elizabeth'i yoktur). Ayrı hukuk ve eğitim sistemlerini ve belirgin bir entelektüel geleneği korumuşlardır ve korumaya devam ediyorlar. Buna karşın İngiltere ile Galler arasındaki ilişki, hiçbir zaman eşitlerin ilişkisine benzememiştir. Owen Glendower'ın sömürgecilere karşı isyanı 15. yüzyılın başlarında bastırıldığında, prenslik İngiltere'nin parçası haline gelmiştir. VIII. Henry, Gallerlilerin İngiltere'de toprak sahibi olmasını yasaklayan yasaları iptal etmişse de (Glendower'ın isyanından sonra konulmuştu), damarlarındaki Galler kanına rağmen yine de resmi görevlerde bulunanların İngilizce konuşmalarını şart koşmuştu. Bu yasaklamalara rağmen, Gallerliler kendi aralarında ana dillerini kullanmaya devam ettiler. Bu yüzden

* Sarayın İskoçlara bakış açısının bir işareti de, Kral Henry'nin ayrıca bir İngiliz'in bir İskoç'a at satmasını suç haline getirmesidir.

1880'ler gibi geç bir tarihte, dört Gallerliden üçünün hâlâ kendi dilini kullandığı tahmin ediliyordu.¹¹ Bu durum onları kendi kaderlerinin daha da çok sahibi yapıyordu. Ancak Edinburgh ile boy ölçüşecek bir başkentleri olmadığı gibi, ayrı hukuk, eğitim ve (yerleşik kilise karşıtlığı gelene kadar –ki o zaman da çok geçti) dinî kurumları da yoktu.

Kral James'ın İngiltere ve İskoçya'yı birleştirmesinden sonraki iki yıl boyunca, İngilizler İskoçlara karşı (İç Savaşta ve 1715 ve 1745 James yanlıları (*Jacobite*) isyanlarındaki 'ihanetleri' nedeniyle) nefret etmekle ilgisiz kalmak arasında gidip gelmişlerdir. "İskoçya... kesinlikle yeryüzünün lavabosudur" sözünü, ileri gelenlerden birisi Culloden Muharebesi sonrası yazdığı bir mektupta söylemişti. Newcastle Dükü ve Başbakanın kardeşinden şu cevabı aldı: "İskoçya konusunda hayatta olduğum sürece biraz taraflıyım... Ancak onların da adamızda yaşadığını unutmamalıyız".¹² Hem husumet hem de etkin ilgisizliğin aynı duyguyu yansıttığını, İngilizlerin aslında kalplerinin derinliklerinde İskoçlara saygı duyduğunu görmemek zordur. İskoçlara yönelik en ünlü İngiliz küçümsemesi Dr. Johnson'a aittir. O, "İskoçya'yı görmek yalnızca daha kötü bir İngiltere görmek gibidir" demişti. Boswell, İskoçya'nın "birçok asil doğal güzelliklere sahip olduğu" söylendiğindeki tepkisini şöyle kaydediyor: "İnanıyorum Sör, elbette çok vardır" diye cevap verdi. "Norveç'in de asil güzellikleri var ve Lapland asil doğal güzellikleriyle ünlü. Ancak bir İskoç'un görebileceği en asil güzelliğin onu İngiltere'ye getiren yol olduğunu söylememe izin veriniz".¹³ Johnson'ın kendisi bile bu önyargıyı açıklayamıyordu; ancak İskoçlar kendilerini en azından onları kızdırmayı başardıkları düşüncesiyle teselli edebiliyorlardı: Boswell'e Galler hakkında söyleyebileceği tek şey "İngiltere'ye o kadar benziyor ki, bir seyahat gözlemi olarak söylenebilecek hiçbir şeyi yok".

18. yüzyılda İskoçların kana susamış hainler olarak betimlenmesi, yerini İngilizlerin Highlanders'ın romantizmini kucaklamasıyla birlikte olumlu bir coşkuya bırakmıştır. IV. George Edinburgh ziyaretine tamamen İskoç giysileriyle geldi. İskoçya monarşi ve

aristokrasi ile bağlantıları, Highland arazilerinin kalıcı romantik çılgınlığı ve Chelsea'nin yarısının şu veya bu klana mensup olduğunu iddia etmesi yoluyla sosyal statüsünü korumaktadır. Eğer Andrew Bonar Law, Harold Macmillan ve Tony Blair gibi kılık değiştirmiş İskoçları da dâhil ederseniz, III. George'tan bu yana 49 başbakandan 11'i bu ülkeden çıkmıştır. Bu katkı nüfus içindeki tüm oranları bozan bir büyüklüktedir. Gallerliler ise tamamen bir başka konudur. Yalnızca unutulmaz bir Başbakan, David Lloyd George'u çıkarmışlardır ve o 20. yüzyılda bu koltuğa oturan diğerlerinin pek çoğundan kat kat üstündür. Aneurin Bevan gibi şahsiyetler, radikal Galler geleneğini canlı tuttular; ancak tarihteki nadir istisnalar hariç olmak üzere, yalnızca İngilizlerin birçoğu doğuştan muhafazakâr olduğu için değil, aynı zamanda Gallerlilere güvenmekte zorluk çektikleri için sürekli engellendiler. Neil Kinnock 1992 seçimlerinde İşçi Partisi'ni başarıya götüremeyince, parti bunun nedeninin kısmen İngilizlerin Gallerlilere güvenmemesi olduğu kanısına vardı ve hemen onun yerine bir İskoç'u, John Smith'i getirdi. Smith İngilizlerin takdir ettiği sade niteliklere sahipti. Bunlar ovalı (*Lowland*) İskoçların nitelikleriydi. Tarihçi Richard Faber bunları "çalışkanlık, ekonomi, sertlik, ihtiyat, bilgiçlik, tartışmacılık, mizah duygusundan yoksunluk" olarak saymaktadır.¹⁴ Bu sonuncusu Smith'e kesinlikle haksızlık etmektir. Kendisi eğer kalp krizi geçirmemiş olsaydı, 1930'lu yıllardaki Ramsay MacDonald'dan bu yana ilk İskoç İşçi Partili Başbakan olacaktı.

Britanya ve Britanya İmparatorluğu'na haddinden fazla Galler ve İskoç'un çıkar ve umudunun bağlanmış olmasının bir sonucu, bu iki ülkede de milliyetçiliğin "İngilizlerden nefret ediyoruz" sloganından ileriye geçmemesi oldu. Çünkü Avrupa'nın geri kalanı ile tutarlı bir ilişki kurmak için çalışan her İskoç ve Gallerli milliyetçi lider için, İngilizlere karşı yalnızca huysuzca bir hoşnutsuzluk besleyen bin kişi vardır. Bu kimseler hâlâ sonradan İrlanda Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olacak olan Douglas Hyde'in bir asır önce söylediği aşamadalar: "İngiltere'ye karşı, İngiltere zenginleştğinde üzülmelerini ve zarar gördüğünde sevinmelerini mümkün kılan "sıkıcı, değişmez bir

husumet".¹⁵ Hatta ünlü bir İskoçyalı gazeteci İngiltere'de kriket oynayan (yani alt tarafı kriket Tanrı aşkına!) yabancı takımlara onursal İskoçlar adını takmıştı. Bu yüzden Kızılderililer Siyah İskoçlar, Hintliler koyu kahverengi İskoçlar, Avustralyalılar baş aşağı İskoçlar, Yeni Zelandalılar ise baş aşağı, pazarları kapalı İskoçlardı.¹⁶ Bu tatsız dünya görüşünde, İngilizler kaybettiği sürece kimin kazandığının önemi yoktur. İskoç bir arkadaşım yat tatili esnasında 1996 Avrupa futbol kupası maçlarını takip etmeye çalışıyordu. İskoçya'nın güneybatısındaki küçük Stranraer Limanı'nda bir barda, İngiltere ile Almanya arasındaki yarı final maçını izliyordu. Uzatmalardan sonra hâlâ skor 1-1 idi. Penaltı atışları sonrasında, İngiltere'nin savunma oyuncusu Gareth Southgate'in penaltısını Alman kaleci kurtararak İngiltere'nin Avrupa şampiyonluğu hayallerini suya düşürdü. "Bir anda mekânda sevinç çılgınlıkları koptu" diye anlatıyordu; "Kenarda oturan yaşlı bir adam vardı. Daha önce hayatım boyunca hiç görmediğim bir adam. Ve sarılıp birbirimizi öptük. İşte İngilizlerin yenilmesini bu kadar çok istiyorduk".

Bu süreçten uzak duran tek komşu, İngilizlerin en kötü davrandıklarıdır: İskoçya veya Galler değil, İrlanda! Onların denkleme katılımı, sorunu yalnızca daha da kötüleştirdiği için, İngilizlerin tavrı hoşgöründen anında horlamaya dönüşmektedir. Tarihlerinin büyük kısmında baskı altında tutulan millet olma duygusu, İrlanda halkının hafızasında 12. yüzyıl boyunca İrlandalı esirlerin öldürülmesinden, Oliver Cromwell'in katliam seferlerine ve 1840 kıtlığındaki devletin ilgisizliğine, oradan da 1972 yılındaki "Kanlı Pazar"da Londonderry'de silahsız sivillerin İngiliz ordusu tarafından vurularak öldürülmesine kadar İngilizler tarafından işlenen bir dizi zulümle canlı tutulmaktadır.

İngilizlerin İrlanda'daki egemenliği, Britanya Adaları'nın diğerlerinden her zaman çok daha hassas olmuş ve halka daima büyük bir cehaletle davranmışlardır (İrlanda'da doğmuş ve Dub-

* 39 Ocak 1972 tarihinde Kuzey İrlanda'nın Londonderry kentinin Bogside bölgesinde protesto yürüyüşü yapan kalabalığa ateş eden Britanya Ordusu askerlerinin 26 silahsız sivil protestocuyu öldürmesi olayı (Ç.N.)

lin nüfusuna kaydedilmiş olmasına rağmen, İrlandalılar Wellington Düküne sahip çıkmaya kalkınca Dükün kendisi “Bir adamın ahırda doğması, onu at yapmaz” demişti). İngilizlerle İrlandalılar arasındaki ilişki bu şekilde daima karmaşık ve çelişkilerle doluydu. Victoria dönemi İngiltere’si bir yandan Kelt kanının “İngiliz ırkı” açısından önemini kutsarken, öbür taraftan sömürgesi olan kısım dışındaki bakir İrlanda’nın potansiyelinden korkuyordu. Dr. Johnson’ın İskoçlarla alay etmesi, İngilizlerin İrlandalılara yönelik kaba sözleri karşısında çok hafif kalmaktadır. 1860’lı yıllardaki bir *Punch* makalesinde insan evrimindeki kayıp halka olan “İrlandalı kıro”nun Londra ve Liverpool’un bazı bölgelerinde bulunduğunu ileri sürüyordu:

Bu türle sohbet ederken saçma sapan konuştuğunu göreceksin. Üstelik tırmanabilen bir hayvandır ve bazen tuğlaları yüklenmiş halde bile merdivene tırmanabilir. İrlanda kırosu, geçimini sağlamak için dışarı çıkması hariç, genelde kendi kolonisinin sınırları içinde saklanır. Ancak bazen heyecanlanır ve öfkesini tahrik eden medenî insanlara saldırır.¹⁷

Bu “şaka” o döneme aittir. Daha sonra göreceğimiz gibi İngilizler kendilerinin varlıklar sıralamasında daha yüksek bir sınıfa mensup olduğu aldanışının kışkacındaydılar. Bu yüzden imparatorluğun kucağına sığınmayı reddedenler, onlara göre varoluş zincirinin daha alt sırasındaydılar. Ancak kolay tanınır bir koloni olmaları, İngiliz sömürgeciler sınıfının işgalci ordularıyla birlikte başka bir mezhebe bağlı olması, zamanla İrlanda’nın işine yaradı. Sömürgeciler bavullarını toplayıp ayrıldıklarında İrlanda, Avrupa Birliği içinde kendi kimliğini şekillendirebildi. Avrupa Birliği üyeliğinin sunduğu fırsatları, artık var olmayan bir imparatorluğa mensubiyet yükünü arkalarından sürükleyerek geleceğe yürümek zorunda kalan diğer Britanya adalarından fazla kullandılar.

İngilizler bu önyargılarına rağmen işin içinden nasıl sıyrılabilirler? Elbette ilk olarak adalarda mutlak bir egemenliğe sahiptiler; bu yüzden başkalarının ne düşündüğünü pek umursamadılar. İkincisi; 19. yüzyıla gelindiğinde dünyada daha önce hiç görülmediği kadar başarılı bir imparatorluğu yönetiyorlardı. Bunda

Anglo-Saksonların pratik, öz-disiplinli yapılarının etkili olduğu açıktır. Bu durumda duygusal bir Kelt'in yapabileceği en iyi şey, kenara itilmiş bir milletin tarihine duygusal dalışlar yapma yerine, bu özellikleri kazanmaya çalışmaktır. Üçüncüsü; Keltlerin birçoğu kendi doğum yerleri konusunda bir aşağılık kompleksi içindeydiler. Dylan Thomas "Orası atalarımın vatanı ve yine onların olsun" diyordu. Burada da kendinden nefret etme devreliydi. Irving Welsh'in eroinmanlarından birisi *Trainspotting*'de yanındakine şöyle diyor:

Bizi sömürgeleştirdikleri için İngilizleri suçlamanın hiçbir yararı yok. İngilizlerden nefret etme. Onlar yalnızca serseri. Sömürgesi olacak saygın, sağlıklı bir kültür bile seçemiyoruz. Hayır. Bizi verimsiz pislikler yönetiyor. Bu durum bizi ne yapıyor? Aşağılığın en aşağılığı, en pislği. Yeryüzünün gelmiş geçmiş en zavallı, en köle, çileli, en hastalıklı pislği.¹⁸

Keltlerin kültürel başarıları, Anglo-Sakson imparatorluğu ile kıyaslandığında, çok önemsizdi: Ait olduklarını iddia ettikleri antik medeniyet oral bir kültüre sahipti ve ancak mezar başı söylevlerinden ibaretti. İskoçların gururu, James Macpherson'ın 1760 yılında İskoçya'da gezerken keşfettiğini ileri sürdüğü ve Gibbon'un "eğitimsiz Kaledonların doğanın sıcak erdemleriyle parladığını gösterdiğini" söylediği Galler destanı olan Ossian'ın *Fingal*'inin gelişmiş bir uydurma olduğunun ortaya çıkmasıyla kırıldı. İskoçların taşkınlığı W. B. Yeats'ın *The Celtic Twilight*'ına da yansımıştı. Bu eserde yazar "anlamını hiçbir insanın keşfedemediği gibi hiçbir meleğin de vahyetmediği yüce Kelt hayal oyunları"ndan söz eder.¹⁹ Öte yandan Yeats'ın kendisi İngilizce konuşmakta, yazmakta ve okumakta olduğu gibi, "sevdiğim her şey bana İngilizce olarak geldi" itirafında bulunmaktadır.

Yarı dinî Galler festivallerinde (hepsi de 1792'ye kadar uzanmaktadır) yerli şiir ve şarkıları kutsanmaktadır ve bunların büyük çoğunluğu Anglo-Sakson realitesini işler. Milletler arası evlilik o kadar fazladır ki kaç saf Kelt kaldığından emin olmak neredeyse imkânsızdır. Keltlerin tarihi sürekli geri gidişlerle doludur. Son yerli Corniş dili konuşan 1777 yılında, son Manx dili konuşan

1974 yılında, son Deeside Gallerce konuşan 1984 yılında hayata gözlerini yumdu. Kuzey İrlanda'da, ana dili Çince olanların sayısı, ana dili İrlandaca olanlardan fazladır. Dillerde kalan coşkunun tamamı, siyasî ideolojinin ve İngiliz vergi mükelleflerinin destekleri sayesinde hayatta kalmıştır. Gallerce konuşan televizyon kanalı ve eski IRA mahkûmları arasındaki İrlanda dili konuşan çok sayıda kişi buna tanıktır.

Bu kadim kültürlerle karşılaştırıldığında, İngilizce dünya çapında yayılmış bir kültür geliştirmiş gibi görünmektedir. Bunun nedeni İngilizlerin dünyanın büyük bir kısmına egemen olan bir örgütü yönetmeleri ve "İngiltere" ve "Britanya" sözcüklerinin birbirinin yerine kullanılmasıdır. Walter Bagehot'ın Parlamento, kraliçe ve Birleşik Krallık sarayları arasındaki ilişki konusundaki şaheseri, 100 yaşını aşmış olmasına rağmen hâlâ bu konuya giriş bakımından klasik olup *The English Constitution* adını taşımaktadır. 1920'li yıllarda İskoç-Ulster kökenli bir Kanadalı olan ve dolayısıyla bu konularda duyarlı olması düşünülen Andrew Bonar Law, memnuniyetle "İngiltere Başbakanı" olarak adlandırıldı. 1930'lu yıllarda *Oxford History of England* yayımlanmaya başladı. Bu kitap İngiliz eğitimi başlığı altında İskoç üniversitelerini ve İngiliz tarihinin parçası olarak sömürgelerin iç işlerini ele alıyordu. Ancak İngiliz milletinin köklerini incelemeye başladığınız anda, Anglo-Sakson ırk saflığına her türlü inancın yapay olduğunu fark edersiniz. Ülkenin orijinal halkının çok gelişmiş bir medeniyete sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Kelt Britanyası'ndan bazı tılsımlar, ayak parmağı yüzükleri ve bileziklerin belli basitlikte bir cazibesi var. Ancak o devirde rahipler insanların kurban edilmesini ve yamyamlığı teşvik ediyordu. En gelişmiş kabile olan Kent'teki Belgae Kabilesi, buğday ve kendir yetiştiriyordu. Sığır yetiştirmelerine karşın peynir yapamadıkları ve bahçe tarımından anlamadıkları açıktı. İşte Romalıların gelmesinden önceki dönemde, "İngiliz" gelişmişliğinin ulaşabildiği son nokta burasıydı. Güney kıyısına ilerledikçe, kabileler daha fazla "gayrimedeni" hale geliyordu. Romalıların İngiltere'deki egemenlik döneminin bu ülkeye yararlarının uzun bir listesini yapmak gereksizdir. Çünkü her İngiltere haritasında kanıtlar

açıkça görülüyor. Tyne ile Solway arasında sınır çizen Romalılar, “İngiltere”yi medenî dünya sınırları içine aldılar ve İskoçya’yı dışarıda bıraktılar. İngiltere ayrı bir ülke olarak varlığını yabancı işgaline borçludur.

Elbette Romalılar “İngiliz” sayılamaz. 400 yıllık yönetim sonrası, artık bu sömürgecinin Saksonlar, İrlandalılar ve Piktlerin saldırılarına karşı savunmaya değer olmadığı kararı verildiğinde kaç Romalının geride kaldığını bilmiyoruz. Kaldı ki dar etnik bağlamda bu Romalılar İngiliz ırkı olarak kabul edilemez. 8. yüzyıl tarihçilerine göre; “İngiliz” olan İngilizler bu ülkeye ilk olarak 15. yüzyılın ortalarında Kent bölgesindeki Pegwell Körfezi’nin çakıllı kıyılarına çarptığında ulaştılar. Bunlar da savaşçılardı. İki veya üç yüz asker kıyıya (bir rivayete göre) Kral Vortigern tarafından Pikt haydutlarını püskürtmek üzere davet edilmişti. Bir başka rivayete göre ise onlara mülteci olarak sığınma hakkı verilmişti. Her iki halde de İngilizler hakkında keşfedeceğiniz ilk şey (İngiltere’ye gelme bağlamında) İngiliz olmadıklarıdır. Jutland, Anglen ve Aşağı Saksanyo’dan gelmişlerdi. Buna göre “İngiliz Irkı” (eğer böyle bir şey varsa) Alman’dır.

Bu ilk İngiliz halkı, kesinlikle İngiliz tarihi boyunca periyodik olarak kendisini tekrarlayan karakteristiklere sahipti. Birincisi; ülkeyi zaman zaman ele geçiren güçleri ezme arzusunun ilk semptomlarıdır: manastırların yıkılması veya 1960’lı yıllarda şehir merkezlerinin yerle bir edilmesi. Angleler, Saksonlar ve Jütler örneğinde, Roma işgali döneminde inşa edilmiş şehirlerin yok edilmesi, taş binaların yıkılıp feodal klan yapısına göre inşa edilmiş ahşap binaların tahrip edilmesi şeklinde kendisini gösterdi. Tarımda kaydettikleri ilerlemeler (tarla sürme ve ürün rotasyonunun gelişmesi) değerli başarılar olarak görülmelidir. Ancak Papa Gregory’nin, Roma’daki köle pazarında esir edilmiş köle gençleri gördüğünde İngilizlerin yakışıklılığını takdir ettiği (“Bunlar *Angle* değil *Angel* (melek) dediği”) masalı, Augustin ve yoldaşı misyonerlerine bu “melekleri” Hristiyanlaştırma görevini üstlendiklerinde, medenî dünyanın sonuna yolculuk yaptıklarını düşündükleri gerçeğini gizleyemez.

Kıyı boyunca yağmalama saldırılarının sonucu olarak, işgalcilerin ünü onlardan önce gelmişti. Vortigern'in fikri onlara toprak ve ihtiyaç malzemesi vererek ittifak yapmaya ikna etmek olabilir; ancak dokuz yıl içinde, düşmanlarının İngilizleri aşağılamak için kullandıkları ikinci karakteristiği sergilediler ve kallesçe isyan ettiler. Vortigern, krallarına Kent bölgesini önererek onları satın aldı. İşler bu kadar kolay olunca, onları daha fazla işgalci izledi ve ülkeyi aralarında paylaştılar. Batı Saksonları Wessex olarak bilinen bölgeyi ele geçirirken, Doğu Saksonları Essex'i, Güney Saksonları Sussex'i ve Orta Bölge Saksonları Middlesex'i sahiplendi. Kuzeye doğru Mersiya Krallığı uzanırken, Doğuda Angleler, kuzeyde ise Northubria Krallığı yer aldı.

Norveç ve Danimarka'dan gelen bir sonraki yabancı işgalciler dalgası, İngiltere'yi süpürüp geçti ve yaklaşık 1400 kasaba ve köye İskandinav yer isimleri vererek izini bıraktı. Bunların 400'den fazlasının yeri Yorkshire oldu. Burada Wetherby ve Selby gibi isimlerdeki *by*, Danimarka dilinde köy anlamına gelirken; Lincolnshire'daki 300 köy arasında ise Mablethorpe ve Scunthorpe gibi isimler (Danimarka dilinde *thorp* mezra anlamına gelmektedir) *thorp* içermektedir. Norfolk ve Northamptonshire'da daha fazlası vardır. Böylece 1066 yılındaki çok yüceltilen Norman işgaline kadar, yerliliği yahniden daha az olan bir İngiliz halkı vardı: kısmen Kelt Briton (hatta kısmen Kelt öncesi), kısmen Romalı, kısmen Angle, Sakson ve Jüt, kısmen de İskandinavyalı. Norman Fethi bu yahniye eklediyse yalnızca biraz baharat ekleyebilmiştir.

Çünkü Norman Fethi'nden neredeyse 900 yıl sonra, nüfus yapısı istikrarını sürdürmüştür. Avrupa'nın diğer bölgelerinde ise sınırlar tekrar tekrar yeniden çiziliyordu. Örneğin; Fransa Nice üzerindeki egemenliğini ancak 1860 yılında kurabilirken, Alsace-Lorraine bölgesi 1871 ila 1918 yılları arasında ve yine 1940 ila 1945 yılları arasında Almanların yönetimindeydi. İngiltere fetihten itibaren merkezi olarak ve sınırları denizle tanımlanmayan yerlerde oldukça küçük mesafeler içinde, yönetilebilir sınırlara sahip çok daha istikrarlı bir ülke idi. Bu yüzden diğer ırklar konusunda derin bir cehalet içinde kalmayı başarabildi.

Hartlepool'daki sivil liderler Napolyon Savaşları esnasında bir gemi batığından kıyıya vuran canlı bir maymunun yerel halk tarafından onların sorularına cevap vermediği, dolayısıyla Fransız casusu olabileceği gerekçesiyle sahilde darağacında asılması öyküsünü hâlâ unutturmaya çalışmaktadırlar.

Peki, maymun sağır ve dilsiz bir İngiliz olsaydı, asılmaktan kurtulabilir miydi? Tamamen çıplakken açıkça kimliği anlaşılan bir İngiliz tipi var mıdır? Saksonlar, Vikingler, Normanlar ve diğerleri gelmeden çok önce, Tacitus Romalıların işgal ettiği adadaki fiziksel çeşitliliği fark etmişti. Bunun köylerinin farklı genetik miraslardan gelmesinin yansıması olduğunu düşündü. Yine de Gallerlilerin İngilizlerden daha kısa ve koyu tenli, İngilizlerin özellikle adanın Saksonlar ve İskandinavların yerleştiği bölgelerine göre daha sarışın olduğu veya kızıl saçın Kelt kökeninin kanıtı olduğu genellemesini yapabiliriz. Bu İngiliz portreleri tablolarla ölümsüzleştirilecek kadar zengin olup, Oscar Wilde'ın İngilizlerin yüzü hakkındaki aşağılamasına ("Bir kez gör, bir daha asla hatırlama") rağmen bazı parıldayan özelliklere sahipti. Ne kadar sade olursa olsun, kadınlar uzun boyunlarıyla öne çıkarken, erkekler daha çok evleri ve atlarıyla gösteriş yapmayı severler. Ancak sanatçının görevi patronunu memnun etmek olduğundan, aile portrelerinin ne kadar gerçeği yansıttığından emin olamayız. Yabancı ziyaretçilerin, nemli iklimin İngiliz kadınlarına şaşırtıcı derecede zengin bir cilt tonu kazandırdığı sözlerinde sürekli bir kaçınma vardır. Aslında büyük çoğunluğunun ayakları oldukça büyüktür ve bu bir kusur olarak dikkat çekmektedir.

Meleklerin bile devreye girmekten çekindiği yerde, 1939 yılında bir Amerikalı etnolog şu tespitini ilan edecek kadar cesurdu: "Britanyalılar yüz biçimleri bakımından oldukça farklılık gösterse de, bir yabancıнын onları hatırlayacağı özellikleri, yüzleri ve kafalarının dar ve uzun oluşu, kızılıkları ve ince ve dar burunlarıdır".²⁰ Bu tanım, kızarık bir ten hariç, diğer özellikleriyle John Bull'a uymuyor. 1998 yılında Manchester Üniversitesi'nden patologlar, 9000 yıl kadar önce Somerset, Cheddar Gorge'ta ölmüş bir taş devri insanının iskeletinden ilk "Cheddar adamı" yüzünü

yeniden oluşturdular. Bu adamın hemen hemen 1,83 m boyunda, “hafif orantısız baş, geniş yüz, yuvarlak alın ve yuvarlak burna” sahip olduğu sonucuna vardılar. Takımın başındaki bilim insanı bu adamın “muhtemelen bir Somerset barının modern müdavimlerine çok benzediği” yorumunu yaptı. Bu da Somersetli cumhuriyetçilerin öfkeli protestolarına yol açtı. Alman göçmen Nikolous Pevsner İngiltere’de yirmi yıl yaşadktan ve İngiliz portre ressamlığı eğitimi aldıktan sonra, “İngiliz ırkı”na güvenle fiziksel özellikler atfetmenin mümkün olduğuna karar verdi:

Bugüne kadar, İngiltere’de iki farklı ırk tipini ayırt etmek mümkündür. Birisi uzun boylu, uzun başlı ve uzun vücut özelliklerine, çok az mimiğe sahip olan, diğeri ise yuvarlak yüzlü, daha çevik ve daha aktif olan tip. Deyimlerdeki elma yanaklı ve sağlıklı, boş zamanını evinde, bahçesinde ve garajında uğraşarak geçiren, açık hava sporlarına düşkün kişiler ikinci tipe girmektedir. Popüler mitolojide bu tipin temsilcisi John Bull’dur.²¹

Bu tablo epey geneldir. Bir düzine başka tip daha vardır. Eğer elli veya yüz yıl önce bir İngiliz’i yüzünden ve bedensel görünüşünden ayırt etmeyi mümkün kılan bir şeyler var idiyse, bu daha çok sosyal sınıf hakkındaki bir çıkarım olurdu. Zenginler güzel yer ve semirir. Yoksullar kötü yer ve büzüşür. Eski zayıf Etonyalı George Orwell’in, ancak onun birikimine sahip bir kimsenin yapabileceği türde bir tenezzülle belirttiği üzere, “yaygın fiziksel tip karikatürlerle uyuşmuyor; çünkü uzun, zayıf fizik geleneksel olarak üst sınıflara mensup İngilizlere özgüdür. İşçi sınıfı ise kural olarak oldukça güdük, kısa bacaklı ve çevik hareketlere sahiptir. Kadınlar arasında orta yaşların başlarında tıknazlaşma eğilimi yaygındır”.²² (Bu betimleme John Glashan’ın çizdiği, içinde iyi giyinmiş iki kadının yere çukur kazan bir işçi grubunun yanından geçtiği karikatüre tehlikeli derecede benzemektedir. İlk kadın “Sanıyorum işçi sınıfı insanlar harika” diyordu. “Evet, onların keskin, hayvan gibi bakışlarını seviyorum” diyordu ikincisi).

Kusursuz insan arayanlar ırkın dar anlamında, İngilizlerin kayıp vakıa olacağı sonucuna varacaktır. Oldukça uzun tecrit dönemine rağmen, sönük görünümlü bir grup olarak kalmışlardır.

Daniel Defoe, 300 yıl önce İngilizlerin etnik kökeni konusunda çok daha doğru bir fikre sahipti. İngiliz halkının yabancıları kanları bozuk olduğu gerekçesiyle aşağıladığını işitince İngilizleri “şimdiye kadar yaşamış en sersem ırk” olarak tanımlamıştı.

Tecavüzlerle azgın arzulu babalar arasında,
Boyalı bir Britonla bir İskoç arasında;
Ki onların çocukları boyun eğmeyi öğrenir çabucak
Ve düvelerini koşar Roma sabanına.
O tarihten bu yana bir melez ırk çıktı,
İsmi veya milleti, konuşması ve ünü olmayan.
Damarlarında şimdi bu karışımlar hızla akıyor,
Sakson ile Danimarkalı karışımı.
Kızları ebeveynine benziyor,
Tüm milletleri şehvetle kabul ediyor.
Bu iğrenç yavrular doğrudan sahiptir,
Çok iyi damıtılmış İngiliz kanına...
...Doğuştan gerçek İngiliz bir çelişkidir!
Konuşmada ironidir! Esasında uydurmadır!²³

Defoe'nin atalar listesine birçok başka katkıyı da eklemek mümkündür: 14. ve 15. yüzyıllarda göçmen Flamanları, 17. yüzyılda Fransa'da zulümden kaçan Fransız Protestanlarını (Huguenot) ve daha sonra Doğu Avrupa'dan gelen Yahudi mültecileri. Tüm aklı başında tarih okuyucuları, İngilizlerin ırk saflığından söz etmelerinin rüzgârda ısıklık çalmak gibi olduğunu; bu topraklarda içinde Kelt kanı taşımayan pek bir ailenin olmadığını; Romalılar, Jütler, Normanlar, Huguenotlar ve tüm diğerlerinin de ulusal kan stoğuna katkıda bulunduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Defoe haklıydı. İngilizler kırma bir ırktır ve bu hususu kanıtlamak için İngiltere'de yaşayan ve görünür biçimde birbirinden farklı olan toplulukların gelişimini görmek yeterlidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“GERÇEK İNGİLİZ” VE DİĞER YALANLAR

Bir Rus olabilirdi,

Bir Fransız ya da bir Türk veya Prusyalı,

Belki de İtalyan!

Başka milletlere ait olmak için

Yapılan tüm ayartmalara rağmen,

O bir İngiliz olarak kaldı!

- SIR WILLIAM SCHWENCK GILBER (1836-1911)

Britanya'nın savaş sonrası en renkli siyahî milletvekili Bernie Grant, bir defasında İngiliz Uluslar Topluluğu parlamenterlerine verilen bir resepsiyona katıldı. Beş yıl boyunca Tottenham'ın zorlu Londra merkez bölgesini temsil etmiş, bu dönemde hazırcıevaplığı ile ün kazanmış, bu özelliği onu Parlamantonun en ünlü muhalif milletvekillerinden birisi yapmıştı. Kraliçe ve Edingburg Dükü politikacılar arasında dolaşarak el sıkıyordu. Grant'ın önüne ilk ulaşan Dük oldu.

“Siz kimsiniz?” diye sordu Dük her zamanki umursamazlığıyla. “Ben Bernie Grant, milletvekili” diye cevap verdi gururla. “Peki, hangi ülkede?” diye sordu Dük.

Grant, Edinburgh Dükü’nün cehaletini saflığına verdi, ama bu durum bir şeylerin habercisiydi. Buckingham Sarayı’na hapsedilmiş olsa bile Kraliçe’nin hayat arkadaşının ara sıra pencereden bakması ve gazeteleri okuması, İngiliz nüfusunun yaklaşık %6’sının beyaz olmadığını ve hiçbir şekilde İngiliz, İskoç veya Galler ırkına mensup olamayacağını bilmesi gerekirdi. (Öyle değil mi? Prenses Elizabeth ile evlenirken, Prens Philip’in resmen Yunan tahtı varisliğini terk etmesi ve Schleswig-Holstein-Sonderburg-Gluckburg sarayından gelen unvanını kullanmayı bırakması gerekmişti). Ancak dünyanın dört bir yanından politikacıların katıldığı bu toplantıda, kendisini sahiplenen ülkenin siyahî birisi tarafından temsil edilebileceğini tasavvur edemiyordu. Sakarca yorumları efsane olan Dükün, Buckingham Sarayı’nda bu olayı tamamen beyazlardan oluşan çevresine bakarak anlattığını ve “Ne yapayım, hepsi aynı görünüyor!” dediğini düşünün.

Kraliçe tanıştırıldığında ondan çok daha başarılıydı ve hemen gönüllü biçimde rolünü oynamış, “Siz Bernie Grant’sınız değil mi? Sizi televizyonda gördüm” demişti.

Santral görevliliği ve sendikacılık yapan Grant, Avam Kamarası’na 1987 yılında, Londra yerel meclislerinde çıraklık yaptıktan ve bir takım perde arkası entrikaları çevirip Tottenham’ın güvenli İşçi Partisi koltuğunu miras olarak devralması beklenen adamın sırtına hançerini sapladıktan sonra girmişti. Teninin renginden çok, siyahî toplumla özdeşleşmesi nedeniyle nefret odağı olması bekleniyordu. Onu mezara kadar izleyecek bir sözü vardı. Çoğunluğu siyahî bir grup genç Broadwater Farm mahallesinde ayaklandıklarında, “Polis ne güzel saklanıyor” demişti. Polis memurlarından Keith Blakelock korkunç bir şekilde ölmüştü: Çılgına dönen kalabalık tarafından bıçaklanmış ve parçalanarak öldürülmüştü. Bu yorum Grant’ın dışlanmasına yetmiş; radikal sol görüşleri ona *Sun* gazetesi tarafından *Barmy* (Çatlak) *Bernie* unvanı verilmesine yol açmıştı.

Eğer hem siyahî hem de Britanyalı olmanın anlamını sembolize edecek birisi aranıyorsa, o adam Bernard Alexander Montgomery Grant idi. Ortadaki iki ismi ona iki Britanya mareşalini onurlandırmak isteyen savaş dönemi ebeveyni tarafından verilmişti. Anne ve babası onu daima “Monty” olarak çağırmışlardı. Britanya’daki ilk siyahî yerel meclis lideri olan Grant, Avam Kamarası’na girişini uygun bir tarzda kutlamaya kararlıydı. Parlamento’nun ilk resmi açılış törenlerinin birinde, Britanya asilleri geleneksel cübbeleri ve gülünç şapkalarını giymiş halde iken, diğer iki siyahî milletvekili ile tamamen geleneksel Afrika giysisi giymek üzere anlaşılmıştı. Günü geldiğinde Grant’ın ifadesiyle “Diğerleri korkup vazgeçti” ve Grant takım elbise giyip kravat takmayan, onun yerine muhteşem bir batakarı yani Batı Afrika’nın parlak renkli keten cübbesini giyen tek milletvekili olarak oradaydı. Bu tavır takdir edeceğiniz gibi, Britanya’nın artık çok ırklı bir toplum olduğunun beyanı idi. Bazı milletvekilleri kendini beğenmiş bakışlarla süzse de, meclis başkanı Bernard Weatherill hiç çekinmedi. Bir not yazdı ve ona gönderdi. Notta şöyle diyordu: “Tebrikler! Muhteşem görünüyorsunuz!”

Ancak meclis başkan vekili İşçi Patili Betty Boothroyd biraz daha temkinliydi. Bir başka toplantıda onunla tanıştığında, Avam Kamarası’ndan bir meslektaş, hatta aynı partinin üyesi olduklarını bile fark etmeden lafladı. Sonraları, Grant’ın beyaz hayat arkadaşı Sharon, kadınlar tuvaletine gittiğinde Boothroyd’un sigara tüttürdüğünü gördü. “Onun kim olduğunu anlamadın değil mi?” diye sordu. “Elbette anladım dedi Başkan Vekili, Sierra Leone’dan eski Yüksek Komiser”.

Bernie Grant’ın İngiltere’deki varlığı imparatorluğun sonucuydu. Ancak İngiliz kimlik krizi Britanya İmparatorluğu ortadan kaybolmasaydı ortaya çıkmazdı. Burası imparatorluk patolojisinin analiz yeri değil. Britanyalılar geçmişteki şanlı günlerine tıpkı bir seyyahın Krallar Kralı Ozymandias’ın heykelinden kalan çöldeki iki uzun bacağa bakması gibi bakmaya alışkınlar. “Yüce Tanrım yaptığım işlere ve umutsuzluğuma bak!” diye yazıyordu kaidede. Tüm çevresinde ise, “Yalnız ve yıkılmış, kumları çok

uzaklara dağılmış” cümlesi vardı. Dünyevî gücün gerilemesi hızlı olmuştu. 1900 yılında açık denizlerdeki gemilerin yarısı Britanya’ya aitti ve ülke dünya ticaretinin üçte birini kontrol ediyordu. 1995 yılına gelindiğinde bu oran %5’in altına düştü. Avrupa’nın genelindeki krallar bir imparatorluk kurarak Britanya monarşisini taklit etmeye çalıştılar. Belçikalılar Afrika’nın ne Britanyalılar ne de Fransızların ele geçiremediği köhne köşelerinden bir kaçını ele geçirdiler. Almanya’da II. Wilhelm, İngiliz Kraliyet Donanması’na rakip bir filo inşa etmeye koyuldu. 1935 gibi geç bir tarihte bile, Mussolini İtalya’ya kazandıracağı ve dolayısıyla İngilizlere eşit bir moral kazandıracak imparatorluk kurmak için Habeşistan’ın Orta Çağ’dan kalma ordularının üstüne bomba ve zehirli gaz yağdıyordu.

İngilizlerin gücü ve nüfuzu bilinen dünyanın ötesine geçti. Modern dünyanın büyük kısmını onlar icat etti. Bir akademisyen bunu “Bizler İngiltere’de yapılan bir dünyada doğduk ve tıpkı Helenistik dünyanın Yunan, daha doğrusu Atinalı olarak girdiği gibi, torunlarımızın torunları yaşlılık çağına İngiliz olarak girecek” şeklinde ifade etmektedir.¹ Futbol ve rugby, tenis, boks, golf, at yarışı, dağcılık ve kayağın güncel biçimlerini onlar geliştirdi. İngilizler Grand Tur ve Thomas Cook’un ilk paket turlarıyla modern turizmi yarattılar. İlk lüks oteli (elektrik ışıkları, 6 asansör ve 70 oda ile Savoy’u) onlar inşa ettiler. Charles Babbage dünyanın ilk bilgisayarını 1820’li yıllarda yaptı. İskoçyalı John Logie Baird, Hastings’teki bir çatı katında televizyonu icat edenlerden birisiydi. İlk halka açık gösterim, Londra’nın Soho semtinde yapıldı. Sandviçler, Yılbaşı kartları, izciler, posta pulları, modern sigorta ve dedektif romanlarının tamamı “Made in England” damgası taşımaktadır. İngiliz yazar Luigi Barzini Britanya kültürünün egemenliğini ortaya koymanın bir yolunu ararken, yalnızca 19. yüzyılın üçüncü on yılında, Avrupa’nın geri kalanının cenaze törenlerinde siyah elbiseyi bir saygı biçimi olarak benimsediğine dikkat çekmekle yetinmektedir.² İmparatorluğun yalnızca siyasî ve askerî gücü ile buhar, kömür ve çeliğinin ekonomik gücünü kabul ettirmekle kalmamış, bu milleti büyük yapan Britanya erdemlerinin (dürüstlük, ihti-

yat, vatanseverlik, öz-kontrol, âdil oyun ve cesaret) de reklamını yapmıştır.

İngilizler canları sıkıldığında, dünyaya katkılarından geri kalan tek şeyin küçük bir tortu (birkaç büyük otelin ismi, Bristol, Cambridge, Grande Bretagne), uluslararası zaman ve mekân kodlamaları, derinlik ölçüleri ve üniformalar ve İngilizcenin üçüncü bin yılın dili olması olduğunu düşünerek teselli bulurlar. Şimdi *le style Anglais* yalnızca modanın kısa ifadesi olarak mevcuttur: İskoç kumaşından terzi dikimi elbise içinde gördükleriniz, makine-alet imalatı geçmişine sahip zengin Almanlardır. Hatta amatör ruhuyla, kitlesel İngiliz centilmeni yetiştirmeye çalışan okullar bile, şimdi meritokratik dünyada hayatta kalmanın tek yolunun profesyonellik olduğunu öğütlemektedir.

Britanyalılar, imparatorluklarının sona erişini gayet iyi idare ettiler. Kaçınılmaza boyun eğdiler, bayraklarını gönderden indirdiler ve valizlerini oldukça telaşsız bir biçimde topladılar. Ancak bu bitişin psikolojik sonuçlarıyla başa çıkmaları çok daha uzun süre alacak. Eğer imparatorluk kurumuna bu kadar olağanüstü ahlâkî bir amaç yüklemeselerdi, İngilizlerin bu sonla başa çıkması çok daha kolay olabilirdi.

İmparatorluk; girişimcilik, açgözlülük, cesaret, toplu üretim, güçlü silahlı kuvvetler, siyasi planlama ve özgüven sayesinde kuruldu. Çok az doğal kaynaklara sahip, teknolojik bakımdan ilerlemiş bir ülkenin büyük bir ticaret alanına ihtiyacı vardı. Ve teknoloji “ilkel” halkların boyunduruk altına alınmasını kaçınılmaz kılıyordu. Vatanseverlerin kalplerine kazınan görüntü, General Gordon’ın, kâfir vahşilerin yürekli Britanya garnizonunu ezdiği Hartum’daki bir kalenin basamaklarındaki son duruşu idi. Aslında Britanya’nın dünyayı yönetmesini sağlayan, 12 yıl sonra Omdurman Muharebesi’nde ortaya çıkacaktı. Genellikle aralarında Winston Churchill’in de genç bir subay olarak yer aldığı 21. Mızraklı Süvarilerin başarısız saldırısı övülürse de, sonucu belirleyen İngilizlerin 6 Maxim makineli tüfeğine sahip olmasıydı. Derviş güçleri İngiliz hatlarına saldırırken, nişancıların tek işi menzile girmelerini beklemektir. Kayıp rakamları tüm durumu

özetliyor: 28 Britanyalı hayatını kaybederken, 11.000 derviş ölmüştü.^{*} Bir tanık “Bu bir savaş değil, idamdı” diye yazıyor. “Cesetler yığınlar halinde değildi; bütün bile değildi; onlarca dönüm araziye yayılmıştı”.³

İmparatorluğu kuranların birçoğunun cesareti ve gayretini inkâr etmek istemiyorum. Yalnızca emperyalizmin tarihi, çıkar ile teknolojinin ittifakından doğmuştur. Ancak Britanya İmparatorluğu’nun kendisine inanmasını sağlayan, ahlâkî bir maksatla hareket ettiği, kendi bayrağı altında doğacak kadar talihli olmayan yerlere gidip onları sömürgeleştirmenin Tanrı tarafından verilmiş bir görev olduğu aldatmacasıdır. Üstünlük varsayımı, imanın şartı haline gelmişti. Amerika Birleşik Devletleri, 1898 yılında Filipinler’i ilhak ederek bir imparatorluk kurmaya başladıığında, Kipling bu ülkeye, kaderi “Beyaz Adam’ın yükünü yüklenmek, en iyileri öne sürüp, ‘yarı şeytan ve yarı çocuk’ insanlara ‘hizmet ettirmek’” olan ülke gibi envai çeşit methiye düzüyordu.⁴

İmparatorluk İngilizlere kendilerini kutsanmış hissetme şansı verdi. Başarıları arttıkça, kendilerini daha çok kutsanmış hissettiler. 19. yüzyılın sonunda, işleri Britanyalı (İngiliz olarak okunabilir) tarzında yapmak, dünyanın geri kalan kısmı için bir model olmuştur. Londra’yı ziyaret edenler mekânın muhteşem zenginliği karşısında eğildiler ve çoğu zaman refah ile ahlâkî maksat arasında bağlantı kurdular. “Kalp insanın fiziksel yapısı için neyse, İngiltere de Avrupa’nın siyasî ve ahlâkî örgütlenmesi için odur” diye yağ yakıyordu sürgündeki bir Polonyalı, köleleştirilmiş hemşehrilerine. “İngiltere’nin zenginliği deyme dönüştü; para kaynakları sınırsız; elindeki, yatırım yaptığı ve sular üzerinde gezen sermayesi tasavvur edilemez derecede fazla”.⁵ Bütün bunlar, doğal olarak özellikle İngilizlere özgü olarak sayılan nitelikleri zaten benimsemiş olan İngilizlerin, diğer tüm ırkların İngiliz kadınları ve erkeklerine özendiğine inanmalarına yol açtı.

* 1882 yılında Mısır’ın İngiltere tarafından işgali, gerek Mısır gerekse Sudan’da milliyetçi duyguların güçlenmesine neden olurken, zayıflayan Osmanlı Devleti’nin yavaş yavaş geri çekilmesi otorite boşluğu doğurdu. Bu esnada mehdilik iddiasında bulunan Muhammed Ahmed’in etrafında toplanan kişilerden oluşan orduya karşı İngiliz komutasındaki Mısır ordusu tarafından 1898 yılında girişilen savaş (Ç.N.)

İngilizler dünya çapında sermaye biriktirmeye başladığından kısa süre sonra, yabancı ziyaretçiler onların tuhaflıkları hakkında yorum yapmaya başladılar. Adalı oldukları gerçeği, kaçınılmaz olarak onları farklı ve Avrupa'nın geri kalan kısmını kasıp kavuran akımlardan tecrit edilmiş kılıyordu. Avrupa kıtasını yıkıp geçen bir entelektüel tayfun, Manş Denizi'ni geçer geçmez en fazla yönü belirsiz bir melteme dönüşür. Kendi kendine yetme duygusu, İngilizlere seçici biçimde değişme şansı verdi. Ve sonunda kendilerini dünyanın en büyük imparatorluğunun sahipleri olarak buldular. Akıllarından neler geçtiğini tahmin etmek güç değil. Cecil Rhodes, İngiliz olarak doğmanın hayat piyangosunda en büyük ikramiyeyi kazanmak olduğunu söylüyordu. Kendilerine Tanrı tarafından yüklenmiş bir misyon olduğuna inanmaya başladılar. Hatta kendi ülkesinde sosyal reform hayalleri kuran John Ruskin (bir aşamada Aziz George haçı altında kurduğu bir loncaya taraftarlarını kaydederek bir İngiliz ütopyası yaratmaya bile çalışmıştı) gibi birisi bile, bu hayale kapıldı. 1870 yılında Oxford'da verdiği bir konferansta şöyle diyordu:

Bir milletin önüne şimdiye kadar konulmuş en yüce kader, şimdi bizim önümüzde kabul edilmeyi veya reddedilmeyi bekliyor. Bizler hâlâ bozulmamış bir ırk, kuzeyli kanının en iyilerinin karıştığı bir ırkız. İşte İngiltere'nin gerçekleştirmesi gereken, aksi halde yok olacağı görev budur; mümkün olduğu kadar çabuk ve uzağa giderek, en enerjik ve en değerli insanlarından oluşan koloniler kurmalı... Bunların ilk maksadı İngiltere'nin gücünü karada ve denizde arttırmak olmalıdır.⁶

Cecil Rhodes daha da ileri giderek, yalın ve tartışmasız bir gerçek olduğunu söylediği şu iddiada bulunuyordu: "Bizler dünyanın en iyi milleti; saygınlık, adalet, özgürlük ve barış gibi en yüksek ideallere sahip milletiyiz". Bu yüzden mantıksal olarak, Rosebery'nin de 1884 yılında gözlemlediği üzere, bu imparatorluk "Dünyanın gördüğü en büyük seküler iyilik kurumuydu".⁷ Bu gibi büyük laflar, gamsız bir şekilde imparatorluk projesinin bir veya iki basit gerçeğini görmezden gelmektedir: bu imparatorluk bir mesih planına göre inşa edilmemiş, bunu macera ve zenginlik

rotası olarak gören gençlerin bireysel eylemlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Ayrıca imparatorluğu inşa eden gençler kendi üstünlüklerine dair her türlü yanlış fikre sahip olsalar da, diğer tüm gençlerle aynı duygusal ve fiziksel ihtiyaçlara sahipti. “Dünyanın en iyi milleti” oldukları inancı, onların pantolonlarını indirmelerini engellememişti. Örneğin; Kanada’da Hudson’s Bay Company için çalışmaya giden erkekler, kısa süre içinde kendilerini, yerel gelenek olan cinsel misafirperverlikten yararlanırken buldular. Birçoğu aile kurabileceği ve görevi bitip İngiltere’ye döndüğünde de geçimlerini sağlamaya devam edeceği yerli “kadınlar”la evlendiler.⁸ Saravak’i neredeyse tek başına İngiliz hâkimiyetine sokan, bir tekne satın alıp, oraya ulaşan ve kendisini raca ilan edip, bir özel sekreter ve bir yerli metres tutan ve “ırkları birleştirme” tutkusunu açıkça ilan eden Sör James Brooke buna örnektir. Kendisi kadınların yurtdışı görevine giden kocalarına eşlik etmesini engellemek için aktif olarak çalıştı. Doğu Afrika’daki sömürge toplumu 1930’lu yılların ortalarına kadar bu kuşkulu alışkanlığı benimsemişti. Richard Meinertzhagen 1902 yılında oraya vardığında yoldaş subayların büyük çoğunluğunun “birlikleri tarafından cezalandırılmış, ağır borçlanmış, balık gibi içki içen, oğlanları kızlara tercih eden ve bundan hiç utanmayan” insanlar olduğunu gördü. “Oraya vardığımda hep birlikte yerli kadınları da bu pislige bulaştırdıklarını görünce şaşırdım ve şok oldum”.⁹

Doğuya gönderilen bazı askerler, kısa süre içinde birçok kuralın orada terk edilip, İngiliz toplumuna güvenle döndükten sonra tekrar uygulanmasına karar verdiler. 1830’lu yıllarda Hindistan’a gönderilen Yüzbaşı Edward Sellon doğulu fahişeleri keşfetmişti.

(Bu fahişeler) aklın bütün sanatı ve cilvelerini mükemmel derecede anlıyorlar, her zevki tatmin edebilecek yeteneğe sahipler. Yüz ve vücutları bakımından dünyanın tüm kadınlarını geride bırakırlar... Bu ilahelerin kollarında yaşadığım zevki tarif etmem imkânsız. O zamandan bu yana toplumun her kesi-

* Günümüzde Malezya’yı meydana getiren 14 federe devletten birisini oluşturan Borneo Adası’nın kuzeybatı kısmı (Ç.N.)

minden İngiliz, Fransız, Alman ve Polonyalı kadınlarla birlik-
te oldum; ama şuh ve taze hurilerle onları kıyaslamak katiiyen
mümkün değil.¹⁰

Bu imparatorluğun hizmetkârlarının zevk anlatımlarını, Sör Char-
les Dilke'nin, "İngilizler her yerde renkli ırklara karşı doğal bir an-
tipati sergiliyor" sözleriyle bağdaştırmak en azından çok güçtür.

Anlaşılan Britanya İmparatorluğu bir maceradan çok hükümet
etme sorumluluğu haline geldikçe, yönetici bürokratlar İngilizle-
ri "saf" tutma ihtiyacı konusunda daha bilinçli hale gelmişlerdi.
Yurtdışında servet biriktirilirken, ülke içinde maneviyat öne çık-
arılıyordu. 19. yüzyılın başlarının evangelizmi İngiliz kamusal ya-
şamını 18. yüzyılın başıboşluğundan arındırmış gibi görünmekte-
dir. Ayrıca 1880'li yıllarda ülkeyi silip süpüren püritanizm dalgası,
tarihe yönelik önceki dönemin hoşgörüsünün yerini almıştı. 1909
yılı Ocak ayında, Kenya'da bir beyaz memurun yetkisini suiistimal
etmesi skandalı üzerine, Sömürgelerden Sorumlu Devlet Bakanı
Lord Crewe, sonraları "Maneviyat Emirleri" veya "Metres Genelge-
si" olarak tanınan bir genelge yayımladı. "Ağır uygunsuz davranış",
sömürgeci subayların yerel metres edinme pratiğini tanımlamak
için genelgede kullanılan terimdi. Genelge şöyle devam ediyordu:

Yönetimin herhangi bir üyesinin yerlilerin gözünde kendisini
küçültmeden ve otoritesini zayıflatmadan böyle bir pratiği sür-
dürmesi mümkün değildir... Her birinin temas kurduğu her
yerliye onurlu bir örnek olma görevi bulunmaktadır.¹¹

Fransızların yaklaşımıyla karşılaştırıldığında, bu emrin çok sert
olduğu söylenemez. Paris'teki yetkililer Batı Afrika sömürgele-
rindeki problemle başa çıkmanın en kolay ve en sağlıklı yolunun,
yerel kadınlarla geçici evliliğe memurlarını teşvik etmek oldu-
ğu sonucuna varmıştı. 1902 yılında Fransız Sömürge Bakanlığı
Afrika İşleri Direktörlüğü (kinaye kasıtlı değildir) Dr. Barot'un
tropik bölgelerde görev yapan gençlere bir tavsiyesini yayımladı.
Buna göre, iki yıl veya daha fazla süre bekârlığı sürdüremeyecek

* Buradaki kinaye İngilizce "işleri" anlamına gelen "affair" in aynı zamanda
"ilişki yaşamak" anlamına gelmesinden kaynaklanmaktadır (Ç.N.)

olmaları halinde, yapacakları en güvenli iş bir yerel kadınla evlenmekti. Bu düzenleme Fransız memurları “maalesef sıcak ülkelerde yaygın olan alkolizm ve cinsel ahlâksızlıklardan” koruyacaktı. Yerli bir eşin bir diğer avantajı da beyaz adamı daha popüler hale getirmesiydi. Yerel halk onun kendi zenginliklerini çalmasından korkmayacaktı. Ayrıca reel politikten kaynaklanan nedenler de vardı: “Büyük siyahî şeflerle yapılan antlaşmaların pek çoğunun beyaz bir adamın onların kızlarından birisiyle evlenmesi halinde onaylandığı unutulmamalıdır”. İttifakın kalıcı olduğuna ilişkin hiçbir ima bulunmasa da (“Fransa’ya döndüğünde görevli, genç kadını döner dönmez bir koca bulacağı bir armağanla ödüllendirip ailesine geri gönderecektir”), bu tür evliliklerin öngörülebilir sonuçları bulunuyordu. Fransız hükümeti bu evliliklerin sonucu olarak karma ırktan çocuklar için iki okulu finanse ederek, akıllı doktorun söylediği gibi “Batı Afrika’yı en kolay şekilde Fransızlaştıracığımız melez ırklar” yaratacaktı.¹²

Boş zamanlarında kısa boynuzlu cins sığır yetiştirme hobisiyle uğraşan Lord Crewe, kuşkusuz bu öneriyi Fransızların bir diğer ahlâksızlığı olarak reddederdi. Britanya’nın en büyük sömürgesi olan Hindistan’da bir karma İngiliz-Hintli sınıfının geliştiği ve bu sınıfın yöneticilerle “yerliler” arasında tampon haline geldiği bir gerçektir. Ancak genel olarak Britanya seçkinleri, imparatorluğu bir tür dinî misyon olarak sahipleniyorlardı. 1912 yılında Lord Hugh Cecil, Britanya’nın dünyadaki görevini “uçsuz bucaksız, gayrime-denî halkların yönetimini üstlenmek ve onları aşamalı olarak daha yüksek bir yaşam düzeyine ulaştırmak” olarak özetliyordu.¹³ Bu problemin aşikâr çözümü, imparatorluğun uzak bölgelerine gönderilen memurlara eşlerinin refakat etmesiydi. Yerlerine ulaştıktan sonra *memsahibler* (İngiliz kadınlar) kepenklerini kapatıyordu. Bir Avustralyalı Yeni Gine’de olup bitenleri gördükten sonra şöyle di-yordu: “Beyaz kadın imparatorlukların gerçek felaketidir”.¹⁴

İngilizlere Tanrı’nın armağanı eşsiz bir özelliğe sahip oldukları inancı işte bu aşamada ölümcül biçimde bulaşmıştı. Ogden Nasn h’in yazdığı gibi;

Şimdi durup İngilizleri gözden geçirelim.

Kendilerini düşündüklerinde sessizce heyecanlanır ve sevinirler.

Çünkü her İngiliz bir şeye inanır:

İngiliz olmak en ayrıcalıklı kulübe üye olmaktır.

Bu üstünlüğün kanıtları her yerdeydi. Britanya İmparatorluğu dünyanın en büyük imparatorluğu idi. İngiltere'den yönetiliyordu. Dolayısıyla İngilizler diğer tüm ırklardan üstündü. Eğer bu kulüp son derece kapalı olmasaydı; İngiliz ideali imparator inşa etmekle bu kadar yakından ilişkilendirilmeseydi, ülkenin dünyadaki önemsizleşen statüsüyle başa çıkması daha kolay olurdu. Şimdiki haliyle imparatorluğun sona ermesi, İngiliz erkekleri ve kadınları için dünyada yer kalmadığı anlamına geliyor gibi görünüyor.

Daily Telegraph'ın "Peter Simple"ı Michael Wharton, bahçeli evinin oturma odasının bir köşesinde oturuyor. Dışarıda rüzgâr Buckinghamshire kayın ağaçlarının yaprakları arasında ısıklık çalıyor. Köşesini yazmaya başladığından bu yana kırk yıl geçmesine rağmen, hâlâ gazeteye haftalık yazısını gönderiyor. Çok da gizli olmayan bir nedenle, İngiltere'nin bir başka yer olduğu dönemi hatırlayan ve gittikçe azalan yaşlı okuyucularına teminat olarak bu köşe bir dönemin hatırası olarak korunuyor. Tıpkı kaçık bir yaşlı akrabaya evi miras olarak devralan genç çift tarafından verilen oda gibi, merak uyandıran haberler, yorumlar ve fanteziler arasında bu köşe, gazetenin gittikçe görünmez hale gelen köşeleri arasına saklanmıştı. Bu köşeyi okuyanlar, yazarın yaşadığımız günleri pek anlamlı bulmadığını görecektir. Zaman zaman gazetenin şimdi sürgün edildiği Londra'nın tersane bölgesindeki merkezden bir sekreter ara sıra gelen mektupları ona iletmektedir. "Mektuplar daha çok delilerden geliyor. Benim asarak idam ve kırbaçlamayı geri getirmek istediğimi sanıyorlar ve İrlandalılardan nefret ediyorlar".

Ona yazan yobazlar Peter Simple'da nazik bir ruh bulunduğunu hissediyorlar. Onun İngiltere fikri, kayıp bir milletin orijinal inlemesidir. Tipik bir ağıt mektubu şu şekildedir:

Geçen 50 yıl içinde (İngiltere halkı) belirgin şekilde İngiliz olan her şeyin bastırıldığı ve aşağılandığına tanık oldu. Amerika oluklarından akan tüm kötülüklerin –şehvet dolu eğlenceler, yozlaşmış pop müzik, feminizm, ‘siyasal doğruluk’- bu ülkeye bulaştığını gördüler.

Kendi saygın örf ve âdetlerinin yozlaştırılışını yaşadılar. Resmen kınanmasına rağmen, cinsel sapkınlıkların resmen saygı gördüğü bir makama yükseltildiğine tanık oldular. Ülkelerinin bazı kısımlarının göçmenler tarafından sömürgeleştirildiğini ve bunun sonuçları hakkında özgürce konuşmanın yasaklandığını gördüler.

Bütün bunların acısını çektiler ve henüz konuşmadılar. Zaten şimdi konuşacak olsalar bile, artık çok geç. Geçmişte de olmaz şeyler oldu; ama bu kadar çok değil.¹⁵

Bu mahşerin atlısı öfkeli olmaktan çok nezaket ve incelik dolu bir şaşkınlık içinde gibi görünüyordu. Ona çok kültürlülük konusunda ne düşündüğünü sordum.

“Çok kültürlülük mü? Politikacılar ve piskoposlar İngiliz halkına daima bunu anlatıyor; ama büyük çoğunluğu için bunun hiçbir anlamı yok. Bu bir saçmalık, bize zorla dayatılan ama hiç kimse-nin kabul etmediği bir fikir. İngilizler uysal ve rahat insanlardır ve sanıyorum olanların nedeni de bu”.

Bu noktada gözleri görmeyen yaşlı labradoru odaya girdi ve büyük bir kahverengi koruyucu ile sarılmış televizyona çarptı.

İngiltere’deki Peter Simple fikri, özünde yirminci yüzyılın en popüler milliyetçi tarihçisi olan Sör Arthur Bryant’ın İngiltere’sine aittir. Bryant hayatı boyunca kırktan fazla kitap yazdı ve bunlar toplamda 2 milyondan fazla satıldı. Bunlar kavalyelerin, vaizlerin, küçük toprak sahiplerinin, antika insanların, elma şarabı içen hödüklerin (hepsinin de teni kırık beyazdı) diğer renklerden tüm insanların göçünün kaçınılmaz olarak yanlış olduğu düşüncesine saplandığı İngiltere’ye ilişkin Bryant’ın fikirlerinin küçük bir yığınının ibaretti. Arthur Bryant’ın kendisi de Avrupalı mültecilerin İngiliz kültürüne yaptığı katkılarını kabul edi-

yordu. Ancak bunlar da özünde zaten beyaz insanların katkılarıydı. Diğer kültürlerden kitlesel göçler ise başka bir şeydi. Mart 1963'te Bryant *Illustrated London News* okuyucularına “Gereken renkleri ve gerekse de vücut yapılarıyla olduğu gibi, âdetleri ve inançlarıyla da bizden çok farklı olan yabancı ırkların erkek ve kadınlarının... akını”ndan söz ediyordu.¹⁶

Yalnızca birkaç nüfuzlu insan Bryant'ı dikkate aldı. Her sonbaharda Muhafazakâr Parti konferansı vilayetlerden gelen göçü durdurmak için bir şeyler yapılması taleplerine ilişkin dilekçelerle doluyordu. Her yıl heyet toplanıyor ve bu dilekçeleri görmezden geliyordu. Hem 1963 hem de 1968 yıllarında heyet, taviz vermek ve göçü durdurma vaadinde bulunmak zorunda kaldı. 1968 yılında kışkırtıcı bir kıyamet kehanetinde bulunmuş olan Enoch Powell'in ateşli konuşması şu şekildeydi: “İleri baktığımda, bir önsezi ile doluyorum. Romalılar gibi, “Tiber Nehri'nin çok fazla kanla dolduğunu” gördüğümü hissediyorum”.¹⁷ Aeneis'e atıf birçok dinleyici tarafından anlaşılmamış olsa da, “kan nehirleri” konuşması olarak ün kazanan bu konuşma öfkeye neden oldu. Powell'i politik yalnızlığa iterken, takipçileri bunun, gerçekleri görmezden gelen yerleşik düzen tarafından kafası karışık liberal bir komplo örneği olduğunu söyledi.

Ancak bir aptal İngiliz halkının önemli bir kesiminin hâlâ Enoch Powell'in çok sayıda yabancı göçmenin İngiltere'ye akınının bir hata olduğu inancını paylaştığını görmezden gelebilir. Bu kesime göre, göç sorunu ülkenin durumunun kötüleştiği gerçeğinin bir açıklamasıdır. Yine de Britanya'da ırklar arası ilişkiler çok kötü değildir. Ülkelerinin Britanya'dan bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen, 2 milyon İrlandalı Birleşik Krallık'ta yaşamakta, İrlanda devletinin 70 yıldır vermediği oy verme hakkını korumaktadır. Birçok İrlandalı vatandaş 2. Dünya Savaşı esnasında Britanya ordusunda savaşmıştır. Bu felaket kasıtlı olarak “tarafsız” kalmış İrlanda hükümeti tarafından yalnızca bir “acil durum” olarak nitelenmişti. Ancak ırklar arası ilişkilerden söz

* Romalı Şair Virgilius'un M.Ö. 1. Yüzyılda yazdığı ve Roma İmparatorluğu'nun destanı sayılan şiir. Destanın başkahramanı Aeneas Truvalı'dır (Ç.N.)

edildiğinde, elbette insanlar İrlandalılarından söz etmiyorlar. İrlandalılar beyazdır; oysa Bryant ve Powell ile geri kalanları rahatsız eden, farklı ten rengine sahip insanların göçüdür.

Bu göçün hızlı olduğu konusunda kesinlikle haklılar. 1951 yılında Britanya'daki Karayipli ve Güney Asyalıların toplam sayısı 80.000 idi ve büyük çoğunluğu bir avuç şehir ve limanda yaşıyordu. Yirmi yıl sonra bu rakam 1,5 milyona ulaştı. Kırk yıl sonra 1991 yılında yapılan sayım, etnik azınlık nüfusunun 3 milyonun biraz üstünde olduğunu ortaya çıkardı. Bu büyük bir patlamadır. Üstelik göçmenler Birleşik Krallık'a yayılmak yerine, etnik azınlıkların toplam nüfusun %6'sının üzerinde olduğu İngiltere'ye yoğunlaşmaktadır. İngiltere'ye kıyasla İskoçya ve Galler'de sayıları çok azdır. Britanya'nın bütün etnik azınlık nüfusunun üçte ikisinden fazlası, İngiltere'nin güneydoğusu ve orta batısına yoğunlaşmaktadır. Londra, Leicester ve Birmingham gibi şehirlerin bazı bölgeleri şimdi Arthur Bryant'ın İngiltere'siyle hiçbir bağlantıya sahip değil gibi görünmektedir. Bu bölgelerde çok kültürlülük piskoposlar ve politikacıların dindarca konuşmalarından daha fazlasıdır. Hayatın bir gerçeğidir. İngiltere Kilisesi'nin yerini camiler, mescitler alırken, eski köşe manavlarının yerini helal et kasapları ve sari dükkanları almıştır. 16. yüzyıl Fransız Protestanlarının (Huguenot) ipek örme işletmeleri kurduğu Doğu Londra'daki Spitalfields'te şimdi nüfusun %60'ı Bangladeşlidir. Bradford'un bazı kısımlarında nüfusun yarıdan fazlası Pakistan'dan gelmiştir. Ancak bu ilçeler veya semtler hiçbir zaman tamamıyla Asyalılar, Afrikalılar veya Batı Hindistanlılar tarafından teslim alınmamıştır. Tüm İngiltere genelinde yalnızca üç yerel yönetim bölgesinde nüfusun beşte birinden azı beyazdır (Batı Londra'da Northcote Beldesi en yüksek beyaz olmayan nüfusa sahip olup, oran %90'dır).¹⁸ İngiltere'nin hiçbir yeri, bazı şehirleri münhasıran siyahî olan Amerika Birleşik Devletleri düzeyine ulaşmamıştır.

Vatandaşlık yasaları da oldukça liberaldir. Britanya'da yasal ebeveyninden doğan herkes Britanya vatandaşı olabilir. Örneğin bu durum Almanya'da tam tersidir. 1997 yılı başlarında Alman-

ya'da yaşayan göçmen sayısı 7,2 milyondur ve nüfusun %9'unu oluşturmaktadır. Ancak statülerini resmîleştirmek isteyenlerin, vatandaşlık başvurusu yapabilmeleri için 15 yıldır ikamet ediyor olmaları şart koşulduğu gibi, vatandaşlığa kabulleri de yıllar almaktadır. Bunun nedeni Hitler'in cılkını çıkarmasından uzun süre sonra bile, Alman devletinin milliyeti kana dayanan *Volk (Halk)* namına hareket ettiği inancına sıkıca sarılmasıdır. Aileniz kuşaklar boyu Kazakistan'da yaşıyor olabilir. Ama eğer adınız Schmidt veya Müller ise, Alman pasaportunu hemen alabilirsiniz.¹⁹ Vatandaşlık genetik olarak belirlenmektedir.

İngilizler genel anlamda ırk ilişkileri alanındaki seviyeleriyle gurur duyabilir. Neticede ani ve büyük ölçekli göç uzun uzun düşünülerek planlanmamıştı. Eğer etnik azınlığa mensup kişilerin gerçek problemlerini en aza indirmek için çaba gösterilmeseydi, gerilim çok daha kötü olabilirdi. Çeşitli girişimler durumu kolaylaştırdı. İngilizlerin güçlü bölgesel aksan ve kimliklerine bakılarak, aynı kuşaktan olan kişilerin Manchesterlı mı, Liverpoollu mu yoksa Birminghamlı mı olduğunu söylemek imkânsızdır. Ülkenin yaşayan gençlik kültürü büyük ölçüde ten rengine kördür. İngilizlere özgü bir duyarlılığın da yardımı olmuştur: Şimdi başarılı bir fotoğrafçı olan Robert Taylor, genç bir koro üyesi olarak Hereford Katedrali'nde korosuyla birlikte ilahi okumaya davet edilmesini bugün gibi hatırlamaktadır. Koro katedralin avlusundan geçerken, piskoposun eşi küçük bir siyah köpeği kovalayarak ortaya çıktı. "Sambo' gel buraya" diye bağırdı; sonra korodaki tek siyahî çocuğu görünce "Ah! Özür dilerim" dedi yüzü kızarak.

Kendisini "Siyahî Britanyalı" veya "Bengal kökenli Britanyalı" olarak tanımlayan kişilerle sık sık karşılaşsanız da, "Siyahî İngiliz" diyenlerle nadiren karşılaşsınız. Bernie Grant, "Gallerliler ve İskoçlar gibi diğer baskı altındaki halkları da kapsadığı" için, kendisini Britanyalı olarak tanımlamaktadır. "Kendime İngiliz demek boğazıma yumruk gibi takılıyor". Göçmenler kendilerini

* *Sambo* siyahî kökenli veya Hint kökenli kişilere yönelik aşağılayıcı bir hitaptır (Ç.N.)

Britanyalı hissettiklerini söyleyebilir; ancak kendinizin İngiliz olduğunuza inanmanız için, bu ülkede doğmanız gerekir. Bu tavır hem beyaz göçmenler hem de siyahî ve Asyalılar için geçerlidir. Britanyalılık daha kucaklayıcı bir terim gibi görünmektedir: Hem İskoç veya Gallerli hem de Britanyalı olabildiğiniz gibi, Somalili Britanyalı veya Bangladeşli Britanyalı da olabilirsiniz.

Elbette ırkçı önyargılar varlığını sürdürmektedir. Ancak çarpıcı olan, bu göçmenlerin büyük çoğunluğunun yeni yurtları hakkındaki abartılı iyimserlikleridir. Yalnızca çok azı terk ettiği topraklara geri dönmeyi düşünmekle kalmıyor; büyük çoğunluğu İngiltere’de bulduklarını çok fazla takdir ediyor gibi görünmektedir. 1998 yılı Ocak ayında *Daily Telegraph* göçmenlerin nasıl adapte olduğuna dair bir araştırma yapmaya karar verdiğinde şaşırtıcı derecede olumlu cevap aldı. İmamlar ve Camiler Konseyi başkanı Dr. Zeki Bedevî, dünyada bir Müslüman için buradan daha iyi bir yer olamayacağını düşünüyordu. Ülkenin en sevdiği yönü ise insanların kendisine gülebilmesi idi. Oxfordshire’lı bir manav olan Surinder Gill, polisin rüşvet almamasını takdire şayan bulmuştu. Almanya’dan kaçmış bir müzik bilimci olan Abi Rosenthal, adalet ve akliselimin ülkeyi “geldiği ülkeden çok daha medeni bir ülke yaptığına” inanıyordu. Liverpool’dan çocuk hastalıkları uzmanı Omnia Mazouk, “liyakatin ödüllendirildiği ve çocukların çalıştırılmadığı bir ülkede olmanın harika” olduğunu düşünüyordu. 1973 yılında Kenya’dan ayrılmış bir Hindu öğretmen olan Hari Shukla, Avrupa’nın büyük kısmının artık çok kültürlü olmasına karşın, başka hiçbir Avrupa ülkesinin bu derece entegrasyonu başaramadığını söylüyordu.²⁰

Okuyucularının birçoğu muhtemelen köşedeki dükkânın sahibi veya otobüs şoförü dışında hiçbir Asyalı veya Batı Hindistanlı ile karşılaşmamış olan Peter Simple’nın dünyasından hayli ilerdeyiz. Onlar siyahî veya Asyalı insanların İngiltere’ye, İngilizlerin yapmak istemedikleri işleri yapmak için geldiklerini görmeye hazırdılar. Ama onların bu kadar çok sayıda gelmesini beklemedikleri gibi beraberlerinde kültürlerini getirmelerine de hazır

değillerdi. Onların beklediği İngiltere’de doğmamış olmasına rağmen, İngiliz olan insanlar değildi.

Aslında onlar farkında olmasalar da, tavırları Bernie Grant’ın kendi “Britanyalılığı”na inanmasından çok uzak değildi. Zihinlerinin derinlerine yerleşen inanç, İngiliz erkeği veya kadınının hür bir toplumda “hür doğmuş” olduğu idi. Sonradan vatandaşlık kazanan da “Britanyalı” olabilirdi; ama bu oldukça farklı bir şeydi. Her şeyden çok kabul edemedikleri şey, bazı şeylerin konuşulamaz hale gelmesiydi ve çok kültürlülük de onlardan birisiydi. Artık bu konular kıyıda köşede mırıldandıkları veya dövmeli ve büyük deri çizmeli haydutların homurdandığı hususlara dönüşmüştü. Ayrımcılığı yasa dışı hale getirmek için çalışan yönetici elit, büyük ölçüde zafer kazandı. Yazar Simon Raven, Londra merkezinde bir kadeh Calvados’ içerken bu konuda titizleniyordu:

Bazı şeyleri konuşamamak, gerçekten İngilizliğe aykırı bir şey. İfade özgürlüğü bu ülkenin entelektüel hayatının bir parçasıdır. Ben Cambridge’teyken iki veya üç siyahî vardı onlar da prens vs. idi. Ancak kendileri beyefendiydiler. Genelde İngilizler siyahî insanları görmekten mutlular, ama onları giderken görmekten daha mutlular.

Bu son cümle doğrudan Peter Simple’in köşesinden alıntı olabiliirdi. Öte yandan Michael Wharton’ın köşe yazarlığı yaptığı yarım asır içinde gelişen yeni İngiltere hakkındaki kafa karıştırıcı küçümsemesinde tuhaf bir yön var. Onun görünüşteki saf İngilizliğinin gizli sırrı, yarı Alman ve Bradford yün ticaretinde çok para kazanmış Yahudi bir ailenin torunu olmasıydı. Aynı durum yüksek sesle İngiliz olduklarını haykıran birçok kişi için de geçerlidir. *Sunday Telegraph*’taki köşesinde 1980’li yıllar boyunca İngiltere’nin bütünlüğüne yönelik tehditler konusunda esip gürleyen gazeteci Peregrine Worsthorne’un Albay Koch dé Gooreynd isminden mutluluk duyan bir babası vardı. Aktörlük kariyerini mükemmel bir İngiliz kâhya rolüyle elde eden Stephen

* Fransız brendisi (Ç.N.)

Fry, yarı Macar Yahudisi idi. Popüler şairlerin “en İngiliz”ı John Betjeman bir Alman kökenli Hollandalı idi. “Saf İngiliz” mimar Lutyens bir Schleswig-Holstein ailesinden gelmişti. İngiltere’yi Avrupa Birliği’nin ele geçirmesine karşı korumak hakkında en yüksek sesle bağırıp çağıran Michael Howard ve Michael Portillo gibi Muhafazakâr Partililerin birçoğu, göçmen ailelerden gelmişlerdi. “İngiliz olarak kalmak” dizelerini müziğe uyarlayan Sör Arthur Sullivan’ın annesi eski bir İtalyan aileye mensuptu.

W. S. Gilbert’in şarkısındaki diğer milletlere ait olma ayartmasına karşı direnme hakkındaki sözler bir gerçeği yansıtmaktadır. İngiliz olmak, *tercih* meselesidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİZ MUTLU AZINLIĞIZ

*İngiltere halkı onlara mahvolduklarını söylediğiniz
zaman hiç olmadıkları kadar mutlu olur.*

- ARTHUR MURRAY, *The Upholsterer*, 1758

Eğer İngiliz olmak bir zihinsel kabul ise, sorulacak soru şu olmalıdır: onlara kendilerini İngiliz hissettiren nedenler konusunda ne düşünüyorlar? Bu sorunun cevabını bulmak için Cheltenham'a ve ülkedeki en demode üç aylık dergilerin ofislerine bir seyahat yaparak işe başladım.

This England dergisi 1967 yılında *BİR FİNCAN ÇAY GİBİ CANLANDIRICI!* sloganıyla kurulduğunda, amacının "her sayıda İngiltere'nin gerçek ruhunu yakalamak" olduğunu ilân etti. Adını müteveffa Gauntlu John'un *II. Richard* adlı lirik konuşmasından ('Bu kutsanmış toprak, bu yeryüzü, bu âlem, bu İngiltere, bu ana, bu bereketli krallar rahmi') alan derginin hoş bir üslupla ifade edilmiş amacı "erdemli, dürüst ve nazik" olmaktı.¹ İçinde klasik açılış ağıtı olan "bir asır önce (şöyleydi)... ama şimdi" cümlesi, Norman Rockwell tarzı bol resimler ve bir vaat yer alıyordu: "Bir kitap serisi olarak hoşlanacağınızı

umduğumuz seçimimiz... Edward isimli bir arsız Cockneylinin yevmiyeli bahçıvanın itiraflarına ilişkin 1. Dünya Savaşı öncesi bir öyküsü!”

Bu hayret uyandıracak derecede gevşek söylem, dergiyi önemli bir ticarî başarıya ulaştırdı. Dört ayda bir çıkan her sayı çeyrek milyon nüsha sattı. Otuz yıl sonra her baskısı hâlâ *Spectator*, *New Statesman*, *Country Life* ve *Tatler*’in toplam satışından daha fazla satıyor. Öncezisiyle bu başarıyı sağlayan editör, okuyucularını “yalnızca dükler değil, aynı zamanda harika çöpçüler ve Londra’nın Doğu ucundan (*East End*) emekliler, yargıçlar ve feribot çalışanları, gurbetteki misyonerlik noktalarındaki sahiplerin eşleri, kraliyet ailesi ve tezgâhtar kızlar, Lancashire ve yeryüzünün her yerinden genç erkekler ve kızlar... ister piskoposluk tacı giysin isterse mini etek, saygın, Tanrı korkusu olan, yalın konuşan Haçlılar” olarak tanımlıyordu.² Bu maksatlı taşra patlamasına cevap, *Sunday Times*’ın *Atticus* sütunundan geldi: “Harika çöpçüler için gayet normal. Onların dergiyi koyabilecekleri harika bir yerleri var”.

Dergi bu tür alayları nasıl savuşturacağını öğrenmişti. İstikrarlı satış grafikleri, gözden düşmüş St. George kravatları, kravat klipsleri ve klapa rozet satışı yan gelirleriyle ve her hafta gelen çuvalar dolusu posta ile rahatına bakıyordu. Sıradan bir okuyucu için, dergi sanki hiç birisi gazetecilik eğitimi alma zahmetine katlanmamış okuyucular tarafından yazılmış gibi görünüyordu. Birçok savaş hatırası ve kraliyet ailesine ilişkin oldukça hamasi öyküleri, halk gelenekleri ve köy yaşamına ilişkin haberler yer alıyordu. Ancak sessiz, çikolata kutusu tarzı ve “Britanya’nın en sevimli dergisi” manşeti, muazzam editöryal güç iddiasıyla çelişiyordu. Duygusalılık vaadi, öfke selini gizlemekteydi. Görünüşün altını kazdığınızda, önemli bir keşif yapıyorsunuz: Eğer bu dergi gerçekten İngiltere’ye hitap eden İngiltere’nin kendisi ise, yalnızca ülkeyi gerici göstermekle kalmıyor, aynı zamanda zulmedilmekten hoşlandığı izlenimi veriyor. Fotoğraflar (kırsal kiliselerin önlerinde otlayan koyun sürüleri, güney köylerinde fokurdayan kaynaklar, kızıl ve altın rengi tunikleri içinde muha-

fızlar) insanları sakinleştirmek üzere tasarlanmış. Oysa dergi bir kıyamet mesajından çok daha fazlasını veriyor: İngiltere sonsuza kadar yok olmak üzere!

Daha kolay yönetilebilir, tıpkı bir sosyalist cumhuriyet gibi yönetilecek Avrupa'nın süper gücünü yaratmak için yıllar öncesinden başlamış, titiz bir şekilde hazırlanmış bir planın ortasındayız. Bunun anlamı (genel ama seçilmemiş bir hükümet, bir kukla parlamento, bir federal kara, deniz ve hava gücü, bir merkez bankası, tek para ve tek yüksek mahkemedir. Kıymetli monarşimizin yerini, Avrupa kıtasındaki bir başkan alacak, bayrağımız 12 ülkenin çirkin sarı yıldızlarıyla süslenmiş korkunç mavi bayrak uğruna yasaklanacak ve Beethoven'ın Ode to joy bestesine uygun yeni Avrupa millî marşını söyleyeceğiz. İsmi dışında "Büyük Britanya"ya gerçekten hoşçakal diyeceğiz".³

Bizi bu felakete sürükleyenler, "bizim vatan haini" millî politikacılarımız! Ancak ağır zulüm burada da bitmiyor. Düzenli olarak yayınlanan "İngiliz Kahramanlarımız" bölümü, ölümünden sonra VC (Victoria Haçı madalyası) ile ödüllendirilmiş yalnız bir denizci genç gibi insanların öyküleriyle sürüyor. Avrupa Komisyonu'nun İngiliz bulldog köpeklerini yasa dışı tür ilân edeceği, çünkü "her zaman söyleneni yapan tüylü küçük Fransız kanişlerini tercih ettikleri" gibi alarm niteliğinde haberler de yer almaktadır. Derginin okuyucular tarafından aday gösterilen, litre yerine galonla parafin satmaya devam ederek kurallara karşı gelen satıcı gibi kahramanları ödüllendirdiği kendi "St. George Gümüş Haçı" ödülü bulunmaktadır. BBC'nin St. George gününe önem vermemesinden duyulan kaygı da dergide dile getirilmektedir. Hatta eski vilayet isimlerini yeniden geri getirme kampanyası olan "Britanya'nın Gerçek Vilayetleri Mücadelesi" yazısı, zorbalık diliyle, düşmanlar her yerde ve çok güçlü ("Resmî kurumlar, Postane, politikacılar, gazeteciler, öğretmenler ve televizyon haber sunucuları") yerel yönetimin yeniden örgütlendiği gibi hatalı bir inancı benimsemişler. "Böylesi bir saldırıya karşı savunmasız olan okul çocukları, el ele tutuşturulup, öğretmenlerinin öncülüğünde "Cleveland", "Merseyside", "West Midlands"a

götürülüyor”.⁴ Haber sanki öğrenciler gaz odasına götürülüyormuş havasında veriliyor!

Aslında düşman geçip giden zamandır. Dergide geleceğe bakan tek bir makale bile yer almıyor. Dergi, Eric Coates (‘İngiltere’nin Hafif Müzik Üstadı’), Forces’ Sweetheart, Vera Lynn, Billy ‘Wakey Wakey’ Cotton, Victor Sylvester, Henry Hall ve düzinelerce diğerinin kasetlerinin satışından da yan gelir elde ediyordu. En çok satan kaseti *This Was Our Finest Hour*’u “Britanya Halkına İkinci Dünya Savaşı’nda Zaferi İlham eden Anılar ve Melodilerin Benzersiz Üçlü Albümü” olarak tanıtıyordu. Bir avuç hizmetinin (‘Madalyalarınızı mı kaybettiniz? Şimdi yenisini verebiliriz!’), ‘Hatıralarınızı mı yazdınız? Yayınlanmasını ayarlayabiliriz’) yanı sıra, dergide yer alan sınırlı sayıdaki reklam genellikle askeri amaçlı hayır fonları ve okuyucuların vasiyetlerini hazırlarken hatırlayabilecekleri hayvan mabetlerine ilişkindi.

Bu tuhaf ama şaşırtıcı derecede çekici formülü hazırlayan Roy Faiers, oraya ulaştığımda Cheltenham’daki Victoria tarzı konağındaki masasında oturmuş, Women’s Institute meyveli kekinden bir dilim yemekle meşguldü. Evini bulmak kolay olmuştu. Çünkü sokakta çatısında Britanya bayrağı sallanan tek ev onun kiydi. Neyle karşılaşacağımı bilmiyor, G. K. Chesterton ile Cengiz Han’ın karışımı bir şey bekliyordum. Eski sayıların birinde tatminkâr bir okuyucunun derginin nüshalarını ülkedeki her okulda, kütüphanede ve hastanede görmek istediğini, çünkü *This England*’ı “Hitler’in *Mein Kampf*’nın (Kavgam), Hristiyanlık prensiplerine dayanan Britanya muadili olarak gördüğünü” yazdığını hatırlıyordum. Ancak karşılaştığım kişi Adolf Hitler yerine kır saçlı, cana yakın ve rahat birisiydi. “Ah, Ana kraliçe! Hepimiz onu seviyoruz...” gibi ani çıkışları dışında sakın, düşünceli ve hoş birisiydi.

Kitaplık raflarında üç Britanya bayrağı ve bir St. George Haçı, duvarda kraliçenin bir fotoğrafı ve yine kitaplıkta dans grupları hakkında birçok kitap bulunuyordu. Bana bir zamanlar *Grimsby*

Telegraph'ın balıkçılık muhabiri olarak görev yaptığını söylediğinde hiç şaşırmadım.

Roy Faiers İngilizliğin bir ırk meselesi olmadığı sonucuna varmıştı. Avusturalya'da yaklaşık 20.000, eski imparatorluğun diğer bölgelerinde de binlerce satan dergisi, geride bıraktıkları sakın, ağırkanlı ülkelerinin hatırasını canlı tutarak gurbetçilere hitap ediyordu. Ancak Faiers, 'İngiliz' olmak için İngiliz olmanız gerekmediğine karar vermişti. "Örneğin; aktör James Stewart Amerikalı, ama İngilizliği sahiplenmiş. Kendisi hakkında övünmüyor. Pişkin değil. Tüm hayatı boyunca tek eşi oldu. Ona cüzdanınızı emanet edebilirsiniz. İşte İngiliz budur". Aslında bu tanım, kesinlikle İngilizlerin kendileri haklarında düşünmekten hoşlandıkları tanımı ifade etmektedir: Yürekli, dürüst, mütevazı, mutlak anlamda güvenilir ve kusursuz edebe sahip. İşte ideal İngiliz centilmeni böyledir. Oysa bu tanım İngilizliğin ne olduğu sorusunu tam olarak cevaplamıyor. Basit bir ifadeyle, İngilizlik bir sınıf sorunu olamaz.

"George Formby yıllar boyu Britanya'daki en başarılı aktördü. Ünü konusunda utangaçtı ve zenginliğini göstermekten hoşlanmazdı. Ancak karısı hiç utanmadı. George İngiliz'di, ama karısı değildi". Kadınlar hakkında haksızlık yapılması beni rahatsız etmese de, nereye varmak istediğini görebiliyordum. Her şeyden önce George Formby, Rus proletaryası arasında popüler olması nedeniyle Lenin Nişanı almışken, karısı Dünya Takunyalı Dans Şampiyonluğu gibi gerçek bir İngiliz özelliği sergilemesi nedeniyle ödül almıştı. Bu yüzden ona İngilizliğin ne demek olduğunu sordum.

"İngilizlik çok derindir. Bir ruhtur, Aziz George'un ruhudur. St. George'un fikri kötülüğe karşı savaşıyordu".

Doğru olsun ya da olmasın, bu tespit ilginçtir. Aziz George'un İngiltere'nin koruyucu azizi haline nasıl geldiği bir muamma-dır. Edward Gibbon'ın Aziz George'un Roma ordusuna domuz pastırması tedarik eden rüşvetçi bir tüccar olduğu, daha sonra İskenderiye Başpiskoposu olarak atandığı, sonrasında da

ayaklanan bir kalabalık tarafından öldürüldüğü anlatımına bugünlerde pek itibar edilmiyor. Katolik tarihi onu daha olumlu bir biçimde betimliyor: Hristiyanların Roma İmparatoru Diocletianus tarafından öldürülmesini protesto ettiği için korkunç işkenceler altında şehit edilen bir aziz! Aziz George'un, İngiltere'de Norman işgalinden uzun süre önce cesaretinden dolayı saygı gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak Haçlı seferlerinden dönen şövalyelerin George ve Ejderha efsanesini' popülerleştirdiği, aslında bu efsanenin Perseus'un Andromeda'yı bir deniz canavarından kurtarma efsanesinin Hristiyan versiyonu olabileceği unutulmamalıdır. Ona yönelik gerçek bir saygı ve ilgi var gibi görünmektedir. III. Edward, George'u Garter Mezhebi'nin koruyucu azizi yapmış ve 14. yüzyılın ortalarında Windsor'daki Aziz George Şapeli'ni inşa ettirmiştir. 1614 gibi geç bir tarihte, 23 Nisan günlerinde bu azizin hatırasına mavi paltolar hâlâ giyiliyordu. Oysa George İngiltere'ye hiç ayak basmamıştır ve ayrıca hem Portekiz'in koruyucu azizi, hem de zaman zaman Malta, Sicilya, Cenova, Venedik, Aragon, Valensiya ve Barselona'nın koruyucusu görevini üstlenmektedir. Manevî ve teolojik önemi çok az, muğlak ve alelade bir şahsiyettir.

Aziz George'un neden uygun bir koruyucu aziz olduğunu ancak İngilizlerin kendilerini nasıl betimlediklerine dönüp baktığımızda görebiliriz. Benimsedikleri kahramanla özdeşleşerek, kendilerine bir cesaret ve doğruluk atfetmektedirler. 1588 tarihindeki İspanya Armadası saldırısından 1940 yılındaki Alman hava saldırılarına kadar, İngiliz tarihinin hayatî muharebelerinin birçoğunun, Hz. Davud'un Câlut'a (Golyat) karşı mücadelesi olarak sunulduğunu görmek şaşkınlık vericidir. Angus Calder 2. Dünya Savaşı esnasında İngilizlerin kendilerini ve Almanları nasıl gördüklerine ilişkin olarak aşağıdaki zıtlıklar listesini hazırlamıştır:

* Bu efsaneye göre Aziz George (ölümü 303) kendisine insan kurban edilen bir ejderhayı evcilleştirmiş ve sonra da öldürmüş, böylece bir sonraki kurban olan prensesin hayatını kurtarmıştır (Ç.N.)

İNGİLTERE	ALMANYA
Özgürlük	Tiranlık
Doğaçlama	Hesaplama
Gönüllülük ruhu	Zorunlu askere alma
Dostluk	Kabalık
Hoşgörü	Baskı
Uçsuz bucaksız yeşillikler	Makineleşme
Sabır	Saldırganlık
Sükûnet	Azgınlık
Bin yıllık barış	Bin yıllık imparatorluk ⁵

Realiteye uysun ya da uymasın, İngilizlerin Aziz George gibi, canavarlarla savaşmak için çiftçilik rüyasından uyandıklarına inanmaları önemli görünmektedir.

İngiliz dilindeki savaşı özetleyen en ünlü eserlerin birinde, Shakespeare V. Henry'ye adamlarını Harfleur'a saldırmaya "Tanrı Harry, İngiltere ve Aziz George'un yanında!" sözleriyle teşvik ettiriyordu. Çünkü bu sözler mümkün olan en ekonomik vatan-severlik formülü idi: Tanrı, vatan, kral ve manevî görev duygusu. Ancak İngilizlerin 1415 yılı Eylül ayındaki Fransa işgalleri esnasında kuşattıkları Harfleur, açlıktan teslim olmak zorunda kalana kadar alınamadı. Sonra Henry birliklerini Calais'teki İngiliz garnizonuna yürüttü. Oraya vardıklarında Agincourt ve Treme-court köyleri arasında devasa bir Fransız gücü tarafından kuşatıldıklarını gördüler. Shakespeare'in aşına olduğu İngiliz propagandası muhtemelen Fransızların sayısal üstünlüğünü abartsa da, günümüzdeki tahminler İngiliz ordusunun 6.000 kişi, Fransızların 40.000 ila 50.000 olduğu yönündedir. Agincourt Muharebesi arifesinde, Shakespeare zorluklar karşısında cesaret fikrini işlemektedir. Henry, kıdemli subaylarının toplantısına girdiğinde, onların Fransızların sayıca üstünlüğünden kaygıyla söz ettiklerini işitti. İngilizler yalnızca sayıca az olmakla kalmıyordu, aynı

zamanda savaş yorgunuydular. Fransızlar ise tamamen taze ve dinç idiler. Westmoreland destek için iç çeker:

Ah! Keşke burada oysaydı,
Bu gün hiçbir iş yapmadan oturan,
İngiltere'deki on bin kişiden yalnızca bin tanesi.

Henry tek bir ilave asker istemediğini söyleyerek sözünü keser. Çünkü burada daha fazla asker bulunması, savaşın onurunun daha fazla kişi tarafından paylaşılması anlamına gelecekti. Aksine “savaşmayı canı istemeyen” hemen ayrılabilir, bütün masrafları ödenmek kaydıyla İngiltere'ye dönebilirdi. Onun emri altında hayatını riske atmamayı tercih edebilirdi. Kalanlar ise ortak bir onuru paylaşacaklardı: Kral ile birlikte kan döken herkes, kralın kardeşi olacaktı. 16. yüzyıl sonlarının hiyerarşik yapısında bu olağanüstü bir teklifti. Nitekim “Biz azdık, biz mutlu azınlık, kardeşler grubuyuz” çağrısı, İngiliz vatanseverlik fikrinin haykırışı haline gelecekti.

Agincourt ünlü bir zafere dönüştü. İki tepe arasına sıkışmış olmasına rağmen, İngilizler iki kanattan saldırırken, okçular hiç durmadan ok yağdırdılar. Fransızlar ise koordinesiz ve disiplinsizdi. Muharebe üç saat dolmadan bitti. Fransızların can kayıpları arasında üç dük, yaklaşık bir düzine kont, 1500 şövalye ve 5000 asker vardı. İngilizlerin kayıtlarına göre, kayıplar kırktan az iken, günümüzdeki tahminler iki-üçyüz can kaybı olduğunu göstermektedir. Kral Henry Fransız takviye güçlerinin gelmesinden çekindiği için veya başka nedenlerden dolayı, Fransız esirlerin büyük bir çoğunluğunun öldürülmesini emretti. Piskopos Beakufort Parlamento'ya, Fransızların yenilgisinin Tanrı'nın cezası olduğunu söyledi.

“Azlık” teriminin en ünlü modern yeniden icadı, 20 Ağustos 1940 tarihinde, Winston Churchill Britanya Savaşı'ndaki savaş uçağı pilotlarını övdüğünde gerçekleşti. Almanlar o yılın Haziran ayı sonuna kadar Manş Denizi'ndeki Adaları ele geçirmişlerdi ve Hitler'in İngiltere'nin işgaline (Deniz Aslanı Harekâtı) hazırlanılması emri onun peşinden gelmişti. Luftwaffe'nin (Al-

man Hava Kuvvetleri) ilk görevi RAF'ı (İngiliz Hava Kuvvetleri) etkisiz hale getirmek ve İngilizlerin karşı atak başlatabileceği hava üslerini ele geçirmektir. Goering bunun dört gün içinde gerçekleştirilebileceğini düşünmüştü. Emrinde hemen hemen 3000 uçak vardı ve Fransız kıyısında bulunan uçakların 25 dakikada İngiltere'ye ulaşabileceği dikkate alındığında, bu düşüncesi abartılı değildi.

İlk gün, Almanlar beklediklerinden çok daha güçlü bir muhalefetle karşılaştılar ve RAF 34 uçak kaybederken, onlar 75 uçak kaybettiler. Yine de saldırı dalgaları devam etti. Churchill harekâtı 11. Grup Savaş Uçakları Komuta Merkezi'nden izliyordu. Kurmay subayı General Ismay, 16 Ağustos'taki bir ziyareti hatırlıyor:

Bir anlığına gruptaki bütün filolar çatışmaya katılmıştı; ihtiyatta bırakılan bir filo bile yoktu. Masadaki harita, saldırganların yeni dalgalarının kıyıya ulaştığını gösteriyordu. Korkudan titremeye başladım. Akşam yaklaşırken savaş yavaşladı ve Başkanlığa gitmek üzere arabayla oradan ayrıldık. Churchill'in ilk sözleri "Sakin benimle konuşma; hiç bu kadar etkilenmemiştim". Yaklaşık beş dakika sonra öne eğildi ve şöyle dedi: "İnsanlığın savaş tarihinde hiçbir zaman bu kadar çok sayıda insan bu kadar "az" insana bu kadar çok şey borçlu olmadı". Bu sözler beynimi yaktı.⁶

Bu sözler 2. Dünya Savaşı sırasında edilmiş en güçlü cümle olabilir. Churchill'in konuşmalarının yazılması sekreteri John Colville'nin "bir deyim'in doğumu" olarak adlandırdığı haftaları alabiliyordu. 20 Ağustos 1940 tarihinde Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmanın geri kalan kısmının cilalanması için günlerini harcamış olsa da, bu cümlelerin değişmesine gerek yoktu. Üzerinde çalışması gerekmiyordu. Çünkü pilotların o cılız uçaklarındaki cesaretlerini anlattığı gibi, kötülük tarafından kuşatılmış ama boyun eğmemiş küçük bir adanın engin duygusuna da hitap ediyordu. Aslında tamamen sayısal bağlamda bakıldığında, Uçak Üretimi Bakanı Lord Beaverbrook'un yönetimi altında, Britanya'da üretilen Hurricane ve Spitfire uçaklarının sayısı, aynı

sürede Almanya’da üretim hattından çıkan Messerschmitts sayısının üç katıydı. Tarihçi John Keegan’ın belirttiği üzere, “Churchill’in muhteşem hitabına rağmen, Savaş Uçakları Komuta Merkezi, Britanya Savaşı’nı hemen hemen eşit şartlarda yürütmüştü. 600 Spitfire ve Hurricane uçağını günlük olarak kullanabilecek durumdayken, Luftwaffe hiçbir zaman onlara karşı 800 Messerschmitt 109s’den fazlasını kullanamıyordu.”⁷

Yine de sonuç başa baş olacaktı. 30 Ağustos’ta 130 kilometrelik kıyı şeridi boyunca elektrik kesildi; böylece yedi hava radarı devre dışı kaldı ve düşmanın yaklaştığına ilişkin erken uyarılar yalnızca Gözlemci Müfrezeleri’ne bağlı kaldı. Hava üssü hangarları ve operasyon odaları vuruldu; yerdeki uçaklar tahrip edildi; uçak fabrikaları hasar gördü. Havada ise İngilizlerin gerçek problemi uçak yetersizliği değil, pilot kıtlığı idi. Hitler generallerine hususi olarak, zafer kazanacaklarından kesinkes emin olmadıkça Britanya’yı işgal etmeyeceklerini söyledi. Bu yüzden hava üslerine saldırıları devam ettirmek yerine taktik değiştirdiler ve İngilizlerin kendileri hakkındaki tasavvurlarının bir diğer özelliğini gördüler.

24-25 Ağustos gecesi Londra bombalandı. Bunun intikamı Berlin bombalanarak alındı. Nazilerin amacı Britanya askerî yapısını yok etmeye sürekli çalışmak yerine, başkenti yıkmak ve dolayısıyla savaşa devam etmeye yönelik millî iradeyi kırmaktı. Alman hava saldırıları (*Blitz*) 7 Kasım’da başladı ve elli gece boyunca devam etti. Ancak bu bombalamalar Goering’in beklediğinin aksine bir etki yaptı: Halkın kararlılığını zayıflatmak yerine güçlendirdi. Çocuklar çoktan kırsal kesime tahliye edilmişti. Her evin arka bahçesine kurulmak üzere 2 milyon Anderson sığınağı dağıtıldı ve otuzdan fazla çalışanı bulunan işverenlerden gece saldırıları için bir gözlemci görevlendirmesi istendi. Bombalama artık bir irade sınavına dönüşmüştü. Alman uçaklarından atılan ve Hitler’in 19 Temmuz’da Alman Parlamentosu’nda yaptığı bir konuşmanın İngilizce tercümesi olan *A Last Appeal to Reason, by Adolf Hitler* adlı broşür şaşkınlığa yol açtı. *The Times* bir kadının bu düşman propaganda broşürünün yararlı şekilde kullan-

manın yolunu bulduğunu yazdı: Kızıl Haç için para toplamak için broşürleri savaş hatırası olarak satmak.⁸

Blitz Londra'yı vururken tumbul, akli başında Kadınlar Enstitüsü yardım toplayıcısının yanı sıra çok sevilen bir başka karikatür ortaya çıktı. *Evening News* gazetesi şöyle işaret ediyordu: "Her sabah, o gece kaç bomba düşmüş olursa olsun, Londra'nın ulaşımı devam ediyor, mektuplar dağıtılıyor, süt ve ekmek kapıya geliyor, pastanelere ihtiyaç malzemeleri ulaşıyor ve manavların vitrinleri doluyor". *Daily Telegraph* bir muhabirini bu lojistik mucizesine insanî bir yüz kazandırmak üzere görevlendirdi. O kişi, bir Londralı muhabirin bombalama hakkındaki sorularına Enformasyon Bakanlığı'nın kayda değer bir notuyla karşılık verdi:

Size şöyle söyleyeyim beyim (bir gazete muhabirisiniz diye dalga geçmiyorum) etrafımızdaki insanlar birinci sınıf ve bu kesinlikle doğru. Hiç birinin dert yandığını göremezsiniz. Ağır yaralanmış bir adam vardı ve tüm bilmek istediği karısının iyi olup olmadığıydı. 51 numarada yaşlı bir hanımefendi vardı. Evi üzerine yıkıldı, onu bodrum kattan kurtarıp hastaneye gönderdiler. Gitmek istemedi. Bıraksalar iyi olacaktı. Yetmiş yaşın üstündekiler için hiçbir şey çok kötü olamaz!⁹

Arsız Cockney' erkeği ve yün giysili köylü kadını, neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda fikir birliği içindeydiler. Olağanüstü olan husus, insanlar üzerlerine bombalar yağarken bile temel medenî hayatı sürdürmeye kararlıydılar. Bir Alman savaş uçağı vuruldu ve pilotu güney İngiltere'de yürüyerek bir çiftliğe ulaştı. Karşılaştığı çiftçiye ellerini kaldırıp "bir sigara ve bir fincan çay lütfen" dedi. *Daily Express* bir başka Messerschmitt pilotunun uçağının biraz ilerisinde, Bayan Betty Tylee ve Bayan Jean Smithson tarafından bulunduğunu bildiriyordu. Göğsünde bir demir haç vardı. İlk sorusu şu oldu:

"Beni şimdi vuracak mısınız?"

"Hayır" dedi Bayan Tylee, "İngiltere'de biz öyle yapmıyoruz. Bir fincan çay ister misiniz?"¹⁰

* Doğu Londralı (Ç.N.)

İki nedenden dolayı 2. Dünya Savaşı üzerinde durmak önemlidir. Birincisi; savaş dönemi bir milleti bir arada tutan özellikleri güçlendirmektedir. İkincisi de; 2. Dünya Savaşı ve sonrasının İngilizlerin ortak bir gaye duygusuna sahip oldukları en yeni olay olmasıdır. Kendi anlatımlarından savaşın rahatsızlıklarını yaşamamayı tercih eden sakin bir millet tablosu ortaya çıkmaktadır. Savaş realitesini mümkün olan en son anda fark etmiş gibi görünüyorlar. Kendilerini yasalara uyan ve medenî insanlar olarak görüyorlardı. Nazizm'den nefret etmeyip, aksine gülecek kadar kendilerinden emindiler. Ve tüm korkularına rağmen, güç bakımından daha zayıf olmakla övünüyorlardı.

“Azlık” fikri, İngiliz tarihinin popüler anlatımlarında tekrar tekrar ortaya çıkmaktadır. Askerî zaferler resmi tarihin unutturmamayı seçtiği olaylardır ve eski düşmanlar üzerinden millî ruhu canlandırmayı amaçlar. (İşçi Partisi milletvekili ve *News of the World* yazarı müteveffa Woodrow Wyatt, ironik bir bakışla köşesine “Aklın Sesi” adını vermişti. Bir defasında bir Fransız resepsiyon görevlisi soyadını kodlamasını istediğinde şöyle kodlamıştı: “Waterloo, Ypres, Agincourt, Trafalgar, Trafalgar”). İngilizlerin hafızasında en fazla yankı bulan bu askerî olayların hepsi zaferle sonuçlanmamıştı. Britanyalıların Hindistan işgalinden halkın tasavvurunda kalan tek askerî olay Lucknow kuşatmasıdır. Kırım Savaşı'ndan ise Alma veya Sivastopol zaferleri değil, hafif piyade tugayının başarısız saldırısıdır. 139 askerin 4000 kişiyi yaklaştırmadığı Rorke Drift Savunması dışında Zulu savaşlarından başka bir olay hatırlayan çok azdır. Fransız Kanadası'nı alma harekâtı hakkında General Wolfe'un Quebec saldırısında ölümü; Corunna Muharebesi'nden Sör John Moore'un ölümü; Sudan harekâtlarından General Cordon'un, Mehdi'nin ordusu Hartum'a saldırırken ölmek üzereyken görüntüsü; Boer Savaşı'ndan Mafeking kuşatması; 1. Dünya Savaşı'ndan Somme felaketi ve Gelibolu'da (Çanakkale Savaşı) 41.000 kayıp verilmesi dışında hiçbir olay halkın tasavvurunda yer etmemiştir. 2. Dünya Savaşı, Berlin yürüyüşünden çok Britanyalıların Dunkirk'ten geri çekilmesiyle, yani Britanya askerlerinin Avrupa kıtasından atılması ve adalarının güvenli bölgesine geri getirilmesiyle hatırlanmaktadır.

Bütün bu sahnelerde elbette belli oranda bir efsane payı bulunmaktadır. Ancak hâlâ halkın hafızasında yerlerini korumaları, bize Britanyalıların kendilerini nasıl gördüğü konusunda bir fikir vermektedir. Ortak yönleri tüm güçlülere karşı fedakârlık oluşturmalarıdır. Orduları oraya götüren politik şartlar genellikle unutulmuştur. İzlenim daima küçük, asaletle savaşılan insanlar izlenimidir. Uzun yıllar önceki Yüzyıl Savaşları gibi, İngilizlerin Crécy Muharebesi'nde Fransızların üçte biri, Poitiers Muharebesinde (1356) beşte biri kadar sayıya sahip olmalarına rağmen zafer kazanmaları, Tanrı'nın yardım elinin sonucu olarak sunulmaktadır. 600 yıl sonra bile bu inanç varlığını sürdürmektedir. V. Henry'nin Laurence Olivier'in başrolünü oynadığı 1944 yılı yapımı film versiyonuna, Britanya hükümeti yalnızca deniz aşırı ülkelerde propaganda değeri taşıdığı için değil, aynı zamanda çok güç durumunda olma duygusuna hitap ettiği için finansal destek vermişti. Alman hava saldırılarının en ünlü haber fotoğrafı, Britanya halkının hiçbir zaman yenilmeyeceğini gösteren, "İmparatorluğun köy kilisesi" olan St. Paul Katedrali kubbesinin, bir hava saldırısının yıkımı ve dumanları arasından hasar görmemiş halde, zarif bir güzellikle yükseldiği fotoğraftı. *Daily Mail* fotoğraf muhabiri Herbert Mason tarafından çekilen bu fotoğraf, gazetede "Haklının Haksıza karşı Sağlam Duruşu" manşetiyle yayımlanmıştı. Tarihçi Linda Colley, "bir Protestan mabedinin Armageddon (Kıyamet Savaşı) sırasında Rabbin inayetiyle korunmasından daha güçlü görüntü ne olabilir?" diye soruyordu.¹¹

Bu benzersiz şekilde zulmedilen ve yine eşsiz biçimde korunmuşluk duygusu, elbette dinî inançla bağlantılıdır. Ancak ilgili metin Kutsal Kitap'ta yer almaz. Kraliçe Mary'nin İngiltere'yi Katolikliğe geri döndürme girişimi esnasında Protestanların çektiği çileler ve ölümlerinin ayrıntılarını anlatan canlı bir propaganda eseri olan, John Foxe'un *Book of Martyrs* (*Şehitler Kitabı*) adlı kitabında yer alır. Bu eserin İngiliz Kilisesi'nin Üçüncü Ahit'i olarak benimsenmesi gerekir. Kitap ilk olarak 1563 yılında yayımlandı. Elizabeth'in aforoz edildiği 1570 yılına kadar, genellikle İngiliz Protestanlara Roma Katolik Kilisesi eliyle yapılan zulümlerin dehşetli anlatımlarıyla 2300 sayfaya çıkarıldı. Anglikan

Kilisesi yetkilileri bu kitabın ülke genelindeki kiliselerde sergilenmesini ve okuryazar olmayanlara okunmasını emretti. Asırlar boyu birçok kilisede vitrinde kaldı ve İngiliz erkekleri ile kadınlarının dinleri uğruna ölmekten kuşku duyan herkese hazır bir referans olarak gösterildi. 17. yüzyılın sonlarında muhtemelen 10.000 nüshası piyasadaydı. Sonraki yüzyıllar içinde, yeni baskıları genellikle seri şeklinde yayımlandı ve Kutsal Kitap'tan sonra ülkede en yaygın olarak bulunan kitap halini aldı.

John Foxe'un mazlumların idamlarını anlatmadaki maksadı, İngiltere Kilisesi'nin "İsa Mesih'in kadim kilisenin yenilenmiş hali" olduğunu ve sapkın olanın Roma Katolik Kilisesi olduğu tezi ni ortaya koymaktı. Foxe'a göre; Hristiyanlık İngiltere'ye Kral Colchester'lı Lucius döneminde gelmiş ve Romalı misyonerler bundan çok sonra tekrar tanıtmışlardır (Glastonbury Efsanesi'ne göre, elbette Hristiyanlığı ve Kutsal Kase'yi İngiltere'ye, İsa Mesih'in çarmıha gerilmesinden hemen sonra Aramatyalı Yusuf getirmiştir). Bu yüzden Kraliçe Mary'nin tahta çıkması ve onun Roma Katolik Kilisesi'nin üstünlüğünü yeniden kurmak için yaşattığı terör dönemi, çılgın bir sapmadan ibarettir. Londra ve Worcester piskoposları Ridley ve Latimer'in idamları anlatımında, İngiliz tarihinde yüzyıllardır yankılanıp duran bir ibare yer almaktadır. Bu iki kişi 16 Ekim 1555 tarihinde din değiştirip Roma Katolik Kilisesine tabi olmayı reddettikleri için yakılmaya mahkûm edildiğinde, Oxford'da Balliol Koleji dışında bir çukura götürüldüler ve orada Dr. Richard Smith isimli bir şarlatanın zalimce bir metinden okuduğu vaazı dinlemek zorunda bırakıldılar: "Eğer bedenimi yakılmak üzere veririm ve hiçbir hayırda bulunmazsam, bana hiçbir yararı olmaz". Sonra üstlerindeki çıkarıldı ve toplanmış olan kalabalığa dağıtıldı. Bellerinden bir direğe zincirle bağlandılar ve ayaklarının dibine odunlar yığıldı. Bu esnada Ridley'in kardeşinin elinde bir torba barutla geldiği ve bu torbayı, can çekişmesine son vermek için piskoposun boynuna bağladığı rivayet edilmektedir. Ridley aynısını yaşlı Latimer'e de yapmasını ister. Sonrasında ayaklarının altındaki odunlar yakılır. Alevler etraflarını sararken, Latimer'in dostuna şöyle haykırdığı rivayet edilir: "Rahat ol Üstad Ridley. Bugün Tanrı'nın

inayetiyle İngiltere'ye öyle bir kandil ışığı olacağız ki, sonsuza dek sönmeyecek". Latimer hemen ölürken, Ridley duyduğu ıstıraba isyan ederek öldü.

Propaganda açısından Foxe'un kitabı bir şaheserdi. Tarihî saygınlık cilası içeriyor, gerçek olayları ele alıyor ve gerçek korkulara hitap ediyordu. Dehşet verecek ölçüde korkunçtu. 1556 yılında Guernsey, St Peter Limanı'nda iki kızıyla birlikte bir direğe bağlanarak yakılan Katherine Cawches'in öyküsü, kızlardan birinin hamile karnının nasıl patladığına ilişkin bir bölüm de içermektedir. Patlamanın etkisiyle ateş dışına fırlayan yeni doğan bebek, seyreden kalabalığın elinden bir muhafız tarafından alınmış ve yeniden ateşin içine fırlatılmıştı. Foxe bu çocuğun "şehit olarak doğduğu ve öldüğünü, adında hiçbir zaman görmediği dünyaya, bu acımasız Katolik işkenceciler kuşağının Herodiancı zalimliğini gösterdiği, onlara kalıcı bir utanç ve leke bıraktığı"nı eklemektedir.¹²

Bu çarpıcı öykünün etkisi de çok derin olmalıdır. Tarihçi Owen Chadwick bu öykünün dinî etkisi konusunda şuna inanmaktadır:

İngiliz Protestan reformunu kanla vaftiz eden ve İngilizlerin zihninde dinî tiranlığı Roma Kilisesi ile özdeşleştiren, Ridley ve Latimer'den bu yana kurbanların metanetidir... Beş yıl önce Protestan davası kilisenin soygunculuğu, yıkımı, saygısızlığı ve dinî anarşi ile özdeşleştirilmişti. Şimdi ise erdem, dürüstlük ve yarı yabancı bir hükümete sadık İngilizlerin direnişi ile özdeşleştirilmeye başlanmıştı.¹³

The Book of Martyrs yalnızca Roma Katolik Kilisesi'ni tiranlıkla özdeşleştirmekle kalmamış, İngilizleri de kahramanlıkla özdeşleştirmiştir. Herhangi bir kiliseye giren her vatandaş, yabancı güçlerin acımasızlığını kendi gözüyle keşfedebilir. Tüm bu hatıralar İngiliz kayıplarını yüceltmek ve Roma Katolikliğini kötülemekle kalmadı; İngilizlerin tek başına bir millet olduğu fikrini de yerleştirdi. Güçlüklerle savaşmak, nesillere manevî bir amaç kazandırıyordu.

Bazen İngilizlerin kendilerini bu şekilde düşünmeye ihtiyaçları var gibi görünmektedir. *This England*'ın gülünçlük düzeyinde

söyleyecek olursam, düşman “İngilizlerin mükemmelleştirmek için bin yıldır mücadele verdiği yaşam tarzını yok etmek için elinden gelen en büyük kötülüğü yapmaktadır”. Bu da metrik ölçümler, şehir plancıları, atanmış bürokratlar, gecekonducular, Vandallar, kürtaj yanlıları, zina yapanlar, saldırganca reklamlar, siyasî hak görmeciler, modern telefon kulübeleri, “gazete, radyo ve televizyon şer üçgeni”, çok kültürlülük ve hepsinden de öte, Avrupa Birliği’ne ülkeyi teslim etmeye hazırlanan iradesiz, hain politikacıların şer ittifakından oluşmaktadır. Baş hain ise Britanya’yı Avrupa’nın amaçlarının çok sınırlı olduğu konusunda kamuoyunu aldatarak, Britanya’yı Ortak Pazar’a sokan meşum Muhafazakâr Başbakan Edward Heath idi. Editör ve her hafta ona gelen yüzlerce mektuptan anlaşıldığı üzere okuyucuları, Britanya’nın Avrupa Birliği’nden çekilmesini istemektedir. Editör bu birliği Almanların 1940 yılında Messerschmitt 109s’lerle başaramadığını, gizlice başarmak üzere kurduğu bir komplo olarak görüyordu. “Her şey bizi Almanya’nın sömürgesi haline getirmekle sonuçlanacak bir tezgahtan ibaret. Savaşı kazandık, ama barışı kaybedeceğiz”.

Yine Peter Simple dünyasına geri döndük; barbarlar kapılara dayanmış ve İngiltere halkı bundan habersiz içeride uyuyor. İşte İngilizler böyle hissetmekten hoşlanıyor!

ALTINCI BÖLÜM

HİSLER DÜNYASI

*Bir İngiliz ancak kendisini huzursuz
hissettiğinde ahlâklı olduğunu düşünür.*

- GEORGE BERNARD SHAW, *Man and Superman*

Tanrı'nın İngiliz olduğunu hepimiz biliyoruz. Öyle olmasa İngilizler dünya çapındaki ilk gerçek imparatorluğa nasıl hükmedebilirdi? Waterloo Savaşı'nın sonunda katliamı inceleyip "Tanrı'nın eli benim üzerimde" diyen Wellington Dükü ortada. İngilizlerin Tanrı tarafından seçilmiş oldukları inancı, İsa Mesih'in çocuk iken ülkeyi ziyaret ettiği (William Blake'in "o ayaklar İlk Çağ'da İngiltere'nin yeşil dağlarında yürümedi mi?" ifadesinin temelidir) ve Mesih'in cesedini Pontius Pilate'den isteyen Aramatyalı Yusuf'un dikenli telden tacın bir parçasını İngiltere'ye getirdiği efsanesine dayanmaktadır. Bunlar tabii ki akla yatkın değildir. 14. yüzyılda dindar İngiliz halkı ülkelerinden "Kutsal Meryem'in Çeyizi" (Our Lady's Dowry) olarak söz ediyorlardı. 1554 yılında Kraliçe Mary'nin ülkeyi yakarak Roma Katolikliği'ne geri döndürme girişimi esnasında Kardinal Pole, Papa'dan bir mesajla çıktı geldi. Papa'nın mesajında İngiltere'nin Tanrı tarafından

özellikle seçildiği belirtilerek, Kraliçe insanları yakıp kül etmeye teşvik ediliyordu. Elizabeth dönemi saray mensubu nüktedan John Lyly, İngilizleri “Tanrı’nın seçilmiş ve tuhaf milleti” olarak tanımlıyordu.¹

18. yüzyıla gelindiğinde özgüven daha da arttı ve İngilizler kendilerini tıpkı eski İsrailoğulları gibi Tanrı ile ahit yapmış millet olarak görmeye başladılar. Isaac Watts 1719 yılında Mezmurlar kitabını tercüme etmeye başladığında, “İsrail” sözcüğü bir çırpıda ve hiç düşünmeden “Büyük Britanya” olarak değiştirildi. Handel, Cumberland Dükü’nün Bonnie Prens Charlie’nin ordusunun, açlık çeken İskoçyalı Highlanderlıları Culloden Muharebesi’nde katletmesini *Judas Macabaeus* oratoryosuyla kutsarken, “Kasap” Cumberland’ı Selevkosların işgaline karşı isyanı yöneten Yahudi gerilla lideri ile kıyasladı. Cumberland’ın babası II. George’un tahta çıkması törenine dört marş ile katıldı. Bunların en ünlüsü “Rahip Zadok” (bir diğer Eski Ahid kahramanı olan Zadok, Kudüs rahipliğinin kurucusu idi), 1727 ila 1953 yılları arasında Britanya’da her tahta çıkma töreninde kullanıldı.

18. yüzyıl yazarı ve bir dönem öğrencileri arasında William Blake’in de bulunduğu Emanuel Swedenborg daha da ileri gitti. Ona göre İngilizler benzersiz zekâları nedeniyle, yalnızca onlara ayrılmış özel bir cennete sahip olacaktı. 19. yüzyıl misyonerleri, dünyanın sömürgeleştirilmiş milletlerini Hristiyan yapmak için gönderildiklerinde, İngiltere’deki Yeni Kudüs’ten Kelâm’ı yaydıklarına samimi olarak inanıyorlardı. Bu inanış 1879 yılında Chelsea’daki bir konferansında Büyük Britanya’nın İsrail, Amerikalıların kayıp Menaşe Kabilesi, İrlandalıların Kenanlılar ve Yakub’un Taşı’nın’ gerçekten Westminster Abbey’de olduğunu savunan Edward Hine’in delice düşüncelerinden bir adım öncesiydi. Taraftarları, İngiliz halkının olağanüstü başarısının tek açıklamasının bu olabileceğini savundular. Bu teoriye göre, antik İsrail Yahudileri, Kral Sargon komutasındaki Asurlular tarafın-

* Kutsal Kitap’ın Yaratılış Kitap’ında Yakub’un yastık olarak kullandığı taş olarak anlatılan taş. Yakup gördüğü bir rüya nedeniyle taşı Tanrı’ya emanet etti (Ç.N.)

dan yakalanınca, göç ederek Avrupa'yı aştılar ve sonunda Anglo-Saksonlar olarak ortaya çıktılar. 1960'lar gibi geç bir tarihte Amerikalı Herbert W. Armstrong 'seçilmiş millet' teorisini tekrarlıyordu:

Kimlik konusunda kesinlikle bir hata olamaz! Bir Avrupa haritası alın, Kudüs'ün kuzeybatısından başlayıp, Avrupa kıtası boyunca denize gelene kadar bir çizgi çekin. Oradan da denizdeki adalara gelin. Bu çizgi sizi doğrudan Britanya adalarına getirecektir! Bu da bizim beyaz, İngilizce konuşan halkımızın (Britanyalı ve Amerikalı) kesinlikle ve gerçekten doğuştan İsrail yurdunun "kayıp" Efraim ve Menaşe kabileleri olduğunun kanıtıdır.

Tanrı'nın bir milletin yanında olduğu inancında özgün hiçbir yön yoktur. Savaşın her iki tarafındaki rahiplerin, birliklerini Rabbin işini yaptıkları yalanıyla galeyana getirmeleri, savaşın en bilindik özelliklerinden birisidir. Ancak İngiliz deneyiminin belki de daha merak uyandıran yanı, kendilerinin Tanrı tarafından dinin en fırsatçı, uysal ve dogmatik olmayan versiyonunu üretmek üzere özellikle seçildiği inancıdır. Her şeyden önce Yahudilerin seçilmiş millet olduğu inancı üzerine bina edilen Ortodoks Yahudilik, yeryüzündeki en zorlayıcı ve en buyurgan dindir. Oysa İngiltere Kilisesi'nde buyurgan dil pek bulunmaz.

Bir defasında Oxford Piskoposu'na bu kiliseye tabi olmak için neye inanmam gerektiğini sordum. Yüzünden hafif bir şaşkınlık ifadesi geçti. "İlginç bir soru" dedi sanki daha önce kendisine hiç sorulmamış gibi.

Bir Ortodoks haham veya Roma Katolik rahibinin böyle bir cevap vermesini hayal bile edemezsiniz. Piskopos sözüne devam ederken, cevabına kaçınılmaz bir İngiliz deyişiyle başladı: "Şey, duruma bağlı!"

"Hangi kiliseye gittiğinize bağlı. Bir Evangelik kilisesine giderseniz samimiyetle inanmanız gerektiğini söyleyecektir. Bir geleneksel Anglo-Katolik kilisesi size Roma Katolik öğretilerinden neredeyse ayırt edilemeyecek bir Hıristiyan ortodoksisi öğretecektir".

Bu ifadeler çok tutarlı bir inanç setine götürmüyor, öyle değil mi?

“İngiltere Kilisesi kurallar koymaya inanmaz” dedi, “insanlara alan ve özgürlük vermeyi tercih eder. Yalnızca ayinlere katılmak için çaba göstermek yeterlidir. Bu davranış sizin inandığınızı gösterir”.

İşte bu düzensizlik İngiltere Kilisesi’ni eleştirenleri kızdırıyor. Eğer bürokrasi bir ankette dininizi soruyorsa, milyonlarca kişi “C of E” (İngiltere Kilisesi) kutusunu işaretleyecektir. Geri kalanı ise cevap vermeyecektir. Nasıl bir örgüt kendisini yerel postane olarak kullanır ve bağlılarından neredeyse hiçbir şey istemez? Dine ilişkin en karakteristik İngiliz açıklaması, yaşanması gereken daha fazla şeyler olabileceği ihtimalinden biraz mahcubiyet duymuş olarak, “şey, özellikle dindar değilim”dir. İngiliz Kilisesi bazen Tanrının son tahlilde yalnızca “iyi bir ahbab” olduğunu düşünüyor gibi görünmektedir.

Oysa model İngiliz erkeği ve kadını için manevî otorite İngiltere Kilisesi’dir. Henry Fielding’in *Tom Jones* adlı eserinde hümanist Bay Square ile Tom’un kırbaçlı öğretmeni Rahip Thawackum arasında bir tartışma gelişir. Tartışılan soru insanoğlunun dindar olmadan erdemli olup olamayacağıdır. Square, Müslümanlar ve Yahudilerin kendi dinlerinin erdem aşıladığını iddia ettiklerine dikkat çeker. Bu önermeye öfkelenen Bay Thwackum “Ben din-den söz ettiğimde, Hristiyanlık dinini kastediyorum. Hatta yalnızca Hristiyanlığı da değil, Protestan dinini ve yalnızca Protestan dinini de değil, İngiltere Kilisesi’ni kastediyorum” cevabını verir.² Anglikanizmin ilkel Anglo-Sakson çamurunu onurlu bir İngiliz kişisi halinde şekillendirmenin tek yolu olduğu iddiasındaki özgüven o kadar çok tecrübe edilmiştir ki Fielding bu iddiayı büyük ihtimalle gerçekte yaşanmış olaylardan çıkarsamıştır. Kaldı ki aynı zamanda İngiltere Kilisesi’nin tuhaf bir icat olup, yalnızca kendi bağlamında açıklanabileceğini de söyleyebilirdi.

Ancak bu durum anti-Katoliklik için aynı değildir. Birçok popüler Protestanlık Reformu sonrası bayramlarının açıkça mezhepçi olduğu doğrudur. 1 Ağustos, Protestan Hanover iktidarının

başlangıcının, 5 Kasım ateşleri Guy Fawkes ve suç ortaklarının Parlamento'yu havaya uçurma girişimlerinin savuşturulmasının kutlanmasıdır. Ayrıca Oranjlı William'ın ülkeyi II. James'ten kurtarmak için 1688 yılında adaya çıkmasının (Rastlantı eseri, William İngiltere'ye 5 Kasım'da gelmişti) kutlandığı gündür. Tüm bu kutlamalarda bir anti-Katolik yön vardır. Özellikle Şenlik Ateşi Gecesi genellikle bir tür ayaklanmaya dönüşmekte, çeteler Roma Katoliklerinin evlerine saldırmakta ve onlardan para istemektedir. Kurumsal düzeyde İngiltere Kilisesi'ne tabi olmayanlara ilişkin yasalar, Katoliklerin Anglikan Kilisesi ayinlerine katılmamaları halinde para cezası ödemelerini öngörmektedir ve 18. yüzyılın büyük bir kısmında Katolikler ağır vergilere tabi tutulmuş, eğitimden yoksun bırakılmış ve silah ruhsatı almalarına izin verilmemiştir. 19. yüzyılın ortalarına kadar Katolikler Parlamento'dan, devlet memurluğundan ve hatta seçme hakkından yoksun bırakılmıştır. İki kez (1688 ve 1714 yıllarında) bir Katoliğin tahta çıkması tehlikesini önlemek için hanedanlık silsilesi bozulmuştur. 1701 Yerleşim Yasası bir Katolik veya Katolikle evlenen kişinin tahta çıkmasını yasaklamış, böylece Hanover ailesinden George Lewis'in tahta çıktığı 1714 yılına kadar, tahta çıkma hakkı bulunan 50'den fazla kimse bu haktan yoksun bırakılmıştır. Şöyle düşünülüyordu: İngilizcesi kötü, korkunç bir lümpen olabilir. Ama en azından Katolik değil. Bu yasa bugün hâlâ yürürlüktedir.

Hem halk bayramları hem de Parlamento'nun çıkardığı yasaların ilham kaynağı dinî olmaktan çok siyasîdir. Tarihi düşmanlar Fransa ve İspanya'nın ikisi de Katolik olduğu için, Protestanlığın savunulması bir milliyetçilik bildirisi olarak görülmektedir. Ancak devrede politikadan daha derin bir unsur vardır. Rupert Brooke 1. Dünya Savaşı'nda Avrupa kıtasına ilişkin bir hoşnutsuzluğunu paylaşmaktadır: "Bu aptal Avrupa'nın her yerinde İsa Mesih'in resimlerinin yer almasından ve onun bu haydutların akrabasıymış gibi gösterilmesinden hoşlanmıyorum".³ Bunun

* Diğer adıyla Guy Fawkes Gecesi, Guy Fawkes ve arkadaşlarının parlamento'yu havaya uçurma girişimlerinin başarısız olmasının, bahçelerde büyük ateşler yakılıp içine saman dolu Guy Fawkes kuklalarının atılıp havai fişekler patlatıldığı gece (Ç.N.)

nedeni yalnızca İngiltere Kilisesi'nin süslü mağaraları, hastalara şifa olduğu için saygı gösterilen ve Aziz Petrus'a ait olduğu söylenen kutsal giysi parçaları, çürümüş eski dişi veya kemik parçalarına sahip olmaması değildir. Zira bunların hepsi Protestanlık reformu esnasında kırılmış veya kullanılmaz hale getirilmiştir. Anglikanizmin Erasmus'tan çok Luther'e daima borçlu olduğu bir yönü vardır ki o da günlük yaşama dayanmasıdır. Sonuç olarak; İngiltere Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi'ne nazaran dünyayı değiştiren bilimsel keşiflere çok daha kolay adapte olabilmektedir. Çünkü Katolik ilmihi yalnızca Darwinizm'den değil, Aydınlanmadan da eski bir tarihe sahiptir.

Bir milli kimlik geliştirmede İngiltere Kilisesi'nin başarısı, savunduklarını hayata geçirmesi değildir. Daha çok İngiltere Kilisesi'nin İngiltere'nin icadı olmasıdır. Ancak bunun anlamı İngilizlerin kilise müdavimi insanlar olduğu değildir. Dinlerini tıpkı giysileri ve arabalarını tercih ettikleri gibi seçerler: Abartısız ve ihtiyaç olduğunda makul derecede güvenilir olması gerekir. Bir açıdan bakıldığında, İngiltere hiç de Protestan bir ülke değildir. Okula giden her çocuk, İngiltere kilisesinin sırf Kral VIII. Henry karısından boşanabilsin diye icat edildiğini bilir. Sonradan katıldığı bu ülkenin akıllı bir gözlemcisi olan Ralf Dahrendorf bunu şöyle ifade ediyor: "Papadan ayrılmak gerçek Reformla aynı anlama gelmez".

İngiltere Kilisesi can sıkıcı bir kurumdur. Çünkü İngilizler dinlerinin böyle olmasından (pragmatik, rahat ve dikkat çekmeyen) hoşlanırlar. Birçok İngiliz yazarın Katolikliğin dramatik keskinliklerinden söz etmesi bu yüzden şaşırtıcı değildir. Her şeyin bir fincan çay içerken çözülebileceği inancı üzerine bina edilen bir kilise hakkında, Graham Greene'in *The Power and The Glory* adlı eseri gibi bir kitap yazamazsınız. Anglikan vaazların zirvede olduğu dönemden bu yana neredeyse dört asır geçti; ama edebî Anglikanizmin son filizlenişinin (Rose Macaulay, Dorothy L. Sayers, John Betjeman, Stevie Smith), Gerand Manley Hopkins gibi bir Katolik şairin gücüne ulaşamadığını görüyoruz. Hiç kimse Trollope ve hatta Barbara Pym'i okuyup, İngiltere Kilisesi'nin yoksul ve zulmedilenlere yönelik bir misyonu olduğuna inan-

maz. Bu slogan Tudor dönemi monarkları tarafından tamamen siyasî amaçlarla uydurulmuştur. Aynı şekilde geleneksel Teslis (Üçleme), monarşi ve parlamento da ilave edilerek Beşleme'ye dönüştürülmüştür. Anglikanizmin başarısını sağlayan zekâ, İngilizlerdeki derin din adamı karşıtlığını, Kiliseyi devlet dokusunun içinde eritmek suretiyle yumuşatmaktır (en gözde köy isimlerinden birisi Bradfield Combust'tur -Bradfield Yangını. Bu isim 1327 yılında Bury St. Edmonds başrahibinin sahip olduğu Bradfield Hall'ün sayıları 40.000'i bulduğu söylenen öfkeli kalabalık tarafından yakılmasına atfen verilmiştir).

Din ile devletin bu derecede derin biçimde bütünleştirilmesi, her yıl parlamentonun açılış günü öğle sonrası, saat iki buçuktan hemen önce, küçük bir tören alayının Westminster Sarayı'nın (Parlamento binası) merkez lobisinden geçmesinde kendisini göstermektedir. "Şapkalarınızı çıkarın yabancılar!" haykırışı üzerine, tören alayı geçerken polisler başlıklarını çıkarırlar. İlk olarak tuhaf tozlu, topukları karolar üzerinde takırdayan gariplik bir adam gelir; onu altın bir güz taşıyan emekli general izler. Sonra siyah ve altın renkli cübbesiyle Avam Kamarası başkanı, onun da ardından meclis rahibi gelir. Gösteri tıpkı komik Gilbert ve Sullivan operasından alınmış gibidir. Meclis salonunda tenezzül ederek gelmiş bir avuç milletvekili için rahip siyasî tartışmaları, Tanrı'nın hesap soracağı günü düşünerek yapmayı öğütleyen dualar terennüm eder. Tanrı'nın bununla ne ilgisi var diye merak ettiğinizi biliyorum. Benzer bir olay her kara, deniz ve hava birliğinde yapılır ve toprakların en ünlü vatandaşı olan ve monarkın tacını takan Canterbury Piskoposu'nun ulusal yerini belirler. Başpiskopos günlük ayinlerde monark ve "onun yönetimi altında yer alan herkes" için dua edilmesinde ısrar eder. Kilisenin bu yükselen sesi, İngiliz toplumu içindeki derinlemesine muhafazakâr ve yarı seküler yerini çok iyi bilir.

Bu yüzden Katolikliğe karşı tarihi düşmanlığı, Protestanlığa coşkulu bağlılığın bir kanıtı olarak görmek hata olacaktır. Anglikan kilisesine bağlı olmayanlara karşı, Kutsal Kitap'ı aşırı ciddiye aldıkları için gösterilen düşmanlığa bakmak, bunu anlamak için

yeterli bir kanıttır. Tüm zamanların en ünlü dinî romanı olan *Pilgrim's Progress*'in yazarı John Bunyan, Betford'taki 12 yılının büyük bir kısmını ruhsatsız vaaz vermek için harcadı. Anti-Katoliklik, ülkenin bir zamanlar Protestanlık reformundan geçtiği ve hem Katolik hem de vatansever olmanın mümkün olmadığı inancından kaynaklanmaktadır. Oysa İngiltere Kilisesi'nin kurucusu VIII. Henry Protestanların en Katoliği idi (Anglikanizmin iki ayırt edici özelliği din adamlarının evlenmemesi kuralını kaldırması ve halk dilinde günlük âyinlerin başlatılmasıdır. Bu ikincisi ancak VIII. Henry öldükten sonra mümkün olabilmıştır). Sonraki yüzyıllarda İngiltere Kilisesi, püritanizm ve bir düzine başka doktrini kapsar hale gelmeyi başardı. Kilisenin buradaki yeri makul, adapte olabilir, rahatlatan bir kurum olmasıdır. İngiltere Kilisesi'nin benzersiz derecede ayrıcalıklı konumunun (resmi statüsü, piskoposların Lordlar Kamarası'ndaki yeri, Başbakanın üst düzey din adamlarını atama yetkisi vs.) nedeni insanlardaki derin maneviyatı temsil etmesi değil, hem devlet hem de kilise açısından uygun maksatlara hizmet etmesidir. Birçok piskopos ve başrahip özel sohbet ettiğinizde, Kilisenin devletle resmi bağlarını koparması ve "yerleşik düzenden bağımsız" olmasının daha iyi olacağını söyleyecektir. Sıklıkla yeni Britanya'nın ortalama bir Pazar gününde kilisede Anglikandan çok Katolik bulacak olmanızdır. Çok sayıda Asyalı Müslüman, Sih ve Karayipli Pentakost mensubu bulunan bir ülkede, İngiltere Kilisesi bir diğer mezhepten başka bir şey değildir. (Diğer dinlerin birçok önde geleni az çok bu fikre yatkındır; devlet yapısının kalbine yakın bir manevî kurum fikrinden ve eski uysal İngiltere Kilisesi'nin kiliselerin büyük çoğunluğundan daha iyi olduğunu, çünkü diğer dinler ve mezheplerin de söz hakkına sahip olması konusunda çok ilgilendiğini söyleyeceklerdir).

18. yüzyıldaki tahta kim çıkarsa ona göre inançlarını değiştiren Bray Rahibi hakkındaki balada bakınız:

Ve işte bu yasa, benim uyacağım,
Ölüm gününe kadar bayım.
Hangi kral çıkarsa çıksın tahta,
Ben Braylı rahip olacağım bayım.

Bu balad genellikle kiliseyle alay etmek için kullanılır. Oysa bu ezgi Anglikanlığın gerçek ruhunu temsil etmektedir. Coşkuyla sahiplenilen bu dinin aşırı görüşleri benimsemeyi reddetmesini tamamiyle hayran olunacak bir özellik olarak görmektedir. “*Orta yol* Anglikanizmin ruhudur” diyordu 16. yüzyılda T. S. Eliot. “Papalık ile önde gelen din adamları arasında bir ara yol bulma ısrarıyla, Elizabeth dönemindeki İngiliz Kilisesi, dönemin İngiltere ruhunun en işlevsel temsilcisi olmuştur”.⁴ Eski Canterbury Başpiskoposu Dr. Robert Runcie, burada güç olarak yorumladığı bir “muğlaklık” görmekteydi. “Hıristiyanlık âleminde (doktrin veya liderlik bağlamında veya İncil’in tek yönde yorumu anlamında) katı bir tanıma sahip olmalarıyla gurur duyan kiliseler bulunmaktadır. Buna karşın Anglikanizm bir sentezdir ve sentez zorunlu olarak tez ve antitezi birleştirir”.⁵

Bunu daha alaycı biçimde ifade etmenin yolu, İngilizlere her iki yola da inanma kapasitesini verenin olağanüstü İngiltere Kilisesi olduğunu söylemektir. Kendilerinin dosdoğru insanlar olduğunu söyleyen bu milletin içindeki ikiye bölünmüşlük kapasitesi şaşırtıcıdır. Örnek olarak kürtaj sorununu ele alalım. Amerika Birleşik Devletleri’nde yasal hale getirilmesinden otuz yıl sonra, bu sorun hâlâ kürtaj kliniklerinin merdivenlerinde öfkeli ve bazen de şiddet içeren çatışmaların kaynağı olmaktadır. İngiltere’de ise ahlâk bakımından daha önemsiz görüldüğünden değil, hiç kimse bu konuda bir patırtı çıkarmak istemediğinden tepkiler sınırlıdır. İngilizler ülkelerinde kürtajın sarsıcı derecede yaygın olduğunu bilirler. 1996 yılında 177.225 kürtaj yapılmıştır. Bunun anlamı doğan dört çocuktan birinin yok edildiğidir. İşte burada tam bir “tez” ve “antitez” bulunmaktadır. Ancak İngilizler bu gibi durumları görmezden gelmeyi, sümen altı etmeyi tercih ediyorlar.

19. yüzyılda Başbakan Lord Melbourne bu konuda hakikati görmüştü. Bir defasında İngiliz Kilisesi piskoposlarını atama görevinden şu ifadelerle yakınmıştı: “Lanet olsun, bir piskopos daha öldü. Gerçekten beni kızdırmak için öldüğüne inanıyorum”. Ayrıca şu hususu da vurguluyordu: “Dinin özel hayat alanını

işgal etmesine izin verildiğinde, işler bu üzücü noktaya geldi”.⁶

2. Dünya Savaşı esnasında, BBC’den birisinin aklına, dünyanın değişik yerlerinde savaşı birliktelere İmparatorluk Servisi üzerinden yayınlanacak bir dizi moral aşılama radyo konuşması yazdırmak üzere bir grup yazarı davet etme fikri geldi. J. B. Priestley, Somerset Maugham, Hugh Walpole ve Philip Gibbs’le birlikte günümüzde büyük ölçüde ismi unutulmuş Clemence Dane de katkı verdi. Aslında bu isim eski aktrist Winifred Ashton’ın takma adıydı. 25 yıl önce Stand’daki St. Clement Danes Kilisesi’nde bu ismi almıştı. Konuşmasına şu sözlerle başladı: “Bildiğiniz gibi Britanya olağanüstü derecede kalıcı bir ülkedir”.

İsmi Strand’daki kiliseden almış ve yetişkinlik hayatının büyük bir kısmını Covent Garden’da geçirmiş olmasına rağmen, yazar bu açılış cümlesinden sonra İngilizlerin kadim kalıcılık örneğiyle devam etti:

Geçen hafta sonu Kent’teki eski evimin yanından geçtim ve yavaşlayıp ona baktım. Londra’da yalnızca kırk kilometre uzakta olmasına rağmen, geçen kırk yıl içinde büyük ölçüde aynı kaldığını gördüm. Sanki altın sırmalı tarlaların arasından geçiyorsunuz. İngiltere’nin her yeri düğün çiçeği renginde bu hafta. Ceylanlar hâlâ karşıdaki parkta otluyor ve O patika yol aynı pembe beyaz Mayıs ağaçlarıyla dolu.

Buraya kadar bildik sınırlar içindeyiz: Alman Hava Kuvvetleri Londra’ya bombalar yağdırabilir (10 Mayıs 1941’de St Clement Danes bombalanmıştı); ordu savaşta olabilir; ama İngiltere’nin kalbi on binlerce köyde istikrarlı bir biçimde atıyor. Ancak yazar bakın daha sonra bir soruyla nasıl yön değiştiriyor: “Britanya nedir? Bizim için neden bu kadar değerli? Sanıyorum cevap, İngiliz Kutsal Kitabı!”

Kutsal Kitap’ın İngilizceye tercümesinin geleneksel tarihçesinden sonra, Clemence Dane konuşmasını bir köylünün karısıyla karşılaşmasını anlatarak bitiriyor. Adam 1. Dünya Savaşı’nda savaşmış, sonra tekrar askere yazılmış ve halen Güney Afrika’da savaşıyormuş. Yazara eve gelen son mektubu gösterilir:

İki yetişkin kızı ve küçük oğlunu sorduktan ve verebileceği haberleri verdikten sonra, tarlaların sürülmesinin ihmal edilmesinden kaygılanmakta ve sonra mektubunu sevgi ve öpücüklerle bitirmekteydi. İmzadan sonra bir de not eklemişti. Kalemde çok küreğe alışkın olan o kaba eliyle şunları yazmıştı: “Müsterih olun, benim kıymetlilerim!”

Dane bu ifadenin Matta İncili’nin onaylı versiyonundan geldiğini, tam da bunu söylerken İsa Mesih’in havarilerine su üzerinde yürürken görüldüğünü anlatıyor.

Müsterih olun; bu benim; korkmayın (Yeni İngilizce Kutsal Kitap’ta daha etkisiz bir ifadeyle “cesur olun!” diyor). Ve bu “Müsterih olun!” yüzyıllar boyu yankılandı (Yazar konuşmasını dünyanın dört bir yanında görev yapan askerlere seslenerek bitiriyor); böylece bugün bir İngiliz işçisi hâlâ ondan feyz alabiliyor ve bütün ada bütün Britanya Dünyası’na seslenir hale gelebiliyor. Bu ses Caedmon’ın sesi, Alfred, Wycliffe, Tyndale, Elizabeth, Cromwell, Nelson, Gordon’un, Britanya’yı inşa eden ve Britanya’nın bizzat kendisi olan sayısız bilinen ve bilinmeyen kadın ve erkeğin sesi. Ve mesaj hâlâ yankılanıyor: “Müsterih olun, benim kıymetlilerim!”⁷

Günümüzde birçok nedenden dolayı bu tür bir şey yazamazsınız. Çünkü İngiltere bırakınız ortak bir duayı, ortak bir dini bile pek paylaşmıyor. Çünkü Kutsal Kitap bilgisi çok daha sınırlandı. Çünkü kutsal kitapların modern dil uyarlamaları çok az yankı buluyor. Çünkü muhatapların büyük çoğunluğu Nelson veya Cromwell ismini bilebilir; Gordon ismi konusunda tereddüt eder, Wycliffe karşısında şaşırıp kalır ve Caedmon ismine omuz silker.

Belki de yanlış düşünüyor olabilirim diye, Dua Kitabı Derneği Sekreteri’ni Londra’nın banliyösü Edgware’deki evinden aradım. Margot Lawrence Ortak Dua Kitabı ayinini korumak için hiç durmadan mücadele veriyor. İngiltere Kilisesi ayinlerinin neredeyse kuruluşundan bu yana temel taşı olmasının yanı sıra, İngilizce’nin birçok sözcüğünü aldığı ikinci büyük kaynaktır. Gittiğimde kendisi de daha yeni bir Clemence Dane türü deneyim yaşamış ve neşe doluydu. Tesisatçı ona sıcak su sisteminin kısa

sürede tekrar çalışmaya başlayacağı konusunda şu sözlerle teminat vermişti: “Kısa süre sonra yaşam alanınıza geri döneceksiniz”. “Dikkat ettiniz mi? ‘Yaşam Alanı’ ifadesi doğrudan Ortak Dua Kitabı’ndan geliyor!” diye heyecanla fısıldadı.

Dua Kitabı Derneği ne zengin ne de popüler bir baskı grubudur. Sekiz ila on bin üyesi (hiçbir merkezî üye kaydı bulunmasa da, dergileri 7000 adrese gönderilmektedir) genellikle onun gibi kadın ve erkeklerden (hayatlarının güzünde, yaşlı İngiliz yapımı arabalar kullanan saygın ve duyarlı insanlar) oluşmaktadır. Kampanyalarının dinî bir maksadı var; ama dâvâları çok daha büyük bir kültürel önem taşıyor. 1662 tarihli Ortak Dua Kitabı, büyük ölçüde Thomas Carmer’ın bir asır önce hazırladığı metne dayanıyordu. İsminden de anlaşılacağı üzere bir “ortak” deneyim sağlamayı amaçlıyordu. Bu yüzden dili hem yalın hem de en güzel konuşan rahibi bile etkileyecek kadar düzenli bir dille saygınlştırılmıştı. Kitap o kadar ün kazandı ki Dua Kitabı’nın deyimlerinden 549’u *Oxford Dictionary of Quotations*’da yer aldı. “Hareketli şölenler”, “Yaşlı adam”, “Ölümün pençesi”, “Yeni bir hayat sürme”, “İnsan idrakini aşmak”, “Ölümün eşğinde olma”, “Birisinden vazgeçme” ve hâlâ kullanımda olan birçok başka ifade doğrudan Dua Kitabı’ndan alınmıştır.⁸

Resmî olarak Ortak Dua Kitabı hâlâ İngiltere Kilisesi ibadetlerinin temel taşıdır. Ancak bu da bir diğer nazik uydurmadır. Rahip adaylarının kitap hakkında ve kilisenin 39 Madde halindeki doktrini hakkında “yeterli bilgiye” sahip olduğunu göstermesi istenir. Pratikte ise yeni rahipler ilahiyat kolejinden yeni ayin biçimleri dışında her şeyden habersiz olarak mezun olmaktadır.⁹ Ülkenin dört bir yanındaki kiliselerde, eski siyah ciltli dua kitapları deponun bir kenarına yığılmış ve yerlerini ince kırmızı, yeşil veya siyah karton kapaklı dua kitapları almıştır. Bu kitapları her pazar önden bir rehber okur ve cemaat mırıldanarak tekrarlar.

Bir Dua Kitabı ayinine 50 kilometre uzaktan arabayla gelen insanlar biliyorum (diyor Margot Lawrence). Ve din adamları son derece hileci. Bazen dürüstlükten tamamen uzaklar. Pazar-tesi günü Portsmouth’dan kızı evlenmekte olan bir adamdan

haber aldım. Çift düğünü rahiple konuşmuş ve kesinlikle Ortak Dua Kitabı'nın kullanılmasını istediklerini belirtmişler. Gelin, babasının kolunda kürsüye geldiğinde, rahibin tamamen başka bir ayine başladığını iştmiş. Kız çıldırmış. Ama o saatten sonra ne yapabilir ki?

Dernek eski ayinlerin uygulamadan kaldırılmasına karşı çıkan cepheyi ayakta tuttuğunu savunmaktadır. Ancak her yıl, Ortak Dua Kitabı'nın varlığını sürdürdüğü birkaç düzine köy kilisesine yeni rahip atanıyor. Yeni rahip “deneme olarak” alternatif ayinler tanıtıyor. İngiltere Kilisesi'nin denemeleri kadar bitip tükenmeyen başka bir şey daha yoktur.

Ortak Dua Kitabı'nı ortadan kaldıran din adamlarının maksadı, kiliseyi “güncel” hale getirmektir. Ancak bunu yaparken, İngiliz halkı tarafından yüzyıllardır paylaşılan bir dili yok ediyorlar. Dini daha kolay ulaşılabilir kılmaya çalışmanın yanlış bir tarafı yok ise de, İngiltere Kilisesi tarafından benimsenen “deneysel” alternatiflerin kalıcılığı su götürür. Maksatları yalnızca belli bir zaman için güncelliği sağlamaktır. Bir tarihçinin ifadesiyle, “Bir dua, Dua Kitabı ile aynı değildir”.¹⁰ Bütün cemaatlerin kendilerini yansıtan deyimlere, mihenk taşlarına ihtiyacı vardır. Ayrıca Anglikan Kilisesi'nin ortak dili yerine, İngilizlerin yalnızca televizyondan kaptıkları bir dizi sloganları var: “Seni görmek güzel, seni güzel görmek hoş”, “Ve nihayet”, “Yalnızca eğlence olsun diye”.

Modern Hristiyanlık hakkında otuzdan fazla kitap yazmış Muhterem Rahip David Edwards'tan, İngiltere'de maneviyatın durumunu değerlendirmesini istediğimde, bana yalnızca tatsız bir şekilde “İngilizler dinin ne olduğu duygusunu unuttular” dedi.

Belki de haklıdır. Ancak İngiliz halkının *ne zaman* derin bir din duygusuna sahip olduğunu sormamız gerekir. Ne zaman olmuştur bu? İngiltere Kilisesi'nin zirvede olduğu dönem 200 yıl öncesi, Jane Austen'in yedi çocuğunun altıncısını Hampshire kilise lojmanında doğurduğu zamandı. (Günümüzde harabe haline gelen kilise lojmanlarının tamamını başarılı işadamları ve romancılar işgal ediyor. Rahipler ise bir zamanlar sebze bahçesi olan yerin kenarındaki kırmızı tuğlalı bungalovlarda yaşıyorlar). O zamandan

bu yana İngilizlerin dinî ateşi iç savaşta söndü. Ondan sonra halk yolunu büyük ölçüde tutkudan yoksun ritüeller seti aracılığıyla bulmaya çalıştı. Bu rahat uykuçulara liderlik eden kilise yetkilileri, İngiliz milletini kurtuluşa götürecek mesihçi tutkuya sahip olmaktan çok, 'her köye bir centilmen' yerleştirmekle ilgileniyor gibi görünmektedir. En ünlü Anglikanlar bile maneviyatları dışındaki bir özellikleriyle hatırlanmaktadır. Francis Kilvert ve James Woodforde gibi günlük tutanlar, Gilbert White gibi doğacılar, Cosmo Lang gibi yüce ve iyi şahsiyetler veya Sydney Smith gibi filozoflar bunlara örnektir.

Bu eşsiz ayrıcalığa sahip kilisenin en büyük ihmali, şehre kök salamamasıdır. Tipik İngiltere Kilisesi köy kilisesidir. Bu kiliseler, televizyondaki *The Vicar of Dibley*'de muhabbetle hicvedildiği gibi kırsaldadır. Tipik piskoposluklar ise Salisbury, Hereford ve Winchester yakınlarındaki katedrallerdedir. Kilisenin Dostoyevsky'nin şu keskin suçlamasıyla uyanması için artık çok geçtir:

Anglikan rahipler ve piskoposlar kibirli ve zengindir. Müreffeh köylerde ve piskoposluk bölgelerinde yaşarlar ve vicdanları hiç rahatsız olmadan yağdan mum yaparlar... Bu din, varsılların dinidir ve hiç de kılık değiştirme ihtiyacı duymaz... Tüm yeryüzünde seyahat eder, en karanlık Afrika köşelerine yabancıları Hıristiyan yapmak için nüfuz eder. Ve kendilerine ödeyecek hiçbir şeyleri olmadığı için Londra'daki bir milyon yabaniyi unuturlar.¹¹

Propaganda gibi görünse de, Victoria dönemi gazetecisi Henry Mayhew bir Londralı manava, St. Paul'un ne olduğunu bilip bilmediğini sormuş. Satıcı bir kilise olduğunu işittiğini söylemiş ve eklemiş "Ama hiç kiliseye gitmedim". 30 Mart 1851 Pazar günü yapılan anket, Londra nüfusunun üçte ikisinin kiliseye gitmediğini gösterirken diğer anketler paganizm kalıplarını ortaya koyuyordu. Doğu ve Güney Londra, ülkede kiliseye devam oranının en az olduğu yerlerdi.

Bu yüzden insanlar İngiltere Kilisesi'nden 'yerleşik kilise' olarak söz ettiklerinde, yalnızca bu kilisenin kurumsal ayrıcalıklarına, monarşiye ve taşradaki konumuna atıfta bulunmaktadır. Tarihin büyük bir kısmında, İngiliz halkının büyük çoğunluğunun

yaşadığı şehirler ve banliyölerin büyük çoğunluğunda, İngiltere Kilisesi hemen hemen yok gibiydi. Şehrin yoksulluğun vurduğu gecekondu bölgelerinde kahramanca dolaşan, insanlara yardım kartları dağıtan, yaşlılar ve işsizler için aşevleri ve günlük bakım evleri işleten Anglikan rahipleri yok değildir. Ancak bunlar yarı ücretli sosyal görevliler olarak çalışıyorlar. Elbette yaşamlarında bir din var; ancak bu din işlerine “engel olacağı” için ilân etmekten utandıkları bir din. David Hare’nin tiyatro oyunu *Racing Demon*’da Rahip Lionel Espy, görevinin kutsal yönünü ihmal ettiği suçlamalarına cevap vermek üzere piskoposun huzuruna çağrılır. Espy, piskoposa şöyle der: “Bizim bölgede kilise demek şaka gibi bir şeydir. İlgisiz bir kurum. İnsanların hayatlarıyla bir bağlantısı yok”.¹² Oyunun sonraki bölümünde evangelik meslektaşları dayanamayıp patlar: “Şehir içi rahipliği mi? O bir kartel. Tamamen sinir bozukluğuna dayanıyor. Aydınlanmış hümaniste dönüşüyorsunuz”.¹³

Avam Kamarası rahibi Canon Donald Gray’e kilisenin şehirleri kaybettiğini söylediğinde şöyle cevap verdi: “Kilise şehirleri kaybetmedi. Onlara zaten hiç sahip olmamıştık”. Hakkıdır. Metodistlerden Salvation Army’ye kadar aykırı mezhepler kent yaşamının meydan okumasıyla başa çıkmaya çabalarken, İrlandalı göçmenler beraberlerinde Katolik dinlerini getirdiler. Popüler kentsel tutuculuğun kök saldıgı birkaç yerde, İngiltere Kilisesi alanını genişletebildi. Ancak diğer bölgelerin büyük bir kısmında Anglikanlar tarafından büyük sanayi şehirlerinde cadde köşelerine inşa edilen büyük, yankı uyandıran binalar, kırsaldan şehre toplu göçe içgüdüsel bir karşılık niteliğinde olsa da, hiçbir zaman doldurulamadı. İlk kurulduklarında bile dolmadılar. İnşa edildiğinden bir asır sonra, soğuk ve duyarsız görünmeleri, bir Sih mabedi veya gece kulübüne dönüştürülmeyi beklemeleri pek şaşırtıcı değil. Rahip Lionel Espy ve onun gibiler ellerinden gelen en iyisini yapıyorlar. Ancak o kadar geç kalındı ki, kaybettikleri zemini geri kazanmalarının hiçbir yolu yok.

Bugünkü haliyle, İngiltere Kilisesi dünyadakilerin en kötüsü durumundadır. Kabul etmek gerekir ki; kilisenin erdemleri,

nezaketi, hoşgörüsü ve şefkati, entelektüel canlılıktan tam bir yoksunluk sebebiyle önemini yitirdi. Kiliseye devam eden nüfusun büyük bir kısmı hâlâ Enid Blyton Kutsal Kitap Öyküleri Kitabı'ndan ileri geçemediği için, rahipler her Pazar günü kürsüye çıkıp, Kutsal Kitap'ta yer alanların çoğu kurgu veya mecaz olduğu halde, her bir sözü gerçekmiş gibi vaaz etmeye mahkûmlar. Bir şeyler önermeye çalışan ilahiyatçılar durumu daha da karmaşık hale getiriyor. Tıpkı John Robinson'ın *Honest to God*'ı yazdığı veya Durham Piskoposluğu yaptığı dönemde David Jenkin'in olduğu gibi, yuhlamalarla karşılaşmaya hazır olmaları gerekiyor. İngiltere Kilisesi "yerleşik" sayıldığı için, herkes kendisinde eleştirme hakkı görüyor. Parlamantonun daha düşünceli mensupları sessizlik yemini etmiş ya da âyin gibi konulara burunlarını sokma yetkisini kendilerinde görmüyor olabilirler. Ama bu durum meydanı odun kafalılara bırakıyor. Papanın orijinalinde VIII. Henry'ye verdiği Dinin Savunucusu rolünü miras olarak devralmış olan Prens Charles bile, bu görevi yerine getirme şevkini yitirmiş görünüyor. Bir defasında sanki Sihlik, Jainizm, Katoliklik, Druidizm' ve astral nesnelerin iyileştirici özelliklerine inanç tamamen aynı öneme sahipmiş gibi, "*Dinlerin Savunucusu olmayı umuyorum*" diyordu bir mülakatında. Kuşkusuz iyi niyetliydi; ancak bu sözleri kafa karışıklığının belirtisidir. Okullardaki dinî eğitim (İngiltere Kilisesi'nin milyonlar akıttığı öğretmen koleji mezunları tarafından verilmektedir), Guru Nanak'tan" yaratılışçılığa kadar her şeyin katıldığı tatsız ve tutkusuz bir muhallebiye benzemektedir.

"Religion" (Din) sözcüğünün kökeni kuşkuludur; ancak Latince "bağlama" anlamına gelen *religare* sözcüğünden türediği düşünülmektedir: birlikte dua eden, birlikte yaşayan millet. Bir karamsar bundan pekâlâ artık ortada ortak bir inanç yapısı kalmadığı, dolayısıyla ortak bir ifade şekli de bulunmadığı ve her şeyden önce bu bağları yitiren toplumun yok olmaya mahkûm

* Kelt Şamanizmi (Ç.N.)

** Guru Nanak (1469-1539) Hindistan'da yaşamış olup, Sihlerin ilk gurusudur (Ç.N.)

olduğu sonucunu çıkarabilir. Ancak İngiltere Kilisesi'nin İngiliz halkını derinden şekillendirdiği bir başka yön bulunmaktadır.

Herkes Roma'dan ayrılışın, Katolik Kilisesi'nin taşı tarağı toplayarak toptan kapının önüne konması anlamına geldiğini bilir. Bu olay okullardaki tarih kitaplarında şu şekilde yer alır: "1536: Manastırların Dağılması". Oysa Roma Katolik Kilisesi'nin dünyevi gücünün elinden alınması, arazi, bina ve hazinesinin elinden alınmasından daha fazlasıdır. Binlerce sanat eserinin kırılmasını da içeren bu devasa kolektif Vandalizm eyleminin derin kültürel sonuçları bulunmaktadır. Andrew Graham Dixon, *History of British Art* adlı eserinde oldukça ikna edici biçimde, Avrupa'nın diğer her bölgesinde hayatta kalmış Orta Çağ'a ait resim ve heykel geleneğinin, İngiltere'den neredeyse tamamen silindiğini anlatmaktadır. Vandallığın boyutlarında kuşku yoktur. 1536 yılında Manastırların kapatılmasıyla 120 yıl sonra Oliver Cromwell'in ölümü arasında, İngiltere'nin dinî sanat eserlerinin Roma Katolik Kilisesi putperestliğinin bir biçimi olduğuna fetva veren bir bağınaz tarafından dokunulmamış hiçbir köşesi kalmamıştır. Hatta bu çılgınlığın bir aşamasında, Stonehenge'in yerle bir edilmesinden bile söz edilmiştir. İngiltere'nin kendisini bir sanat geleneğinden sürgün ettiği bu vakıya ilişkin kanıtlar çok azdır. Bunun açık nedeni, Roma Katolik sanat mirasının çok azının bu yıkım fırtınasından kurtulabilmiş olmasıdır. 1950'li yıllarda Londra'da Mercer's Hall üzerinde çalışan inşaatçılar tarafından keşfedilen tek bir taş İsa heykeli, muhteşem ayrıntılarıyla, Graham-Dixon'ın ifadesiyle "İki ölümü, Tanrının ölümü ve bütün bir İngiliz sanatının ölümünü" ilan etmektedir" ve "Hiçbir zaman var olamayacak bir İngiliz rönesansının zirvesindeyken yapılmış bir eserdir".¹⁴

Eğer İngiliz kültür geleneğinin Avrupa'nın geri kalan kısmından koparıldığı an bu ise, İngiliz yaratıcılığının kilise mihraplarındaki süsleme ve resimlerin yırtılıp, birçok kilisede yerine çıplak On Emir yazılı tabloların asılmasıyla döndüğü yeni yönün daha çarpıcı bir göstergesini göremeyiz. Burada kelimenin tam anlamıyla görselin yerini sözel almıştır. Sonuçlara bakıldığında, bu

olay Avrupa kıtasından bir asır veya daha fazla zaman önce gerçekleşen Anglo-Sakson Aydınlanması olarak “Hiçbir zaman gerçekleşmeyen İngiliz Rönesansı”na pek benzememektedir. İngilizler İlâhî Kelâm’ı idrak etmenin yeni yolunu kabullenememiş, yalnızca sözcükleri takdir etmişlerdir. Tarihin bundan sonraki döneminde bir İngiliz Titian, Raphael veya Michelangelo gelip gelmeyeceğini bilemeyiz. Ancak Protestanlık Reformu ve sonrasında William Shakespeare, Christopher Marlowe, John Donne, John Buyan ve John Milton’u adeta kustuğundan eminiz.

Onları izleyen edebiyat geleneği, batı dünyasının en kalıcı ve en seçkin geleneği haline geldi. Elbette eğer İngiltere bir Katolik ülke olarak kalsaydı, Kuzey Amerika ve Avustralya-Asya’daki kollarının ne yönde gelişeceğini hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Ve fakat şu bir gerçek ki İngilizler kesinlikle kelimelere takıntılı bir millet haline geldiler. Bu arada müzik ve sanata duyulan ilgi ve bu alanlardaki beceriler büyük farklılıklar gösterdi. Bir dönem İngiltere “müziksiz ülke” olarak adlandırılırken, bir başka dönemde Almanya doğumlu Handel sarayda ağırlandı. 1905 yılında Elgar, “Halkımızın ilgi ve sevgisini çekmeyen ve yurtdışında hiç saygı görmeyen bir sanatı miras olarak devraldığından” yakınıyordu.¹⁵ İngilizlerin kelimelere olan aşkıyla kıyaslandığında, durum daha da çarpıcı hale gelmektedir. Bu aşk kendisini saplantıya varacak derecede aşırı üretken Britanya yayıncılığında göstermektedir: Yılda 100.000 yeni kitap basılmaktadır. Bu rakam bütün Amerikan yayıncılık sanayisinin üretiminden fazladır. Kişi başına düşen gazete sayısında yeryüzünde başka bir rakibi olmadığı gibi, editöre gönderilen durmak bilmeyen mektup akımında; bulmacalara, anagram, bilmece ve çapraz bulmacalara yönelik doymak bilmeyen iştahta; İngiliz tiyatrosunun canlılığında; ülkenin pazar kurulan kasabalarının yarısında ikinci el kitapçılar bulunmasında kelimelere duyulan aşk açıkça kendini ifşa etmektedir. “Kitaplar milli paradır” diyordu, ülkeden yeni ayrılan bir yabancı büyükelçi.¹⁶

Peki ya resim? Portre yapımında Protestanlık Reformu Dönemi ve sonrasında yaşayan büyük ressamlar (Holbein, van Dyck, Lely ve Kneller) yabancıydı. İklimin diğer resim türlerinin düşmanı

olduğunu, gri gökyüzünün kasvetli manzaralar oluşturduğunu savunabilirsiniz. Eğer öyleyse, aynı argüman inanılmaz sayıda üstün sanatçı üreten Hollanda için geçerli değil mi? Her halükarda kuzey ışıkları güney Avrupa'nın parlak beyaz sıcağından daha renklidir. Bunun cevabı İngiliz Protestan Reformu'nun politika, rasyonalite ve tercihle ilgili olmasıyla ve bunların ardındaki teolojik itici gücün ise *anlamla* bağlantılı olmasıyla ilişkilidir. Bu yüzden sözcükler tercihin aracıdır.

Protestanlık ayaklanması öncesinde bile, İngiliz sanatı doğa gözlemleriyle meşguldü: Katedral kürsüleri ve aydınlatılmış kitaplarının hepsi günlük yaşamdan sahnelerle –hayvanlar, çiftçilik ve hatta futbol maçları- süslenmiştir. İngiliz geleneğinin barok ve alegori yerine portre ve manzara ile gelişmesinin nedeni, yalnızca kiliseden çok aristokrasinin sanatın ana hamileri haline gelmesi değildir. Bu durum aynı zamanda İngilizlerin zihin yapısıyla ilgilidir. “Bütün alegorik resimler yerine, bana dünyada yol gösterecek bir köpeğin resmini görmeyi tercih ederim” diyordu Dr. Johnson.¹⁷ Ve gerçekten İngiliz sanatı öykü anlatmakla meşguldür. “Britanya ekolünün hemen hemen bütün meşhur tabloları, ya gözlemlenen insana veya gözlemlenen doğaya ilişkindir. Yani ya portredir veya manzaradır. Constable ve Turner ve Cozens'ten Cotman'a, Gainsborough, Reynolds, Romney ve benzerlerine kadar suluboya ressamlarının hepsi aynı şeyi yapıyor” diye yazıyordu Nikolaus Pevsner *The Englishness of English Art*'ta.¹⁸ Eğer açık sözlü olsaydı, İngiliz resminin Avrupa'da en son sırada yer alan görsel sanat geleneklerinden birisi olduğunu itiraf ederdi. İngilizler yazmayla, resim yapamayacak kadar çok meşguldüler.

Kelimeler milleti haline gelmenin, derin siyasî sonuçları da olmuştur. İngilizce bir Kutsal Kitap'a sahip olmak devrimci bir tutkuya dönüşmüştü. 1407 yılında Canterbury Başpiskoposu, İngilizceye tercümenin aforozla cezalandırılacağını ilân etti ve Wycliffe'in Lollardları unvanlarını, yasa dışı İngilizce Kutsal Kitap versiyonlarını fısıltıyla dinlemek için toplandıkları için Hollandaca “fısıldama” anlamına gelen sözcükten aldılar. Bu nedenle William Tyndale¹⁹ ve Miles Coverdale tarafından İngilizce

versiyonu yayımlandığında, bu çaba radikalizmin çıkarlar karşısındaki zaferi oldu. Bu sonucun yol açtığı ilk kayıp kilisenin duruşu oldu. Kendi başına okuyabilecekken, kimin Kutsal Kitap'ı okumak için bir din adamları hiyerarşisine ihtiyacı olacaktı? Ancak sonuçlar daha da ileri gitti: Her şeyden önce Kutsal Kitap, Kral veya Kraliçeye yetkisini veren Tanrı'nın Kelâmı idi. Kutsal Kitap'ın isteyen herkesin ulaşabileceği hale gelmesi büyük bir fay hattını harekete geçirmişti. Her köyün kilisede sergilenen kendi İngilizce Kutsal Kitabı olması emri, "bayağı kimseler" tarafından istismar edildiği için 1543 yılında kaldırıldı. Yeni emir şöyleydi: "Hiçbir kadın, zanaatkâr, çırac, seyyah, toprak sahibi çiftçi düzeyinde veya altında bir derecede hizmet eden hizmetkârlar, çiftçiler ve işçiler Kutsal Kitap'ı veya İncil'i tek başına, özel olarak veya açıkça okumayacaktır".²⁰ Bu yasak Kral Henry'nin ölümünden sonra kaldırıldı.

Clemence Dane'in, yankılarını Güney Afrika'dan gelen bir mektupta işittiği onaylanmış versiyon, yani Kral James İncili, 47 bilginin üç buçuk yıllık çalışmasının meyvesi olarak, ama aslında Tyndale'in eseri olarak 1611 yılında yayımlandı.²¹ İlk etkisi öğrenmeyi demokratikleştirmesi oldu ve bir ezberlenmiş öyküler ve cümleler hazinesi oluşturdu. Bu hazine İngiliz halkı arasında ortak bir dağarcığa dönüştü. İngiliz milleti hiçbir zaman ırk bakımından birlik olamasa da, şimdi ortak bir entelektüel mirasları vardı. Hollandalı filozof Hugo Gratis, 1613 yılında İngiltere'den şunları yazıyordu: "Burayı teoloji yönetiyor" ve 17. yüzyıl İngilizce vaazların zirvede olduğu dönemdi. Ama Kutsal Kitap'ın tercümesinin en önemli sonucu, alelade insanın da haklara sahip olduğu inancını İngiliz aklına yerleştirmiş olmasıydı. Diğer türlü Kutsal Kitap'ın doğrudan Tanrı'nın Kelâmı olması dışında bir şey olabileceği, onların aklına hiçbir zaman gelmeyecekti. Thomas Wilcox'ın ifade ettiği gibi "Hakkında Tanrı'nın açık kelâmı bulunmayan bu veya başka bir şey asla yapılmamalıdır".²² Ancak kelâmın gücü bundan daha da ileri götürüldü. Tanrı'yla, Papa veya piskoposların aracılığı olmaksızın, doğrudan ilişki imkânı sunan dindarlığın avam dili, bireye aksi halde sahip olduğunu asla düşünemeyeceği her türlü hakkı veriyordu.

Bu yeni düzenlemede bireyin önemine yapılan vurgu, İngilizlerin ütöpik romantizmini besleme yeteneklerine dair açıklamalarından birisi olabilir. 17. yüzyıl Diggerlarından 20. yüzyıl İşçi Partisi'ne kadar William Blake, Robert Owen ve daha düzinelerce şahsiyet aracılığıyla insanın mükemmelliğine olan inanç gelişti. Amerikalıların parlak takım elbise ve sahte bir gülümsemeyle gelen her dolandırıcıya inanmasının kökeni İngilizlerden gelmektedir: Her şeyden önce Amerika'nın kurucu ataları bir ütopyayı gerçekleştirmek için oraya gitmişlerdi. Çeşitli siyasal hareketleri inceleyen bir tarihçinin keşfettiği üzere, Victoria dönemi ortasında yalnızca Lancashire "Manchester Shakers'ın kurucusu Anne Anne'nin cezbe hallerine ev sahipliği yapmıştır. Accrington, Swedenborg metafizik sıcaklığını korudu. Ashton John Wroe'ye mabet oldu. Salford, Rochdale ile birlikte Manea Fen (Doğu Anglia'da "komüncü" bir yerleşim yeri) için üye sağladı. Artık Preston'da, Heber C. Kimball ve yoldaş misyonerlerinin yeni vahiyleri için ruh ve beden hasadı yapma sırası gelmişti".²³ (Bay Kimball, İsa Mesih'in ikinci gelişine kadar ölmeyeceğiyle övünüyor ve on ila on beş yıl içinde Liverpool ile Amerika arasındaki denizin kuruyacağı kehanetinde bulunuyordu. Ancak kuru madı ve Bay Kimball'ın bahsettiği ikinci geliş hâlâ bekleniyor).

İngilizler Avrupa'nın geri kalan kısmından bir asır veya daha önceki bir tarihte devrimlerini gerçekleştirmiş olsalardı, bireyin haklarına olan bu inanç bu kadar sağlam bir temel bulabilir miydi? On sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki seküler ayaklanmaların aksine, İngiliz ayaklanması dini dışarıda bırakmadı, destek için dine yöneldi. John Milton kralın kellesini kesmeyi haklı göstermek istediğinde, Tanrı'nın insanı kendi suretinde yarattığı inancına atıfta bulunuyordu: Bu yüzden

* Diggerlar (Kazıcılar) İngiliz İç Savaşı dönemindeki (1642-1652) bir siyasî hareket olup, Protestan mezhebine mensup radikal kişilerdi. Modern anarşizm ve tarım sosyalizminin de öncüleridirler. Liderleri, William Everard idi. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere, Kazıcılar Norman işgaliyle kaybettikleri özgürlüklerini toprağı sahiplenip, mülkiyet köleliğine karşıt olarak ortak mülkiyete konu edecekleri toprakları işleyerek kazanacaklarına inanıyorlardı (Ç.N.)

krallar ve prenslerin tüm otoritesi “yalnızca insanların ortak iyiliği için, onlara aktarılan ve emanet edilen yetkilerdir”.²⁴ İngilizlerin “Haklarımı biliyorum” inancı, krallığın değil, özgürlüğün ilâhî armağan olduğu inancına çok şey borçludur. İngiltere iç savaşıla ikiye bölündüğünde, isyancılar kendilerini İbranilerle özdeşleştirdiler ve Cromwell, Yuşa ve Musa figürü haline geldi. Onlarla kıyaslama yapmaktan korkmuyordu: 1654 yılında İngiliz milletinin Tanrı tarafından kutsanmış olduğunu ve “Tanrı’nın bizimle ilişkisine paralel tek ilişkinin bu dünyada... İsrailoğulları’nın Mısır’dan çıkarılıp, birçok işaret ve mucize yoluyla Vaadedilmiş Topraklar’a götürülmesi” olduğunu söyledi.²⁵ Kilise ile devletin evvela Kutsal Kitap’ı kendi dillerine tercüme etmede ve sonra da kutsal metinleri birbirleriyle ve iktidarla ilişkilerini kurmada kullanmak için savaştılar. Burada İngiliz bireyciliğinin devrede olduğunu görüyoruz. İşte bir İngiliz kadını veya erkeğinin kendi kimliklerini devlet potasında eritmeyi hiçbir zaman gerekli görmemiş olmalarının nedenlerinden birisi budur. Ve aslına bakarsanız ülkenin bu kadar çok eksantrik insan çıkarmış olmasının nedenlerinden birisi de budur.

YEDİNCİ BÖLÜM

EVDE TEK BAŞINA

*İngilizlerin evdeki hayatı denizdeki hayatının tamamlayıcısıdır:
güvenlik ve monotonluk temel özellikleridir.¹*

- ELIAS CANETTI, *Crowds and Power*

1835 yılında Alexander Kinglake adında genç bir İngiliz, Cambridge'i terk edip, Suriye çöllerinde deve üstünde seyahat ederek bir hukuk kariyeri yapma yoluyla olgunlaşmaya karar verdi. "Yanında pistollar ve bir çift Arap uşağı" eşliğinde Kahire'ye gidiyordu. Seyahate başlamalarından birkaç gün sonra, çölde onlara doğru gelen üç deve belirdi. Yaklaştıkça iki devenin binicisi varken, üçüncüsünün sadece yüklü olduğu anlaşıldı. Daha da yaklaştıklarında, binicilerden birinin İngiliz avcı ceketi giydiği ve Avrupalı simasına sahip olduğunu gördüler. Onlar yaklaştıkça Kinglake daha çok huzursuzlanmaya başlamıştı:

Birbirimize yaklaştıkça, konuşmamız gerekip gerekmediği sorusu içimde büyüdü. Yabancıнын benimle konuşması ihtimalini düşündüm ve bunu yaptığı takdirde, mizacıma uygun biçimde mümkün olduğu kadar sosyal ve konuşkan davranmaya hazırdım. Ama yine de ona söyleyecek pek bir şey düşünemiyordum...

Bu uçsuz bucaksız ıssızlığın ortasında erkenci bir misafir gibi durup konuşmayı pek de istemiyordum.

Kinglake'ın şansına diğer devedeki adam da bir İngiliz, Hindistan'dan ülkesine dönen bir subaydı. En sonunda iki yabancı hiçliğin ortasında buluştuğunda; "Ellerimizi şapkamıza götürdük ve nezaketle birbirimize el sallayıp, sanki Pall Mall'da birbirimizin yanından geçiyor gibi sessizce ve uzaktan geçip gittik. Tek bir söz bile söylenmedi."²

Sonunda İngilizlerin bu tutukluğu Arabistan'ın develeri tarafından yenildi. Develer birbirini geçtikten sonra, daha fazla ilerlemeyi reddettiler. İki adam geri döndü ve birbirlerine doğru yürüdü.

İlk önce o konuştu. Sanki benim onunla yalnızca sosyalleşme amacıyla veya medenice boş konuşmayı sevdiğim için karşılaşmayı arzulamam ihtimalini kabullenmiş gibi, aşırı nazik bir şekilde hitap etti. Ancak benim hamlelerimi bilgi edinme arzusu olarak algıladı ve uzaktan konuşmaya başladığımızda şöyle dedi: "Sanıyorum Kahire'de vebanın ne durumda olduğunu öğrenmek istiyorsunuz".

İngilizler birbiriyle temas kurmaya yönelik bu merak uyandırıcı isteksizliği nereden edindiler? İngiltere'yi birbiri ardına ziyaret eden birçok yabancı aynı konudan yakını: İngilizler anlaşılması imkânsızdır. Eğer tıpkı geç Victoria dönemi İngiltere'sini ziyaret eden Max O'Reil gibi iyi huyluysalar, bunu yalnızca eğlenceli bulurlar. "Eğer sigara içilen bir yerde bir İngiliz'e sigaranın külünü pantolonuna düşürdüğünü hatırlatırsanız, muhtemelen şöyle cevap verecektir: "Son on dakikadır paltonuzun arkasında bir kutu kibritin yandığını görüyorum; ama bunun için size müdahale etmek istemedim".³ İngilizlerin başkalarının özel hayatına saygı olarak gördükleri bu davranışın, başkaları tarafından küçümseme olarak algılanması büyük ihtimaldir. İngilizler dünyaya egemen olan bir imparatorluğu yönettikleri dönemde, bu tavır burunu havada bir davranıştı. Şimdi ise o statünün önemini yitirmesi karşısında anlaşılması zor bir tuhaftır. Trendeki olaydan bir asır sonra, bir başka Amerikalı, 1992 yılında İngiltere'nin tozu-

nu mutluluk içinde ayaklarını sallayarak dökerken, bu ülkenin bin yıldır işgal edilmemiş olma nedeninin, bunun için uğraşmaya değmemesi olduğuna karar veriyordu. Sekiz yıl boyunca dostluklar kurmaya çalışıp başarısız olduktan sonra, İngiltere’de sosyal kabul kazanmanın tek yolunun ilgisizmiş gibi davranmak olduğunu keşfetmişti. “Yalnızca aidiyeti çok fazla önemsemeyenleri kabul eden bir toplum hakkında ne söyleyebilirsiniz? Başlangıç olarak; İngilizler hoşlanılmayı umursamıyorlar. Diğer insanlardan kaçan kişilerin yoldaşlığını tercih ediyorlar. Bu kulübe katılmak için ismin bir önemi olmadığından, aşırı istekli başvuruçular ağzının payını alacaktır”.⁴

Bu Amerikalı, öfkesinin bazı İngilizlere ne büyük bir keyif verdiğini tahmin bile edemez. Britanya artık dalgalara hükmetmiyor olabilir; ama İngilizler hâlâ yabancıların kendilerini değersiz hissetmelerini sağlayabilir. Evet, o bir gerçeği keşfetmişti. İnsanlardan kaçma adını verdiği özelliğe, başkaları özel hayat diyebilir. İngilizlerin tanımlayıcı özelliklerinden birisi özel hayatının gizliliğidir. Yabancılar ise bundan sonsuza kadar yakınacaklar. Sherlock Holmes’un maceralarını unutulmaz kılan yalnızca büyük dedektifin her türlü gizemli cinayeti çözmesi değil, aynı zamanda o ve arkadaşı Dr. Watson’ın Baker Street’teki evlerinde hoş bir uyuklama hali içinde otururken, aniden çaresizce yardım isteyen bir ziyaretçinin onların huzurunu bozmasıdır. Dışarıdaki dünyanın sorunu budur. Sürekli aile içi huzura müdahale eder.

Bu ülkeye çalışmak için gelen yabancılar bile, İngiliz meslektaşlarının onları evlerine yalnızca ülkeden ayrılacakları zaman davet ettiklerini göreceklerdir. Olağan sosyalleşme mekânı ev olan bazı ülkelerin aksine, İngilizler evlerini koruma konusunda çok hassastırlar ve restoran veya barı tercih ederler. Bu çekingenliğin sonuçlarından birisi; bir İngiliz’in evine davet edilmenin, örneğin Amerika’nın aksine, gerçekten önemsendiğinizi göstermesidir. Ama aynı zamanda hiç içine girmedığınız bir kimsenin evinde olup bitenler hakkında en dile getirilmez fikirlere bile sahip olabilmeniz manasına gelir. Bu yüzden hiç ziyaret etmemiş olsalar da bir dizi adres İngilizlerin aklına kazınmıştır: ölüseviciler John

Christie'nin yarım düzine kadını öldürdüğü Batı Londra'daki Notting Hill'de bulunan kasvetli ev olan Rillington Place, 10 numara; Dennis Nilsen'in 15 genç adamı parçalayıp kanalizasyona attığı Muswell Hill, Cranley Gardens, 23 numara ve Cricklewood, Melrose Avenue, 195 numara; Fred ve Rose West'in en az 10 kadını işkenceyle öldürdüğü Gloucester, Cromwell Road, 25 numara. Bütün bu olayların, komşuların -İngilizler'de aşırı vücut bulmuş- kimsenin özel hayatını gözlemlememek gerektiği inancına sahip olmalarından kaynaklanan boyutları vardır. Gazetecileri "Gözetlemekten hoşlanmam" diyerek atlattılar; siyah ceketli polisler kutu kutu insan kalıntıları çıkarırken.

"Özel hayatın gizliliği" (*privacy*) sözcüğünü, Fransızca ve İtalyanca'da tam olarak karşılayan bir sözcük yoktur. Oysa bu sözcük İngiltere'nin kurucu prensiplerinden birisidir. İlk bakışta böyle bir ülkenin özel hayatın gizliliği hakkını koruyan bir yasasının olmaması tuhaf görünebilir. Oysa anayasal koruma ancak bireyin devletin altında görüldüğü toplumlar için gereklidir. Özel hayatın gizliliğinin önemi, yasaların dayandığı varsayımlarda, İngilizlerin içinde yaşadığı binalara kadar ülkenin bütün örgütlenmesine damgasını vurmuştur. Zenginler arasında, Vanbrugh'un Blenheim Palace'ı gibi birkaç maksatlı anıt hariç, İngiliz evleri varlığını dış dünyaya haykırmaz. Bu evler daha çok Pope'un şaşkınlık içeren şu takdirini hak edecek yerlerdir:

Evet bayım, bu gayet güzel.

Peki nerede uyuyor

Ve nerede yemek yiyorsunuz?

Kırsaldaki evler genellikle yüksek duvarlar veya yoğun fundalıkların ardına saklanır; daha da görünmez olmak için tepe yamaçlarının kıvrımlarından yararlanır.

Sıradan insanların yaşamlarında gizlilik sürmektedir. Kıta Avrupa'sının büyük bir kısmında sokakta yaşarsınız. Yediğiniz, içtiğiniz, derdinizi paylaştığınız, flört ettiğiniz, güldüğünüz ve zaman geçirdiğiniz yer sokaktır. İngilizlerin sokağa buldukları alternatif ise, evlerinin arka bahçeleridir. Oraya da ancak davet yoluyla

girip sosyalleşebilirsiniz. İngiliz rüyası yalnız kalmaksızın özel hayatı gizli tutmak olduğundan herkes bir ev ister. Kendi arka bahçesi ile ortak bir yüzme havuzu veya oyun bahçesini paylaşacakları bir toplu yaşam projesi arasında seçim hakkı verilirse, büyük çoğunluğu kendi bahçesini seçecektir. Fransa, Almanya ve İtalya'da 1990'lı yıllarda inşa edilen yeni evlerin yaklaşık yarısı apartmanlardır. İngiltere'de ise bu oran en iyi tahminle %15 kadardır. Bu da günün sonunda, İngilizlerin sokakta oturup sohbet etmek yerine, evine gidip kapıyı kapatmayı tercih ettiği gerçeğini yansıtmaktadır.

1896 yılı Ekim ayında Londra'daki Alman Büyükelçiliği'nde yeni bir personel göreve başladı. Britanya'nın siyasi yaşamını, silahlı kuvvetleri ve denizasırlı ticaretini araştıran diplomatların yanı sıra, bu personel özel ateşe olarak görevlendirilmişti. Ateşe Hermann Muthesius'un resmi görevi, Prusya Ticaret Kurulu'na İngilizlerin şehirlere gaz, elektrik ve demiryolunu nasıl sağladıkları konusunda rapor vermektir. Asıl görevi ise, benzersiz derecede İngilizlere özgü olduğuna inandığı bir özelliği araştırmaktır. Uzman bir mimar olan Muthesius, İngilizlerin evlerini nasıl inşa ettiklerine dair bir analiz yapmak istiyordu. Saxe Weimar'ın Grand Dükü Carl Alexander'a yazdığı üzere, "İngiliz mimarisinde, evlerin gelişimi konusunda özgün hiçbir yön yoktur... (öbür yandan) hiçbir millet evlerini geliştirmeye bu kadar çok önem vermez. Çünkü başka hiçbir millet evi ile bu kadar özdeşleşmemiştir".⁵ Grand Dük ona cevap yazarak coşkuyla projesine devam etmeye teşvik etti. Çünkü "Böyle bir yayın, özellikle Almanya'da çok değerli olacaktır. Talihsiz atayordumuzda, konut ve konutun rahatlığı anlayışı İngiltere'den daha az gelişmiştir".⁶

Yedi yıl sonra Londra'dan Almanya'ya dönen Muthesius sonunda araştırma sonuçlarını yayımladı. *Das englische Haus* 1904 ve 1905 yıllarında Berlin'de üç cilt halinde yayınlandı. İkinci baskısı 1908 ve 1911 yılları arasında yayımlanmışsa da, 1979 yılına kadar İngilizce versiyonu yayımlanmadı. Bu da İngilizlerin, yabancıların yaşam tarzları hakkındaki yorumlarına ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir!

Muthesius, İngiltere'ye karşı muazzam bir coşku duyuyordu. Tabii bu coşkusu eleştiriden yoksun değildi: şehirler zevksiz spekülâtif konutlardan paylarını fazlasıyla alıp dönümlerce arazi zavalı, mutlak anlamda birbirinin aynısı küçük evlerle doldurulmuş iken, banliyöler genellikle “anlayıştan yoksun olarak tasarlanmış önemsiz bina cepheleriyle doludur”. Yine de İngiltere kıta Avrupası şehirlerinin apartmanlarına karşıt olarak, nüfusunun büyük çoğunluğu hâlâ müstakil evlerde yaşayan tek ülkeydi. Sonuç olarak, bu ülkede Almanya'dan yüzlerce kat fazla sayıda sanatsal açıdan değerli ev bulunuyordu. Yazarın bu evlerin İngiliz karakteri bakımından en çok hayran olduğu yönü, iddiasız doğallığı idi. Muthesius'a göre; böylesine zengin insanların lüks veya gösteriş takıntısına girmeden, mümkün olan en fazla rahatlığı sağlayacak bir aile yaşamını mümkün kılan tasarımı tercih etmeleri, İngilizleri üstün bir medeniyet yapıyordu.

Kaçınılmaz olarak Lutyens, Bidlake ve Norman Shaw gibi mimarların eserlerine odaklanmış olmasına rağmen, Muthesius'un İngilizlerin konut inşa tarzının neden bu şekilde geliştiği konusunda bazı akut gözlemleri vardı. Birçok yabancı ziyaretçi gibi, o da iklimin önemine dikkat çekiyordu: diğer iklimlerdeki aileler dışarıda sosyalleşmek isterken, “rutubetli İngiliz havası ve sürekli olarak kapalı bir hava” İngiliz ailelerini eve sığınmak zorunda bırakıyordu. Ama daha da önemlisi İngilizler'de kök salmış -kendisine yeterlilik ve özgür düşünceye sahip olma- özellikleriydi: “Bu insanlar dışarıdaki yaşamdan pek az şey istiyorlar”. Bu da evi onların ideal yaşam habitatı haline getiriyor. Değişimin cazip hiçbir yönü bulunmadığını düşünen doğal muhafazakârlıklarına ilave olarak, İngilizler bu kopuk yaşam tarzına çok uygundurlar. “İngilizleri kıta Avrupası insanlarından çok farklı kılan özellik sosyalleşmeden yoksun olmalarıdır. Sosyalleşmedikleri için, tecrit edilmiş biçimde evde yaşamının olumsuz yönlerini göremiyorlar”.⁷ Yazar haklı olarak İngilizlerin evleri hakkında daha kalıcı bir bakış açısına sahip olmalarının, ev sahibi olmanın doğal sonuçlarından birisi olduğunu fark etti: Haftalar veya aylar içinde çıkarılma ihtimali bulunan kiralık konutlar, eve ilgi göstermeyi zorlaştırır. Böyle bir ilgi beklemek, tıpkı bir kimsenin

kaldığı otel odasını dekore etmesi veya yeni mobilya ile donatmasını beklemek gibidir.

Elbette burada vurgulanan husus kısmen doğrudur. Muthesius'un İngiliz evlerinin harikaliğini alkışladığı dönemde, milyonlarca insan birçok ailenin yaşadığı toplu konutları paylaşıyordu ve onlar için yazarın son derece etkileyici bulduğu evle ilişki türü, uzak bir fanteziden ibaretti. En fazla bekleyebilecekleri Manchester'da, dünyanın ilk makineleşmiş fabrikasının bulunduğu yerin yakınında hâlâ duran geç Victoria dönemi sıralı evlerinin bulunduğu küçük cadde gibi yerlerde yaşamaktı. Kaldırımları şimdi asfalt kaplanmış olsa da diğer harici özelliklerinin birçoğu ilk inşa edildiği gün gibi, iki küçük kırmızı tuğlalı bina birbirine bakar vaziyette durmaktadır. Bu tür konutları İngiltere'nin her sanayi şehrinde bulabilirdiniz. En ilginç yönü Londra metropolitan bölgesi sınırları içinde başka hiçbir yerde bulunmayan, "Anita Street" adını taşımasıdır. Bunun gerekçesi, caddenin inşa edildiği tarihte, bu cadde Manchester'ın kurucu ataları için bir vitrin niteliğindeymiş. Çünkü her evde düzenli ev içi kanalizasyon şebekesi vardı ve pamuk fabrikalarında çalışan işçiler için, bu özellik hiç sözü edilmeyecek bir rahatlıktı. Şehrin kurucuları semtin ismiyle kıvanç duyduklarını ilân ediyorlardı: Sanitary Street (Temiz Cadde). Caddenin sonraki sakinleri, bağırsak hareketlerinin dünyaya duyurulmasından rahatsız oldukları için, ismin ilk ve son harflerinin atılmasında ısrar ettiler.'

Muthesius'un İngilizlerin ev tutkusunda gördüğü en büyük psikolojik yarar, toprakla temastan, temiz havaya ulaşma fırsatı ve bahçenin varlığından kaynaklanan "ruhsal sağlık" idi. Bu ortam "şehir yaşamının hayhuyunda harcanan" kırsal yaşamın oluşturduğu doğal sertliği önlüyordu.⁸ Şehirleri geleneksel manevî değerlerin yok edicisi olarak gören İngilizler onun coşkusunu

* Bedelini karşılayabilecek olanlar için, İngiliz evlerinde imrenilecek derecede iyi bir su şebekesi vardı. Ülkenin imalatçıları o kadar ilerleme kaydetmişti ki, 19. yüzyılda, banyo, küvet ve lavabo konusunda Avrupa piyasasına egemen oldular. Ama birçok İngiliz'in hâlâ çorap yıkama yeri kabul ettiği taharet lavabosu konusunda pek iddialı değillerdi.

paylaşmasa da, Muthesius kesinlikle en önemli İngiliz özelliklerinden birisini isabetli bir biçimde tespit etmişti.

Zenginlik yavaş yavaş İngiltere’de daha adaletli dağılmaya başladı ve daha çok insan taşınmaz sahibi olma fırsatı buldu. Şimdi İngiliz halkının üçte ikisi içinde yaşadıkları evin sahibidir. Bu oran Avrupa ortalamasının çok üzerinde olduğu gibi, Almanya’daki oranın iki katıdır. Hollanda’daki evlerin yarısından daha azında mülk sahipleri otururken, bu oran Fransa’da yarının biraz üzerindedir. Bu rakamlardan sonuç çıkarmak acelecilik olacaktır (İnsanların kendi mülklerinde oturma oranı bakımından Yunanistan ve Norveç daha yüksek yüzdelere sahiptir -bu iki ülke arasında ne gibi bir ortak yön olabilir?). Ancak İngiliz halkı konut edinmek için büyük bir mali külfetin altına girerken, diğer Avrupalıların genel anlamda böyle bir yükü üstlenmemesi bir fikir verebilir. Bu durum yatırım yapma duygusuyla, tuğla ve harç satın almak için ödünç alınan paranın, ev sahibine hizmet eden kiraya giden paranın aksine kişinin kendi benliğine hizmet ettiği inancıyla ilişkilidir. Bireysel mülkiyetin önemi hakkında bir şeyler söylemektedir.

Tarihsel olarak ülkenin siyasî yaşamına katılım kendi evinin mülkiyetine sahip olmaya dayalı idi. 1832 yılı öncesinde, ancak yılda kırk şilinden fazla emlak vergisi ödenmesini gerektiren bir taşınmaza sahip olanlar oy verebiliyordu. 19. yüzyılda seçme hakkı yaygınlaşırken, demokrasiye katılma hakkı erkek ve ev sahibi olmaya bağlıydı. Başlangıçta bir inşaat derneği olan The Abbey National Bank, hayatına iki örgüt olarak başladı. The Abbey Road adlı olanı, amaç olarak gençlerin oy verebilmeleri için ev satın almalarını mümkün kılacağını ilan etmişti. Bu arada National Building Society adlı olanı ayrıca onları parayı içkiden daha iyi şeylere harcamaya ikna etmeyi umuyordu. Margaret Thatcher yönetimini öne çıkaran, İngilizleri (Ne İskoçlar ne de Gallerliler Thatcher’e o gözle bakmıyordu) taşınmaz sahibi olmaya teşvik etmenin gücünü anlamasıydı. Belediyeleri sosyal konutlardaki kiracılarına konutu satın alma hakkı vermesi için zorlamıştı.

Bu takıntının sonuçları ülkenin her kasabasında, şehrinde görülebilir. Bir İngiliz banliyösünden (Herhangi bir şehrin banliyösü olabilir) arabayla geçerken, sizi şaşırtacak olan husus, neredeyse herkesin evlerine bir isim vermiş olmasıdır. Neden? Oysa Shady Leas, Mon Repos veya Dunroamins gibi isimlere göre, postaların daha kolay adresine ulaşmasını sağlayacak mükemmel bir numaralandırma sistemi var. Ama binayı isimlendirmek, insanların içinde yaşadığı yere duygusal bağlılığını göstermektedir. İsimler bireyselliği yansıtmaktadır. Bina numarası ise toplumsallığı veya anonimliği simgelemektedir.

Sonra da insanların evlerine ne yaptıklarına bakınız. Mükemmel derecede güzel görünen Edward dönemi evleri kaba boyalı, buzlu camlar ve Tudor tarzı bina giydirmeleri yığınınına dönüşmüş. Her hafta sonu ülkede, kocalar karılarını, babalar çocuklarını evde bırakarak, içinde yaşadıkları evlerinde çekiçle, testereyle, matkapla çalışmak, tuğla ve sıva üzerine boya ile kendi damgalarını vurmak için koşuşturuyorlar. Bu koşuşturmaca “Kendin Yap” (DIY= Do It Yourself) tarzı gerçek bir millî saplantıya dönüştü. 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana hızla büyüyen bu hummalı tutkunun elbette bazı rasyonel erken dönem gerekçeleri var. Mülk sahiplerinin kendi evlerinde oturmasındaki hızlı artış; savaş döneminde yaşam pahalılığının beslediği kendin yap, kendin tamir et etiği; savaştan sonra profesyonel inşaatçıların istediği yüksek fiyatlar ve genç insanlarda moderne yönelik genel eğilim, evlerin durumunu kötüleştirdi. Ancak bu tür bir analiz en güçlü faktörü, İngilizlerin evlerine âşık olmalarını göz ardı etmektedir. İngilizlerin kendi evlerine sahip olma fırsatları arttıkça, o evleri iyileştirme arzuları da arttı. 1960’lı yıllara gelindiğinde, televizyona yelek giymiş, izleyicilere banyonun fayanslarını nasıl temizleyeceklerini anlatan sıkıcı soy isimli insanlar çıkarılıyordu. İlk Kendin Yap mağazası 1969 yılında açıldı ve doksanların ortasına gelindiğinde bu mağaza zincirinin sahipleri Richard Block ve David Quayle’in 280 mağazası vardı. O tarihte Britanyalılar Kendi İşlerini Kendileri Yapmak için yılda 8,5 milyon sterlin harcıyorlardı.

Kendi evlerini tamir etmek, İngilizlerin özel hayatın gizliliğine inançlarının fiziksel bir ifade biçimidir. Şu üç şey aynı fenomenin farklı ifadeleri değil mi? Bütün olarak bir milletin tecrit olmuş hali; millet olarak ev hayatına aşırı düşkünlük ve özel hayatın gizliliğine olan bireysel bağlılık. Peki bunlar nereden doğdu? Ralph Waldo Emerson'ın *English Traits* kitabında İngilizlerin karakterinin meteorolojik bir açıklamasıyla karşılaştım. “Zorlu ve yağışlı bir iklimde doğmak, İngiliz insanını çalışmadığı zamanlarda evde tutmaktadır”. “Evcillik” bu milletin çok geniş ve yüksek dallar geliştirmesini sağlayan derin köktür. Bu davranışın motifi ve sonucu, evlerinin bağımsızlığı ve gizliliğini korumaktır”.⁹ Bu davranışın altında yatan sebebin gerçekten hava şartları olup olmadığını merak ediyordum.

Paramaribo, Kazablanka, Port Moresby, Ascension Adası ve McMurdo Sound'dan şu kadar yağmur yağacağı, havanın çok bulutlu olacağına dair e-postalar geliyor. Dünyanın binlerce başka yerinden (hava balonları, uydular, gemiler, uçaklar ve İskoçya yaylalarındaki postacı hanımlardan) belirlenen saatin belirlenen dakikasında raporlarını gönderiyorlar. Peki, ormanlardan çölle ve kutuplara kadar dünyanın havasına dair bu bilgi yığının ne oluyor? Bracknell'e, Berkshire'daki bir kasabaya gidiyor. Aslında burası bir kasaba değil, yalnızca bir çift şeritli karayolları ve otoparklar koleksiyonundan ibaret. Ününü Waitrose süpermarketler zincirinin dağıtım merkezi olmasından alıyor. Ancak burası öyle bir kasaba ki, her türden süpermarket (DIY süpermarketleri, bahçecilik süper marketleri) bulmak mümkün. Muhtemelen bu uçsuz bucaksız otoparkın sonunda, süpermarketler rehberi satan bir süpermarket daha var.

Ne kadar gereksiz bir yer olduğunu keşfetmek üzere o kasabaya gittim. Sağduyum, havanın davranışı etkilediği gibi, karakter üzerinde de bazı etkileri olduğunu söylüyor. İngilizlerin özel hayatın gizliliği ve “ev” takıntısı, iklimlerinin onları evde çok zaman geçirmeye zorladığı gibi basit bir gerekçeyle açıklanabilir mi? Gençleri kışın sahile gitmek veya kayak yapmak yerine evde oturmaya zorlayan soğuk ve yağışlı havanın, ülkenin yenilikçi rock

müzik kapasitesiyle bir ilişkisinin olması aklıma yatıyor. Ancak demem o ki daha derin bir nedeni var mıdır? Nadiren çok sıcak ve nadiren aşırı soğuk olan, ılımlı ve yumuşak iklim, mutedil ve pragmatik bir millet yaratmada rol oynamış olabilir mi? Mesele İngiliz hayranı filozof George Santayana şuna inanıyordu:

İngiltere üst düzey bir atmosfer toprağıdır... Eğer yalnızca araziye ve insanların üzerinde inşa ettikleri eserleri düşünssek, İngiliz manzarası nadiren büyük ölçekli yapılar içerir. Çekici, hoşgörölü ve en iyi şekilde yaşanabilir, yalnızca evcil tutkular ve kafesteki ruhlardan başkası yaşayamayacak derecede aşırı evcil bir ölke. Ancak gözlerinizi bir anlığına çatı veya ağaçların yukarısına kaldırırsanız, yeryüzünde kaçırdığınız ihtişamın muhteşem bir biçimde gözlerinizin önüne serildiğini göreceksiniz.¹⁰

Satayana anlaşılması zor birçok şey yazıyor ama nereye varmak istediğini hemen hemen görebiliyorsunuz. Bazen İngilizler odaklanmadan yoksun görünür. Ama kaliteli edebiyat eserleri üretmede önemli bir başarı sergiledikleri de bir gerçektir. Öbür yandan Purcell ve Elgar arasındaki iki yüzyıl içinde tek bir tutkulu İngiltere doğumlu besteci bulmak güçtür. İngiltere bir tek çarpıcı, devrimci sanatçı J. M. W. Turner'i üretmiş; ama bir Michelangelo, Rembrandt, Dürer, Velasquez, El Greco, Van Gogh veya Picasso çıkaramamıştır. Yine de her yaz ölkenin her yerindeki kilise salonları amatör çizer ve ressamların eserlerinin sergilendiği sergilerle doludur. Bu ölke yağlıboyadan çok suluboyanın, anıtlardan çok minyatürlerin ölkesidir. İngilizlerin içinde yaşadığı iklimin bunda hiçbir etkisinin olmaması imkânsızdır.

Dr. Johnson'ın "İki İngiliz erkeğı karşılaştığında, ilk söz ettikleri şey hava durumudur" sözlerinden bu yana iki yüz yıl geçti.¹¹ Bu tespit o zaman olduğu kadar bugün de geçerlidir. Bu tespit Britanya'daki televizyonda hava durumu seyredenlerin millî takıntısı hakkında ipucu vermektedir. Bracknell'de üretilen, karizmatik olmaktan uzak, sade giysiler içindeki kadın ve erkekler tarafından oldukça sönük bir şekilde ve düşük bir teknikle sunulan hava durumu programlarına ilişkin bir analiz, bu programların

düzenli olarak 6, 7 veya 8 milyon izleyici tarafından izlendiğini göstermektedir. Avrupa kıtası hava sisteminin aşırılıklarına alışkın olanlar için, bu İngiliz takıntısı şaşırtıcıdır.

(Bill Bryson'ın yazdığına göre) dışarıdan bakan birisi için, İngiliz havası hakkındaki en çarpıcı yön, çok fazla önemli bir yönü olmamasıdır. Başka yerlerde doğaya heyecan, öngörülemezlik ve işe tehlike katan tüm olaylar (tornadolar, musonlar, öfkeli yıldırımlar, canınızı kurtarmak için kaçtığınız dolu fırtınaları) Britanya Adaları'nda neredeyse hiç bilinmez ve bence bu durum gayet iyi. Aynı tür giysiyi yılın her günü giymekten hoşlanıyorum.¹²

Güzel ama Bryson asıl önemli hususu gözden kaçırıyor. İngilizlerin hava durumu takıntısının aşırı olaylarla bir ilgisi yok. Püf nokta, tıpkı İngiliz kırsalı gibi, havanın da dramatik derecede dramatiklikten uzak ve sıradan olmasıdır. Buradaki ilgi hava olaylarının kendisinden çok *belirsizliğine* yöneliktir.

Dr. Johson İngilizlerin neden hava durumunu takıntı haline getirdiklerini çok iyi anlamıştı. Ona göre bu takıntı gerçek bir küçük ölçekli kaygının sonucuydu. “Adamızda, her insan uykuya dalarken, sabahleyin güneşli mi yoksa bulutlu bir havaya mı uyanacağını, istirahatının bir yağmurun sükûnetiyle mi süreceği yoksa bir fırtınayla mı bozulacağını tahmin edemez.”¹³ Bu yüzden İngiltere hakkında mutlak bir kesinlikle söyleyebileceğiniz birkaç şeyden birisi, İngiltere'nin hava durumuyla çok ilgili olduğudur. Tropik siklonları olmasa da, bir okyanusun kıyısında ve bir kıtanın kıyısında yaşamak, başınıza neler geleceğinden hiçbir zaman tamamen emin olamayacağınız anlamına gelir. Değişebilir hava durumuna hazır olma, İngiliz karakterindeki bazı vurdumduymazlıkların ağır bastığı yönlerine katkıda bulunmuş olabilir mi? En basit ifadeyle, Johnson'ın dile getirdiği gibi, buradaki hipotez, “Huyumuz da, gökyüzünün rengiyle birlikte sık sık değişir” ve bu durum İngilizleri güneş parlarken neşeli, hava yağmurlu iken kasvetli yapar. 1712 yılında Arbuthnot tarafından yaratılan İngiliz kahramanı John Bull'un huyu “Hava durumuna çok bağlıydı; morali barometreyle birlikte iner, ba-

rometreyle birlikte çıkardı”. (Ne var ki bazıları için durum tam tersidir. İngilizlerdeki intihar oranları havaların iyileştiği Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında artış göstermektedir). Ve diğer ırklara ilişkin karikatürlerinde, İngilizler kendi iklimlerinin onları canlı ve becerikli yapmasına karşın, örneğin Arapların güneşin etkisiyle saçma sapan bir miskinliğe düştüklerine inanırlar. Aynı durumun tersi de geçerlidir: 18. yüzyılda İngiltere’ye gelen Fransız seyyahlar, et ile rutubetli ve kasvetli iklim kombinasyonunun, İngilizleri melankoliye özellikle yatkın hale getirdiği yorumunu yapıyorlardı.

İklimin etkisini araştırma girişimleri pek bir yere varmadı. Salford Üniversitesi’ndeki ruhsuz bir profesör bana çoktandır bunun ilginç bir araştırma konusu olabileceğini düşündüğünü, ancak yerleşik bilimin bu konuya pek de olumlu bakmayacağını ve bu yüzden “korkarım fon bulmakta zorluk yaşayacağını” söylemişti.¹⁴ Bu yüzden o sıkıcı yere, Bracknell’deki konut sitesi ile büyük bir döner kavşağın arasına sıkışmış olan Meteoroloji Ofisi’ne uğradım. Bu bina kamu parasının, görünüşleri dürüstlüğü temsil eden binalara harcanması gerektiğini söyleyen Protestan ruhunun anıtı gibiydi. Bu ofis resmi statüsünü 2. Dünya Savaşı’nda kazanmıştı. Bulutlu hava hakkında yaptığı bilgilendirmelerle Alman uçaksavarlarından korunmayı sağlamış ve pruva rüzgârı ihtimaline ilişkin hava tahminleriyle de üsse dönmekle Kuzey Denizi’ne çakılma arasındaki farkı temsil eden havacılar başta olmak üzere, binlerce müttefik askerinin hayatını kurtarmıştı.

Sokakta Şubat ikindisinin soğukunda, orta yaşlı sarışın kabanına iyice sarılarak “Ah! Hava bayağı soğuk değil mi” diyordu, belirli birisini muhatap almadan. Boyalı saçları hafif bir Rus görüntüsü oluştururken, saçını ayırdığı yerlerde saç diplerinin siyahlığı görünüyordu. Bir anlığına hâlâ ülkenin savunma sisteminin parçası kabul edilen Meteoroloji Ofisi’ne Rusların hiç sızmayı deneyip denemediğini merak ettim. Ama bu kadın Rus olamazdı. Hiçbir gerçek Rus, Şubat ayında havanın soğuk olduğunu dile getirmeye değer bulmazdı. Rusya’da kış zaten böyledir. Bilakis hava durumu karşısında sonsuz şaşırma kapasitesi yalnızca İngilizlere

özgüdür. George Axelod'un bir defasında yakındığı gibi, "İngiltere'de herkesin her zaman yaptığı tek iş, havadan konuşmaktır. Ama hiç kimse bu konuda en ufak bir şey yapmaz".

İngilizlerin takıntısı, Meteoroloji Ofisi'nde iyiden iyiye ayrıntılı hesaplamalara dönüşmüştür. Bu hesaplamalar saniyede bir milyar kez veya daha fazla tekrarlanır. İskoçya Highland bölgesindeki postacı kadın on dakika içinde yağmur, hava sıcaklığı ve rüzgâr hızı raporlarını doldurur ve Birleşik Krallığın bütün hava durumu resmi ortaya çıkar. St Helena, Darüsselam, Papeete ve Cayenne'den her üç saat beş dakikada bir raporlar Bracknell'e ulaşır; 16 tonluk hesap bilgisayarı bütün dünya için hava durumu tahminini hazırlar. Bir dizi rakamı derlemek, onları bir modele göre ölçmek ve yeryüzünün herhangi bir köşesi için hava tahmini üretme yeteneğinin muhteşem bir yanı var. Ve fakat bilgisayar ekranlarına bakan bir sürü gömlekli adamın çok da üstünde durulacak bir yönü yok. "Daima bizim biraz takıntılı olduğumuzu söylerler" diyor patronları, personelin ne kadar takıntılı görüldüğünü sorduğumda. Bir oda dolusu sessiz, ceketleri kollarına göre biraz kısa görünen medeni adamın, hafta sonu hobilerinin amatör telsizcilik ve aylıklık yapmak ve ortanca yetiştirmek olduğunu duyunca, bu tespite itiraz etmek pek mümkün görünmüyor.

Oradan ayrılırken, bütün mekânın bu kadar korkunç derecede İngiliz, bu kadar sakin, işlevsel, sessiz ve medenî olması beni çok etkiledi. Burası tam bulmaca çözmek isteyenlerin arzulayacağı tarzda bir yerdi. Bu dinginlik kontrol edilemez güçleri, sıcak tutacak şeyler giyinme gibi evcil klişelere dönüştürüyordu. Son yıllarda sıradanlıktan gerçekten uzak tek bir olayla (1987 yılında vuran kasırgayla) uğraşan tek nöbetçi hava tahmincisi Michael Fish idi. Televizyonlara çıkarak insanlara kaygılanmamaları gerektiğini anlatmıştı. Bundan sonra İngilizler o zamana dek istisnai olarak kullandıkları sessizce inleme kapasitelerini daha çok kullanma fırsatı buldular. Bu yakınmalar hava tahminiyle uğraşan kadınlar ve erkekleri (Uzun yıllardır çile çeken demiryolu bekçilerinin, trenleri geciken yolcuların ülkenin kötü demir-

yolları hizmetlerinden yakınmalarından daha çok) çok rahatsız ettiği söylenemez. Hatta hava tahmincilerini asıl rahatsız eden kesinlik ihtimali. Patronları bana beş gün içinde gerçekleşecek bir hava durumu değişikliği gördüğünde depresyona girdiğini söylüyordu. Çünkü o, değişimin hemen olmasını istiyordu. İşte İngilizlerin hava tahminlerinden yakınmalarının bir başka nedeni de budur. Ruhlarının derinliğinde, havanın onları şaşırttığı görmekten *hoşlanıyorlar*.

İngilizlere dair “yalnızlık” algısına değindik. Ancak bütün yabancılar İngilizleri iflah olmaz yalnızlar olarak görmüyor. Amerikalı savaş muhabiri Martha Gellhorn Avrupa’ya 1930 yılında St. Louis Missouri’den çıkarak indi ve İspanyol İç Savaşı hakkında haberler yaptı. Ernest Hemingway ile evlendi. Dachau’daki toplama kampına girdi; Vietnam’dan haberler yaptı ve 81 yaşında diktatör Noriega iktidardan düşürüldüğünde, Panama’ya giren ilk yabancı gazeteci oldu. Ben onunla ölümünden bir yıl kadar önce karşılaştığımda, görme yetisi “Londra’dakilerin en iyisi olan aptal bir cerrah tarafından” ağır derecede hasara uğratılmıştı. Bu yüzden yazması neredeyse imkânsızdı. Ama hâlâ uzun, ince bacakları, doğal sarı saçları, zarif parmakları ve güneşin altındaki her şey konusunda keskin fikirleri vardı. 2. Dünya Savaşı esnasında, Hemingway’i Küba’da bedbaht bir sarhoş olarak bırakmış ve Hitler’in ilk uçan bombaları Park Lane’e düşerken Dorchester’daki bir balkondan izlemek üzere Londra’ya uçmuştu. Bir süre Paris, Meksika ve Afrika’da yaşadıktan sonra Knightsbridge’te bir daire satın almış ve zamanını orası ile Galler sınırındaki uzak bir köy kulübesi arasında paylaştırmıştı.

Bir defasında neden İngiltere’de yaşamayı seçtiğini sordum. Gerekçesi akla ilk gelen nedenlerden birisi değildi. Tiyatro, iyi havayolu bağlantıları, medyanın göreceli kalitesi gibi nedenlerle ilgisi yoktu. İngiltere’yi mutlak ilgisizliği için seviyordu. “Gidip altı ayımı bir ormanda geçirebilir; geri dönüp bir odaya girebilirim ve insanlar bunca zaman nerede olduğum ve ne yaptığımı konusunda tek bir soru bile sormaz. Yalnızca şöyle derler: “Seni görmek güzel. Haydi içelim!”

Bunun doğal bir suskunluk veya müdahale etmeme arzusu olabileceğini ileri sürdüm. O ise bunu “ilgisizliğin gizemi” olarak adlandırıyor.

“Sanıyorum İngilizlerin bir üstünlük saplantısı var. Almanlar daima sorarlar: “Bizim hakkımızda ne düşünüyorsun?” Sizin düşüncenizi önemserler. İngilizlerin umurunda bile değildir. Dünyadaki diğer herkesten üstün olduklarından emindirler, dolayısıyla başkalarının ne düşündüklerini pek umursamazlar”.

“İlgisizlik gizemi” zihnimin bir yerlerindeki lambayı yaksa da bunun nedenini ancak birkaç gün sonra hatırladım. Fransız yazar André Maurois benzer bir deyim kullanıyordu. Maurois 1. Dünya Savaşı’nda Britanya ordusunda irtibat subayı olarak görev yapmıştı ve deneyimlerinin bir sonucu olarak İngilizlerin millî karakterinin dostça bir resmini çizmişti: *Les Silences du Colonel Bramble* (*Albay Bramble’nin Sessizliği*). Tavsiyesi İngilizlere herhangi bir şeyi söylemekten asla çekinmemeniz gerektiği idi. Uzun refah tarihi “İngiltere’nin hiçbir aşağılık kompleksinin olmadığı... Tanrı ve donanması sayesinde, bu ülkenin hiçbir zaman işgal edilmediği anlamına geliyordu. Yabancı milletler bu ülkeye yalnızca muazzam ilgisizlik duygusu ilham edebiliyordu”.¹⁵ Eğer Maurois bu sonuca 1918 yılında varmışsa, bu tespit bir başka dünya savaşını da zaferle sonuçlandırdıktan sonra daha da güçlenmiş halde değil midir?

Birbiriyle çelişen iki fikre aynı anda inanmanın imkânsız olduğunu söylerler. Oysa İngilizler bunu gayet tutarlı bir biçimde beceriyorlar. Dünyadaki statülerinin önemsizleşmesine yıllar önce adapte oldular. Yine de bu zayıflayan beden, bir şekilde başka ülkelerle kıyaslanamayacağı inancına sıkıca sarılıyor. 1930’lu yıllarda popüler deyim *Êgoïste comme un Anglais*’ idi ve herkes neye gönderme yapıldığını hemen anlıyordu. Odette Keun her alışverişe damgasını vuran küçük medenî davranışlara yenilmişti. “Bu insanlarla ilgili sorun, gerçek sorun” diyordu; “nazikler... Nezaket, zarafet, yardımseverlik, hoşgörü, itidal, öz-kontrol, âdil

* “Bir İngiliz kadar bencil!” (Ç.N.)

davranma, neşe, hoş tavırlar, sükûnet, metanet ve aşırı derecede sosyal medeniyet İngilizlerde keşfettiğim hayran olunacak özellikler”. Ancak bunların da bir bedeli vardı. Doğuştan gelen uzlaşma eğilimi, karar veremedikleri anlamına geliyordu. Daha da kötüsü, iflah olmaz derecede burunlarından kıl aldırılmazlardı.¹⁶ (Bayan Keun bir umumi tuvaletin önünde “BEYEFENDİLER BİR PENİ, ERKEKLER BEDAVA” diğer köşesinde ise “HANI-MEFENDİLER BİR PENİ, KADINLAR BEDAVA” yazdığını iddia ediyordu. Orada bu üriner kast sisteminin sonuçlarını hayretle düşünürken, yaklaşan bir polis memuru bir peni bulamıyorsa yardımcı olabileceğini söyleyerek onu rahatlatmıştı).

Bu deneyimi yaşadığı dönemde, İngiltere, dünyanın her yanında hayranlık duyulan ve taklit edilen bir vatandaşlık modeli (“leydiler” ve “centilmenler”) oluşturunuyordu. Zira yüzyıllardır özgüven ve gurur timsali idiler. Adalarının güvenli oluşu, onları İngiliz olmama kronik dezavantajından çok çeken talihsiz milletlere üstten bakmaya yöneltmişti. Geç Tudor dönemine gelindiğinde, şaşırtıcı bir üstencilik ortaya çıkmıştı. Froissart “kendilerinden başka hiçbir milleti önemsemeyecek kadar gururluydular” diyordu. Michelet’e göre “gurur bir millet halinde vücut bulmuştu”. Emerson’ın Victoria dönemi İngilizleri hakkındaki “İngiltere dışındaki tüm dünyayı tamamen çöp yığını olarak görüyorlar” sözleri hiç de şaşırtıcı değil. 1950’li yıllarda bile, Harold Macmillan şu iddiada bulunuyordu: “Tüm kendi kendimizle dalga geçmelerimize rağmen, genelde İngiltere’nin dünyanın en iyi ülkesi olduğunu biliyoruz”.

“Yurtdışı” konusundaki kadim ve saldırganca cehalet hâlâ bu İngiliz gururunun özelliklerindendir ve zirvesine Martha Gellhorn’un İngiltere’yi Almanya ile kıyaslamasıyla ulaşmaktadır. Birçok açıdan Almanya ve Hollanda, İngiltere’nin doğal olarak en çok ortak yöne sahip olduğu ülkelerdir. Almanya aşırı kuralcı ve mizah duygusundan yoksun olabilir; ancak en azından iki dünya savaşı ve Nazizmin kötülüklerinden sonra, müreffeh ve insanî bir toplum olarak kendisini yeniden icat etmeyi başardı. Almanlar bu yüzden insanların onlar hakkında düşündüklerini

önemsiyorlar. İngilizler kendilerini yeniden icat etmeyi hazin biçimde başaramadılar ve yoksullaştılar. 1955 yılında bir sterlin 11 mark idi. 1995 yılına gelindiğinde ise 3 marktan daha az bir miktara tekabül ediyordu. Böyle bir göreceli gerilemenin gururlanacak bir şey olarak görülmesi özellikle maksatlı bir körlük gerektirmektedir. Oysa Orwell'in parodisini yaptığı millî karikatürler, nadiren değişikliğe uğrayarak geçerliliğini sürdürmektedir.

1990 yılında Londra'daki Alman büyükelçisi, İngiliz magazin gazetelerinde Almanların sürekli kötülenmesinden bıktı ve bu önyargıyla, bilgilendirme yaparak mücadele etmeye karar verdi. Bu gazetelerin editörlerinden birisiyle bir toplantı ayarlandı. 1. Dünya Savaşı'ndaki "Kızıl Baron" lakaplı uçan as pilot Manfred von Richthofen'in akrabası olması Büyükelçi'nin talihsizliği idi. Büyükelçi verimli olduğunu düşündüğü iki saatini, gazete yazarlarına ülkesinin Britanya Adaları'nın okyanus ötesi sömürgesi olacak bir dördüncü krallık kurmaya çalışmadığını sabırla anlatmak için harcarken, tüm diplomatik cazibesini kullandı. Ertesi gün gazeteyi açtığında, onun uzlaşma çabalarının HUNLU' GÜNEŞE KARŞI KONUŞUYOR başlığı altında yazıldığını gördü.

* * *

İngilizler bu dikkat çekici ilgisizlik huyunu nereden almışlardı? Bu ilgisizliğin gelişmiş bir mizah duygusuna sahip olmalarına yardım ettiği şüphesiz. Almanların zihin yapısı ise çok daha farklı. Bu yüzden tamamen fıkralardan oluşan bir felsefe kitabı yazma planını, kendisinin de hiç mizah duygusu olmadığını keşfettiğinde terk etti. (Alman büyükelçi birkaç gün sonra da olsa, *Sun* gazetesinin manşetine gülümsemeyi başarmışsa da) Almanların ünlü zekâsı olaylara gülmeyi içermiyordu. Oysa İngilizler en azından kendilerine de gülebileme lütfuna erişmişlerdir. Aslın-

* İngilizler 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren Almanları aşağılamak için Hunlular terimini kullanıyorlardı. Bu kullanımın kökeni, 1900 yılında İmparator II. Wilhelm'in bir ayaklanmayı bastırmak için Çin'e gidecek Alman askerlerini uğurlarken acımasız olmaları ve esir almamaları uyarısını yaptığı şu konuşmasıydı: "Tıpkı 1000 yıl önce Hunların isimlerini duyurması gibi, siz de gelecek 1000 yıl için Çin'de Alman ismini yerleştireceksiniz. O kadar ki hiçbir Çinli bir daha bir Alman'a yan gözle bakamayacak" (Ç.N.)

da bu özellik derin bir kendinden emin olma duygusuna dayanmaktadır. Bir bütün olarak devletin performansı son beş asırdır çok etkileyici olmadığına göre, bu özgüvenin kökleri bireysel olmalıdır. İngilizler hükümetlerinin başarılarıyla gururlanmazlar. Hükümetin en iyi “karakter” sahipleri ile en kötü şarlatanlardan oluştuğunu bilirler. Eğer Başbakan televizyona çıkmış ve halkına tıpkı Amerikan başkanlarının halklarına seslenmesi gibi hitap etmeye başlamışsa (“Benim Amerikalı dostlarım” derdi Richard Nixon) izleyiciler kahkahayı patlatacaktır.

Paris’ten Londra’ya Manş Tüneli’nden trenle geçersiniz ve İngilizlerin ulus-devlete ilgisizliğini anında görürsünüz. Bu seyahat büyük bulvarları ve caddeleri olan, merkezî planlamaya inancın timsali bir şehirden, baş aşağı büyümüş bir kente yapılmaktadır. Paris, hükümetin hâlâ La Défense’ ve Bastille Operası” gibi büyük projelerle işlediği bir şehirken, Londra yeni bir heykel konusunda bile nadiren uzlaşabilmektedir. Demiryolunun kendisi de farklılığın tanığıdır. 1994 yılı Aralık ayına kadar trenler Paris’ten doğrudan Londra’ya geliyordu. Yine büyük bir projeye imza atmak isteyen Fransız hükümeti, Paris’ten kıyıya kadar hızlı tren hattı inşa etti ve tünelin açılmasından itibaren trenler saatte 300 km hıza ulaşmaya başladılar. Kent kırsalına ulaştıklarında ise trenler hızlarını yarı yarıya azaltıyorlardı. Çünkü İngilizler kendi hızlı tren hatlarını inşa etmeye yanaşmamışlardı. Yetkililerin öne sürdüğü mazeret, Kent bölgesinde büyük nüfus yoğunluğu olmasıydı. Öte yandan Fransa’nın kuzeyinin oldukça yoksul olmasına karşın, Kent bölgesinin İngiltere’nin en zengin bölgesi olması da anlaşmazlık sebepleri arasında sayılıyordu. Ancak gerçek neden, bireyle devlet arasındaki ilişki farklılığı idi. Fransız hükümeti kendi iradesini dayatmaya daha hazırды. Eğer bir demiryolu hattı veya nükleer enerji santrali inşa etmek istiyorsa, kimin arka bahçesine denk gelirse gelsin aldırmandan yapıyordu.

* Tarihi şehri bozmadan, Paris’in 1950’lerden itibaren banliyö olarak planlanmış devasa binaların bulunduğu modern kısmı (Ç.N.)

** Carlos Ott tarafından tasarlanmış ve 1989 yılında açılmış, 2745 kişilik ana salonu, 500 kişilik amfiteyatrosu ve 230 kişilik stüdyo tiyatrosu ile atölye ve ofislerden oluşan modern Paris tiyatrosu (Ç.N.)

İngilizler ise yalnızca böyle bir demiryolu inşa etmek için vergileri artıramamakla kalmıyor, aynı zamanda Dunroamin'den gelen her itiraz planlama çalışmalarını durduruyorlar. Farklı öncelikler (devletin merkezîleşme ihtiyaçları ile vatandaşların bireysel kaygıları) konusunu anlatmak için bile ciltler dolusu yazmak gerekir. İngilizler tünelden itibaren kendi hızlı tren hatlarının 2007 yılına kadar bitirilmesini beklediler. Öyle de oldu.'

Doğal olarak melankolik bir millete mensup olduklarından, bazı İngilizler Manş Denizi'ni geçen demiryolu hattının bu durumunu utanç verici buldular. Bir ortak demiryolu hattı gibi basit bir proje, Fransızlara kendi mühendisliklerinin üstünlüğüyle bölürlenme fırsatı verecek hale nasıl getirilebilirdi? Aslında daha olumlu bir bakış açısıyla, bu olayı devletin istediğini yapamadığı ve halkın iradesini hiçe saymadığı bir ülkede yaşadıkları gerçeğini görerek mutlu olmaktı. Buradan hareketle Fransızların devletin millet olduğuna inanmasına karşın, İngiltere'de devletin başka bir şey ("onlar") olduğu sonucuna varmamak zordur.

Eğer İngilizlerin beni en çok etkileyen niteliklerini saymam gerekirse; şaşırtıcı bir kayıtsızlık, hoşgörü, sağduyu, aksilik, uzlaşma istekliliği, derin siyasî benlik duyguları (bunu "Haklarımı biliyorum" anlamında söylüyor ve övüyorum) ilk aklıma gelenlerdir. Zor kazanılmış bazı özgürlüklere bağlılıkların kökleri derindedir. Aynı ruh Magna Carta, Habeas Corpus", jüri tarafından yargılanma, basın özgürlüğü ve seçim özgürlüğünü elde etmek için yapılan mücadelelerin de temelinde yer alır. Bu mücadelenin kahramanları ister John Hampden, John Pym, John Lilburne, Algernon Sydney, isterse John Wilkes olsun, hepsi de başka yerlerde topyekûn devrimle elde edilebilecek özgürlükleri istemekten korkmayan kampanyaların ön safında yer almışlardır. Bu mücadelelerin özü, eğer benzersiz biçimde bireyler tarafından

* 14 Kasım 2007 tarihinde faaliyete geçti (Ç.N.)

** 1679 yılında İngiltere'de çıkarılan ve Kral'ın hiçbir emrinin mahkemenin otoritesinden üstün olamayacağı, yani bireysel özgürlüklerin yargıç güvencesine alındığı, böylece kişinin hürriyetinden yoksun bırakılmasının hukuki değerdendirilmesinin yargıç tarafından yapılacağını içeren yasa (Ç.N.)

kazanılmasalardı, zafer devletin bireysel mücadeleyi kabullenme istekliliğinin sonucu olacaktı. Her kavganın Robespierreleri vardır; ancak İngiltere’de devlet bu liderleri az çok kayıtsızlığı ile korumuştur.

Büyük diktatör Napolyon bile İngiliz özgürlüğünün bu yönünü görmüştü. John Barrow’un *A New and Impartial History of England, from the Invasion of Julius Caesar to the Signing of Preliminaries of Peace, 1762* adlı eserinin Fransızca tercümesinin kenarına “Kuşkusuz Kral kendisine şu an sahip olduğundan daha fazla otorite edinebilir, hatta adaletsizlik yapma gücünü bile uzun yıllar kullanabilir. Ama milletin çığlıkları kısa sürede gök gürültüsüne dönüşecek, er ya da geç kral teslim olacaktır”.¹⁷ Napolyon’un üstün Avrupa gücü olma iddiası Waterloo Savaşı’nda yenilgiyle sonuçlanınca, İngilizlerin özgürlük duygusuna sığınarak onlara teslim oldu ve “Diğer müttefik güçlerinden birine teslim olsaydım, bir monarkın insafı ve keyfine tabi olacaktım. İngiltere’ye teslim olmakla bir milletin merhametine sığındım” dedi.¹⁸ İngiliz hükümetinin kendisini St. Helena adasına göndererek bu güveni boşa çıkarmayı planladığını öğrenince öfkeleni: “Bir İngiliz vatandaşı olarak kabul edilmeyi talep ediyorum” dedi, “İlk başta bir İngiliz’in haklarının verilmeyeceğini biliyorum. Böyle bir hakkı elde etmek için biraz zaman geçmesi gerekir”.¹⁹ Bundan daha doğru bir ifade olamazdı.

İngilizlerin özel hayatın gizliliği ve bireysellik takıntılarının bir sonucu da, yönetilmesi zor bir millet yaratması oldu. Verilen öğütlere güvenmezler ve daha da ötesi kentsel yaşamdan uzaklaştıkça huysuzlukları artar. Örneğin; İngiltere’nin doğu kısmında hiç kimseyi umursamazlar. Yeni gelen Norwich piskoposuna selefi şöyle demişti: “Norfolk’a hoş geldin. Eğer dünyanın bu kısmında birilerine liderlik etmek istiyorsan, önce nereye gittiklerini öğren. Sonra onların önünden yürü”.

İngiltere’de yüzyıllardır bir tür liberal genetik karakter devrede gibi görünmektedir. Bu karakter John Locke ve Thomas

* Maximillen François Marie İsidore de Robespierre (1758-1794), Fransız Devrimi’nin liderlerindendi. Hukukçu ve politikacıydı (Ç.N.)

Hobbes'i üretti; İngilizlere devrimlerini erken yapma, bir kralı devirip sonra kellesini alma, gerektiğinde bir kraliyet ailesinin yerine başka bir aileyi getirme güvenini verdi. Bireyin özgürlüğündeki muhteşem ısrarıyla Amerikan Devrimi'ni doğurdu. Adam Smith, Jeremy Bentham, Herbert Spencer ve John Stuart Mill'i bu karakter besledi. İngilizler bireyin kişisel zaaflarını (örneğin Wilkes İskoçlara karşı neredeyse yabancı düşmanlığına varacak kadar nefret duyan çirkin bir sefahat düşkünü idi) temsil ettikleri asil davadan ayırabileceklerini defaatle gösterdiler.

16. yüzyıl radikalleri olan Eşitlikçiler (*Levellers*), hayali bir tarihte "Norman boyunduruğu"nun hür İngilizleri köleleştirdiğini ilân ettiler. Norman işgalinden çok uzun zaman önce, İngiltere'de hukukun üstünlüğüne, bireyin haklarına ve İngiliz kralların dikta yoluyla değil, danışma yoluyla yönetmesi gerektiğine inanç çoktan kadim bir gelenek haline gelmişti. Wessex'li Alfred'in 871 yılında yasaları yazılı hale getirmesi İngilizlerin özgürlüğe düşkünlüğünün kanıtıdır. İngilizler yalnızca insanlara yükümlülüklerini yerine getirme konusunda güvenmeksizin toplumun işlevsel olamayacağını anlamakla kalmamış ("Her kişi yemini ve sözünü kesin olarak tutmalıdır"), aynı zamanda bireysel özgürlük fikrini de içselleştirmişti. "Eğer bir adam hiç günahı olmayan bir hür kişiyi bağlarsa, 10 şilin ödeyecektir. Eğer onu döverse, 20 şilin tazminat verecektir".²⁰ Hukuk geleneği İngiliz benliğinin o kadar derinine nüfuz etmiştir ki, İngiltere fatihi William 1066 yılında bu toprakları fethettiğinde, yeni tebaasından yalnızca Günah Çıkarıcı Edward'ın yasalarına, kendi ilaveleri ile birlikte uymaya devam etmelerini istiyordu.

Tarihçi Alan Macfarlane, Marksist tarih yorumlarına karşıt olarak, bu ülkenin Protestanlık Reformu'ndan çok önce bireysel özgürlük duygusuna sahip olduğunu, çünkü İngilizlerin bireysel mülkiyet haklarını İngiliz yasalarıyla koruduklarını savunuyordu.²¹ Mülkiyet satın alma yoluyla kazanılabileceğinden, ilişkiler statüden çok sözleşmeye dayanıyordu. Ayrıca bireyler kolaylıkla arazi alıp satabiliyor; buradan yasalarla korunmuş bireysel haklar fikri doğuyordu. Bu fikir İngiliz bilincinde yüzyıllardır yerleş-

miş haldeydi. Fransa gibi ülkelerde varlığını sürdüren katı feodal ve yarı feodal sınıf yapılarıyla kıyaslandığında, İngiltere kendisi için, esnekliği sayesinde her türlü şok karşısında hayatta kalabilecek kadar güçlü bir sosyal örgütlenme sistemi icat etmişti. İngiltere’de, sınıf klişelerine rağmen, yüzyıllardır önemli derecede bir sosyal hareketlilik vardı. 14. yüzyılda Tyler’ın köylülerinin isyanından, 19. yüzyıldaki Çartistlere’ kadar, İngiltere sınıf ayaklanmalarından nasibini almıştır. Ancak Avrupa kıtasındaki benzer olaylara eşlik eden kan dökmeye kıyasla, bu ayaklanmalar çok medeni hareketler olarak addedilebilir.

Tudor döneminden bu yana, İngiltere ekonomik, sosyal ve siyasal açılardan Avrupa’nın geri kalan kısmından ayrıldı. Bunun bir nedeni az olan nüfusunun (İspanya’nın yarısı ve Fransa’nın dörtte biri kadar) refah içinde olmasıydı. Zenginlik koyunların sırtlarından geliyordu: İngilizler Avrupa’daki yüksek kaliteli yünün ana üreticisiydi ve yün tüccarlarının zenginliğini gören bir kiskanç seyyah, ülkenin “altın postu”ndan söz ediyordu. İngiltere’nin kurtuluşunu belirleyen şey, Yüzyıl Savaşları’nda üstün bir orduyu finanse etmek üzere gelecekteki yün hasadını etkin bir şekilde ipotek etmeye hazır olması oldu. 1304 yılında doğan, büyük Rönesans şairi ve hümanisti Francesco Petrarch, şunları yazıyordu: “Gençliğimde İngilizler tüm görgüsüz ırkların en uyuzu olarak görülüyordu; oysa günümüzde onlar üstün savaşçılardır. Bir dizi çarpıcı zaferle Fransa’nın ününü yok etmişlerdir. Bir zamanlar zavallı İskoçlardan bile aşağıda olan insanlar, Fransa topraklarını ateş ve çelikle ezip geçtiler”.²²

Bu zenginlik döneminin kanıtları, Tudor döneminden günümüze ayakta kalan yüzlerce konakta görülebilir. Kibrin bir İngiliz hastalığı haline geldiği doğru olsa da, İngiliz sınıfları arasındaki bariyerler hiçbir zaman Marksistlerin savunduğu kadar aşılmaz değildi. Öyle olsaydı üst sınıflar asırlar önce ya öldürülür veya ölüp giderdi. Oysa şimdi seçkinler, bireysel girişimcilik

* İngiltere’de 1836 yılında doğan ve 1838 ila 1848 yılları arasında aktif olan bir işçi hareketi. Hareketin 6 ana amacını içeren Halk Şartı (Sözleşmesi), harekete adını vermiştir (Ç.N.)

yoluyla gelen yeni kanla sürekli tazeleniyorlar. Protestanlık Reformu'nun özellikle manastırların kapatılmasıyla elde ettiği sonuç, (bazen kelimenin sözlük anlamıyla) kilisenin elinden bir manastır alındığında, onun yeni zenginlerden birisine verilmesiydi. Papanın otoritesine dayanan dünyevî güç fikrini yıkıp yerine girişimciliğin işe yaradığı bir model getirilmişti. Tiranlıklar dünyanın değişik yerlerini keşfederken ve zenginlik yayılırken, insanlar haklarını istemeye başladılar. Model İngiliz insanı (9. Bölüm'e bakınız) yalnızca yetiştirilmiyor, aynı zamanda eğitiliyordu. Alan Macfarlane, Başpiskopos Cranmer gibi, her sosyal sınıftan çocukları Canterbury'deki İsa Kilisesi Okulu'na kabul etmekten söz eden kişilerden dem vurmakta ve "Buradaki hiç kimsenin sandığımız gibi centilmen olarak doğmadığını, aksine başlangıcımızın düşük ve sıradan ebeveynler olduğunu varsayıyorum" demektedir. Buna ister Oxford ve Cambridge Kolejleri, isterse üstün Gramer okulları olsun, kitlesel centilmen üreten kurumların, devletten çok bireysel hayırseverler tarafından kurulduğunu eklemek mümkündür.

Bunun sonuçlarından birisinin, İngilizlerin derin biçimde siyasallaşmış bir millet haline gelmesi olduğu görülmektedir. İngiltere'yi 1782 yılında ziyaret eden Alman seyyah Carl Philip Moritz, işlerin Almanya'da nasıl yürütüldüğüne dair olumsuz bir karşılaştırma yapıyordu. Memleketine şunları yazıyordu:

Değerli dostum, burada en alt düzeydeki arabacıların bile kamu işlerine ilgi gösterdiğini; küçücük çocukların millet ruhunu nasıl kazandığını; herkesin kendisini nasıl adam ve İngiliz olarak (kralı ve kralın bakanı kadar üstün) hissettiğini gördüğümüzde, akla Berlin'de eğitim gören askerleri izlediğimizde bildiklerimizden çok farklı düşünceler gelmektedir.²³

İlk bakışta, bu tablo İngiliz bireyciliği fenomeni ile çelişiyor gibi görünmektedir. Alexis de Tocqueville, 1830'lu yıllarda İngiltere'yi ziyaret ettikten ve uzun uzun düşündükten sonra "Bireycilik ruhunun İngiliz karakterinin temeli olduğu" sonucuna ulaşmıştı.²⁴ Ancak İngilizlerin aynı anda hem yüksek düzeyde tekil olup, hem de sürekli kulüpler ve dernekler kurmayı nasıl

başardıklarını merak ediyordu: Bir millette böyle bir sosyalleşme ruhu ile tecrit halinde yaşama ruhu nasıl aynı anda bu kadar gelişmiş olabilir? Sonunda İngilizlerin bireysel çaba ile elde edemediklerini kazanmak için cemiyetler kurduklarına karar verdi. Sonra elde ettikleri kazanımları kendilerine saklamak istedikleri için, tecrit halinde yaşamayı geliştirmişlerdi. Bireycilik insanları daha fazla rekabete yönelttiği için, kaynakları toplama ihtiyacı da arttı. Düşünür bir defasında *On Liberty (Hürriyete Dair)* adlı eserin yazarı John Stuart Mill'e, İngilizlerin merkezileştirilmiş bir yönetim sistemini tercih edip etmeyeceklerini sordu. Yazar şu cevabı verdi: "Bizim âdetlerimiz ve mizacımız bizi genel fikirlere yöneltmiyor; oysa merkezîyetçilik genel fikirlere dayanır. Yani toplumun güncel ve gelecekteki ihtiyaçlarını tekdüze ve genel bir tarzda karşılamak için güç kazanmaya dayanır. Biz hiçbir zaman hükümeti böylesine yüce bir bakış açısıyla değerlendirmedik".²⁵

İngilizlerin yaşamının nasıl örgütlendiğine baktığınızda, Mill'in devrinden bugüne çok şeyin değişmediğini görürsünüz. Devletin sorumluluklarının çoğaldığı ve vatandaşlardan vergi şeklinde alınan para miktarının epeyce arttığı doğrudur. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrası, hükümetin ütopya inşa etme potansiyelinin çok güçlü olmadığı ortaya çıktı. Üzerine 1980'li yıllarda Margaret Thatcher'ın karşı saldırısı da aynı derecede başarısız oldu. Geriye makul bir orta yol kaldı: bireysel tercihe mümkün olduğu kadar çok konu bırakmak! İngilizlerin hiçbir zaman ne faşizm ne de komünizme çok fazla ilgi duymamasının nedenlerinden birisi, devletin başarabileceği şeyler konusunda akla yatkın bir şüpheciliğe sahip olmalarıdır.

Britanya ordusundaki en düşük rütbenin "private soldier" (*müstakil asker*) olması öğreticidir. Bu terimin kökeni Shakespeare'den öncesine dayanmaktadır. İngiliz erinin Fransa'daki muadiline "soldat de 2e classe" adı verilmektedir. İngiliz askeri ülkesine ve kesinlikle hükümetine sadakat yemini etmez; yalnızca kralı veya kraliçesine sadakat yemini eder ve birinci derecede sadakati kendi birliğinedir. Bu anlayış da büyük ihtimalle ilk çağ kontluklarından kalmıştır. Hazır ordular konusundaki içgüdüsel

İngiliz kuşkuculuğu, yetkili makamların şehir polisine, askerden çok sivile benzemesi için mavi üniforma giydirmesine yol açmıştır. 1880'lere gelindiğinde, *The Times* "yabancı şehirlerde polisin, yalnızca suçlular tarafından değil, genel olarak işçi sınıfları tarafından düşman olarak görüldüğünü ve sosyal kargaşa dönemlerinde halkın nefretinin ilk kurbanının polis olduğunu; buna karşın İngiltere'de polisin halk dostu olduğunu" söyleyebiliyordu.²⁶ O dönemde bu sözler nitelikli bir yorum sayılırken, bir asır sonra bir çatlağın görüşü olarak damgalandı. Çünkü artık ülke Margaret Thatcher'ın maden işçilerinin grevini kırmak için polisi kullandığına tanık oluyor; televizyon dizisi çok içen sert adamları betimliyor; vatandaşlar polisin büyük şehirlerde hızlı otomobillerle dolaştığına ve yine de olay yerine daima geç kaldığına tanık oluyordu.

Oysa şimdi suçla mücadele etmenin bir yöntemi olarak "yaya devriyeleri yeniden göreve getirme" çılgınlıkları yükselmektedir. Ve bu çılgınlıklar kendi polisine yabancılaştırmış bir milletin talebi değildir. Bireyler toplumunda, insanlar kafa dengi topluluklara sadakatini korumaktadır. Sokak yaşamının rahat, rastgele toplantıları yerine, İngilizler sosyalleşmelerini seçerek gerçekleştirmekte ve kulüpler kurmaktadır. Bu yüzden John Betjeman "Ülkeyi kim yönetiyor?" diye soruyor. "Kraliyet Kuşlarının Korunması Cemiyeti (RSPB) var. Üyeleri her taşın altından çıkıyor". Ve Betjeman bunları RSPB üyeliği baş döndürücü bir hızla bir milyonun üzerine çıkmadan uzun süre önce söylüyordu. Balık avına gitmek, futbol takımlarını desteklemek, kâğıt oyunları oynamak, çiçek aranjmanı yapmak, reçel yapmak, bisiklet sürmek, kuşları gözetlemek, hatta tatile gitmek için kurulmuş kulüpler var. Birçok Avrupalı Orta Çağ'ın lonca sistemini benimserken, İngilizler taş ustaları loncası onursal üyeliğini Hür Masonluğa dönüştürmeyi ve 1717 yılında ilk Büyük Lonca'yı veya loncalar birliğini oluşturmayı tercih etti. Gücü büyük ölçüde azalmış olmasına rağmen, 1990'ların sonlarında, örgüt hâlâ 350.000 üyeye sahip olmakla övünmekteydi. İngilizler tarafından kurulmuş diğer örgütler (örneğin İzciler ve Kurtuluş Ordusu -*Salvation Army*) dünyaya ihraç edildi. William Wilberforce'un köleliği Kölelik

Karşıtı Cemiyet yoluyla kaldırma mücadelesi gibi büyük siyasî ve insanî kampanyalar bile, gönüllü örgütlenmelerin sonucuydu. Çocukları korumak için çalışan ana örgüt ise NSPCC' vakfıdır. Bütün bu örgütlerin ortak noktası, sizin üye olup olmamayı seçebilmenizdir.

İngilizler Ata Toprağı (*Fatherland*) yerine “Yurt” (*Home*) terimini tercih etmektedir. *Vaterland* veya *Patrie* kavramları devlet, ırk ve yetiştirme fikirlerinin önemi etrafında oluşturulmuştur. Oysa “Yurt” (*Home=ev*) bireyin yaşadığı yer olduğu gibi, ayrıca tasavvur edilmiş, bir manevî huzur bulma alanıdır. Ama aynı zamanda bu kelime İngilizlerin zihninde etraflarında gördükleri gerçeklikten farklı bir anlam verdikleri “England” fikri anlamına da gelmektedir.

* Kraliyet Çocukların Zulümden Korunması Cemiyeti (Ç.N.)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DAİMA BİR İNGİLTERE OLACAKTIR

*Middlesex'te bir dönüm arazi, Düşler
Ülkesinde bir prenslikten daha iyidir.*

- LORD MACAULAY

1993 yılı Aziz George günü akşamı, dönemin Başbakanı John Major hileli bir konuşma yapmayı seçmişti. Partisi Avrupa Birliği ile müzakere ederken ülkesini savunmayı kendisine emanet etmeleri için insanları ikna etmesi gerekiyordu. Parti disiplini çoktan bozulmuştu. Giderek sesini yükselten sağcı kanat onun verdiği teminatları reddediyordu. Britanya'nın Avrupa'nın geri kalan kısmıyla ilişkileri meselesi, kabinenin zirvesinden en alt birime kadar partiyi tamamen bölmüştü. Tabana inildikçe "Avrupa karşıtı" görüşler daha da artıyordu. Dört yıl içinde partinin parlamentodaki grubu bu konuda açık bir savaşa girişmiş, 1997 Mayıs'ında Muhafazakâr Parti hükümeti, seçmen nezdinde tüm itibarını yitirmişti.

Major, bütün bunları görüyordu. Avrupa'ya karşı tavrı, sağcı eleştirmenlerin kıyaslamalarından, muhaliflerin ucuz ve

korkutucu sloganlarından etkilenmişti. Çünkü onun tavrı özünde pek belirgin bir ideoloji içermeyen, pragmatik bir yaklaşımdı. Ulus-devletlerin bağımsızlığına ve serbest ticaretin önemine inancı, partisinin büyük bir kısmının görüşlerinden farklı değildi. Ancak Major, büyük çoğunluğunun liderlerini tanıdığı ve saygı duyduğu Avrupa Birliği'nin geri kalan kısmını kötülemeye de henüz hazır sayılmazdı. İngilizlerin büyük çoğunluğuna göre Major, 'halkı'nın kaygılarını içgüdüsel olarak anlaması gereken saygın bir adamdı. Ancak o, yıllar boyu Westminster politikalarının sığ dünyasına takılıp kalmıştı. Üstelik pek hitabet becerisi de yoktu. 1992 seçim kampanyası esnasında onu konuşma kürsüsünde nutuk atarken gören bir gazeteci, "Woolworth'a kusurlu bir tost makinesini iade eden öfkeli bir ahmak" gibi göründüğünü naklediyordu.¹

Konuşmanın çoğu kendi kendine yazılabilirdi. Siyasî fırsatçılığın küçük bir parçası olarak, hükümetin başarıları resitali şeklinde hazırlanabilirdi. Her ne kadar davranışlarının birçoğu samimi gibi görünse de konuşmada hükümetin "Avrupa'nın kalbinde" olma kararlılığı hakkında sayısız saçmalık yer alabilirdi. Britanya'nın Avrupa'ya katılımında ülkenin bağımsızlığını tehlikeye sokacak hiçbir yön olmadığı ileri sürülebilirdi. Açıkça ve dürüstçe, ülkenin başka bir alternatifinin olmadığı söylenebilirdi. Ancak konuşmada vurucu bir sona ve Britanya'nın güvenliği algısını dinleyicilerin tasavvuruna bırakmaya ihtiyaç vardı. Ortaya çıkan ise beklentilerin çok üzerinde, olağanüstü bir sözlü betimleme idi. "50 yıl sonra" dedi, "Britanya hâlâ kırsaldaki uzun gölgelerin, sıcak biranın, yeşillikler içindeki banliyölerin, köpek severlerin, havuz doldurucuların ve George Orwell'in dediği gibi, 'sabahın sisinde ayin yaparak dönüp duran yaşlı hizmetçilerin' ülkesi olacaktır".²

Allah aşkına bütün bu sözler nereden çıktı? Başbakan İngiltere'nin bu tuhaf ve saf yaşam tarzının sürdüğü hangi köşesinden söz ediyordu? Bu ülkede en son bir başbakan gülümseyen sütçü kızlar ve ılık şaraptan söz ettiğinde yıl 1920'lerdi. Stanley Baldwin, "Sokaktaki bir adam olarak değil, tarladaki bir adam ola-

rak, geleneğe kök salmış ve yeni fikirlere kapalı sade bir vatandaş olarak” konuştuğunu ileri sürmüştü. (Aynı zamanda 1923 yılında Muhafazakâr Parti Genel Başkanlığına seçildiğinde, Baldwin aslında Worcestershire’daki evine dönmeye, orada “saygın bir yaşam sürmeye ve domuz beslemeye” hazırlandığını da söylemişti). İskoçyalı bir büyükbaba ile Gallerli bir büyükannesi bulunan Baldwin, kendisini safkan İngiliz olarak tanıtıyordu. Kentli züppelerin kiraz ağacından pipo ve yün takım elbiseden oluşan çalışılmış alt kentlilik olarak nitelendirdiği bu hitabetinin muhatabı vurdumduymaz, Tanrı korkusu olan çiftçilerdi (Burada yine söyledikleri geçmişine ve yapısına uymuyordu: o, hiçbir zaman birkaç dönümden fazla araziye sahip olmamış bir demirci ustası ailenin üçüncü kuşağındandı).

Bana göre İngiltere ülkedir ve ülke İngiltere’dir (diyordu Baldwin bir karakteristik konuşmasında). Ve kendime İngiltere ile neyi kastettiğimi sorduğumda, yurtdışındayken İngiltere’yi düşündüğümde, İngiltere çeşitli duyularım (kulaklarım ve gözlerim yoluyla ve bazı unutulmaz kokularıyla) yoluyla bana ulaşır... İngiltere’nin sesleri. Ülkedeki örslere inen çekicin tınlaması, her yerin çiğle kaplandığı bir sabahta bıldırcın sesleri, tırpanın bileme taşına sürülüşündeki ses ve bir tepeden inen saban takımının görüntüsü, İngiltere’nin bomboş bir arazi olduğu zamandan bu yana gelen görüntüsü... İngiltere’nin ölümsüz görüntüsü.³

Bu sözler katıksız bir fantezi idi. Bu görüntüler veya seslerin ölümsüz hiçbir yönü yoktu. Tırpanın yerini çoktan biçerdöverler aldı ve içten patlamalı motor devreye girdiği için, demirciler yalnızca arazilerinden çıkarılmış çiftçilerin kulübelerini satın alan işadamlarının çocuklarının midillilerine nal yapıyordu. Bu konuşmanın yapıldığı tarihte, İngiltere neredeyse yetmiş yıldır baskın oranda kent toplumu idi. Büyük çoğunluk bileme taşının cızırtısını, Sanskritçeden ayırt edemez haldeydi. John Major’ın yetmiş yıl sonra bu şaşırtıcı konuşmayı yaptığı tarihte, bileme taşı İngiltere’de yalnızca zaman zaman görünen bir yaz ziyaretçisi idi. Çünkü içinde yaşadığı habitat, yoğun çiftçilik yüzünden

yok olmuştı. Major, efsaneyi biraz değiştirmiş, kırsalın yanına banliyöleri de eklemişti. Ancak bunlar “yeşil banliyöler”, şehir-
den kaçıp sığınılacak rahat yerler idi.

Bu konuşma hiciv sanatçıları için gökten yağan kudret helvası gibiydi. Şehirli bakış açısıyla, bu geri kafalı tasavvuru küçümsediler ve Başbakanın realiteden kopukluğunun bir başka göstergesi olarak sundular. John Major’a neden bu Baldwin tarzı mecazları seçtiğini üç yıl sonra sorduğumda, bu konuşmanın hatırasının ona hâlâ acı verdiğini gördüm. Yanlış anlaşıldığını düşünüyordu (karakteristik olarak, “Belki de benim hatam” diye ekliyordu). Ona göre “sıcak bira ve ayın için dönen İngiliz hizmetçiler” derken “Bir şiirden alıntı yapmış” ve böylece “Avrupa Birliği ile ilişkileri derinleştirmenin ülkemizin temel özelliklerini asla yok etmeyeceğini göstermek” istemişti. “Amaçlanan mesaj aslında şuydu: Pek çoğumuzdaki korkuların aksine, Fransızlar ve Almanlar asla bizi teslim alamayacak!”

Major’ın “bir şiirden alıntı yaptığı”na inanması oyunu ortaya koysa da, siyasî liderlerin kendi konuşmalarını yazdıkları fantazisi devam ettirilmelidir. Oysa bütün eleştiri ve hicivlere rağmen gerçekte işe yaramıştı. John Major’ın muhatap kitlesi, onun çizdiği İngiltere tablosunu tanıdılar. Peki, nasıl?

İngilizlerin içinde yaşadıkları topraklara ilişkin algılarında önemli bir şeyler oldu. Major, tıpkı bir kuyunun başında durmuş su çekmek için kovayı aşağı sallandıran adam gibiydi. John Major’ın çizdiği tabloların ilhamını veren kolektif bilinçaltında, bir başka İngiltere vardı. Burası İngilizlerin fiilen içinde yaşadıkları topraklar değil, içinde yaşadıklarını *tasavvur ettikleri* topraklardı. Bu resim çeşitli noktalarından etraflarında gördükleri realiteye dokunuyordu; ama aslında tıpkı Spring-Rice’in vatansever ilahisindeki “öteki ülke” gibi ideal bir şeydi: “O ülkenin yolları daima nezaket yollarıdır ve tüm yollar barışa çıkar”. Olup biten şey, İngilizlerin kendi ülkelerinden sürgün edilmesi idi. Bu yeşil cennetle ilişkileri, uzak diyara gönderilmiş içli bir adamın ilişkisi gibiydi.

İngilizlerin kolektif zihinlerinde taşıdıkları İngiltere tablosu son derece güçlüdür çünkü orası bir çeşit cennettir. Eleştirmen Ray-

mond Williams bir defasında romantik kırsalcılığın, sürgüne gönderilen imparatorluk ailesiyle bağlantılı olduğunu, çalılıkların dibine saplanıp kalmış, kraliçesine hizmet eden bir adamın memleket özlemiyle hayal ettiği bir sığınak olduğunu anlatıyordu:

Burası fiilen çalışılan tropik veya kurak yerlerle karşılaştırıldığında yemyeşil bir huzur ülkesidir. Verdiği aidiyet, toplum olma duygusu, sömürge yönetiminin ve tecrit edilmiş yabancı yerleşim bölgesinde yaşamının gerginliği ile kıyaslanarak idealleştirilmiştir. İngiltere'nin kuşları, ağaçları ve nehirleri, konuşan yerliler, hepsi kendi dillerini konuşurlar: Bunlar bir çok hayali ve fiili yerleşim yerlerini tanımlıyordu. Ülke artık emeklilikte yaşanacak bir yerdi.⁴

John Major'ın konuşmasını yaptığı tarihte, aynı fikir yalnızca İngiliz Turizm Kurulu propagandalarının deniz aşırı kurbanları için değil, hayatlarını şehirlerin banliyölerinde yaşayan ve bir gün Kayıp Kıta Ülkesi'ne dönme hayali kuran milyonlarca yerli İngiliz için de geçerliydi.

Toplumsal gerginliğin zirvede olduğu dönemlerde bu fikir en cazip halini alıyordu. 1. Dünya Savaşı'nda, Britanya'nın sanayi şehirleri ve kasabalarından trenler dolusu asker cepheye gönderildi. Sevdikleri onlara kiliseleri, tarlaları ve bahçeleri, hepsinden de öte köyleri gösteren kartpostallar gönderdiler. Verilmek istenen mesaj "Uğrunda savaştığınız şey budur" idi. Bu cennet "yurdun" korunmasına her türlü bayrak sallamadan daha büyük bir asalet atfediliyordu. Batı Cephesi'nde birçok kimsenin sırt çantasında bulunan muazzam derecede popüler antoloji *The Oxford Book of English Verse*'in yazarı Sör Arthur Quiller-Couch,⁵ İngiliz vatanseverliğin Eski Güzel İngiltere ruhuna dayandığını ileri sürmüştü. Almanların "Deutschland über alles" (Herşeyde Almanya) marşına, "Rule Britannia" (Britanya'yı yönet) marşı ile karşılık vermek İngilizlerin tarzı değildi. İngilizlerin büyük çoğunluğu için kırların atalarının sığınağı olduğunu ve şimdiki halkın bu konuda yalnızca puslu bir hatıraya sahip olduğunu gamsızca gözardı eden "Q", "siperlerdeki askerin Yorkshire, Derbyshire, Shropshire, Kent veya Devon'daki gençlik yıllarının yeşil kuytu

köşelerini, insanların yavaş olmasına rağmen, tohum ekmenin ve hasat zamanının belli olduğu yerleri anımsadığını” ileri sürüyordu.⁶ Askerler için yayımlanan 1917 YMCA antolojisi *The Old Country: A Book of Love and Praise of England*’ın (Britanya’nın değil de İngiltere’nin övgüsü olması ne kadar da özgündür) editörü benzer şeyleri söylüyordu. Ona göre siperdeki asker “haya-
linde köyündeki evini görebiliyordu”.

Büyük Savaş’ın (Birinci Dünya Savaşı) patladığı tarihte, Britanya donanması yeryüzünün en güçlü donanmasıydı ve ordusu dünyanın birçok köşesinde savaşıma onuruna erişmişti. İngiliz Sefer Gücü yalnızca iyi bakım yapılmış tüfeklere sahipken, Alman askerleri yığınla makineli tüfekle karşılaştıklarını bildiriyorlardı. Savaşın hiçbir aşamasında Britanya’nın Avrupa tarzı “köylü ordusu” yoktu. Kitchener çok genişletilmiş büyük orduya ihtiyaç olacağını fark ettiğinde, bu orduları daha çok kentli işçiler arasından toplamıştı. Yine de bu ordu çoğu zaman tarla süren çiftçiler, çobanlar ve sebze yetiştirenlerin ordusu olarak betimleniyordu. Bu açıdan baktığınızda, Alman ordusu bir tür milis gücüne dönüşmektedir.

Bu fikrin savunulduğu en ünlü eser, Rupert Brooke’un *The Soldier* adlı askeridir. Brooke yakışıklı, atletik, duyarlı ve cesur bir İngiliz kahramanı, Henry James’in ifadesiyle “tanrıların kendilerine en parlak gülümsemeleriyle gülümsediği” adamı anlatıyordu. Onun savaş sonelerinin en ünlüsü 1914 yılı sonunda, Kraliyet Donanma Bölüğü’nde gönüllü olarak görevlendirildikten sonra yazılmıştı:

Eğer ölürsem, bana dair yalnızca şunu düşün:

Yabancı bir savaş alanının bir köşesindeyim.

Her şey sonsuza kadar İngiltere için.

Zengin bir tozun gizlediği zengin bir toplum vardı.

İşte o tozdan İngiltere doğdu, şekillendi ve bilinçlendi.

Ve bir kez çiçeklerini sevgiye açtığında, Yolları İngiltere’ye ulaştı.

İngiliz havası soluyan,

İngiliz nehirleriyle yıkanan, yurdun güneşiyle takdis edilen bir

İngiltere'ye...

Ve düşün! Bütün kötülüklerden arınmış bu kalp,

Ebedi aklın bir nabız atışı.

Yine de İngiltere'de bir yerlerin düşündürdükleri,

Ülkemin görüntüleri ve sesleri; gün kadar mutlu rüyaları;

Ve kahkaha, bilgili dostlar ve nezaket,

İngiliz gökleri altında, huzur içindeki kalplerde...

Bu şiir göz açıp kapayıncaya kadar ün kazandı. En güçlü İngilizlik fikirlerinin (iyilik, yurt sevgisi, başıboş kırlar) bir harmanı idi. Tam olarak İngilizlerin kendilerini görmek istedikleri şekli yansıtıyordu. Şairin Çanakkale Boğazı'nda bir Fransız hastane gemisinin güvertesinde kan zehirlenmesinden kötü bir şekilde ölümüyle tam bir zıtlık içeriyordu. Zamanlaması da önemlidir. 1914 yılı sonunda, Ypres Muharebesi'nde Britanya Sefer Gücü gücünün %80'ini (yaklaşık 3000 subay ve 55.000'den fazla asker) kaybetmişti. Bir diğer şair olan Charles Sorley çoktan "İngiltere sözcüğünün tonundan bıktım" diye yazmıştı ve kayıpların büyüklüğü ile kazanımların değersizliği karşısında keder çökmüş, manzara betimleme merakı önemini yitirmişti. Gül kokulu çitlerle çevrili topraklar için ölen endamlı kahramanların yerini, Wilfred Owen ve Siegfried Sassoon'un tamamen kasvetli dizeleri almıştı. Savaşın sonra doğan yazarlar (Eliot, Graves, Huxley ve diğerleri) bu endamlı gençlik hayalinden daha kasvetli bir insanlık betimlemesine geçmişlerdi.

Ancak her nasılsa İngiliz aklı, İngiltere'nin ruhunun kırsal kesimde yattığı fikrini canlı tutmayı başardı. A. E. Housman'ın *A Shropshire Lad* adlı eserinin ilk baskısı özeldi ve 1922 yılına kadar 21.000 nüsha satıldı. Bütün ülke kısa süre içinde onun "tepelerin uzak hatıraları"nı özlemeye başladı. H. J. Massingham (Chilterns'e kaçmış bir kasabalı) ardı ardına kitap yazarken (kırk yılda kırk kitap yazma rekorunu kırmıştı) İngiliz halkına Sanayi Devrimi'nin "gerçek İngiltere'yi yok ettiğini" buna karşın kırsal

* Orijinali "blue remembered hills" olup, bu ifade iki anlama birden gelmektedir: tepeler ve uzak hatıralar. Ya da hem hatıraları hem de o hatıraların yaşandığı yerleri ifade etmektedir (Ç.N.)

kesimin “günlük geçim kaynağımız ve millî refahımızın vazgeçilmez kaynağı” olduğunu anlatıyordu.⁷ Sör Philip Gibbs gibi insanlar bunu daha iyi bilmeliydi. Gibbs 1915 yılında Britanya Sefer Gücü’yle birlikte çalışmak üzere resmen akredite edilen beş savaş muhabirinden birisiydi. Kısa süre sonra balta girmemiş harikalar diyarına geri dönmüştü. Londra doğumlu ve orada yetişmiş birisi olmasına rağmen Gibbs, 1935 yılında V. George’un 25. yıl dönümü kutlamalarına dair *England Speaks* adlı eserinde “İngiltere hâlâ güzel; burada insan trafiğin gürültüsü ve sanayiciliğin çürümüşlüğünden kaçabilir... Bütün modernizasyonu son derece yapay buluyorum. Yani henüz İngiltere’nin ruhuna sızmadı ve beynini zehirleyemedi” deniliyordu.⁸

Bir sahafı ziyaret ederseniz, okuyucuların (büyük çoğunluğu değilse bile birçoğu elbette banliyölerde yaşamaktadır) içinde yaşadığımız dünyanın bir keşmekeş olduğu ve gerçek İngiltere’nin “orada bir yerde” bizi beklediği fikrine sıkı sıkıya tutunduğunu göreceksiniz. 1930’larda yollarda bir milyon otomobil vardı ve bir ziyaret yeri veya hayal edilecek yer olarak İngiliz kırsalını öven bir kitap seli başlamıştı. Batsford’un *Face of Britain* dizisi çok başarılı oldu. *Children’s Encyclopaedia* ve *Children’s Newspaper*’in mucidi Arthur Mee, 41 ciltlik bir *King’s England (Kralın İngilteresi)* dizisi çıkardı. Shell Petrol şirketi İngiltere vilayetlerine ilişkin bir *Shell Guides*’ın (*Shell Rehberleri*) editörlüğünü yapmak üzere John Betjeman’ı davet etti. Kentlilerin kırsala yayılma tarzını görenler tarafından 1926 yılında, asfaltın yayılmasını protesto etmek üzere Kırsal İngiltere’yi Koruma Konseyi kuruldu. Aynı amaçla kırdaki yürüyüşü teşvik etmek maksadıyla 1935 yılında Ramblers Association (Yürüyüşçüler Derneği) kuruldu. Kentli yürüyüşçülerin kırsalda istedikleri yere yürümelelerine imkân sağlamak için haclı seferi başladı. Bu yürüyüşçüler 1930 yılında kurulan Youth Hostel Association (Gençlik Hostel Derneği) kapsamında ucuz ve toplu barınma yeri bulabiliyordu ve bu dernek ilk kurulduğu beş yıl içinde 50.000 üyeye ulaştı.

Sırt çantası, bot ve bol dökümlü şortlara alışamayanlar, diğer seyyahların seyahat yazılarını okuyorlardı. H. V. Morton’ın çok

başarılı eseri *In Search of England* 1927 yılında yayımlandı. Bu eser yazar Filistin’de hasta yatarken ve menenjitten öleceğine inandığı bir esnada tasarlanmıştı. İngiltere’yi düşündüğü zaman St. Paul Katedrali veya gençliğinin şehir manzaraları değil de köyler, kilise çanları, saman ve çamur damlı çatısı bulunan kulübeler ve berrak havaya yayılan odun dumanı gelmesinin tuhaflığı yazarın aklına hiç gelmemiş gibi görünmektedir. Sanayi şehri Bradford’da doğan ve büyüyen J. B. Priestley, 1933 yılında Daimler marka otomobiliyle ülkeyi dolaşarak *English Journey*’i yazdı. “Parson ve Squire’in katedraller ve kiliseleri, konaklar ve hanlarını muhafaza etmek için mevcut nüfusun onda dokuzunun katledilmesi gerekliliğini” kabul etmesine rağmen, yazar “hemen hemen tüm İngilizler toprak sahibi beyefendilerdir” görüşünü dile getirmekten çekinmedi.

Bu hareket geliştikçe, İngilizlerin “İngiltere ülkedir ve ülke İngiltere’dir” inancı güçlendi. 1932 yılında İngiliz Halk Şarkıları Cemiyeti Halk Dansları Cemiyeti ile kırsal kültürel mirası daha iyi korumak için birleşti. Edward Elgar’ın ilhamını Malvern Hills ve Worcestershire’daki bazı mistik güçlerden aldığı anlatıldı. Kırsaldaki köyler İngiliz yaşamının paradigması haline geldi. C. Henry Warren’ın 1940 tarihli moral verici eserinin başlığının *England is a Village (İngiltere bir köydür)* olması her şeyi anlatmaktadır. “İngiltere’nin gücü hâlâ tarlaları ve köylerindedir. Mekanize ordular tüm ağırlığıyla onları ezip geçse de, sonunda zaferi kazanan köyler olacaktır. Çünkü İngiltere’nin en iyi yeri köydür”.⁹ Virginia Woolf’un son romanı *Between the Acts (Perde Arası)* yüz yıldır hiçbir şeyin değişmediği bir köyde geçmektedir: “1833 yılında olan 1939 yılında da aynıydı. Hiçbir ev inşa edilmemişti; hiçbir kasaba gelişmemişti. Hogben’s Folly hâlâ ünlüydü. Çok düz, tarlalara bölünmüş arazi yalnızca bir açıdan değişmişti: sabanın yerini bir ölçüde traktör almıştı”.¹⁰ Romanda köyün adından hiçbir yerde söz edilmez. Buna ihtiyaç yoktur; çünkü orası “İngiltere’nin kalbidir”. Agatha Christie’nin ilk Miss Marple romanı olan ve 1930 yılında yayımlanan *Murder at the Vicarage*’de emekli bir albayın çalışma odasında öldürüldüğü isimsiz köyün haritaları bile yer alır. İçinde albayların görkemli

köylerde ölüme mahkûm olduğu romanların 1930'lu yıllardaki bolluğu (Colin Watson'ın belirttiği gibi yazma okulu olan "Mayhem Parva") çok özgün türde bir köyü anlatmaktadır. "Bir kilise, tuhaf Scotland Yard polis müfettişi ve yardımcısının tekrarlanan cinayetleri araştırırken kalmalarına çok uygun olan köy hanı" Londra'nın etrafındaki vilayetlerde bulunur.¹¹

Böylece bir sonraki dünya savaşı mayalanırken, İngiltere'nin bir bahçe olduğu fikri kalıcı bir bitkiden çok, tuhaf biçimde yayılan ot gibi yeniden etrafa yayılmıştı. Siperlerde dehşeti yaşayıp hayatta kalanların oğulları, şimdi şarkılar söyleyerek yeniden savaşa gidiyorlardı:

Her zaman bir İngiltere olacak,
Hem de bir buğday tarlasının yanında,
Küçük bir kulübenin bulunduğu,
Köyleriyle birlikte...

Bu hususun altını çizmek için birkaç savaş dönemi yayınından söz etmek yeterli olacaktır. 1943 yılı Paskalya Bayramı'nda Antarktika'da donarak ölen kraliyet kahramanının doğacı oğlu Peter Scott'ın BBC'de bir röportajı yayınlandı. Savaş patladığında Scott, Kraliyet Gönüllü Donanma İhtiyat Kuvvetleri'ne katılmıştı. Burada destroyerlerde, Batı Cephesi'nde işgal karşıtı devriye gemilerinde görev yaptı. "Büyük çoğunluğumuz için" dedi, İngiltere "belli bir doğa manzarası, köy manzarasıdır. Eğer denizde uzun müddet kalmanız icap ederse, tarlalar, bahçeler ve ormanların kafanızda bir araya gelmesi sayesinde İngiltere yeni bir anlam kazanır". Devriye görevinde destroyerin güvertesinden İngiltere kıyılarına bakarken hissettiklerini şöyle anlatıyordu:

Bir şafak vakti sıfır noktasının karanlık çizgisinden kuzeye doğru baktığımı ve aniden İngiltere'yi tamamen yeni bir bakış açısıyla düşündüğümü hatırlıyorum: Tehdit altındaki İngiltere, sorun yaşadığı için daha gerçek ve daha dostça görünüyordu. Kayalıkların karanlık ufkunun ardında uzanan Devon kırsalını; uçsuz bucaksız yabani toprakları ve içlere doğru uzanan dik kayalıkları, deniz kıyısını, dik yeşil yamaçlara sahip dar dönemeçli vadileri düşündüm ve yine Slapton Leigh mercan yatak-

larında yetişen yeşil başlı ördekler ve bataklık ördeklerini hayal ettim. İşte işgalcilerden korumaya bu kadar kararlı olduğumuz topraklar bu köyler ve yeşil tepelerdi.¹²

Şehirler ve limanlara Hitler'in bombaları yağarken, vadiler ve çitleri savunmak için savaştığını düşünmek Scott'a tuhaf gelmemiş görünüyor.

Birkaç ay öncesinde John Betjeman BBC Home Service'e verdiği bir röportajda Britanya Muharebesi esnasında Kent'teki bir köye yaptığı ziyareti anlatıyordu. Buradaki Kadınlar Enstitüsü muharebe esnasında en iyi süslenmiş masa yarışması düzenliyordu:

Gökyüzünden bombalar yağıyor, uçaklar düşüyordu. Toplar gümbürdüyor ve şarapnel parçaları vızıldıyordu. "Enstitünün yöneticisi "Korkarım herkes burada değil" dedi; "Biliyorsunuz üyelerimizden bazıları bütün gece ayaktaydı; ama yine de bu küçük oyunu düzenliyoruz". Ortalıkta ise palmye hasırından örtüler, çanaklar dolusu soğan, hardal ve biber kavanozlarına sarılmış sapamalar vardı. Böylesine azimli bir sükûnet için Tanrı'ya şükretmek gerekir.

Sözlerine şöyle devam ediyordu:

Bana göre İngiltere'yi, İngiltere Kilisesi, eksantrik rahipler, mumla aydınlatılmış kiliseler, Kadın Enstitüleri, mütevazı köy hanları, kürsüde frenk maydanozu tartışmaları, cumartesi öğleden sonraları çim biçme makinelerinin gürültüsü, yerel gazeteler, açık artırmalar, Tennyson, Crabbe, Hardy ve Matthew Arnold şiirleri, yerel yetenekler, yerel konserler, sinema ziyaretleri, branş hattı trenleri, hafif raylı sistem, kapılara yaslanıp tarlaları seyretmek temsil eder. Sizin için başka bir şey gibi görünebilir. Wolverhampton veya sevgiyi yaşlı Swidon ya da her nerede yaşıyorsanız orası size de benim kadar olağanüstü görünebilir. Ama aynı zamanda da önemli. Ancak ben içinde yaşamak istediğimden çok farklı olmayan yurduma, bildiğim İngiltere'ye dönmek istiyorum. Eğer cam ve çelikten, düz çatılardan oluşsaydı, asfalt çocuklarının benzetmek istediği gibi karınca yuvaları gibi olsaydı, o zaman bu ülkeyi şimdiki gibi nasıl sevebilirdik?¹³

En azından insanların Wolverhampton'da veya 'sevgili yaşlı Swindon'"da yaşayabileceği ihtimalini kabul etmiş görünüyor. Ancak ona göre İngilizliğin temel taşlarının tamamı sükûnet, sadelik ve köye ait özelliklerdir. Bu yayını takip eden yarım asır, "cam ve çelik, düz çatı, asfalt çocukları" gibi tamlamaları bir kenara itiverdi. Betjeman'ın İngiltere'sinin gerçek yok edicilerinin Alman Hava Kuvvetleri değil, şehir plancıları, branş demiryolu hatlarının idamına hükmeden muhasebeciler ve bol ürün yığıp ucuza satan perakendeciler ve istedikleri her yere inşaat yapma hakkı isteyen hırslı müteahhitlere boyun eğen korkak politikacılar olduğu ortaya çıktı. 1990'lara gelindiğinde, Kırsal İngiltere'nin Korunması Konseyi'ne göre, Britanya'nın yolları Leicestershire büyüklüğünde bir alanı kaplarken, otoparkların genişliği Birmingham'ın iki katını bulmuştu. Bunun sonucu, İngiliz halkını İngiltere'nin kesinlikle etraflarında gördükleri yer olmadığına daha fazla inandırması oldu.

Ortada eğlenceli bir oyun sergileniyor. Surrey borsa acentelerinin bulunduğu High Street'in ortasında durun ve cumartesi sabahı alışverişe çıkan kalabalıkların yanınızdan geçip gitmesini izleyin. Hatta geçip gidenleri sayın ve her yedinci kişiye dikkatlice bakın. İstatiksel olarak bir National Trust' üyesi olduğunı göreceksiniz. Bu müreffeh ülkenin tüm nüfusunun yedide birinin (ister cam temizleyiciler, ister polisler, emekliler, sabıkalılar ve zır deliler olsun) geçmişi korumaya adanmış bu örgüte üye olması şaşırtıcı ama gerçektir.

Elbette burası Surrey olacaktır. Yarı ahşap, yarım milyonluk Edward dönemi konaklarıyla, bakımlı golf sahalarıyla, bitmek bilmeyen isimsiz Muhafazakâr milletvekilleri geçit töreniyle elbette burası Surrey'den başka bir yer olamaz. Bu bölge genel nüfusu tam olarak temsil edemez. Çünkü geçmişi korumak zenginlerin hobisidir. Yoksullar ise daha iyi bir gelecek için kaygılanır. National Trust'ın Surrey'deki başarısı, üyelerine bir kulübe ait oldukları ve eğer üye olmazlarsa sosyal yaşamlarının daha

* Britanya Koruma Alanları Yönetimi. Tarihi alanlar ve doğal koruma alanlarının korunmasıyla ilgilenen bir sivil toplum kuruluşu (Ç.N.)

zayıf geçeceği duygusunu vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu formül West Sussex'te de işe yaradı. Burada vilayet nüfusunun yaklaşık onda biri üyelere oluyordu. Hatta Surrey'in kuzey komşusu olan Cheshire'da da zenginlerin üyelik oranları aynı düzeye yakın sayılırdı.

National Trust 1895 yılındaki kuruluşundan bu yana hayli mesafe kaydetti. O tarihte görevi, toprak sahiplerinin saha sporları için ayırdıkları alanlar haricindeki manzaralı alanları korumaktı. Maksatları ise yoksulların Victoria dönemi şehirlerinin kirli havasından kaçabilecekleri bir dizi "açık oturma odası" oluşturmaktı. Bunu yaparken, Thomas Hardy'nin romanlarında makinelerin talepleriyle canlı canlı yendiğini gösterdiği "eski" İngiltere bölgelerine kalkan oluşturacaklardı. O dönemin ruh hali böyleydi. Ülkenin sanayileşmesi zirveye ulaşmış, geriye dönüp "gerçek" İngiltere'nin yok oluşu izleniyordu. İki yıl sonra kurulan *Country Life* geçmişin köylerine merak uyandırmayı başardı. Bunda o kadar başarılıydı ki, kurucusu Edward Hudson, okuyucu kuşaklarının yalnızca hayalini kurabildiği şeyi gerçekleştirmiş ve bir dizi köy evi satın almayı başarmıştı. Hayatının sonuna geldiğinde Lindisfarne şatosunda yaşıyordu. Edward Elgar, Ralph Vaughan Williams ve Frederick Delius gibi bestecilerin öncülük ettiği İngiliz müzik rönesansı, 16. ve 17. yüzyıl müziğinin yeniden keşfini ve (Elgar'ın muhteşem biçimde "Ben halk müziğiyim" diyerek vurguladığının aksine) halk melodilerinin yeniden sahiplenilmesini içeriyordu. Mimarîde Edwin Lutyens'in 1900 yılı Paris Fuarı'ndaki Britanya Pavyonu bir 17. yüzyıl evinin aslına sadık kalınmış bir kopyası idi. Oysa o dönemde ülke içinde ülkenin her yerine yollar açılması sayesinde sahte ahşap kaplama modası hızla yayılıyordu. "Eski" İngiltere'nin yok edildiği kaygısı, National Trust'ın icadından epey önce gündemdeydi. 1822 yılında Londra'da Fransız büyükelçisi olan Vicomte de Chateaubriand sanayileşme öncesi İngiltere'yi düşündükçe yaşadığı "melankolik başdönmesi"nden söz ediyordu:

Günümüzde İngiltere'nin vadileri demirhaneler ve fabrika dumanları altında kaybolmuş; kırları demir yoluna dönüştürül-

müş, Shakespeare ve Milton'ın dolaştığı yolları buharlı lokomotifler sahiplenmişti. Şimdiden ilmin beşiği olan Oxford ve Cambridge'e bir tür terk edilme havası egemen olmuş: kolejleri ve gotik şapelleri metruk havasıyla görenleri üzüyor. Kapalı kapıları ardında Ortaçağlardan kalma taş heykeller, Antik Yunan halkının mermer anıtları gibi ihmal edilmiş yatıyor. Harabelere harabeler muhafızlık ediyor.¹⁴

National Trust harabeleri koruyarak, bu inancı daha da kötüsünden korumaya çalışıyor. Elbette tarihî evler ve bahçeleri ziyaret eden milyonlar hoş, yorucu olmayan bir gün geçiriyor ve genellikle bir fincan çay içip bir süre dolaşıyorlar. Peki, National Trust'ın dillere destan başarısı bize İngiliz kafa yapısı hakkında ne söylüyor? İlk olarak tarih duygusunun İngiliz halkının kalbinin derinliklerinde yaşadığını kabul etmeliyiz. Çok bilgili olmayabilirler (şaşırtıcı sayıda insan VIII. Henry'nin kaç eşi olduğundan emin değil), ama tarih onların zihinlerinde hep var ve kimliklerinin temel unsurlarından birisidir. National Trust bu bağlamda ucuz tarihî romantizm, Shakespeare sevgisi ve Avrupa'nın geri kalan kısmının siyasî liderleri hakkında ileri kuşkuçulukla aynı işlevi görüyor.

İkincisi; derin bir muhafazakârlığın göstergesidir. Her geleneksel İngiliz ailesinin evinde antik bebek arabalarından yirmi yıl öncesine ait tuhaf duvar kâğıdı rulolarına, eski lambalardan içinde uzun süre önce kırılmış elektrikli aletlerin bulunduğu kutulara kadar her şeyi yığdıkları bir oda, bir dolap, bir tavan arası, kiler veya garaj bulunur. Bütün bunlar "Günün birinde lâzım olur" düşüncesiyle saklanır. Gerçekte ise pragmatik ve akli başında sahipleri yalnızca onlardan ayrılmak istemedikleri için saklanıyorlar. 1930 yılında Émile Cammaerts İngilizler arasında yirmi yıl yaşadktan sonra, sözünü ettiğimiz alışkanlığın yaşama bakış tarzının göstergesi olduğu sonucuna varıyordu: "Onlar için yaşadıkları an, iki zıt dünya arasında keskin bir ayrım hattı değil, içinden rahatça geçebilecekleri nazik bir sis tabakasıdır... Mekânda seyahat ettikleri gibi zamanda da seyahat eder, beraberlerinde çok miktarda gereksiz yükü de sürüklerler".¹⁵ Haklılık

payı var. Tamamen anlamsız bu kadar çok şeyin (yargıç peruğu, ayı postları, seçilmemiş Lordlar Kamarası, Kuğuların işaretlenmek üzere yakalanması,* Lancaster Dükaliği Şansölyeliği veya Beş Liman Muhafızlığı gibi arkaik resmi kurumların) günümüze kadar gelmesini başka nasıl açıklayabilirsiniz? Son tahlilde bu hava herkesi etkiler: Yetişkinlik çağına tutkulu modernizasyon tartışmaları ile başlayanlar, kendilerini Lordlar Kamarası'nda bir koltuk hayal ederken bulurlar.

Üçüncüsü; elbette İngilizler sınıf takıntılı ve son derece meraklı insanlardır. Churchill'in Chartwell'deki evini her yıl 160.000 kişinin ziyaret etmesi ve 140.000 kişinin Cliveden'deki Astors malikânesine gitmesi, nüfusun diğer yarısının nasıl yaşadığını görme ve kendilerini onların yerine koyma arzusundan kaynaklanmaktadır. Devonshire Düşesi, Derbyshire'deki malikâneleri Chatsworth'daki ziyaretçi defterine yazılan yorumlara hayli değer vermektedir: "Dükü bahçede gördüm. Gayet normal görünüyordu". Büyük evlerinde, çalışan personel sayısı aile fertlerinin sayısından çoğu zaman kat be kat fazladır. Peki, bu yerleri ziyaret eden turistlerden kaçısı kendilerini hizmetçi, aşçı yamağı veya uşak, ya da üçüncü uşak veya on ikinci bahçıvan yardımcısı olarak hayal ediyor?

National Trust'ın başarı öyküsü bize İngilizler hakkında başka bir şey daha söylüyor. Trust'ın vakfının üye sayısının 500'e ulaşması on yıl aldı. Hatta 1945 yılındaki Altın Jübile'de bile üye sayısı hâlâ 800 idi. Oysa 1995 yılındaki 100. yıl kutlamalarında 2 milyon üyesi vardı. Kavisli, şık "Milyon kişiden biriyim" çıkartmalarını bu tarihten yalnızca yedi yıl önce dağıtmaya başlamıştı. Bugünden bakıldığında o tarihten önce vakıf hayli cılız görünmektedir. Büyüme burada durmadı. Sonraki iki yıl içinde, yarım milyon üye daha eklendi. Dünyadaki hiçbir benzer örgüt onun başarısına

* İngiltere'de Kraliyet, açık sulardaki tüm işaretsiz kuğuların kendisine ait olduğunu ilân etmiş ve "Kuğular Senyörü" unvanını da resmi unvanlarına dâhil etmiştir. Her yaz beş gün boyunca Kraliyet ailesi Thames Nehri'nde Cookham ile Marlow arasındaki genç kuğuları sayar ve işaretlerler. Bu geleceğin kökeni kuğuların statü sembolü ve kibarlık eseri sayıldığı Orta Çağ'a kadar uzanmaktadır. O zamanlar kuğulara sahip olabilmek için hükümetten bir resmi ve pahalı kuğu markası satın almanız gerekiyordu.(Ç.N.)

ulaşamaz. Hatta Birleşmiş Milletler gibi tarihten yoksun milletlerin kamuoyuna açık büyük binalarının en popüleri bile yalnızca birkaç bin ziyaretçi ağırlar. İngiltere ve Galler’deki National Trust taşınmazlarına yapılan ziyaret sayısı 10 milyondur. Bu şaşırtıcı başarı hem boş zamanı bol yaşılların nüfusundaki artışı hem de boş zamanlardaki genel artışı yansıtmaktadır. Ama aynı zamanda İngilizler hakkında da bir şeyler söylemektedir. National Trust yeliğindeki artışın milli kimlik konusundaki belirsizliğin en akut hale geldiğı zamana denk gelmesi bir tesadüf mdr?

İngiliz kırsalı ülkenin durumuna ilişkin bir metafor haline geldi. Bu konuda iki metin var. Birincisi James Lees-Milne’in savaş dönemi günlüklerinde İngiltere’yi bir tarihî kalıntı alanından diğere gezdiğini anlattığı bölümdür. Dondurucu binalarda dolaşan eksantrik yaşı adamlar ona tuhaf yiyecekler vermişlerdi. Bunun karşılığında, National Trust’ın Kırsal Evler Komitesi sekreteri olarak, o da yaşı adamların savaştan sonra ortaya çıkacağını tahmin ettikleri dünya ile başa çıkmada yardım isteklerini dinliyordu: Başarılı olanların evleri, o evlerde yaşamaya devam etmek kaydıyla Trust tarafından devralınacaktı. İkinci metin ise, hem yayımlandığı hem de 1980 yılında televizyona aktarıldığında muazzam bir popülerlik kazanan, Evelyn Waugh’un *Bridehead Revisited* adlı eseridir. Bu eserde avam takımının aristokrasiye hayranlığı ile tuğla ve harç metaforunun gücü teyit edilmektedir. Bu eserde savaş döneminde bir zamanlar hayalini süsleyen büyük ve güzel bir konakta yaşamaya başlayan Charles Ryder’in anlattıkları yer almaktadır. İnsan bu kitabı okurken, zaman zaman bitip gitmiş bir aşka ağıt yakıldığı hissine kapılıyor.

Muazzam popülerliğine rağmen Evelyn Waugh bile geçmişin ihtişamına l sevicilik derecesinde bir saplantıyı yansıtmasından dolayı *Brideshead*’den biraz sıkılmıştır. Romanın 1959 baskısının önsözünde bu kitabın “boş bir tabuta methiye düzmek” niteliğinde olduğunu itiraf ediyordu.¹⁶ Haklıydı. 1875 ila 1975 yılları arasında kırsaldaki binden fazla malikane yıkılmış ise de hâlâ İngiltere’de 1500’den fazla büyük araziye sahip malikane bulunuyordu. Daha da önemlisi, kırsal yapılardaki bu erimenin nüfusun

geri kalan kısmındaki erime ile ilişkili olup olmadığı da merak konusudur. Eğer gerileme bir şeyin işareti ise, o da üst sınıfların vergi ve tarımda gerilemesi, Birinci Dünya Savaşı'nda bir kuşağın kaybedilmesi ve genellikle sahiplerinin dünyadan uzak yaşamasının bir işaretidir. National Trust'ın olağanüstü popülerliği, İngilizlerdeki çelişkili güdülere tanıklık etmektedir. Bir düzeyde güçlü bir bireysel özgürlüğü yansıtmaktadır. Çünkü sıradan insanların toprak sahibi aristokrasi karşısındaki zaferinin, evlerinin şimdi milyonlar tarafından sahiplenilmesi ve ziyaret edilmesinden daha canlı ne gibi bir örneği olabilir? Ancak bununla birlikte İngilizler bu İdeal Ev'leri överken feodalizmi de yüceltmektedir.

Bir gün eğer sınırın nereden geçtiğini öğrenme mecburiyetiniz doğarsa küçük kulübeye ve buğday tarlasına bakın. Sınırın neresi olmadığını kolayca anlayabilirsiniz. Böylece Northumberland ve Yorkshire gibi, tarlaların taş duvarları bulunan ve koyun dolu olması muhtemel yerleri anında devre dışı bırakacaksınız. İyice incelediğinizde, muhtemelen Severn'den Trent'e kadar olan hattın kuzeyindeki her yeri liste dışı bırakabilirsiniz. Çünkü bu hayali İngiltere kentsel olmayıp kırsal olduğu gibi kuzeyliden çok güneylidir.

İlk bakışta bu durum oldukça şaşırtıcıdır. Çünkü Yorkshire ve Northumberland gibi yerlerle kıyaslandığında, güney İngiltere'de kırsallığını koruyan yerlere nadiren rastlanır. Berkshire'nın nerede bittiğini ve Hampshire'nın nerede başladığını kim biliyor? Kim umursuyor? Kendisine saygısı olan her Yorkshire'lı hangi kasabaların kendi vilayetine ait olduğunu ve hangilerinin dışarıdaki karanlık dünyada yer alma talihsizliğine uğradığını gayet iyi bilir. Oysa kuzeyin sakinleri kendilerine özgü paradigmalardan daha fazlası haline geldiler: Yorkshire Tykes, Tyneside Geordies,"

* Tyke, Yorkshire'lılara takılan isim. Dr. Arnold Kallet'in The Yorkshire Dictionary'sine göre *tyke* köpeğe (küçük mongrel terrier türü) verilen bir isimdir. Yorkshireluların yaygın olarak bu tür köpeklere sahip olmalarından esinlenilerek genelleştirilmiştir (Ç.N.)

** Geordies, Tynised bölgesinden olanlara takılan isim. Kaynağını 1745 İsyanında Newcastle kasabasının Kral George (Geordie) yanlıları tarafından savunulması nedeniyle, onlara İskoç Kral James yanlıları tarafından bu isim takılmıştır (Ç.N.)

Liverpudlian Scousers.’ Modern İngiltere’nin zenginliği Sanayi Devrimi üzerine bina edilmiştir. Bu yüzden Richard Arkwright, Samuel Crompton ve James Hargreaves gibi üç pamuk işleme dâhisini yetiştiren Preston, Bolton ve Blackburn gibi şehirler, İngilizlerin içinde yaşadıklarını hayal ettikleri ülkeden bir şekilde sürgün edildiler.

Bunun nedenlerinden bazıları pratiktir. Birincisi; modanın belirlendiği Londra’dan çok uzak olmaları gibi önemli bir dezavantajları vardır. İkincisi; kendi başına bir tutarlı “kuzey ülkesi” icat edilmemiştir. Bu bölge yalnızca güney İngiltere’ye kıyasla varlığı sürdürülmekte şişman, hasta ve hepsinden öte “cıvık” görülmektedir. Güney ülkesi ise vilayetlere, pazar kurulan kasabalara ve her türlü rekabetin uzun süre önce öldüğü eski çağdan kalma köylere dayanmaktadır. İngiltere’nin kuzeyi daha çok 19. yüzyılın şehir-devletlerini içermektedir. Manchester ve Liverpool birbirinden yalnızca 50 kilometre uzakta olsalar da karakter bakımından birbirinden çok farklıdırlar. Manchester ağır sanayiye sahip bir Protestan merkezi iken, Liverpool daha çok Katolik bir liman kentidir. Birisi aktif bir imalat ve ticaret merkezi, diğeri daha nazik, daha esprili bir limandır. Manchester’ın, Pennies’in karşısındaki rakipleri Leeds ve Sheffield’le daha çok ortak yönü vardır. Liverpool’un ise Newcastle ile daha çok ortak yönü bulunur. İki kentin oldukça farklı aksanları vardır. İngiliz karakterinin özellikleri (hoşgörü, bireysellik, mizah duygusu) her ikisinde de örneğin Winchester ve Salisbury’den daha fazladır. Bu şehirler bir bakıma “İngilizliğin” gerçek merkezleridir. Ancak yoğun yerel rekabetler yüzünden, birbiriyle ve yağmurlu Güney Ülkesi ile rekabet eden bireysel şehirler olarak görülmektedirler.

Daha derin bir neden ise; Sanayi Devrimi’ni icat eden İngilizlerin daha sonra zihinsel karşı devrimi de icat etmiş olmalarıdır. 1802 yılında Westminster Köprüsü üzerinden geçen bir posta arabasının üstünde otururken Wordsworth’un aklına gelen şu dizelere bakınız:

* Scouser, Liverpool çevresinde yaşayanlara ve konuştukları lehçeye takılan isim. Kaynağını bir zamanlar denizciler arasında yenmekte olan ve Liverpool’da günümüzde de sevilen bir yahni türünden almıştır (Ç.N.)

Toprağın daha âdil gösterecek hiçbir şeyi yok:

Buradan geçenin ruhu sıkılacaktır.

İhtişamıyla son derece dokunaklı bir görüntü:

Şehir şimdi tıpkı bir süs gibi,

Sabahın güzelliğini giyinmiş, sessiz ve çıplak...

Gemiler, kuleler, kubbeler, tiyatrolar ve mabetler,

Uzanmış yatıyor açık alanlarda. Ve gökyüzü,

Tamamen berrak ve parıldıyor dumansız havada...

“Dumansız hava”? Bu dizeler, bütün yaz boyunca Parlamento oturumlarının Thames Nehri’nden gelen dayanılmaz koku yüzünden askıya alındığı 60 yıl sonra yazılamazdı. Wordsworth’ün Westminster Köprüsü’nden geçtiği tarihte, Londra Avrupa’nın en büyük kenti idi. Kısa süre sonra Viyana’dan dört kat ve Berlin’den altı kat daha büyük hale gelecekti. Yine de romantik şairin kalbini etkilemeyi başarmıştı. Oysa insanlar kırsaldan uzaklaştıkça, başkent ve diğer büyük kentler hızla büyüyordu. 1801 yılında, İngiliz nüfusunun yalnızca dörtte biri kentli olarak kabul edilebilirdi. 19. yüzyılın ortalarında ise, İngiltere, dünya tarihinde nüfusunun en büyük kısmı kentlerde yaşayan ilk ülke haline geldi. İskoçya ve İrlanda’dan göçler ile hızlı nüfus artışı, 1801 yılında 9 milyon olan nüfusun, 1851 yılında iki katına, 1911 yılında dört katına çıkması sonucunu doğurdu.

Şehirler tamamen işlevsel amaçlarla ve zarafetten uzak şekilde büyüdü. Sonuç olarak, İngiltere Avrupa’daki en çirkin şehirlerden bazılarını içinde barındırır hale geldi. Kraliçe Victoria 1837 yılında tahta çıktığında, Londra dışında, İngiltere ve Galler’de nüfusu yüz binden fazla yalnızca beş kent vardı (bu tarihten otuz yıl öncesinde hiç yoktu). 1891 yılında bu kentlerin sayısı 23’e çıkarken, kentleşmenin hızı durdurulamaz hale gelmişti.¹⁷ Endüstriyel kirlenmenin neden olduğu yeni kızıl şehir manzaraları fenomenini ilk kez fark eden İngiliz, Thomas de Quincey idi. Diğer bazı büyük şehirlerde (Manchester, Leeds veya Birmingham) yerel sanayiciler, biriktirdikleri zenginliklerinin birazını fabrikalarının etrafına çirkin sosyal konut yığınları inşa etmek için har-

cadılar. Joseph Chamberlain 1873 yılında sonradan hemşehrîsi olduğu Birmingham'ın belediye başkanı seçildiğinde gecekondu-
ları yıktı; hava gazı ve su şirketlerini devraldı ve kanalizasyon
çiftliklerini de kamulaştırdı. Sonuç olarak sağlıkta iyileşme gö-
rülse de, hem Birmingham hem de benzeri yerlerde nadiren gö-
rülen şehir merkezindeki sanat galerisi ve kütüphaneler yalnızca
etraftaki iflah olmaz çirkinliğin daha çok göze batmasına yol açtı.

Babasının Kent vilayeti, Bromley şehrinin çarşısındaki başarısız
hırdavatçı dükkânının üstündeki evde dünyaya gelen H. G. Wells
bu durumu gayet iyi anlatıyor: “Bu şey birkaç haftaya yoğunlaş-
mayıp, yüzyıldan fazla bir süreye yayıldığından” diyor, “19. yüzyıl
konutlarının oluşmasında ne tür bir sürekli felaket, ne büyük kat-
liam, yozlaşma ve yaşamlara zarar vermekte rolü olduğunu tarih
göremiyor”.¹⁸ Babası Manchester'da bir tekstil atölyesi kurmak
için Sanayi Devrimi'nin avantajından yararlanmış olan Friedrich
Angels, *The Condition of the Working Class in England* adlı eserini
yazmak için bir kuzey şehriden diğerine seyahat edip durdu.
Bu kitapta kararmış binalar, çöp ve insan pisliği dolu sokaklar,
kokan nehirler, haşere kaynayan sosyal konutlardan söz ediliyor.
Charles Dickens'ın *Hard Times*'taki Coketown'ı, Lancashire, Pres-
ton'a yaptığı ziyaretten sonra yazdığı gibi, “içinde bir siyah kanal”,
“aralıksız yılan gibi kıvrılan dumanlar çıkaran” bitmek bilmeyen
baca dizileri ve “mor akan ve kötü boya kokan bir nehriyle” “vah-
şetin boyalı yüzü”ne sahip bir kenttir. Bu insanlık dışı yeri, kim
İngiltere'nin sembolü olarak seçer? Halkına bakıldığında ise;

Hepsi birbirine benzeyen birkaç büyük caddesi ve daha çok
birbirine benzeyen birçok sokağı var. Buralarda yaşayan halk
ise birbirinin kopyası gibi: Aynı saatlerde evden çıkıyor ve aynı
saatlerde dönüyor; kaldırımlarda aynı sesi çıkarıyor, aynı işi ya-
pıyor ve her günlerini dün ve yarınlarıyla aynı geçiriyorlar. Tüm
yılları da geçen yıl ve gelecek yılın aynısı.¹⁹

İngilizler bu şehirleri İngiltere'nin kalbi olarak görmek isteme-
mekte haklı değil midir?

Bu yüzden “gerçek” ülke (saf ve rüzgârlı ve şehrin pisliğiyle kir-
lenmemiş endamlı zanaatkârlarla dolu ülke) öykülerine yönel-

diler. Richard Jefferies'nin güzel kitapları bunun başarılı örnekleriyle doludur. Yazarların en İngilizisi, bir küçük çiftçinin oğlu Jefferies, ilk başarısını 1878 yılında ayrıntılı ve hayli idealize edilmiş *The Gamekeeper at Home* adlı eseriyle kazandı. Bu eserde "Kalecinin kulübesi, korunaklı bir "vadi" veya ormanlık alanın dar bir oyduğunda, şimdi çıplak olsa da, yazın yaprak dolu asil bir ağaca dönüşen devasa bir İspanyol ceviz ağacının gölgesinde yer alıyordu".²⁰ Yazarın popüler *Wild Life in a Southern County* adlı eseri yüksek bir noktadan kireçtaşı tepeleriyle dolu Wiltshire ovasını anlatıyordu. Sonra o yörenin bütün hayvan ve insan yaşamını ele alıyor, okuyucularına içinde hayatın mevsimsel ve günlük döngülere dayandığı bir İngiltere resmi sunuyordu. Buna karşın *After London* (1885) adlı romanı, zalim cücelerin işgal ettiği zehirli bir bataklığa dönüşmüş başkenti betimlemektedir.

Henüz gençken hastalığa yakalanan Jefferies 38 yaşında hayatını kaybetti. Ölümünden önceki iki yıl boyunca makalelerini karısına dikte etti. Eserlerinden etkilenen birçok kişi arasında "kazara Cockney doğumlu" Edward Thomas Mart 1878'de Lambeth'de bulundu. Çocukluğundaki tatillerinin büyük bir kısmını Jefferies'in hatırlatmak için çok fazla enerji sarf ettiği, yavaş yavaş kaybolan Wiltshire'da geçirdi. Thomas İngiltere'yi gittikçe artan oranda herhangi bir yere aidiyet duygusu olmayan insanların doldurduğu bir ülke olarak gören yazarlar ekolüne (Thomas Hardy ve W. H. Hudson aklıma gelen diğer iki üyesi) mensuptu. Yeni İngiltere, şaşkın ve kayıtsız vatandaşlarının bütün köklerini yitirdiği, banliyöler İngiltere'si idi. Diğer birçok kişi gibi, Thomas da 1. Dünya Savaşı'nda, 1917 yılında Arras'ta öldürüldü. Arkadaşı Walter de la Mare, ölümünden sonra 1920 yılında onun *Collected Poems*'ini tanıtırken yalın bir şekilde şunları yazıyordu: "Eğer herşeyi bir sözcükle ifade etmek gerekirse, o sözcük İngiltere olacaktır... Edward Thomas Fladers'ta öldürüldüğünde, son derece gerçek ve saf kristalden yapılmış, bir İngiltere aynası kırıldı. İngiltere'nin daha net ve daha şefkat dolu bir yansıması, bu şiirlerden başka yerde bulunamaz". Elbette şiirlere yansıyan İngiltere değildi. İngiltere'nin bir parçasıydı. Thomas'ın İngiltere'si, tepeler, yemyeşil köyler ve çitlerin

İngiltere'si, şimdi Güney Ülke olarak adlandırılan yerdı. Güney Ülke ile nereyi kastettiğini açıklarken, Thames ve Severn'in aşağısında ve Exmoor'un doğusunda olarak tanımlıyor. Bu ülkeye Kent, Sussex, Surrey, Hampshire, Berkshire, Wiltshire, Dorset ve Somerset'in bir kısmı dâhildir.²¹ Bütün açılardan burası İngiltere'nin özüdür. Zamanla Oxfordshire gibi vilayetleri içine alacak şekilde genişlemiş ve A.E. Hausman'ın Shropshire'ını kapsayacak şekilde kuzeye esnetilmiştir.

Bu yeşil cennette dikkat çekici derecede büyük bir delik bulunuyordu: Londra. Gecekonduları diğer yerler kadar kötüydü; ama bu çirkinlik kentin imparatorluğun başkenti statüsü ile örtülmüştü. Yabancı ziyaretçiler birbiri ardına mekânın ihtişamından saygıyla söz ederken, şehrin rezil bölgeleri karşısında şaşkına dönüyordu. Fyodor Dostoyevski bir dizi çelişkili izlenimi birden edinmişti. Şehrin ihtişamı, enerjisi ve kamusal tesisleri karşısında ağzı bir karış açık kalırken, sarhoşluk, fahişelik ve genel sefalet karşısında dehşete düşmüştü. Bu izlenimlerini mekânı yöneten sahte tanrıların bilinciyle, *Baal* adlı başlıkla kaydetti. Eserde şu tespiti yapıyor: "Londra'da artık halkı görmüyorsunuz. Bunun yerine, sistematik, razı olunmuş ve teşvik edilmiş bir duyarlılık kaybına tanık oluyorsunuz".²² Bir cumartesi gecesı, tavernaları ise şöyle anlatıyor: "Herkes sarhoştı, ancak bu neşesiz, kasvetli ve ağır bir sarhoşluktu". Yazar "Kasvet hiçbir zaman İngilizleri terk etmiyor" diye yazıyor. Hassas İngiliz ruhlular da bunu kabul ediyor. John Ruskin, Londra'dan "büyük aptal şehir" diye söz ediyor, William Morris bu şehri "garabet" olarak nitelendiriyor.

Bu betimleme, şehirlerin halkı insanlıktan çıkardığı yaygın görüşüne uysa da, yine de Londra istisnâî bir şehirdir. Günümüzde, bir dünya imparatorluğunun merkezi olduğu günlerden bile daha istisnâîdir. Ama yine de tuhaflığını korumaktadır. Britanyalı ve İngiliz başkent, gittikçe ne ülkeye ne de dünyaya ait olmayan bir şehre dönüşüyor. Londra uluslararası örgütlerin merkezidir. En kârlı işi para ticaretidir ve bu ticaret hiçbir ulusal sınır tanımaz. Geri kalan yönleriyle, İngilizlerin "gerçek" ülkenin başka

* Fenike ve Kartacalıların bereket ve doğa tanrısı (Ç.N.)

bir yer olduğu inancına da uyar. İngilizler, Londra'yı övmek istediklerine “bir köyler koleksiyonu” derler. Bu tanım şehrin kaotik cazibesini açıklasa da, hiçbir zaman gerçek anlamda gururlu bir şehirli tarafından kabul edilmez. Londralılar Trafalgar Meydanı gibi anıtlar inşa etmeye istekli olsa da, tutarlı, yaşanabilir bir bütün şehir planlamak istemezler.

Bu modern şehri icat eden İngiliz seçkinleri, şehri görünce yalnızca dehşet içinde irkilmekle kalmıyor, şehrin bu halinde hiç suçları yokmuş gibi davranıyorlar. Lord Walsingham, *King Solomon's Mines* adlı kitabın yazarı H. Rider Haggard'a şöyle diyordu: “İnsanları doğal yetiştirme ortamından koparıp, doğanın hiçbir zaman insanlar için kalıcı yurt olmasını amaçlamadığı şehirlerde sağlık ve güçlerini tüketirsiniz ve bu ülkenin yok olup gitmesi an meselesi haline gelir. Diğer pek çok konuda olduğu gibi, bu konuda da antik Romalılardan alınacak dersler vardır”.²³ Eğitimli sınıflar, bu köklerinden koparılmış, kaba kalabalıkla ilgilenmek yerine, onlardan uzak durdular. Gustave Doré, Dante'nin *Inferno* (Cehennem) şiiri için yapacağı resimlere ilham ararken, onun cehennem fikrine bir İngiliz şehri ilham verdi ve kentleşme ve sanayileşmenin insanın ruhunu yozlaştırdığı teması, geç Victoria döneminden yirminci 20. başlarına kadar edebiyatın değişmez konularından birisi oldu. 1849 yılında Thomas de Quincey *The English Mail Coach* adlı eserinde Birmingham'ı, “Kasvetli, gürültülü ve pasaklı Birmingham” diye tanımlıyordu.²⁴ Her Joseph Chamberlain benzeri şahsiyet, Birmingham gibi yerler için bir medeni gurur kaynağı geliştirmeye çalışırken, binlerce insan yalnızca para kazanıp kaçmakla ilgileniyordu.

Burada yine sanayileşme büyük avantajını İngilizlerden geç yakalayan ve dolayısıyla onların hatalarından ders alabilen Fransa ile karşılaştırma yapalım. Bu gecikmenin anlamı, Fransızların hem planlı hem de bir gurur duygusu aşılayabilen şehir ve kasabalar inşa edebilmeleri oldu. Buna ilave olarak Fransız Devrimi şehirlielerin, kırsalın kraliyete sempatisi nedeniyle, kırsala karşı derin bir kuşku beslemelerine yol açtı: Yeni cumhuriyetçi Fransa kökeninin temelinde olsa da, kararlı ve gelişmiş derecede kentli

idi. İngiltere’de de ülkenin muhafazakârlığı ile kentlerde doğan radikal fikirler arasındaki ayrımın siyasî bir boyutu vardı. Mısır Yasası Karşısı Cemiyeti’nin daha âdil buğday fiyatları kampanyasını başlatmasına yol açan huzursuzluğun kaynağı Manchester idi. Birmingham liberal grubu yetiştirdi. Bağımsız İşçi Partisi Bradford’da kuruldu. Birkaç dar zenginlik bölgesi hariç, Manchester, Bradford ve Newcastle gibi şehirler, bir eşiği bile aday gösterseniz seçilmesini sağlayabileceğiniz yerlere dönüştü.

Buradaki kafa karıştırıcı soru, bu sağlam güç tabanında neden yeni bir İngiltere fikrinin sonuç vermediğidir. Zira yalnızca insanların büyük çoğunluğu artık büyük şehirlerde yaşamakla kalmıyor, aynı zamanda İşçi Partisi’nde kendi amaçlarına tutarlı bir odaklanma bulabiliyorlardı. İngiltere’nin kapıları çevreleyen güller, sazdan kulübe ve yemyeşil köy imajına bir alternatif üretmeyi başaramamaları bir dizi faktöre bağlıdır. Başlangıç olarak, sosyalizm tanımı gereği enternasyonaldir. Yeni Kudüs dünyanın her yerinden vatandaşların kardeşlik ve dayanışma içinde bir arada yaşayacağı yer olacaktı. Ayrıca birçok İşçi hareketi liderinin İskoçyalı ve Gallerli olması ve dolayısıyla partinin parlamentodaki çoğunluğunun Westminster’daki Keltlilerin orantısız temsiline dayanmasının tuhaflığını buna eklemek gerekir. Bu yüzden parti İngiliz olmaktan çok “Britanyalı” idi. Üçüncüsü; ülkenin Muhafazakârları kırsal “shire” vilayetlerini elinde tutarken, şehirlerde üstünlüğün İşçi Partisi’nde olmasından doğan siyasî bölünme, ticarete iyi para kazananların farklı bir siyasî sancak taşıyan bölgelere yaşamak üzere taşınması anlamına geldi. Bu hayatî ilişki siyasî bağlılık ile sosyal beklentiler arasında çimento rolü oynadı. Dördüncüsü; Morris’ten itibaren erken dönem idealistlerin birçoğu güçlü biçimde kent karşıtı ve sanayi düşmanı idi. Ve beşincisi; İşçi hareketi liderlerinden birçoğunun (Scilly Adaları’nda kulübesi bulunan Harold Wilson veya Sussex’te çiftliği bulunan James Callaghan ilk akla gelenler) açıkça şehirden kaçma beklentisi olduğu bir gerçektir.

Şehirden kaçma şansı olmayan İşçi Partisi seçmenlerinin büyük çoğunluğu, bir asır önce spekülâtif müteahhitler tarafından fab-

rika işçilerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere aceleyle inşa edilmiş yerlerde yaşamaya mahkûm oldular. Günümüzdeki tek fark, o sanayi tesislerinin birçoğunun artık var olmaması. Kentsel sosyalizm, enerjisinin çoğunu kapitalizmin etkilerini yumuşatmaya harcamış gibi görünüyor. “Gaz ve su sosyalizmi” adı verilen, belediye yönetimlerinin kentli kitlelere ısınma, aydınlanma ve temizlik hizmetleri sağlama çabaları asil bir amaçtı. Ancak bu çabalar yeni bir şeyler icat etmekten çok, mevcut olanı iyileştirmeyi amaçlıyordu. Aynı durum savaş sonrası harabelerin ve gecekonduların temizlenmesi programları için de geçerlidir. Bu programlar da bitişik müstakil binalardaki kitlelerin ucuza inşa edilmiş yüksek gökdelenlere nakledilmesiyle sona erdi.

Şehirlerin de hayranları vardır. Bunlar şehirlerin enerjisi, endüstrisi, tren istasyonları ve tramvay hatlarını, anıtlarını muhteşem eserler olarak görürler. Ancak sosyalistler bile ülkelerinin kalbinin orada attığını tasavvur etmekte güçlük çekerler. H.V. Morton, *Daily Herald* gazetesi için bir makale yazmak üzere Leeds’e gitti. Daha sonra 1933 yılında İşçi Partisi broşürü olarak yayımlanan bu makalede, yazar “Açık konuşmak gerekirse, bütün Leeds’in yıkılıp yerle yeksan olması ve yeniden inşa edilmesi gerekmektedir... Bu şehir 19. yüzyılın, hiç kimsenin kâr ve sömüründen başka bir şeyle ilgilenmediği dönemin büyük ticaret patlamasının ürünüdür. Bu şehir kötü, kirli bir eski para kutusudur”.²⁵ D.H. Lawrence’ın çocukluğunun maden şehri olan Nottinghamshire’a dönüşü, ona şunları düşündürüyordu:

Gördüğüm kadarıyla, İngiltere’nin gerçek trajedisi, çirkinlik trajedisidir. Kırsal kesimler sevimlidir; insan yapımı İngiltere ise son derece rezildir... Paralı sınıflar ve sanayileşme teşvikçilerinin güneşli Victoria döneminde işçileri çirkinliğe, çirkinliğe, çirkinliğe mahkûm etmesi affedilmez bir suçtur. Anlamsız, şekilsiz ve çirkin bir çevre, çirkin idealler, çirkin bir din, çirkin umutlar, çirkin sevgiler, çirkin giysiler, çirkin eşyalar, çirkin evler, işçilerle işverenler arasında çirkin ilişkiler... İngiliz karakteri, insan için gerçek kentli yön, medeni bir yön geliştirmede başarısız oldu. Siena bir yerdir; ama vatandaşlarının şehirle yakından bağlantılı olduğu gerçek bir şehirdir. Nottingham ise bir

milyona yaklaşan büyük bir yerleşim yeridir ve bu nüfus amorf bir yığından başka bir şey değildir. Siena'ya benzer anlamda bir Nottingham yoktur. İngilizler vatandaşlık bağlamında, embe-silce geri kalmıştır. Ve bunun nedeni kısmen İngilizlerin “küçük ev” takıntısı kısmen de çevresindeki umutsuz değersizliği kabullenmiş olmasıdır... İngilizler tam sanayileşmenin kaçınılmaz sonucu olarak günümüzde tamamen şehir kuşlarıdır. Yine de şehir inşa etmeyi, şehir tasavvur etmeyi ve bir şehirde yaşamayı bilmezler. Hepsi banliyölerde, sahte köy evlerinde yaşar ve hiç birisi gerçek anlamda kentli olmayı bilmez.²⁶

Lawrence'in bunları yazdığı döneme göre, şimdi şehir bu aşağılamayı daha çok hak ediyor. Banliyölerdeki yeni süpermarket şubeleri bile yarı ahşap yapılar. Her yaz yapılan düzinelerce el sanatları fuarlarından birine yapılacak ziyaret, şu sahte kulübe düşkünlüğünün ne kadar derin köklere sahip olduğunu göstermeye yetecektir. Fuarların müşteri kitlesi anne ve babalarla büyükanne ve büyükbabalardır. Hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, gençler bu kitle içinde yer almıyor. Müşteriler ağustosun yakıcı güneşi altında, sepet örme, örgü, çömlek yapımı ve kuru duvar örme gösterilerini nazik bir ilgiyle izliyorlar. Ancak tentelerin önünde elleri cüzdanlarına gidiyor. Burada atalarından gelen bir güdü ile yüzlerce kişi süslü çömlek lambalar, ahşap yatak odası isimlikleri, evleri için demirden yapılmış isimlikler (“Castaway Cottage”, “Miller's Rest”, “Hazel Haven”), barı, kilisesi ve merasıyla birlikte küçük ahşap model köyler satın almak için sıraya giriyor. Hatta (Tanrı bize yardım etsin!) kırkyama yatak örtüleri satın alıyorlar.

Peki, bu insanları bu eşyalara çeken nedir? İçinde yaşadıkları Güney Ülkesi'nin gerçekten evleri olmadığına ilişkin banliyölere yayılmış ve kalplerini fethetmiş bir tür inanç!

Peki, John Major'ın İngiliz cennetine gönderme yapması, fiilen bu ortamda yaşayan az sayıda insanda nasıl bir etki yaptı? Krem rengi tuğla evleri ve dükkânları, meydanı ve göz kamaştırıcı on altı tepeli çan kulesiyle Beaminster'in Dorset kasabası, Thomas Hardy'nin yaşadığı dönemden bu yana (yazarın Wessex romanlarındaki “Emminster”) pek değişmedi. Yaz sonunun muhteşem

günlerinden birinde kasabanın üzerindeki bir çiftlik evinin terasında oturuyordum. O saatlerde İngiliz kırsalı sıcak günün ardından nefes alıyor ve tepe yamaçları da zengin yeşillikleri içine saklanmış görünüyordu. Bahçedeki çiçekler arasında kelebekler dans ediyor; şahinler gökte tembel tembel dolaşıyordu. Vadinin üzerindeki maviye çalan sıcak hava bulutu tamamen gitmemişti ve Beaminster kilisesinin kulesi, tıpkı kâğıdı delen kurşun kalem gibi, bu bulutu delerek yükseliyordu. Eğer John Major o konuşmayı yaparken aklında bir yer var idiye, orası kesinlikle bu kasaba, tasavvur edilen Güney Ülkesi'nin sembolü olmalıdır.

Georgia Langton terasından, elinde bir fincan çayla bu muhteşem manzarayı izliyor. Kendisi 44 yaşında saçları kırışmaya başlamış, güzel bir kadın. Oldukça zengin bir dul olarak, ideal İngiltere tablosunda yaşama ayrıcalığına sahip olduğunun bilincinde. Uzaktan, evin arkasındaki tarlalardan koyununun melemesi geliyor. Aşağıdaki tepenin yamacında, kayın ağaçları akşam rüzgârıyla ıslık çalıyor. Peki, bu kimseler John Major'ın konuşmasını duyduklarında ne düşündüler?

“Gülmekten yerlere yattık. Aptalca kendi kendimize güldük”.

Neden?

Çünkü tüm konuşma ambalajdan ibaretti. Hepsi bir illüzyondu. Buradaki çiftçiler yalnızca hükümetin desteğiyle ayakta durabiliyorlar. Bu hayatı ayakta tutmanın bedelini kim ödüyor biliyor musun? Sizler, vergi mükellefleri. Ve çiftçiler bir zamanlar ihtiyaç duydukları personelin artık yarısıyla işleri yürüttükleri için, geri kalan çiftlik çalışanları araziden çıkarıldı. Kulübeleri -ilkeldi- yüzbinlerce sterline satılıyor. Bunun anlamı kırsal kesim insanların artık burada yaşamının bedelini karşılayamadığıdır. Bu yüzden (kırsalda yaşama özlemi duyan) yeni insanlar bölgeye geliyor. Sonra da yollardaki çamurdan, kaldırım ve sokak lambası olmamasından yakınmaya başlıyorlar. Kısa süre içinde burası da bir başka banliyöye dönüşüyor. Bütün kırsal bölgeler şimdi büyük bir banliyöden ibaret.

Eğer açık sözlü olmayı başarabilirlerse, kırsal kesim ahalisinin büyük çoğunluğu, onun söylediklerine katılacaklardır. Çünkü

İngiliz kırsalı yalnızca görüntü olarak vardır. Cranborne Chase üzerinde, Beaminster'ın kuzeydoğusu, bir grup eksantrik toprağa dönüş sevdalıları romantikğin İngiltere hayalini gerçekleştirmeye çalıştığı yerdir. 1924 yılındaki yürüyüş turunda besteci Balfour Gardiner, bir eski Dorset çiftliğinin harabe hali olan Gore Çiftliğine rastladı. 1. Dünya Savaşı öncesinde Gardner, Percy Grainger, Norman O'Neil, Roger Quilter ve Cyril Scott ile birlikte, İngiliz müziği için çok çaba gösteren "Frankfurt Grubu"nun üyesi idi. Ancak savaştan sonra bu romantik ilhamlı çalışma arzusunu tamamen kaybettiğini, bunun yerine daha ciddi bir şeyi arzulamaya başladığını fark etti. Zengin bir Londralı tüccarın oğlu olan Gardiner, sonraki yapacaklarının bedelini ödeyebilecek durumdaydı ve müziği terk etti. Yeğeni Rolf Gardiner (kısmen Avusturyalı Yahudi kısmen de İskandinavyalı olan "İngiliz vatansever") ile birlikte Gore Çiftliği'ni satın alarak toprağa dönüş topluluğunu kurdu. Amaçları D. H. Lawrence'ın sanayileşmenin dehşetinden kaçma teşviklerini gerçekleştirmektir ("Yeryüzünde Delfi Kâhini gibi yeraltı dünyasını hasedinden çatlatarak bir yer kurmak zorundayız" diye yazıyordu romancı Gardiner'a).²⁷ Bu ilginç grubun prensiplerinde milenyumcu bir ideal egemendi: Organik çiftçiliğe, küçük topluluklara, öz-yönetime, gelenek ve göreneğin yararlı gücüne inanıyorlardı. Yöre halkını şaşırtacak şekilde, yazları çadırli çalışma kampları kurdular. Burada İngiliz bayrağı altında gençler ağaç dikmeye gitmeden önce halk türküleri eşliğinde Morris dansı yaparak hopluyorlardı.

Şimdi bu fikrin yalnızca kabuğu kaldı. Gardiner, kırsal hayatın ölümüyle elinden geldiği kadar mücadele etti. Toprak satın aldı, organik çiftçilik adına akıllı adımlar attı, yağışları artırmak için 4,25 milyon ağaç dikti ve yöre halkını hem halk tarihine hem de çağdaş demokrasiye ilgi göstermeye teşvik etti. Gardiner'ın fikirlerinin büyük çoğunluğu tuhaftı (Örneğin halk danslarının arındırıcı gücüne inanıyordu), ancak mirası; Soil Association (Toprak Derneği), planladığı ormanlarda, çalılık, koyun yetiştirilen geçici çöl haline gelmekten kurtardığı Cranborne Chase'de yaşıyor. Onun bu eksantrik adanmışlığı bile çürümeyi durdurmaya yetmedi. Rolf Gardiner için yöreden otuz kişi çalışıyordu. Oğlu

nl Őef John Eliot Gardiner hâlâ kuzulama, buzağılama ve hasat zamanlarını Gore Çiftliği’nde geçiriyor. Ancak Şimdi yalnızca iki iŐii çalıştırıyor. Birisi en yakın ucuz konut olması nedeniyle, yakındaki bir kasabada bulunan sosyal konutlarda oturuyor.

Kırsaldaki hayat hakkında saçma sapan konuŐmalar, İngiltere fikri propagandacılarının tek tutunduğu daldır. Bunun iyi bir rneği *English Saga* ve *Set in a Silver Sea* gibi vatansever tarih eserlerinin yazarı Arthur Bryant’ın eseridir.²⁸ Ancak bu tür ef-sanelerin gücü o kadar fazladır ki, 1996 yılı Şubat ayında Kırsal İngiltere’nin Korunması Konseyi (CPRE) (İsmi yetmiş yıl n-ceki kuruluşundan bu yana biraz değişikliğe uğradı)  büyük parti liderini *The Times*’a yazılan bir mektubu imzalamaya ikna etti. Bu ortak ağrı ilk değildi: Tony Blair, John Major ve Paddy Ashdown bilinçli olarak, 8 Mayıs 1929 tarihinde aynı gazeteye yazılan ve kırsal bölgelerin plansız kalkınmadan korunmasını savunan bir mektubu imzalayan Stanley Baldwin, Ramsay Mac-Donald ve Lloyd Georg’un izinden gidiyorlardı. 1996 versiyonu da 1929 versiyonu ile benzer ağrıları (“Gerekli kalkınmanın düşünceli ve titizlikle yönetileceği ve yönetilmesi gerektiği inan-cıyla”... vs.) içeriyordu ve imzacıların hiç birisi hiçbir taahhüt altına girmiyordu. Elbette hiç kimse bu sorunun öneminden kuşku duymuyordu: 1990 yılına kadar on iki yıl içinde çitlerin yüzde yirmisi, taş duvarların yüzde onu, gllerin yüzde onu ve bitki türlerinin yüzde on dördü ortadan kaybolmuŐtu.²⁹ Kuşku-suz hiçbir sonuç doğurmayacaktı. 1929 çağrısını güney İngilte-re’nin yemyeşil arazilerini dolduran konut projeleri takip etmiş ve sayısında patlama yaŐanmıŐtı.

Bürokrasinin beceriksiz ellerinden çıkan bu mektup, içeriği aı-sından değil, tüm parti liderlerinin imzalamaya değer bulmaları açısından önemliydi. Siyasi liderlerin bir araya gelip İngiliz Őe-hirlerinin korunması gerektiğini tartıŐabileceklerini hayal bile edemezsiniz. Ancak tek “gerçek” İngiltere’nin Arthur Bryant’ın Şarkı söyleyen st kızların ülkesinin bir başka versiyonu ol-duğu, takıntılı İngiliz inancı  nedenle tehlikelidir. Birincisi; üretkenliği öldürür. Bir İngiliz için tek “doğru” yaşam biçiminin

bahçeli bir evde yaşamak ve kırsaldan kalan kısımlara ulaşabilmek olduğu inancının sonucu, sonunda İngiltere'nin büyük bir kısmını uçsuz bucaksız banliyöye dönüştürecektir. İkincisi; insanların büyük çoğunluğunun içinde yaşadığı şartları iyileştirecek hiçbir şey içermez. Üçüncüsü ise; nüfusun büyük çoğunluğunu onların ülkenin ne olduğu fikrinden dışlar.

Bu gerekçelerden hiç birisi İngiliz kırsalının olağanüstü büyüsnü inkâr etmek anlamına gelmez. İngiliz köylerinin olağanüstü isimlerinin cazibesine kim kapılmaz? High Easter, New Delight, Kingston Bagpuize, Sleeping Green, Tiptoe, Nether Wallop, Nymphsfield, Christmas Common, Samlesbury Bottoms, Ryme Intrinseca, Huish Champflower, Buckland-tout-Saints, Wyre Piddle, Martin Husingtree, Norton-Juxta-T-ycross ve benzerleri gibi rüya isimler. Üstelik İngiltere manzarası, hayalî bir mirasın manzarasıdır. The Chilterns, Bunyan'ın Delectable Mountains'i, Herefordshire'ın eteklerinde uzanan Lang-Land's Field of Folk'udur. Dorset Hardy'ye, Sussex Kipling'e ait iken, George Herbert Wiltshire'ı, Wordsworth'un Lake District'i sahiplendiği kadar güçlü bir biçimde sahiplenir. Jane Austen Hampshire'ı, Emily Bronte da batı Yorkshire kayalıklarını sahiplenir.

Küçük şeylerin cazibesi vardır. Yeryüzünde dünya rekoruna sahip olma iddiasında olmayan bir coğrafi güzelliğe pek rastlanmaz. Bu ülke korunan güzellikler ülkesi, ufuklar ülkesi, küçük kulübelere ülkesi, buğday tarlasıdır. Kuşaklar boyu çalışmayla şekillendirilmiş bir manzaranın sahibidir. Cazibesi tarlalar ve dönümler olarak belirlenmiştir. "Her şey ölçülmüş, karıştırılmış, çeşitlendirilmiştir. Birbirine kolaylıkla uyum sağlar. Küçük nehirler, küçük ovalar... Küçük tepeler, küçük dağlar... Ne hapishane ne de saray, yalnızca güzel bir ev" diye yazıyordu William Morris, manzarayı yine en güçlü İngiliz fikriyle ilişkilendirerek...³⁰ Hâlâ bir tür dar bakış açıları ülkesidir. Yine de her şey yalnızca güney İngiltere'de vardır. Köylü kültürünün 20. yüzyılda ayakta kalmayı başardığı Fransa'nın aksine, İngiltere'de tarım işçilerinin toprak sahiplerinin paralarını buğday veya süte dönüştürdüğü zamanlar geçti. Akşamları kendi küçük evlerine değil, birbirine

bağlı kulübelere dönebiliyorlar. Buralarda en fazla birkaç tavuk yetiştirmeleri mümkün. Gerçek kırsal hayat çoktan geçip gitti. Onun yerini turistleri olduğu kadar çiftçileri de etkileyen banliyö kültürü aldı. Çünkü tarım da artık bir ticarete dönüştü.

İngiltere'nin geri kalan gelişmemiş bölgeleri üzerinde yoğun bir baskı var. Çünkü bir İngiliz'in yaşamasının tek yolunun, kendisine ait bir yeşil cennet parçasına sahip olduğu inancı olduğu egemen. Apartmanlar ya şehirde bulundukları sırada kalmaları için zenginlere ait veya yoksulların uçsuz bucaksız ruhsuz sosyal konutlara doldurulmaları için kullanılıyor. Zengin ve yoksulların beklentileri farklı olsa da, aynı arzuyu paylaşıyorlar: bahçesi olan bir ev. Tüm İngilizler bir şatoda yaşayamaz. Ama tüm istedikleri hendekler ve açılır kapanır köprüler. Dünyanın başka neresinde insanların, apartmanlarda yaşamının isyana yol açtığını ciddi ciddi tartıştığını duyabilirsiniz? Arazi üzerinde sonuçta ortaya çıkan baskı en çok Thomas'ın Güney Ülkesi'nin geri kalan kısmı üzerinde yoğunlaşıyor. 1997 yılında arka sıralarda oturan bir politikacı olmanın hayatını boşuna harcamak olduğu gerekçesiyle Avam Kamarası üyeliğinden emekliye ayrılan George Walden, parlamentoda Buckingham'ı temsil ediyordu. "Artık herhangi bir kırsal yaşamın kalmadığını size söyleyebilirim" diyordu; "Yalnızca kırsalın anıları var. Çünkü geriye pek kırsal kalmadı. Yalnızca kırsalın hatırası kaldı". Şimdi kırsaldaki banliyölerde yaşayanlar hiç de köylü değiller ve köylülerin yaşam biçimine sempati duymuyorlar. Yerel bara ilave yapmak için veya artık kullanılmayan çiftlik binalarını düşük maliyetli konuta dönüştürmek için tadilat ruhsatına başvuru yapılıyor. Ülkenin her yerinde bulunan köy meclislerinde aynı bölünme yaşanıyor: Uzun zamandır orada yaşayan köylüler, barın hayatta kalabilmesi için ve çocukları ile torunlarına yaşayabilecekleri konutlar istedikleri için bu başvuruyu desteklerken, banliyölerde yaşayanlar yöreyi ilk geldikleri zamanki gibi korumak ve taşınmazlarının değerini düşürmemek için başvurunun reddi uğruna canhıraş bir mücadele verirler. Çünkü bu kişiler beraberlerinde şehrin önyargılarını da getirmişlerdir. *Daily Telegraph*'ın okuyucu mektupları köşesinde, bir zamanlar kötü tavırlardan, bakır

pası ile başa çıkmanın en iyi yoluna kadar her konuda çığlıkların yükselmesi değişimi yansıtmaktadır. Mektup köşesi editörü David Twiston-Davis bana şöyle diyordu: “Mektupların en çok dikkat çeken yönü Grup Captain Filan’dan gelen ve avcılığın utanç verici olduğunu söyleyen mektupların sayısındaki artıştır”.

İngilizlerin büyük çoğunluğu arazilerini, çoğu arazinin özel mülkiyete dönüştürülerek duvarlarla çevrilmesi ve böylece erişilmez hale getirilmesi ve kamu haklarının erozyona uğraması yüzünden veya daha iyi şartlarda yaşamak için terk etmişlerdir. Geri dönebilenler yalnızca ayrıcalıklı azınlıktır. İngiltere, içinde birkaç millî parkın hayatta kalabildiği büyük bir banliyö haline gelme akıbetinden kurtulabilmek için, kentte yaşama sanatını geliştirmek zorundadır. Ancak bu ülke fırsat çıktığında, bunu değerlendirebileceğini fark edebilecek bilinçte görünmüyor. Bu açıdan, İngiltere’nin başına gelen en yakın felaket, şehirlerinin savaşta bombalanmış olmasıdır. Ancak bombalamanın doğurduğu talihsizliğin boyutu, yıkılanların yerine yapılanlarla kaybedilene nazaran daha düşüktür. Alman Hava Kuvvetleri (*Lufwaffe*) İngilizlere şehirlerini daha zarif biçimde inşa etme fırsatı sunduğunda, onlar yalnızca daha önce var olanın daha kötü versiyonlarını inşa ettiler. Oysa Müttefik bombardımanlarıyla yerle bir edilen Alman şehirleri, Marshall Planı’nın yardımıyla yoktan yeniden var edildiler.

İngilizlerin arzulanan metropolitan yaşam alanlarını yaratma yeteneksizliğine karşıt olarak, Hollandalılar 28.000 ev inşa edilecek bir alanı Amsterdam etrafında oluşturmak için denizden yeterli alanı nasıl kazanacaklarına dair projeleriyle nefes kesici bir başarı elde ettiler. 17. yüzyıldan bu yana bu türdeki en iddialı iş olan bu projenin baş mimarı, Batı Londra, Ealing’te yetişmiş ve Leeds Üniversitesi’nde eğitim görmüş bir İngiliz-Sri Lankalıdır. Mimar Ruwan Alivuhare İngiltere’yi terk etme nedenini şöyle açıklıyordu:

Amsterdam’a âşık oldum ve Leeds’te günde dört kez ağız dalaşına girmeye artık dayanamadım... Burada yaptıklarımı İngiltere’de iken asla yapamazdım. Orada işler öyle yürümüyor.

Burada bize *Steden Bouwers* (kentsel manzarayı inşa eden kent mimarları) deniyor. İngiltere’de bu tür mimarlarımız olamaz. Londra’daki evime her gittiğimde bunu daha iyi anlıyorum.³¹

İngiltere’deki vilayetlerin büyük çoğunluğundaki şehir merkezlerine yapılacak bir ziyaret, onun haklı olduğunu ve İngiliz şehirlerinin geliştirilmesi işinin aptal, ileri görüşlülükten yoksun ve bazen yozlaşmış yerel meclislere bırakıldığını, bunlara üçüncü sınıf mimarlar ve sonradan görme müteahhitlerin yardım ve yardakçılık yaptığını görürüz. Eğer İngilizlerin kentsel yaşam tarzını küçümsediğine dair bir kanıt arıyorsak, şehirlerin beton ve çelikten inşa edilmesi yeterli olacaktır.

Böylece “gerçek” İngiltere’nin taşra vilayetleri (shire) İngiltere’si olduğuna inanmanın üçüncü ve en zararlı sonucuna ulaşıyoruz. Bu anlayış İngiltere’de yaşayan insanların büyük çoğunluğunu dışarıda bırakmaktadır. Bu çoğunluğun etrafında gördüğü manzara, asfalt caddeler, arabalar, beton ve araya serpiştirilmiş parklardır. Umut edebilecekleri en iyi İngiltere, sıcak bira ve bisikletle kiliseye giden yaşlı hizmetçiler hayali kurmaktır. Ancak bu hayalinde bedeli kendilerini bu İngiltere’den yoksun hissetmek ve bu “İngiltere”nin yıllarca öncesine ait olduğuna inandırmaktır.

Zaman zaman birileri *The Times*’a (Britanya’dan farklı olarak) İngiltere’nin bir millî marşının olmadığı ve olması gerektiğini belirten mektuplar yazacaktır. Sıradan bir İngiliz’in arasında bocalayabileceği dört millî şarkı vardır (Bu millî marş işi daha çok erkeklerin ilgisini çekmektedir). Bu şarkıların üçü siyasîdir: monarşiye sadakat mesleğinin ifadesi olan *National Anthem* (Millî Marş); imparatorluğun yayılması hakkında bayat ve biraz da utandırıcı sözler içeren (“Britanya ilk başta Tanrı’nın emriyle...”) *Rule Brittannia* ve yine ihtişamlı imparatorluk günlerinden kalma, İngiltere’nin kutsal, dünyayı yönetme misyonunu anlatan *Land of Hope and Glory* (Umut ve Zafer Ülkesi). Üçü de aslında Britanya’ya dairdir. Ancak dördüncüsü olan William Blake’in *Jerusalem*’i (Kudüs) tamamen başka bir şeydir.

Blake, tuhaf kehanetleri 1778 yılında Thomas Hartley tarafından İngilizce’ye tercüme edilen Emanuel Swedenborg’un ateşli bir

mürididir. Bu uçuk kaçık teolojiyi Londra'da yaymak için Swedenborgian kilisesi kurma kararı alan ilk 60 müridin içine bulunan William Blake'nin üyelik numarası 13, eşinin ise 14 idi. Eşi sonraları "Bay Blake'i artık çok az görebiliyorum. Daima Cennette" diye yakınacaktı. Swedenborg, İngiliz müridlerine ruhlar dünyasını ziyaret ettiğini ve fiziksel görünüşü bakımından şaşırtıcı derecede bizim dünyamıza benzediğini anlatıyordu. Örneğin melekler "Bizim şehir ve caddelerimize, sokak ve meydanlarımıza benzer şekilde inşa edilmiş sıra sıra evlerde yaşıyorlar. Onların arasında dolaşma ve her şeyi ayrıntılı olarak inceleme ve evlerine girme ayrıcalığına eriştim ve tüm bunları yaparken tamamen uyanıktım".³² Bu ideal cennet şehirde Swedenborg'a, Kıyametin kopup Hesap Günü'nün 1757 yılında gerçekleşeceği ve dünya toplumunun daha küçük ölçekte cennette var olacağı söylendi. Özellikle İngilizler için ayrılmış, özel ve seçkin bir cennet bulunuyordu.

Müritlerinin tuhaf dâhisi Blake bir ada kültüründen beslenmişti. En ünlü eseri çok kısadır (yalnızca on altı dize) ve bir soruyla başlar:

Ve o ayaklar kadim zamanda,
İngiltere'nin yeşil dağlarında yürüdü mü?
Ve Tanrı'nın kutsal koyunu,
İngiltere'nin hoş meralarını gördü mü?

Burada gerçekliğine dair en küçük bir kanıt bulunmayan bir efsaneye gönderme yapılmaktadır: İsa Mesih'in gençliğinde İngiltere'yi ziyaret etmesi. 1916 yılında ülkenin bulabileceği tüm moral desteğe ihtiyacı olduğu dönemde bu şiir bestelendi ve ülkenin okullarda, düğünlerde, cenazelerde ve kadın enstitülerinde söylenen en ünlü İngilizce şarkısı oldu. Oysa bu şarkı şehir hayatına karşı o malum önyargıyı beslemektedir. Blake'in şiirinin ikinci kıtası şu soruyu sorarak devam ediyor:

Ve Kudüs
Bu karanlık şeytani fabrikalar arasında,
Burada mı inşa edildi?

Bu soru bir tür ulusal kurtuluş ihtimalini akla getirmektedir. Ancak yeşil ve hoş kırlar ile şeytani fabrikalar arasındaki zıtlık, aynı eski propagandayı beslemektedir. Yalnızca “Bahçede iken Tanrı’ya daha yakınsınız” aforizmasının daha mistik bir versiyonundan ibaret, o kadar.

Bu ifadeler, şehirlerde yaşamayı seçen din adamları dâhil, İngilizleri kızdırmaktadır. Kendisine bu şarkının İngilizler için iyi bir millî marş olup olmadığını sorduğumda, “Çok tehlikeli bir ifadedir. Tanrı’nın korkunç kent ortamı ile bir ilgisinin bulunmadığı inancını pekiştirmektedir” diye patlıyor Rahip Donald Gray. Daima kaldırımları patikalara tercih eden bir adam olarak, İngilizlerin şehri reddetmesini şaşırtıcı ve üzücü buluyor. “Millet olarak, şehir hayatını doğru bulmuyoruz. İstenilen şudur: sanayi ve ticaretten maksimum miktarda zenginlik elde edip, kırsalın zevklerini yaşamak”.

İngiliz şehirleri kendi kültürel kahramanlarını yaratmayı başaramamış değildir. Müzik geleneğinde George Formby ve Gracie Fields’ten Beatles ve Beatles benzeri kuşaklara kadar; futbolda Stanley Matthews’ten Paul Gascoigne’e kentliler tarafından yetiştirilmiştir. (yukarıda sözü edilenlerin hepsi de rastlantı eseri çok açık ve ilginç bir şekilde Güney Ülkesi’nin parçası olmayan bir bölgeden gelmektedir). Geldikleri yerden dolayı ve şiveleri doğum yerleri ile özdeşleştiği için, hepsi de aşırı zenginleştikleri zaman bile işçi sınıfının kahramanları oldular. Ancak özellikle Batı Avrupalılar arasında sosyal ve entelektüel tonu belirleyenler bir kent ideali geliştirmeyi başaramadılar. Martin Amis, Peter Ackroyd ve Julian Barnes gibi yazarlar şehir konularını ele al-salar da, çok satan kitapları tarihi romanlardır. Yüksek sınıflar siyasî güçlerini kaybetmiş olsalar da, hâlâ sosyal söylemi belirleyebiliyor ve hırslı insanların beklentilerini yönlendirebiliyorlar. Bu yüzden başarılı bir iş adamı ilk on milyon sterlinini kazandığında, satın alacak büyük bir malikâne bulmak için *Country Life* dergisinin sayfalarını karıştırmaya başlıyor. Bunun kesin olarak zararlı hiçbir yönü yok. Yalnızca sosyal bakımdan hırslı olanların, kırsal kesimlerin sahip olduğu az sayıdaki parlamento

koltuğundan birisini kapmak için çok çaba gösterdiklerini savunabilirsiniz. Ancak artık bu bir işe yaramayacaktır. John Major'ın konuşması sanıldığından daha aldatıcı idi. Çünkü hayali İngiltere ile gerçek İngiltere arasındaki uçurum, çoğunluğun hayatını yansıtmadığı için artık bir anlam ifade etmiyor.

Şimdi bu “geleneksel” İngiliz kadın ve erkeği idealinin nereden geldiğini keşfetmenin zamanı geldi.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İDEAL İNGİLİZ

*Erkeğin, yüzüne bir kaplan ifadesi yerleştirip içine
bir parça kurşun yerleştiren, temiz ve güçlü duruşlu
İngiliz erkeği gibi olanından hoşlanırım.*

- P. G. WODEHOUSE, *Mr Mulliner Speaking*

‘Sapper’ “Mufti” adlı öyküsünde “savaştan önce Derek Vane genelde tipik İngiliz erkeği olarak tanımlanıyordu” diye yazıyor.

Yani o ülkesi hakkında düşündüğünde... ülkesini dünyadaki üstün ülke olarak görüyordu. Bu görüşünü kimseye dayatmadı, yalnızca öyle düşünüyordu. Eğer başkası öyle düşünmüyorsa, bu Vane’in değil, diğerinin suçuydu. Bu konuda kendisinden o kadar emindi ki, onu tanımayanlar tavrını kibir olarak görebilirdi. Oysa edebiyat, sanat ve müzik konusundaki bilgisi yok denecek kadar azdı. Üstelik bu konularda bilgiç bilgiç konuşanlara kuşkuyla bakardı. Öbür yandan Eton’da on birinciydi ve golfta çok acemiydi. Ata düzgün biniyor ve ustaca sürüyordu. Yeterli derecede polo oynayabiliyordu ve silah atışında ustaydı. Çalışmak zorunda kalmayacak kadar parası olduğundan, şehirde yapılması gerekenleri çok ciddiye almıyordu... Aslında soylu sınıfına aitti ve bu sınıf İngiltere’de daima vardı ve dünyanın

sonuna kadar da var olacaktı. Bu sınıfın mensuplarına Londra'da da Fijide'de; dağların ardındaki topraklarda da Henley'de de; durağan bitki köklerinin çürüdüğü ve koktuğu bataklıklarda, geceleri havanın titrettiği büyük çöllerde bile rastlayabilirsiniz. Bunlar daima aynıdır ve asaletin damgasını taşır. Elinizi adam gibi sıkırlar; gözlerinize adam gibi bakarlar.¹

Ah soylular! Onları nasıl unuturuz.. Korkusuz ve saf, taksilerde güvenli ve gemi batıklarında paha biçilemez... Bunlar iktidar sahiplerinin somutlaşmış hali. Dünyanın öbür ucuna da gönderseniz, yerlilere sağlam ama âdil biçimde hükmederler. İhtiyaçları sıradan eski *The Times* nüshaları ile gözde pipo tütünlerinden bir kutudan fazlası değildir. Basit dünya görüşleri insanları ikiye ayırır: saygın adamlar ve "Sapper"ın ünlü kahramanı Bulldog Drummond'un tanımladığı şekliyle "Bolşevikler, anarşistler ve hiçbir iş yapmayan, hiçbir iş yapmadan yalnızca para harcayanlar".

"Sapper", 1919 yılında ordudan madalya ile emekli olmuş Albay Herman Cyril McNeile idi ve *Bulldog Drummond*'un alt başlığı "Barışı Sıkıcı Bulan, Görevden Alınmış Bir Subayın Maceraları" idi. Bu kitap bize ihtiyacımız olan her şeyi anlatıyor: Asiller eylem adamıdır. Drummond "bir seksen boyunda... sert kaslı ve iri kemikli... muhteşem bir boksör, revolverini şimşek hızında ve ölümcül bir şekilde kullanan ve nihayetsiz derecede sevimli" bir adamdı. Aynı zamanda aşırı derecede içine kapanıktı, yabancıardan nefret ederdi. Müthiş derecede çirkindi. Okulunda böyle bir kimseyle karşılaşmış olan herkes onu muhtemelen bir ürpertiyle hemen hatırlayabilirdi. John Buchan'ın *Thirty-Nine Steps*'inin kahramanı Richard Hannay ise aynı türün bir başka örneği idi: onun öyküsü bize dünyanın bütün haydutlarının arkasındaki haydudun "çingiraklı yılan gibi gözleri olan tekerlekli sandalyede oturan ufak tefek soluk yüzlü bir Yahudi" olduğunu anlatır. Düşman İmparatorluğu yok etmeyi ve kadınları beyaz köleler olarak satmayı planlamaktadır.

Elbette ne Derek Vane ne de diğerleri, hiçbir zaman "tipik İngiliz erkeği" değillerdi. Özel gelirleri hakkındaki ifade onları ele verdi-

gi gibi, Eton'daki "on birlere" mensup olduğu yorumu da ipucu niteliğindedir: on birlerin yalnızca on bir üyesi vardır; öyleyse bu kahraman okulda bile tipik bir öğrenci değildir. Asillerin temsil ettiğı sınıf katıksız bir ideal, bir erkeğin dikkatle seçilmiş ve platonik düzeylere yükseltilmiş güçlü ve zayıf yanlarından ibaretti. Bu kimseler cesur, düşüncesiz ve aşırı derecede pragmatik kişiler, güvенеbileceğiniz insanlardı. İngiliz erkeğinin talihsizliği, kendisini yaşamayı hayal ettiğinden farklı bir ülkede yaşarken bulmasıydı. Bu yüzden sözde ideal İngiliz erkeğı, doğdukları kimliğiyle nüfusun büyük bir kısmını dışlayan bir tanımdı.

Asillerin taklitleri, 19. yüzyılda sayıları hızla artan özel okullar tarafından yığınla üretildi. Bu okulların hepsi de erkeklerin gidebildiğı okullardı ve asiller dünyası sonsuza kadar erkeklere özgü kalacaktı. Eğer asiller ürerse (muhtemelen bir tür bakirenin hamileliğı yoluyla), çocukları yalnızca mümkün olduğı kadar erken okullara yollanması gereken müstakbel yetişkinler olacaktır. Çocuğun deneyimlerini öğrenmesine izin verilseydi, bir annenin kalbinden hangi duyguların geçeceğini yalnızca tahmin edebiliriz. Radley'de erkek öğrenciler yiyecek çiçek soğanı ve bitki (çuha çiçeğı çok lezzetliydi) bulmak için toprağı kazıyordu ve mum alevinde meşe palamutları pişiriliyordu. 18. yüzyıl Eton öğrencilerinden birinin mektubunda, yemeklerin içinde çıkan siyah arılardan söz edilmektedir:

Sevgili Anneciğim,

Midemin çok bulandığını ve kızarıklıklarımın daha da kötüye gittiğini sana yazmak istedim. Hiçbir ilerleme kaydedemedim ve kaydedebileceğimi de sanmıyorum. Sana yük olduğum için çok çok özür diliyorum; ama bu okulun övülecek bir yer olduğunu düşünmüyorum. Arkadaşlarımdan birisi hedef olarak yeni şapkamın taç kısmını aldı. Başka bir arkadaşım saatimin yelkovanını çizgi çizmek için aldı; geri çok uğraştık yerine takmak için, ama sanıyorum çarklardan bazıları kaybolduğı için eskisi gibi olmayacak. Umarım Matilda'nın soğuk algınlığı daha iyidir. Onun bu okulda olmadığına seviniyorum. Buradaki çocukların beyefendi olduğunu sanıyordum;

elbette beni gönderirken sen de bilmiyordun. Kötü alışkanlıklara bulaşmamaya gayret edeceğim... Umarım senle babam iyisinizdir ve benim rahatsız olmama aldırmaşınız. Çünkü çok uzun süre dayanabileceğimi sanmıyorum. Lütfen bana para gönderin çünkü borcum var...

Sizin seven sefil oğlunuz.²

Yaşadığı dehşeti anlatmada ve para istemeden önce kendisine acındırma girişiminde o kadar inandırıcı ki, mektup sanki bir parodi gibi. Bir asır sonra akıllı okul çocukları elbette okulda yaşadıkları dehşeti anlatmanın bir faydası olmadığını öğreneceklerdi. Çünkü ebeveyni bu okulların ücretini, onları bir asile dönüştürmesi için ödüyordu.

Evden uzaklaştıktan sonra, dayanın çocuğu beyefendiye dönüştürme sürecinin önemli bir parçası olduğu kabul ediliyordu. Rahip, şampiyon kırbaç ustası Dr. John Keate idi. 1809 yılında Eton Müdürlüğü'ne atandığında, (tatilde olduğu Pazar günleri hariç) her gün ortalama on çocuğu dövüyordu. 30 Ocak 1832 tarihinde en büyük başarısına ulaşmış, seksenden fazla öğrencisini haşat etmişti. Bu maratonun sonunda, çocuklar ayağa kalktı ve onu alkışladılar. Bu durum bu tür yerlerin atmosferi hakkında bilgi vermektedir. Keate sonraları okulun eski öğrencilerinden bazılarına onları daha fazla dövmediği için pişman olduğunu anlatıyordu. Emeklilik zamanı geldiğinde, Eton öğrencileri ona vermek için büyük miktarda para topladılar. Bu şartlar altında, bu okullardan mezun olanların duygularını gizlemede ustalaşmış olması şaşırtıcı mıdır?

Geleneksel İngiliz eğitim sistemi, gençlerin ateşli hormonlarını başka kanallara yönlendirmek için elinden gelenin en iyisini yapıyordu. Özellikle erişkinlerin mastürbasyon hobisi çok rağbet-tedydi. *Functions and Disorders of the Reproductive Organs* (1857 yılında yayımlanmış olup kırk yıl sonrasında hâlâ piyasadaydı) adlı eserin yazarı Doktor Acton, mastürbasyonun bir genç üzerindeki korkunç etkisini şöyle tanımlıyordu: "Büyük miktarda sperm harcanması gencin hayatî gücünü tüketiyor". Sonuç olarak da o genç yürüyen bir harabeye dönüşüyordu:

İskeleti bodur ve zayıf kalıyor; kasları gelişmiyor. Gözleri içine çöküyor ve ağırlaşıyor; ten rengi solgunlaşıyor; soluyor veya aknelerle doluyor. Elleri nemli ve soğuk. Üstelik teni de nemleniyor. Bu durumdaki genç, arkadaşlarından uzaklaşıp yalnızlaşıyor. Arkadaşları onunla alay ederek iğreniyor. Hiç kimsenin yüzüne bakamıyor. Giysileri düzensiz ve bedeni bakımsız kalıyor. Zekâsı zayıflıyor ve tembelleşiyor. Eğer kötü alışkanlıkları sürekli hale gelirse, sonunda saçmalayan bir aptala ve lanet bir hastalık hastasına dönüşür.³

Birçok modern ebeveyn bu resimde kendi sivilceli çocuklarını görse de, bu portre daha çok çağdaş hükümetlerin gençleri uyuşturuculara karşı uyarma girişimlerine benziyor. Ayartmalardan korumanın en iyi yolu, gençleri sürekli meşgul etmektir. Okul sporları takıntısının nedenlerinden birisi buydu. Dr. Acton yetişkinlere gençleri mastürbasyon alışkanlığına yakalanmaktan korumaları için şunu öneriyordu: “İrade eğitiminin özü, erken başlamakta yatar. Eğer çocuk bu tür bütün alışkanlıkların kötü ve yanlış olduğu izlenimini erken edinir ve henüz hasar almamış enerjisinin tüm gücüyle kendisini bu alışkanlıklara teslim olmamaya ikna ederse, önünde çok parlak ve mutlu bir gelecek olacaktır”.⁴

Bu tavsiye birçok seçkin soylu için işe yaramıştı. Çünkü imparatorluk kurmak için İngiltere’den ayrılan seçkinlerin önemli bir kısmı, seyahatte gereksiz bir bagaj olarak gördükleri cinselliklerini bir tarafa bırakmışlardı. İmparatorluğun ilahisi haline gelen “Land of Hope And Glory”nin yazarı A. C. Benson, günlüğünde “Benim için gerçek bir cinsel problem yoktur” itirafında bulunuyordu. Kaşif Wilfred Thesiger otobiyografisinde şunları yazıyordu: “Cinsel hayat benim için hiç sorun olmadı ve çölün müzmin bekârlığı canımı sıkmadı... Hiçbir yoksunluk hissi duymadım”.⁵ On dört yaşında hadımlaştırılmış olmayı dileyen General Gordon veya Mareşal Montgomery gibi diğerleri, tüm cinsel duygularını yok etmeye çalıştılar. Montgomery, Lordlar Kamarası’nda homoseksüelliği yasal hale getirme tartışması esnasında, rıza yaşının seksen olmasını önerdi. Bu cinsel duyguları inkâr gayretlerinin bazılarının gizli veya bastırılmış homoseksüellikle

ilişkisi vardır. Hem Gordon hem de Montgomery, tıpkı Mareşal Auchinleck gibi genç erkeklere tutkundu. Ancak birçok örnekte, cinsellik bir öncelik haline gelmemiştir. Afrika'nın çoğu bölgesini Britanya İmparatorluğu'na katan Cecil Rhodes, evli olmadığı gibi hiçbir cinsî münasebete en küçük bir ilgi duymuyordu. Duygusal olarak Lord Kitchener'in ergenlik öncesi çağda kaldığı anlaşılmaktadır. Diğerleri ise hayatlarının sonraki dönemlerinde evlendiler. Kaşif Morton Stanley 51 yaşında; izciliğin kurucusu Robert Baden-Powel 55 yaşında, sömürge valisi Lord Milner 67 yaşında evlendi.

Bunların hepsi de kendileri ve imparatorluklar için büyük ideallerle yönlendirilmiş, çoğu zaman katı kurallar içinde zor şartlarda yaşayan kimselerdi. Ancak öz-kontrolleri tenin dünyevî arzularını kontrol etmenin de ötesine geçmişti. Britanyalıların Güney Afrika'da Boerlere karşı savaşının sonlarında, yazar Ford Madox Ford (bu kez babası Alman bir "İngiliz erkeği") bir İngiliz tren istasyonunda eski arkadaşı olan emekli binbaşıya rastlar. Binbaşı oğlunu bekliyordur. "Oğlu olağanüstü istikbal vaadiyle savaşa giden genç bir adamdı. Vaadini olağanüstü derecede yerine getirmişti. Tek çocuktu ve kadim bir ailenin soyunu devam ettirecek tek umuttu. Binbaşı bu ailenin geleneklerinin bilincindeydi ve onlara çok düşkündü". Platformda beklerken iki adam havadan, hasattan ve trenin gecikmesinden söz ettiler. Her ikisi de "Akıllarında sürekli var olan konudan dikkatlice kaçınmaya çalışıyorlardı". Çünkü oğul savaştan yaralı olarak dönüyordu. Bir şarapnel patlamasına maruz kalmış ve bir kolu, bir bacağı ile yüzünün bir tarafını tamamen yitirmişti. Ford, baba ile oğlu arasındaki görüşmeyi şöyle tanımlıyor: "Sonunda sakat oğlu tren den indiğinde, bütün olup biten tuhaf bir şekilde sol elin sağa uzatılması, aceleci ve yapmacık bir el sıkma idi. Binbaşı "Merhaba Bob!" derken, oğlu da "Merhaba Vali Bey!" dedi ve başka hiçbir şey konuşulmadı".

Binbaşının daha sonra gizlice ne kadar gözyaşı döktüğünü kim bilebilir? Ama halkın içinde daima metanet gösterilmeliydi. Yazar bu konuda şu yorumu yapıyor: "Bütün bu harika adalarda

her gün böyle şeyler yaşanıyor. Ama bir ırkın kendisini böylece bir öz-disiplin altında tutmayı nasıl öğrendiği yine de insanda merak uyandırıyor”.⁶

Bu disiplin hem merakı hem de saygıyı hak ediyor. İmparatorluğun büyük şairi Rudyard Kipling’in 1. Dünya Savaşı’ndaki sıkıntısını düşünün. Bir yıl boyunca bayrağa sarılmış bir platforma çıkmış gönüllüleri barbar şeytana karşı haçlı seferine katılmaya çağırıyordu. Daha sonra tek çocuğu olan oğlu John, Loos Muharebesi’nin “yaralı ve kayıplar” listesinde yer aldı. Tuhaf gözleri olan delikanlı askerlik görevine yalnızca Kipling’in askeriyedeki dostlarını devreye sokması nedeniyle kabul edilmişti. Teğmen Kipling’i hayatta gören son kimse, onun titreyen çenesinin etrafına bir bez bağlamaya çalışırken, acı içinde ağladığını görmüştü. Yoldaş subaylar oğlunun can çektiği son anların ayrıntılarını Kipling’teri gizlemek için sözleşmişlerdi. Baba bir dostuna cecurca şunları yazıyordu: “Oğlum için çok fazla umut olduğunu sanmıyorum ve geriye kalan birkaç şey hakkında düşünmeye bile dayanamıyorum. Ancak onun güzel öldüğünü işittim... Kısa bir hayattı. Onca yılın bir ögle sonrası sona ermesine üzgünüm; ama birçok insan bizim durumumuzda ve bu durum insanı biraz sakinleştiriyor”.⁷ Bu “insanı sakinleştiren” şeyle teselli bulma gururu, Kipling’i yaptığı işin gururlanılacak, ülkesinin ondan beklediği bir vazife olduğuna ikna ediyordu. Savaşın anlamsız kıyımları karşısında tutunacak başka hangi dal olabilirdi?

Elbette asiller bir sınıfı temsil ediyordu. Ama bu sınıfın yalnızca İngilizlerden oluşması gerekmiyordu. John Buckan’ın kahramanı Richard Hannay, bir beyaz Rodezyalı maden mühendisi idi. İngiliz kamu okulları başkalarına da (yani aristokrat geçmişi olmayan ve hatta yabancı gençlere) bu sınıfın bir parçası haline gelme fırsatı sunuyordu. Kökeni Ganalı olan milletvekili Paul Boateng gençliğinde İngiltere’nin batısında yaşayan büyük anne ve büyükbabasını ziyaretini hatırlıyor: “Sahip oldukları eski bir kitabı, sanıyorum bir fotoğraf albümünü tekrar tekrar okuduğumu hatırlıyorum. Resimlerin tümü Ağa Han ve Jodhpur Maharacısı’nın fotoğraflarıydı. Hepsi de öz İngiliz gibi görünüyordu.

Köken olarak İngiliz olmasalar da, İngiliz haline gelmişlerdi”.

Evet, İngiliz değillerdi. Asil olmanın şartı İngiliz olmaktı; ama İngiltere’den olmaktan çok, İmparatorluğun herhangi bir yerinden olmak yeterliydi. Asiller eğitimlerinin sonucu olarak duygularından sıyrılıyorlardı. İş adamı Roger Cooper, 1991 yılında İran’dan ayrılırken, Bristol’daki Clifton Koleji’nde okuma tecrübesi yaşamış herkesin, casusluk suçlamasıyla Tahran’ın kötü şöhrete sahip Evin Hapishanesi’nde bile hayatta kalmayı başara-bileceğini söylüyordu. Burada sözü edilen yalnızca yemekler ve genel zorluklar değildi; eğitimin, ister Bristol’da isterse geri kalmış Sudan’da olsun, bireyin etrafındaki realiteden mesafeli durmasını mümkün kıldığı gerçeği idi. Ancak asalet, savaş sonrası İngiltere için değil, imparatorluk ve eylem çağı için önemliydi.

1964 yılında, Derek Vane’in torununun torunu, geriye dönüp asillere küçümseyerek bakıyordu. Okul gösterilerinin metni olan *Beyond the Fringe*’i yazan Jonathan Miller ve Peter Cook, bir savaş alanı sahnesi tasarlamışlardı. Diyaloglar şu şekildeydi:

PETER : Perkins! Seni eğlencenden alıkoyduğum için kusura bakma eski dostum. Savaş çok iyi gitmiyor biliyorsun.

JON : Aman Tanrım!

PETER : İki oyuncu kaybettik ve top düşmanın elinde. Savaş psikolojik bir olay Jenkins, tıpkı bir futbol maçı gibi. Futbol maçında çoğu zaman on kişinin on bir kişiden daha iyi oynadığını biliyorsun.

JON : Evet efendim.

PETER : Perkins, senin tek adam olmanı istiyoruz. Senin hayatını feda etmeni istiyoruz Perkins. Bu aşamada basit bir jest ihtiyacımız var. Bu jest savaşı iyice kızıştıracak. Siperde ayağa kalk Perkins, Bremen’e doğru bak ve fırla. Geri dönme. Güle güle Perkins, Tanrım, keşke ben gidiyor olsaydım.

JON : Hoşçakalın Sör, yoksa au revoir mi demeliyim?

PETER : Hayır Perkins.⁸

Asillerin Britanyası, Anlamsız Jestlerin Britanyası haline geldi. Bu yüzden “Sapper”ın emperyal yöneticiler sınıfının özü olarak asilleri temsil ettiği gibi, manşet atanların veya muziplerin gözünde, her İsveçli asık suratlı, her Alman mizah duygusundan yoksun, her Fransız nefesi sarımsak kokan göçmendir. İngilizlerin asiller sınıfı öncesi iki asır boyunca yapıştığı İngiliz karikatürünün ne ihtişamlı ne de göz kamaştırıcı olması, hatta kahraman bile olmaması, bir şeylerin habercisidir.

İngilizler bir denizciden şaire kadar herhangi bir kimseyi millî sembollerini olarak seçebilirlerdi. Oysa onlar bir tüccarı seçtiler. Kat kat gerdanlı John Bull figürü, hâlâ zaman zaman gazete karikatürlerinde ortaya çıkmaktadır (1712 yılında icat edilmiş bir karakter için hiç de azımsanacak bir ömür değil). John Bull, İngilizliğin birçok görünür otantik yönleri gibi, bir yabancının İngiltere’ye göç etmiş Kincandineshirelinin’ oğlu John Arbuthnot’ın icadıdır. Buna rağmen Arbuthnot, İskoç dâvâsını savunmak için propaganda yapma fırsatını kaçırmaz. Bu yüzden İngiliz kahraman “kanlı canlı ve tombul, borazancı gibi kırmızı yanaklara sahip” ise de, kız kardeşi Peg,

Solgun ve bitkin görünüyordu. Sanki Yeşil Hastalık (anemi) geçiriyordu. Kuşkusuz John için çok değerliydi. Bütün iyi tarafları o yerd. Piliç, domuz, kaz ve horoz etlerini John yerken, Peg birazcık yulaf ezmesi ve suyla veya tereyağsız kuru ekmekle yetinirdi... En iyi oda onundu. Yatak odası güneşe bakardı. Peg’in odası ise çatı katıydı ve kuzey rüzgârına bakıyor, kızcağız soğukta titriyordu.⁹

Ancak John Bull’un hasta İskoç kız kardeşine ilgisizliği, daha önemli meşguliyeti olan dürüstlükten uzak ve entrikacı Avrupalıları ortaya çıkarmaya kıyasla çok basit kalıyordu. Tıp eğitimi almış, Pope ve Swift’in dostu olan Arbuthnot, Utrecht Antlaşması’nın” gerçekleşmesini sağlayan ikna çabalarını giysi satıcısı

* Kuzeydoğu İskoçya’da tarihi bir vilayet (Ç.N.)

** 1713 yılında Fransa, İspanya, Britanya, Hollanda ve Savoya Dükalığı arasında imzalanan ve İspanya Veraset Savaşı’nı sona erdiren barış antlaşmasıdır. İsmi imzalandığı Hollanda’nın Utrecht şehriden almıştır (Ç.N.)

John Bull'un Lewis Baboon'a karşı açtığı dava olarak betimliyordu. John Bull "dürüst, sade bir adam, cesur ve sinirlerine hâkim olmayı başaramayan", hiç kimseden korkmayan, ama "özellikle onu yönetmeye kalkarlarsa" komşularıyla kolayca papaz olabilen birisidir. Ruh hali;

Hava durumuna çok bağlıydı. Morali havayla birlikte düzelip bozulurdu. John pratikti ve işini çok iyi biliyordu. Ancak muhasebe tutmada ondan daha dikkatsiz, ortakları, çıraqları ve hizmetçileri tarafından onun kadar dolandırılan bir insan daha yoktu. Buna onun iyi bir yoldaş olmasını, içkiyi ve işini sevmesini eklemek gerekir. Gerçeği söylemek gerekirse, hiç kimse evini John'dan daha tertipli tutamaz; hiç kimse onun kadar cömertçe para harcamazdı.¹⁰

Burada birçok İngiliz'in kabul edebileceğinden daha dürüst bir öz-betimleme görüyoruz. John Bull, esnaf millet tanımına uygun bir tarzda, bir tüccardı. Tamamen bağımsız ve çok gururluydu. Çok içerdi ve gerçek anlamda aşırı vurdumduymazdı. Aynı zamanda asabi, mızımız, duyarsız ve 'Nicholas Frog'a ("kurnaz ve düzenbaz o... çocuğu, açgözlü, para harcamamak için cebini kemerine iğneleyen bir cimri") karşı tavrı, yabancıları alaycı biçimde küçümseyen bir tavidir. John Bull sonraları çeşitli değişiklikler geçirmiş, daha geç öfkelenen ve modaya uyan bir kişiye dönüşmüşse de, bazı özellikleri değişmeden kalmıştı. Daima göbekli, metanetli, barışçıl ve biraz da sersem birisiydi. Fikirleri mantığına vurarak kabul etmekten çok, körü körüne benimserdi. Hukuka ve düzene inanıyordu ve içgüdüsel olarak muhafazakârdı. Evcimen, güvenilir, neşeli, dürüst, pratik ve özgürlüğüne aşırı düşküdü.

Tipik bir İngiliz yaratmaya yönelik başka girişimler de (Joseph Addison'ın Worcestershire baroneti Sör Roger de Coverley'i bir süreliğine meşhur olmuştu) olmuşsa da, hiç birisi John Bull kadar uzun ömürlü olmadı. Pek de çekici olmayan böyle bir karakterin, bu kadar uzun ömürlü çıkması şaşırtıcıdır. Görüldüğü gibi ne fiziksel olarak çekici ne de çok zekidir. Zamana karşı dayanıklı olması onun metanetinden kaynaklanmaktadır. Çizgi

romanlarda kısa süre içinde boğa olarak değil, buldog olarak yer aldı. Bu yüzden icat edilmesinden yaklaşık iki asır sonra, Almanya ile büyük donanma rekabeti döneminde, Arthur Reece'in aşırı milliyetçi marşı "Sons of Sea, All British born"un (Her İngiliz denizin çocuğu olarak doğar) adı, "Buldog neslinin çocukları" deyiminden uyarlanmıştır. 2. Dünya Savaşı esnasında İngiltere'nin Winston Churchill'i; fizyonomisi buldog ile John Bull'un karışımı olan bir lideri vardı.

* * *

İngilizler içinde yaşadıkları şehirlere değil, yaşamadıkları kırsala ait oldukları inancını korurken, gerçek İngiliz'in köylü, taşralı (*countryman*) olduğu duygusu da varlığını sürdürdü. "Gerçek İngiliz av borazanı çalmada ustalaşmış, iz sürmede becerikli, bir şahini eğitecek ve taşıyacak kadar zarif bir centilmendir".¹¹ Sör Robert Burton, *Anatomy of Melancholy* adlı eserinde benzer bir hususu vurgulamakta, asillerin avcılık takıntısından söz etmektedir: "Avcılık onların tüm araştırmalarında, egzersizlerinde, günlük işlerinde ve tüm konuşmalarında yer alıyor". Üç asır sonra da bu prensip hâlâ geçerlidir: Ancak çok yakın dönemde ülkenin asilleri akademik unvanlara önem vermeye başladılar. Bunun nedeni akademik unvanın önemi değil, çocuklarının kırsal yaşamı sürdürmelerini mümkün kılacak parayı kazanmalarını kolaylaştıracak olmasıdır.

Ülkenin seçkinlerinin idolü hızlı at binen, çok içen, kırmızı suratlı, Hanoverli tarzı baskın karakterli, "Pox!" diye haykıran, Fielding'in *Tom Jones*'undaki Squire Western'dir. Hayatta bir tilki sürüsü veya körfezdeki porsuğun davranışıyla kıyaslanamayacak kadar karmaşık hiçbir gizem yoktur. Squire Western gerçek yaşamda da vardır. Leydi Mary Wortley Montague "sabahlarını tazıları arasında, gecelerini de (likörün elde edebileceği) hayvan gibi yoldaşlarıyla" geçiren asillerden söz etmektedir.¹² Buradaki örnek şahsiyet Jack Mytton'dır. 1796'da doğmuş, 21 yaşında iken yıllık 10.000 sterlin gelir ve 60.000 sterlin toplu paraya mirasçı olmuştur. Mytton'ın babası o iki yaşındayken ölür ve okullarda hiçbir zaman parlak bir öğrenci olamaz. İlk olarak Westminster'dan,

sonra da Harrow'dan kovulur. Tutulan özel öğretmeni ise Mytton onu yumruklayarak yere serince işi terk eder. Kumar tutkusu yüzünden Kraliçe'nin Özel Süvari Birliği'nden (*Seventh Hussars*) atılmasıyla ordu kariyeri de kısa sürer. Bir yıllık silik Shrewsbury Muhafazakâr Parti milletvekilliğinden sonra, gerçek yeteneği ortaya çıkar: Kargaşa çıkarma ve bol bol eğlenme.

Mytton'ın gözü karalığı ve cesareti efsanevidir. Bir gün kendi ağırlığını çekip çekmeyeceğini görmek için, atıyla dört nala bir tavşan ahırının üzerinden geçmeye kalktı. Ahır çökerken, atı da onun üzerine yuvarlandı. Bir iddia uğruna iki at bağlanmış arabayla geceleyin kırsalda bir çukur, iki çit ve üç metre genişliğinde bir su kanalının üzerinden atladı. Anında kavgaya girişirdi. Bir defasında Gallerli bir madenciyle, adam pes edene kadar yirmi raund dövüştü. Bir başka seferde, kışın ortasında ördek avlarken, giysileri ıslanmasın diye bir buz tabakası üzerinde çıplak süründü. Hiçbir zaman mendil, eldiven ve saat taşımazdı. Bir defasında filikasındaki yolcu, daha önce hiç kaza geçirmediğini söyleyince, Mytton "Hayatını lanet derecede yavaş yaşamışsın" dedi ve kayığı yamaca sürerek devrilmesine yol açtı. Akşam yemeğine gelip ateş yakan misafirler, ceplerine kor halinde ateş konulduğunu gördüler. Hayatının sonraki dönemlerinde, akşam yemeğinden evine dönerken haydut gibi giyinip insanları soyuyordu (Kurbanları arasında kendi kâhyası da vardı). Geceyi onun evinde geçiren ve sarhoşluktan sızıp kalan bir misafir, ertesi sabah yatağına Mytton'ın koyduğu bir canlı ayı ve iki buldogla uyandı.

Sonunda bu müsrif hayat onun sonu oldu. İlki sabah tıraş olurken olmak üzere içtiği dört ila altı şişe şarap işleri daha da kötüleştirdi. Onun zevklerini paylaşan ve onunla birlikte atının terkinde düzenli olarak ava giden, ayrıca içkiye de alışmış maymunu, yanlışlıkla bir kutu ayakkabı boyası içince hayatını kaybetti. Nimrod'a göre; hayatının son on beş yılında yarım milyon sterlin harcadı. Sonunda borçları o kadar yığıldı ki, Fransa, Calais'e kaçmak zorunda kaldı. Orada bir gece hıçkırığa yakalandı. "Lanet olası hıçkırık" diye küfretti ve onu korkutup kaçırmak için pamuk geceliğinin eteğini tutuşturdu. Kumaş kâğıt gibi tutuştu.

İçtiği çok miktarda brendi onun ağrılarını azalttıysa da bunun bir bedeli vardı. 29 Mart 1834'te Kings Bench hapishanesinde bağımlılık nöbetleri geçirerek öldü.

* * *

Elbette Jack Mytton döneminin standartlarına göre bile istisnai bir adamdı. Ancak ister Whigs döneminde' olsun, ister daha "saygın Victoria toplumu" çağında olsun ve hatta 20. yüzyıl sonlarında İngilizlerin bir karakteristiği değişmeksizin kalmıştır. O da pratik eylem adamı olmaktadır. John Bull ve destekçileri pratik eylem adamlarıydı. İngilizlerin aydınlara çok az değer verdiklerini söylemek, tam İngiliz tarzı bir eksik ifadedir. 1525 yılı gibi erken bir tarihte, Cambridge'teki Yunanca Profesörü Richard Pace "Harfleri öğrenmek köylülerin işidir" diyordu. O dönemden bu yana tavır değişmişse de George Steiner'in Cambridge Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevi için başvurduğunda keşfettiği üzere, çok fazla değişmemiştir. Oysa dünyanın her yerindeki eğitim kurumları böylesine zarif, gizemli, kışkırtıcı bir adamı personeli arasında bulundurmak isterdi. Akademik kariyeri onu Paris, Şikago, Harvard, Oxford, Princeton ve Cenevre'ye götürdü. 1958 yılından bu yana kitap yayımlamaktadır. Bir ipotekli kredi sözleşmesinin arkasına küçük harflerle yazılmış maddeler kadar uzun bir akademik ve onursal ödül listesi bulunmaktadır.

Ancak Steiner'in çözülmesi imkânsız bir sorunu bulunuyor: O bir aydın. Üniversite öğretim üyeliği için mülakata girdiğinde, fikirlerin önemine inancını ilân etme hatasını yapmıştır.

"Hegel konusundaki bir fikir ayrılığı yüzünden birisini silahla vurmanın onurlu bir iş olduğunu söyledim. Aslında kastettiğim bu konuların önemli olduğu idi".

İşi alamadı. Bu sözler tam da Steiner'in söyleyebileceği sözlerdi. Ama İngilizleri son derece yanlış tanıdığını da gösteriyordu. Herhangi bir entelektüel görüşün ölmeye ve öldürmeye değeceğini söylemek, hiçbir İngiliz akademisyenin cüret edebileceği bir

* Britanya'nın tüm ülkelerinde 1680 ila 1850 yıllarında yer alan bir siyasi parti (Ç.N.)

adım değildir. Ayrıca doğru da değildir. Eğer İngiltere’de aydın olacaksanız, bunu gizlice yapmalısınız ve kendinizi asla aydın olarak adlandırmamalısınız. İnançlarınız hakkında tutkular geliştirmeniz veya her problemin bir çözümü olduğuna inanmanız doğru değildir. Her şeyden önce, çok zeki görünmemelisiniz.

George Steiner ile Cambridge’te görüştüm. Üniversitenin onun yeteneklerini kabul etmemesinden sonra, Churchill Koleji tarafından İstisnai Öğretim Üyeliği teklif edilmiş. Bu görev onun öğrencilerin zihinlerini bozmak için arada dersler vermesini mümkün kılıyor. Ajandalarımızla boğuşarak telefonda bir randevu tarihi belirledik. 23 Nisan’ı önerdim.

“Ah! 23 Nisan. William Shakespeare, Vladimir Nabokov, Sergei Prokofiev, J. M. W. Turner ve Max Planck’ın doğum günü. Ve George Steiner’in!”

Kolej merdivenlerinden inerken, bitişik evi işaret etti ve fısıltıyla konuştu:

Üst katın penceresini görüyor musunuz? Wittgenstein’in öldüğü oda.

Wittgenstein’in son doğum gününde neler olduğunu biliyor musunuz? Masasında çalışıyordu. Bayan B bir kek tabağıyla çıkıp geldi. “Nice mutlu yıllara Ludwig!” dedi. Wittgenstein kafasını çevirdi ve şöyle dedi: “Şu anda söylediklerin hakkında dikkatlice düşünmeni istiyorum”. Kadın gözyaşlarına boğuldu ve keki elinden düşürdü.

Steiner’in kendisini bir diğer Wittgenstein olarak görüp görmediğini merak ettim. İkisi de göçmendi. İkisinin de Cambridge ile sorunları olmuştu (Wittgenstein orada felsefe profesörü olmayı “yaşayan ölü” olmakla özdeşleştiriyordu). Ama bu doğru değil. Steiner ilgi odağı olmaya çok istekli ve aşırı derecede çok sayıda kitap yayınlıyor. Steiner’in Cambridge’e uygun görülmemesinin nedeni, İngiliz edebiyatını diğer edebiyatlar gibi görmede ısrar etmesiydi. Ayrıca fikirleri çok ciddiye alıyordu.

(Sözlerine şöyle devam etti:) Rue Faubourg St Honoré’nin altında 45.000 kişinin gömülü olduğunu biliyor muydunuz?

Kırkbeş bin erkek, kadın ve çocuk! Komün'de öldüler. Bir fikir uğruna öldüler. İngilizlerin, Avrupa'nın geri kalan kısmı için fikirlerin, ideolojinin ne kadar önemli olduğu konusunda hiçbir fikri yok. Bu ülkede sahip olduğunuz şey, daha çok medeni bir küçük iç savaş. Nefretinizi İrlanda'ya yöneltiyorsunuz. Hoşgörü ile zekâ ve zarafete içgüdüsel güvensizlik barındıran derin bir sosyal sözleşme var. Eğer İsa Mesih İngiltere'ye gelse ve inançlarını savunmaya başlasa, ne derlerdi biliyor musunuz? "Aman, geç bunları!"

İrlandalı değilseniz, İngilizlerin inançlarından dolayı insanların öldürülmesini kabul etmemelerinin kötü bir şey olduğunu düşünebilirsiniz. Steiner de bunu kendisine özgü bir tarzda kabul ediyor.

"Evet, bu ülke güçlü bir akıl sıradanlığı ile kutsanmıştır. Bu durum sizi komünizmden ve faşizmden korudu. Son tahlilde, fikirleri sonuçlarına katlanacak çok önemsemiyor sunuz".

Haklı. Tıpkı 1980'lerde monetarizm ve özelleştirmeye flörtleşmenin moda olması gibi, geçici modalar rağbet görse de, İngilizler aslında *izm* lere güvenmezler. Bu nedenle Tony Blair kendi "Üçüncü Yol" anlayışının slogan giysisine bürünmüş pragmatizmden fazlası olduğunu kanıtlamakta çok zorluk çekti. Bunun bazı pratik nedenleri vardır: Asillerin eğitimi gençleri özellikle düşünceli ve fikir sahibi yapmak için tasarlanmamıştı. 1860'lı yıllarda İngiltere'yi ziyaret eden Fransız felsefe profesörü Hippolyte Taine, kamu okullarının Fransız okullarına göre, spora çok fazla odaklandığını ve kitaptan öğrenmeye daha az zaman ayırdığını belirtiyordu. Fransız liseleri zaten şehir merkezlerinde olduğundan spor için geniş alanları yoktu. Taine İngiliz okullarının dinî düzeyde içgüdüsel olarak muhafazakâr insanlar yetiştirme eğilimi sergilediği gözleminde bulunuyordu. İstikrarlı Victoria Anglikanizmi öğrencilerin büyük çoğunluğunun okullardan "ulusal dinin, din adamları sınıfının hasımları olarak değil, savunucuları olarak mezun oluyorlardı". Her şeyden önce sistem, dürüstlüğü zekâdan öne koyuyordu: "Öğrenme ve aklın eğitilmesi; karakter, kalp, cesaret, güç ve fiziksel görünüşten sonra gelir".¹³ Sonuçta

İngilizler her derde deva olma vaatlerine coşku ve heyecanla değil, derin bir kuşkuculukla yaklaşmaktadır.

Aydınlar İngiltere’de mağrur görünmektedir; çünkü onlar en yıpratıcı aşâğılık komplekslerini yaşıyorlar. Hiç kimse onları, onların kendilerini aldığı kadar ciddiye almıyor. George Steiner gibi insanların ardından -onun ifadesiyle- aydın oldukları için “sürekli alay ediliyor”. Ancak öbür yandan Steiner İngilizler hakkında, diğer bazı kıta Avrupası insanlarından daha nazik konuşuyor. Richard Wagner’e göre otantik İngilizlerden daha çok itiraz edilecek hiçbir varlık düşünülemez. “(Otantik İngiliz) bir koyun gibidir; pratikte koyunun tarlada yiyeceğini koklayarak bulma içgüdüsüne sahiptir”.

İngiltere neden düşünce bakımından Brahman olanların yeri değildir? Her şeyden önce bu ülke dünyanın en seçkin entelektüel geleneklerinden birine sahiptir. 17. yüzyıl sonlarında Londra Kraliyet Cemiyeti Avrupa biliminin zirvesi haline gelmişti. Piskopos Sprat 1667 tarihli *History of the Royal Society* adlı eserinde “İngiltere haklı olarak felsefe liginin şampiyonu olduğunu iddia edebilir” diye yazıyordu. “Tabiat sırlarını başka milletlere nazaran İngilizlere daha çok açıklayacak; çünkü tabiatın sırlarını alma ve geliştirme dehası tam oranda İngilizlere zaten bahşedilmiştir”.¹⁴ Diğer milletler İngilizlerin dehasını, İngilizler’den önce kabul etmeye çoktan hazırdır. Birçok açıdan 18. yüzyıl “Aydınlanma”sının öncüsü Voltaire, İngiliz entelektüel geleneğine âşık olmuş; *İngiltere’den Mektuplar* adlı eseri aracılığıyla Isaac Newton’ı René Descartes ile kıyaslamıştır. Saf düşünceye ilişkin Kartezyen inancı “en iyi ihtimalle cahillerin aklına yatabilecek derecede ustaca” idi ve Newton’ın dehası ile aynı şekilde değerlendirilmemeliydi. “İlki bir eskiz, ikincisi ise şaheserdir”. Üstünlük devam ediyor: Çok yakın döneme kadar Newton’ın Alma Mater, Trinity College, Cambridge gibi okulları bütün Fransa’dan daha çok Nobel Ödülü alan dâhi (yirmi dokuz) yetiştirdi.

Buradaki önemli husus, İngilizlerin bunu şamata ile duyurmasıdır. Geçenlerde aynı yıl üç Fransız Nobel Ödülü kazandığında, Fransız hükümeti resmi tatil ilân ederek tüm okulları bir

günlüğüne kapattı. Aaron Klug'a ise Cambridge'teki moleküler biyoloji laboratuvarlarında çalışırken telefon edilerek 1982 yılı Kimya dalında Nobel Ödülü kazandığı haber verildiğinde, kollarını havaya kaldırıp mutlu bir nefes aldı: "Artık yeni bir bisiklet alabilirim!" dedi.

İngilizler kendi entelektüel başarılarının kalitesini pek fark etmiş görünmemektedir. Shakespeare muhtemelen dünyanın en büyük yazarıdır. Buna rağmen Victor Hugo, ona saygısını sunmak için Londra'ya geldiğinde, her yerde ona adanmış bir anıt aradı. Hatırlanmaya değer bulunanları şöyle sayıyordu:

Birisi aptal, üç veya dört George büstü... Piyade olarak askerlik yaptığı için heykeli dikilmiş. Askeri manevralarda Atlı Muhafızlara komuta ettiği için heykeli dikilen var. Old Order'ı savunduğu için; İngiltere'nin zenginliklerini 1789 yılında Krallar Koalisyonu oluşturmak için harcadığı için; Demokrasiye karşı; Aydınlanmaya Karşı; insan yüceltme hareketine karşı (Bay Pitt'e alelacele yapılan bir büst) dikilen heykeller var. Bu milletin İngiltere'nin en büyük dehasına verdiği saygıyı görebilmek için, Westminster Abbey'in içlerine girmeniz gerekir. Orada da dört veya beş adet, tanınmayan kraliyet şahsiyeti mermer veya bronz heykelleriyle ihtişam içinde dururken, onların gölgesinde küçük bir kaide üzerinde küçük bir figür. Bu figürün altında ismi yazıyor: WILLIAM SHAKESPEARE.¹⁵

Victor Hugo'nun ziyaretinden bu yana geçen bir buçuk asır içinde işler biraz değişse de, ülkenin kültürel elitinin göstermeye çalıştığı kadar da değişmedi. Shakespeare şimdi Londra ve Stratford'da eserlerini oynayan tiyatrolarla anılmaktadır. Ancak eğer İngiliz hükümeti ve yabancı turistlerin katkısı olmasaydı, bunlar da ayakta kalamazdı. Yeni yazarlar periyodik olarak Westminster Abbey'in küçük şairler köşesindeki kalabalığa katılma yoluyla kutsanmaktadır. Yine de Hugo'nun temel itirazı geçerliliğini sürdürmektedir: Resmîyet açısından, sıra başarıyı anmaya gelince, ikinci sınıf bir general bir düzine şairden daha kıymetlidir.

* 19. yüzyıl sonlarında var olan bir muhafazakâr Hıristiyan hareketi olup Amiş ve diğer anabaptist gruplar arasında yaygındı (Ç.N.)

Bunu anlamak için yalnızca Buckingham Sarayı tarafından yılda iki kez yayınlanan onur listesine bakmanız yeter. Bir cilt dolusu şiir yazmaktansa, bir belediye meclisi görüşme tutanaklarını yazarak o listeye girmeniz daha büyük ihtimaldir.

İngilizler fikirlere onları yok etmek için değil, ihmal yoluyla ölmesini sağlamak için yaklaşırlar. Bir probleme yönelik karakteristik İngiliz yaklaşımı, çözecek bir ideoloji aramak yerine tıpkı bir mantar arayan tazi gibi etrafı koklamak ve problemi bağlamından koparıldıktan sonra bir çözüm aramaktır. Bu yaklaşım deneysel ve uzlaşmacıdır ve inandığı tek ideoloji ise sağduyudur. İngiliz aklı, pratik şeyleri fikirlere tercih eder. Emerson'ın ifade ettiği gibi, "kaldırıcı, tornavidayı, kasnağı, Flaman atını, şelaleyi, yel değirmenini, deniz ve gemilerini yüzdürecek rüzgârı severler".¹⁶ Bu kadar çok sayıda büyük bilim adamı yetiştirmelerinin nedeni budur.

Ancak bunların hiç birisi İngilizlerin, aydınlara karşı neden bu kadar güvensizlik duyduğunu tam olarak açıklayamaz. Bunun ülkenin sınırlarıyla ilişkisi olduğunu düşünüyorum. Bir adada yaşayan İngilizler oldukça homojen bir millet haline geldiler. Avrupa'nın geri kalan kısmını kasıp kavuran teorik dalgalardan bir derece korundular. Ve İngiltere'nin sınırları deniz ve Kelt komşularıyla belirlendiğinden, İngilizlerin çok net bir kimlik duygusu oluştu. Oldukça az sayıda ayaklanma tarihine sahip olmaları, kendilerini yeniden icat etmeye ihtiyaç hissetmemelerini sağladı. Oysa aydınlar her şeyin mümkün görüldüğü daha değişken bir dünyada filizlenirler. En büyük düşünceler dünyanın yeniden düzenlenmesi teorileri haline gelir ve en büyük teoriler de ideolojilerdir. Kıta Avrupa'sının birçok ülkesi birleşme, ayrılma, savaşlar, yeniden birleşme ve yeniden inşa süreçlerinden geçerken, İngiltere kurumları yumuşak bir geçişle, aşamalı olarak ve genellikle son dakikada değişti. Son iki asır içinde Fransa bir monarşi, iki imparatorluk ve beş cumhuriyete tanıklık etti. Bu dönemin yarısı kadar süre içinde Almanya monarşiden cumhuriyete, oradan Nazi İmparatorluğuna, komünizm ve kapitalizm arasında bölünmeye ve nihayet federal cumhuriyet olarak yeni-

den birleşmeye sahne oldu. Bütün bu süre içinde Britanya hep parlamenter monarşi olarak kaldı. Genel bir ayaklanma arzusu hiç uyanmadı. 20. yüzyılın en büyük sosyal değişimi, sosyal refah devletinin icat edilmesi oldu. Bu da ideolojiden çok idealler üzerine bina edilen pratik bir proje idi. Buradan çıkan basit sonuç, İngilizlerin onlara kim olduğunu söyleyecek aydınlara hiç ihtiyacı olmadı.

* * *

Fransız sınıf yapısı devrimle parçalandığında, yeni bir Fransız erkek ve kadın modeli doğdu. “Tebaaya artık vatandaş oldukları söylendi” diye yazıyor tarihçi Simon Schama. “Adaletsizlik ve yıldırma ile kontrol altında tutulan tebaa topluluğu, bir millet haline geldi. Bu yeni şeyden, Vatandaşlar Milleti’nden, özgürlük, adalet ve bolluk yalnızca beklenmiyor, şart koşuluyordu”.¹⁷ O tarihten bu yana ayakta kalan devrim ideali, George Steiner’in ağıt yaktığı Paris Komünü’nündeki binlerce kayıp gibi felakete varan yan tesirlere yol açtı. Ancak Vatandaş Devleti ideali insanların net biçimde belirlenmiş ve anayasa tarafından teminat altına alınmış haklar ve ödevlere sahip oldukları bir ülke olarak doğdu. Benzer bir sismik şok yaşamayan İngilizler, devletten büyük beklentileri olmayan bireyler milleti olarak kaldılar. İlginçtir ki; Fransız Devrimi öncesinde, Voltaire, Montesquieu ve Birabeau dâhil bir dizi Fransız Manş Denizi’ni aşp geldiler ve İngilizlerin tam da bu yönünü övdüler. Amerikan Bağımsızlık Savaşı esnasında, Fransız fırsatçılığı isyan eden sömürgecilerden yana olmayı gerektirdiğinde, Beaumarchais bir dostundan şöyle bir mektup aldı: “Bütün dünya Fransızlardan İngilizleri yenebilecek tek millet olmasını bekliyor”. Ancak mektup şu tavsiye ile devam ediyor: “Eğer kazanan tarafta olursanız, İngiltere’ye saygı gösterin. Bu ülkede özgürlükler, yasalar ve yetenekler, saçma despotların zulmü altında ezilmemiştir. İngiltere her ülke için ideal bir modeldir”.¹⁸ Jean-Paul Marat gibi kana susamış devrimciler bile, Londra’daki sürgün döneminde İngiliz siyaset geleneğini gördüğünde hayran kaldı. John Bull’un Fransız Devrimi için ilham kaynağı olması tuhaf görünse de kısmen doğrudur.

Fransız Devrimi Vatandaşı icat ederken, İngilizler Spor Oyunları'nı icat ettiler. Bunun eseri her hafta Spitsbergen'dan Tierra del Fuego'ya kadar okullarda ve stadyumlarda görülebilir. Dünya sporu olan "futbol" Futbol Federasyonu'nun kamu okullarındaki argo ismidir. Beyzbol İngiliz çocuklarının sıradan oyunlarından-
dır. Amerikan futbolu, William Webb Ellis'in Rugby Okulu'nda-
ki bir futbol maçı esnasında topu eline alıp koşmasından sonra geliştirilmiş olup, rugby'nin bir versiyonudur. Tenis, Marylebole Kriket Kulübü tarafından yeniden geliştirilmiş olup, dünyaca ünlü Wimbledon turnuvalarından ilki 1877 yılında yapılmıştır. İngilizler atletizm, yüzme ve kürek çekme yarışmaları için standart mesafeleri belirlemiş ve ilk modern at yarışlarını geliştirmiştir. Çağdaş hokeyin tarihi, 1886 yılında Hockey Association (Hokey Derneği) tarafından kuralların belirlenmesine kadar uzanır. Yüzme yarışlarının kuralları 1869 yılında İngiliz Amatör Yüzme Derneği'nin kurulmasıyla başlarken, modern dağcılık, 1854 yılında Sör Alfred Wills'in Wetterhorn'a tırmanma girişiyle başlamıştır. İngilizler kaleleri, yarış teknelerini ve kronometreyi icat etmiştir ve modern yarış atlarını ilk yetiştiren millettir. Polo ve kayak gibi sporları yurtdışından ithal ettiklerinde bile, kuralları İngilizler belirlediler. İlk boks eldiveni, İngiliz boks şampiyonu Jack Broughton tarafından 18. yüzyıl ortalarında kullanıldı. Bir asırdan fazla süre sonra, Queensbury Markisi tarafından boks kuralları belirlendi. Bu liste uzayıp gitmektedir.

19. yüzyılda dominant olan milletin kendi saplantılarını dünyaya mal ettiğini savunmak mümkündür. Eğer İskoçyalılar bir imparatorluk kursaydı, belki de herkes şimdi *shinty** oynuyor olacaktı. Eğer Kuzey Amerika yerlileri dünyayı sömürgeleştirselerdi, herkesin oynadığı oyun *lacrosse*** olacak ancak orijinal ismi *baggataway* olarak adlandırılacaktı. Bir Bask imparatorluğu kurulsaydı, kıtalar arası *pelota**** şampiyonası düzenlenirdi. Buna göre dünyanın İngiliz sporlarını benimsemesi, tamamen

* Sopa ve sert topla oynanan bir İskoç takım oyunu (Ç.N.)

** Hokey benzeri bir top oyunu (Ç.N.)

*** Tek el ve rakette topu duvara çarpmayı içeren iki kişilik bir oyun (Ç.N.)

dünyanın küçülmenin zirvesinde olduğu bir dönemde siyasi ve ticarî güce sahip olmanın sonucudur. Ancak bu durum İngilizlerin kendilerinin neden böyle bir saplantı geliştirdiklerini açıklamıyor. Bunun güvenlik ve refahla ve boş zamanın bulunmasıyla ilişkili olduğunu düşünmek akla yatkın görünmektedir. Belki de Avrupa'nın geri kalan bölgelerinden daha önce düelloya karşı çıkılması yüzünden, alternatif meydan okumalar bulma ihtiyacı doğmuştu. Kentleşme geleneksel köy sporlarının sona ermesi anlamına gelirken, yüzlerce erkek çocuğun imparatorluğu sürdürme görevi için bir araya toplanarak eğitildiği büyük yatılı okulların gelişimi, hormonlarıyla başı dertte olanlar için egzersiz yapma yolları bulmayı zorunlu kılmıştı.

Spor her zaman İngiliz kültüründe merkezi bir yer işgal etti. 1949 yılında T.S. Eliot (kendi seçimiyle İngilizleşen bir başkası) bir millî kültürü neyin tanımladığı sorusuna cevap bulmaya çalışırken, İngilizlerin karakteristik ilgi alanlarının bir listesini çıkardı: "Derbi günü, Henley Tekne Yarışları, Cowes Tekne Yarışları Haftası, Eylül'ün 12'si, Kupa Finali, Köpek Yarışları, Tilt Masası, Dart Tahtası, Wensleydale peyniri, Doğanmış kabak haşlaması, Pancar turşusu, 19. yüzyıl Gotik kiliseleri ve Elgar'ın müziği"¹⁹ 50 yıl sonra bu listeyi biraz değiştirip, hazır yemek, kitlesel medya ve tilt masasının biraz gerilemesi şeklinde sayabiliriz. Ama yine de liste en çarpıcı özelliğini koruyacaktır: Eliot'ın İngilizlere özgü olarak belirlediği 13 özellikten sekizi sporla ilişkilidir.

Ve spor dili millî bilincin derinlerine kadar nüfuz etmiştir. Günümüzde biraz demode hale gelmişse de, yine de bir erkek veya kadını "good sport" olarak tanımlamak, yüksek bir övgüdür. Bir "good sport", kaybettiğinde "En iyi olan kazandı" diyebilecek türde bir kişidir. Britanya Savaşı'nın en yoğun zamanında pasifist Vera Brittain, Piccadilly'de yürürken bir gazete bayiiinin camındaki bir gazetenin manşetini gördü. Şöyle yazıyordu:

ŞİMDİYE KADAR Kİ EN BÜYÜK SALDIRIDA İNGİLTERE
26'YA KARŞI 78 (KAYIPLA) HALA OYUNA DEVAM EDİYOR²⁰

* Şaka kaldıracı, yenildiğinde bile nezaketini kaybetmeyen kişi (Ç.N.)

İngiliz erkeklerinin hayranı olan Vita Sackville-West, 1947 yılında şunları yazıyordu:

İngiliz erkeğini tanımanın en iyi zamanı, bir başkası ona top fırlatmaya başladığında ortaya çıkar. O ne kinci, ne intikamcı, ne cimri, ne mızız, ne de haksız bir avantaj sağlama isteğindedir. Yalnızca kurallara uyar ve genellikle İngilizlerin koyduğu kurallara saygı gösterir. Rakibinin de bu kurallara kendisi gibi saygı göstermesini bekler. Aldatmaya yönelik her türlü girişim onu derinden şok edecektir. Galibin taşkınlık göstermesi, tıpkı mağlubun aşırı üzüntü sergilemesi gibi onda bir aşağılama hissi uyandıracaktır... Her şey bu kadar basittir. Birisi topu kapar, vurur veya rakibi tekmeler ya da topu kaçıtır. Aynısı diğer oyuncu için de geçerlidir. Bütün bunlar gayet normal karşılanır.²¹

Yazarın anlattıkları çok önemlidir. İngilizler için *Spor Oyunu* fikrinin önemini göstermektedir. İngilizler sporu, spor olduğu için sever.

Jack Mytton ve İngiliz asillerin birçoğunun yabaniliği, 19. yüzyılın başlarındaki Evangeliklik sayesinde kısmen evcilleştirilmiştir. Ancak bir diğer medenileştirici faktör de spordur. Sporun ahlâkî önemi Henry Newbolt'un üç kıtalık "Vita Lampada" adlı şiiri kadar net ortaya konulmamıştır. Newbolt'un kendisi sıksa ve güçsüz bir genç olduğu için öğrencisi olduğu Clifton Koleji'nde kriket takımına girmeyi başaramamışsa da, sporun İngiliz yönetici sınıfı için önemini kavramıştı. Ölümünden sonra dostu ve meslektaşı Walter de la Mare onu "tüm hayatı boyunca İngiltere ve İngilizlik fikri ve idealine sadık kalan birisi"²² olarak tanımlıyordu. Şiiri hayattaki bütün problemlerin en basit cevapları verme yoluyla çözülebileceğinin formülü olmayı sürdürmektedir.

Geceleyin sokakta soluksuz bir hışırtı var
Maç yapmak için on kişi ve kazanacak bir maç!
Pürüzlü bir zemin ve kör edici ışıklar
Oyunun bitmesine bir saat var ve son adam oyunda.
Ve kurdeleli ceket uğruna
Ya da sezonda bencilce ün kazanma umuduyla değil,

Ama kaptanın eli omzuna vurup duruyor:

“Oyna! Oyna! Oyununu oyna!”

Çölün kumu donuk kırmızı-
Bozulan meydanın enkazı da aynı.
Gatling’ tutukluk yaptı ve Albay öldü
Ve Alay toz dumandan köre döndü.
Ölüm nehri yamaçları siper oldu
Ve İngiltere uzak ve şeref yalnızca bir isim.
Okul çocuğunun sesi saflarda yankılanıyor:
“Oyna! Oyna! Oyununu oyna!”

İşte bu sözcük yıl be yıl,
Okuldaki saflar belirlenirken,
Her oğulun mutlaka duyması gereken,
Ve işiten hiçbir oğulun unutmaya cüret edemeyeceği.
Bu sözle hepsinin zihni neşe dolar,
Hayata alevler içinde bir meşale gibi dayanır,
Ve ev sahibi takımı geride bırakıp bağırır:
“Oyna! Oyna! Oyununu Oyna!”

Şiirin son derece boş kısımları olması nedeniyle, nasıl ciddiye alındığını anlamak mümkün değilse de ritminden etkilenmemek imkânsız. Zaten 1914 yılı Ağustos ayı öncesindeki sakin günlerde, hayatın özünde bir spor oyunu versiyonu olduğu fikri neredeyse akla yatkın görünüyordu. “Çıkan savaşlar genel değildir, yalnızca Olimpiyat Oyunları’nın kısa bir silahlı versiyonudur” diyordu Osbert Sitwell, “bir raundu kazanırsınız; bir sonrakini düşman kazanır. Bir boks maçında olduğundan daha fazla yok etmekten ve bitirene kadar dövüşmekten söz edilmez”.²³

Flander siperlerinin sefaleti içinde spor oyunlarının oynandığına inanmak güçtür. Oysa 1917 gibi geç bir tarihte, yaşlıların gençleri çamurlar içinde ölüme ikna etmek için, oynadıkları sporlar sayesinde kazandıkları fizikî ve moral üstünlük hakkında zırvaladıklarını görüyoruz. İngiliz seçkinleri bütün halkın yetişme

* 1861 yılında Richard Jordan Gatling tarafından icat edilmiş Amerikan yapımı çok namlulu ve hızlı ateş eden makineli tüfek (Ç.N.)

yıllarını spor sahalarında koşarak, tıpkı Korintli kahramanlar gibi davranarak geçirdikleri ve bu durumun onları doğal olarak düşmanlarından üstün konuma getirdiği inancını beslemeye devam etmektedir. 2,5 milyon gencin tıbbî muayenesine şöyle bir baktığımızda; 1917-1918 yıllarında askere alınanlarda onun ne kadar hatalı olduğu anlaşılmaktadır. Büyük Britanya’da askerlik yaşına gelen her dokuz kişiden yalnızca üçü uygun ve sağlıklıydı. İkisi sağlık standartlarının altında kalıyordu. Üçü fiziksel açıdan neredeyse enkaz halindeydi. Birisi kronik olarak askerliğe elverişsizdi. Ama yine de sporun beden kadar ruh sağlığını da geliştirdiğine inanılıyordu. Lord Northcliffe’in o yıl askerî birliklere gönderdiği propaganda mesajında İngiliz askerlerinin bireysellik duygusuna sahip oldukları için doğal olarak daha üstün savaşçılar olduğu, düşman askerlerinin ise yalnızca “itaat etmek, topluca itaat etmek” üzere eğitildikleri anlatılıyordu. Zavallı Almanların yetersizliğinin nedeni “bireysel oyunlar oynamamış olmasıydı. Bireyselliği geliştiren futbol, Almanya’ya oldukça geç dönemde girmişti”.²⁴

Newbolt’un şiiri, ölüm kendilerine krikette hızlı atılmış bir top gibi gelen asillerin milli marşı idi. Şairin tek oğlu Francis’e muhtemelen Ypres Muharebesi’ne denk görülen bir futbol maçında yaralandığı için ne kadar yanlış yaptığı söylenmişti. Diğerleri şaire inanıyordu. 1 Temmuz 1916 tarihinde, 420.000 İngiliz askerinin hayatını kaybettiği Somme Muharebesi’nin başlangıcında, 8. Doğu Surrey Bölüğü komutanı Yüzbaşı W.P. Nevill dört müfrezesine futbol deyimlerinden isim verdi. Birisine “Büyük Avrupa Kupası Finali, Doğu Surrey’liler Bavyeralılara Karşı. Bir diğeri “Başlama Vuruşu”, öbürü ise “Hakemsiz” idi. Topu Alman cephe hattına kadar sürüp, o hattı geçecek müfrezeye ödül vaat etti. Ancak ödülü veremeden öldü.²⁵

Yüzbaşı Nevill’in kaçık olduğu ortadaydı. Spor bu insanlara “erkekliğin”, öz-kontrolün ve emirlere itaatin önemini öğretmişti. C.B. Fry’n hayatının gösterdiği üzere en olağanüstü sonuçları üretebilirdi. Scotland Yard Başmuhasebecisinin oğlu olan Fry, 1890 yılında Repton Okulu’ndan ayrılmadan önce FA (İngiltere

Futbol Cemiyeti) Kupası'nda oynamıştı ve lise ile üniversite (kaçınılmaz olarak üniversitesi Oxford idi ve Wadham Koleji'nde tam bursluydu) arasında Surrey eyalet kriket takımında oynamıştı. Mezun olduğunda üniversiteyi, kriket, futbol ve atletizmde temsil etmiş ve 7,26 metre ile dünya uzun atlama rekorunu ele geçirmişti. Oxford rugby takımında üç çeyrek hattın başında oynama şansını sakatlandığı için kaçırmıştı. Bu arada klasikte birincilik almayı başarmıştı. Spor muhabirliği yaparken, İngiltere'yi hem futbol hem de krikette temsil etti (1902 yılında Cumartesi günü FA Final Kupa maçında oynamış ve ertesi pazartesi Sussex için 83 puan almıştı). Ancak asıl ününü vurucu olarak kazandı. Krikette onun karşılama oyunu ve özellikle atış tarzı efsane haline geldi. Beş yıl boyunca Fry tüm kriket ortalamalarında zirvede kaldı ve toplam 30.886 koşu kariyerinde 94 adet yüz metreden fazla koşu yer alıyordu ve ortalaması ellinin üzerindeydi. İngiltere adına oynama davetini son kez 49 yaşındayken aldı.

Burada kesinlikle bir İngiliz kahramanından söz ediyoruz. Fry'ın kariyerindeki toplam koşu sayısı, Jack Hobbs'un skorunun yarısına eşit olabilir; ama bir bahçıvanın oğlu olan Hobbs bir profesyoneldi. Fry ideal centilmen oyuncu örneğinin temsilcisiydi. Onun en unutulmaz koşuları arasında özellikle önemli anlar vardı. 1903 yılında Genlemen takımını Players at Lord'un elinden yaşlı Harrovian Archibald MacLaren ile ortaklaşa kurtarmışlardı. Yakışıklı, güçlü, zeki ve temiz yaşayan bir adamdı. Fry en iyisinden bir asildi.

Oysa onun *Life Worth Living* adlı otobiyografisinde bütün bir bölüm Nazi Almanyası'nın zaferlerine ayrılmıştır. 1934 yılında Almanlar İngiliz İzci Gençleri ile Hitler Gençlik Hareketi arasındaki ilişkileri geliştirmeye katkıda bulunup bulunmayacağını öğrenmek için Fry'a başvurdular. Naziler gönüllü aptallarını doğru seçmişlerdi. Münih'e gelen Fry, Alman halkının "Führer"e bağlı olduğunu görmüş ve Rudolf Hess'i yakışıklı ve çekici bulmuştu. Onu İngiltere'ye gelmeye ve kendisiyle kalmaya davet etti. Ayrıca "sessiz, ilgili ve cömert" olduğunu düşündüğü daha küçük

* Kriket oyununda üç çeyrek hattı olarak bilinen hattın ucu (Ç.N.)

yaştaki Nazilerden de etkilendi. Fry'ın Almanya hakkında en çok hoşlandığı husus, ülkenin dar görüşlü coşkusu idi:

Londra'nın eğlence mekânlarında sıklıkla rastlanan, sanki ortadan ikiye ayrılacakmış gibi görünen züppe bir gençlik asla yoktu. Varlığının bütün amacı buymuş gibi gecenin geç saatlerinde kendisini sunacak gibi görünen türde kızlar da yoktu. 1934 yılında Berlin bana, taze rüzgârlarla silinip süpürülmüş, geride coşkulu, enerjik ve hayatın tadını çıkarmaktan vazgeçmeden çalışmaya hazır olanlar kalmış gibi bir his verdi.²⁶

Bu Aryan harikalar diyarında, Fry İngiliz izci çocukların gerçekten işinin uzmanı olup olmadığını sorgulamaya başladı. Onu etkileyen İngiltere'de okullar, üniversiteler, kulüpler ve gönüllü örgütler olmasına karşın, Almanların her şeyi Nazi Hükümeti'nin Kültür Bakanlığı'nın kontrolü altına almış olmalarıydı. Bu da daha ciddi bir yaklaşım demekti. Sonunda bu büyük İngiliz sporcusu Hitler ile buluştu ve onu Nazi selamı ile selamladı. Bir saat on beş dakika sohbet ettikten sonra Nazilerin "Yahudi Problemi" hakkındaki görüşünü isteksizce kabullendi ve "bu büyük adam"ın "doğal bir saygınlığı" olduğunu, "taze ve fit, dikkat çekici biçimde uyanık" ve "sakin ve nazik" birisi olduğu kanısına vardı. Kitap 1939 yılında yazılmıştı. Fry, Nazi Almanyası övgüsünü "Herr Adolf Hitler'i son gördüğümde izlenimlerim ve vardığım sonuçlar bunlardı. O zamandan bu yana ne olmuş olursa olsun, bu görüşlerimden hiç birisini geri çekmek için bir neden göremiyorum" diyerek savunuyordu.

Fry'ın faşizm sempatisi, zengin İngilizler arasında yalnız kalmıyordu. Belki de bir spor adamını siyasî kör noktaları yüzünden eleştirmek haksızlık olacaktır. Ancak asillerin özelliği, âdil oyun ve sportmenlik duygularının kendilerine millete liderlik etmeye uygun bir karakter kazandırdığını sanmalarıdır. C. B. Fry hakkında söylenecek bir diğer husus ise; sadece centilmen bir amatörmüş gibi görünme çabalarına rağmen, bu oyunu yalnızca eğlence için oynadığı illüzyonunu sürdürmesini sağlayan asıl şey onun gazeteciliği idi. Eğer Derek Vane gibi "çalışma zorunluluğunu ortadan kaldıracak kadar paranız varsa" asil olmak

güzeldir. Gerçek dünyada yaşayan insanlar için, bu sınıfa mensup olmak imkânsızdır.

“Ben bir centilmen değilim” diyor Simon Raven, “Sorumluluk duygum yok. Ayrıcalıkların tadını çıkarmaktan memnunum. Ayrıca ayrıcalıklı olmanın dolaylı yükümlülüklerinden kaçınma ve hatta tamamen görmezden gelme eğilimindeyim”.²⁷ Victoria dönemi ideale dünya savaşı sonrası yaklaşım tarzı böyleydi. İnsanlar Tom Brown olmaktan çok *Flashman* olmak istiyordu. Ve Simon Raven’in kemiklerinde İngiliz beyefendiliğinden bir şeyler vardı. Zeki ve bilgili, iyi bir kriket oyuncusu, yakışıklı ve okulda popüler olan Raven, çocukken bir tür fanilalı Apollo, asillerin müstakbel üyesi idi. Öbür yandan çok fazla hayal gücü ve çok az öz-disiplini vardı.

Raven, otuz yaşına gelene kadar 1941 yılının Charterhouse Okulu’nda en yüksek puanla ardı ardına burslar kazandı. Ama dört yıl sonra “olağan bir şey”den (homoseksüellikten) dolayı okuldan atıldı. Cambridge bursu kazandı ve öğretim üyeliğini deneme daveti aldı. Ancak orayı da borç yığını içinde terk etti. Sonra King’s Shropshire Hafif Piyade Birliği’ne alındı ve bahisçiler onu karşılıksız çekten dolayı askeri mahkemeye vermeden önce oradan da atıldı. Evlilik ve çocuklara “çocukların kişinin kendi yüksek zevkleri için daha iyi kullanabileceği parayı harcadıkları” gerekçesiyle düşman olsa da kazara baba oldu ve mecburen evlendi. Acil para ihtiyacı içinde olan çocuğun annesi, Raven’e şu telgrafı çekti: “Para gönder. Eşin ve çocuğun açlıktan ölüyor”. Raven buna şöyle cevap verdi: “Üzgünüm, para yok. Bebeği yemeni öneriyorum”.

Raven, İngiliz centilmenliği standartlarının sınırı veya aşağısı olarak tanımlanabilir. Serseri olamayacak kadar zeki kabul ediliyordu. Ama serseriliği onu yüzbaşılık rütbesine kadar taşımıştı. 1960 yılında idealin çoktan kaybolduğunu son derece güvenle yazıyordu:

* *Flashman*, yazar Thomas Hughes tarafından yarı otobiyografik olan Tom Brown’s School Days (1857) adlı eserde yaratılmış hayali bir karakter olup, sonradan geliştirilmiştir (Ç.N.)

Hayatı hakikat, onur ve yükümlülük üzerine kurulmuş olan geleneksel centilmen, bazı düşmanca sosyal baskılar yüzünden ölüme mahkûm edilmiştir. Kıskançlık ve materyalizm bunların başında gelmektedir. Bu baskılar centilmeni mükemmellik standartlarını terk etmeye veya eğer koruyacaksa, bunların istenmeyen anakronizmler, en iyi ihtimalle alay konusu ve en kötü ihtimalle de nefrete konu davranışlar olduğunu kabul etmeye zorlamaktadır.²⁸

Raven'in İngiliz centilmenin ölüm töreni söylevinin özü, ideal centilmenin son derece kırılğan olduğu ve yalnızca "düşmanca sosyal baskılar, kıskançlık ve materyalizm" yüzünden yok olabileceği düşüncesidir. Nedenleri konusunda ona katılalım veya katılmayalım, herkesçe kabul edilen gerçek, centilmenin gerçekten de öldüğüdür. Bu argümanı desteklemek için sunulan kanıtlar zinanın artmasından Londra'daki "sözüm senettir" inancının yok olmasına kadar sıralanmaktadır.

Simon Raven öğle yemeği randevusuna bir centilmen gibi tam zamanında ulaştı: 12:30. Peşinden hemen özür dileyerek lavaboya koştu "Crohn hastalığı. Oldukça rahatsız edici" dedi. Uzun boylu, biraz bakımsız, düğmesiz gömleğinin yakasını kravatla birleştirmiş, yün ceketiyile yıllarını kiralık odalarda geçirmiş, asabi, emekli ilkokul müdürüne benziyor. Bu izlenim çok da haksız değil. Yazma kariyerinin büyük bir kısmını yayıncısının ayarladığı Kent, Deal'deki bir pansiyonda geçirdi. Yayıncısı onun bir şeyler üretmesini sağlamanın yolunu ücretini haftalık olarak ödemekte bulmuştu. Çok eğlenceli *Alms for Oblivion* roman dizisi bu çabaların sonucuydu.

Onunla karakteristik İngiliz centilmenin akibeti hakkında konuşma talebime şöyle cevap verdi: "Biliyorsunuz, mülakat yapılması yorucu ve sıkıcıdır. Ancak eğer seçkin ve sessiz bir yerde öğle yemeğine davet ederseniz, sizinle buluşurum". St. James's'teki Le Caprice'i önererek cevap verdim. Bunu bir dizi kartpostal haberleşmesi izledi. Genellikle arkalarına birkaç sözcük yazılıydı. "Caprice iyi. Tarih?" "Çarşamba iyi. 12.30?", "12.30 uygun".

Bir Campari ve soda siparişi verdikten sonra “Yıllardır buraya gelmemiştim” dedi. Burası biraz salaştı ve bankerlerin eşleri ve daha çok da şimdi mekânı işgal eden Muhafazakâr politikacıların gözdesiydi.

İngiliz olmanın belli karakteristiklerini övecek başka birçok isim gibi (onun romanları da tamamen İngilizlerin tavır ve davranışlarına ilişkindi), Raven millî düşünce yapısını neyin oluşturduğundan pek emin değildi. Ulaşabildiğimiz nokta “Kriket önemli sanıyorum” oldu. Ancak bu nokta görüldüğünden daha önemliydi. İngilizlerin kalpleri başka her şeyden çok spor oyunları oynamaya ilgilidir ve kriket özünde bir İngiliz sporudur. Robert Winder 1996 Dünya Kupası için Hindistan’a gittiğinde, rakip ülkelerin farklı tepkileri karşısında şaşırılmıştı:

Eğer Pakistanlı veya Hintli iseniz, takımınız aşağılandığında intihar edebilirsiniz. Eğer Batı Hindistanlı iseniz, sahada işler tersine gittiğinde dünyanız yıkılabilir. Ama bunlar kriketin millî gururun önde gelen kaynaklarından birisi olduğu ülkelerdir. İngiltere’de ise kriket takımlarını desteklemezsiniz, onların peşinden gidersiniz. Desteklediğiniz sporun kendisidir, takım değil.²⁹

Kriket maçının yavaş biçimde, günlerce sürecek şekilde oynanması, bu merak uyandıracak ölçüde tutkusuz bağlılıkla ilişkilidir. Eğer bir Britanya kriket takımı olsaydı ve bayrağın kaderi o takımın performansına bağlı olsaydı her şey farklı olabilirdi. Ancak burada başka bir yön daha var.

Asillerin son günlerinde İngiliz kriket ideali, Lord Harris’in 1931 yılında genç kriketçilere verdiği mesajda özetleniyordu. “Bu sporu sevmek için elinizden geleni yapın” dedi onlara, “çünkü bu spor, dünyanın diğer sporlarına kıyasla, çirkin ve onursuz her şeyden daha uzak. Coşkuyla, onurla, cömertçe oynayın. Fedakârlık kendi içinde bir derstir ve dershanesi Tanrı’nın açık havası ve güneş ışığıdır”.³⁰ Buradan sporun değeri hakkında açık bir fikir edinebilirsiniz. Kriket ruhu okul ve köy sahalarındaki sayısız maçla canlı tutulur. Ancak Lord Harris’in dudaklarından bu sözlerin çıktığı zamanda bile aslında bunlar palavradan ibaretti. Dünya ertesi yıl neden öyle olduğunu gördü. Avustralya

turnuvasında İngiliz takım kaptanı Douglas Jardine atıcılarını doğrudan kısa hedeflere ve sürekli karşılayıcının bacaklarına nişan alma talimatı verdi. Halkın anlayışına göre bu tavır karşılayıcıyı hata yapmaya teşvik edecek, karşılanan topun yakındakiler tarafından tutulmasını kolaylaştıracaktı. Ancak atıcılar, özellikle de Harold Larwood (eski bir madenci ve kesinlikle bir “oyuncu”) o kadar hızlıydı ki, sonuçta toplar ardı ardına korkunç bir hızla gelirken, karşılayıcı teslim olmak zorunda kaldı. Jardine’in (Oxford, Winchester’dan Surrey kaptanı ve “Oyuncu”lara karşı “centilmen”) bedensel güç gösterisiyle yıldırmaya dayalı oyunu “Tanrı’nın açık havası ve güneş ışığında ahlâk dersi” olarak nasıl algıladığını hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Ama bu taktiğinden dolayı hiçbir zaman özür dilemediğini biliyorum. Bu da amatörlük idealinin yetersiz kaldığı zamanlarda, İngilizlerin içine düştüğü ahlâki kafa karışıklığını ortaya koymaktadır.

Simon Raven’in centilmenler için ağıtını yazdığı tarihte, İngiliz kriketi profesyonellerin alanı haline gelmişti. Problem, İngilizlerin profesyonelliği diğerleri kadar iyi başaramamasıydı. 1990’lı yıllara gelindiğinde bir İngiliz takımında bir sezon geçirmek için gelen yabancı oyuncular, yerli oyuncuların coşku eksikliği karşısında şaşkına döndüler. Yerliler takımlarının kazanıp kaybetmesine pek aldırıyorlardı. Milli düzeyde oyuncular Avustralyalı alışkanlığı olan “sledging” veya barikat kurma alışkanlığını benimsemişlerdi. Vurucu eğer gizleyebileceğini düşünüyorsa topa zarar verebiliyordu ve bir İngiliz kaptanının hakeme küfrettiği ilk kez görülmüştü. Belki de Raven haklıydı.

Onun hayatında, İngilizlik hakkında fikir veren bir başka döngü daha vardı. Charterhouse Okulu’ndan atılmasına rağmen, bugünlerde ona göndereceğiniz mektup Charterhouse, EC1, Londra şeklinde gönderildiğinde ona ulaşıyor.

“Kitaplarımın gittikçe kötüleştiğini ve gittikçe daha az satmaya başladığını fark ettiğimde bir şeyler yapmak zorunda olduğumu anladım” diyor. Bir İngiliz daima kendisine yararlı olacak

* Rakip oyuncuyu aşağılayıp, hakaret ederek moralini bozma (Ç.N.)

insanları tanır ve onun örneğinde “bir şeyler” onu Londra’daki birden fazla olağan dışı kurumun bakıcısı ile temas kurmaya yöneltilmişti. 17. yüzyıl başlarında, Durham kömür madenlerinden ömür boyu kömür ticareti yaptıktan sonra, (Bu ticaret onu İngiltere’nin en zengin sıradan vatandaşı yapmıştı), ruhunu sakinleştirmek isteyen Thomas Sutton başkalarının yararlanması için iki kurum kurdu. Kurduğu eğitim kurumu olan Charterhouse Okulu, Londra yerleşkesinde kalamayacak kadar büyüdüğü için Surrey’e taşınarak, oğullarını centilmene dönüştürmek isteyen hırslı İngiltere vilayetleri tüccarlarına hizmet etti. Diğer icadı ise, “karada veya denizde kollarını kaybeden centilmen askerler, gemi batması veya korsanlık yüzünden malvarlığını kaybeden tüccarlar ve Kral ya da Kraliçe’nin hizmetkârları” için kurulan bir imaret (*almshouse*) idi ve bu imaret Charterhouse Square’de bugün hala varlığını sürdürmektedir.

Sutton’ın hastanesine kabul edilmek için, “centilmen” olmanız gerekiyordu. Bu türün soyu 1960 yılında tükendiği için, burası sesin yankılandığı boş bir yere dönüşmüş olmalıydı. Oysa Raven’in kabul edilmesinden sonra da doluluğunu uzun süre korudu. Raven kendisinin ışığı görüp hayatını değiştiren bir tür *roué* olduğu izlenimini verme kaygısı taşıyordu. Onun insanlığın geri kalan kısmına karşı tavırları her zaman olduğu gibi öfkeli idi. Ancak İngiliz yerleşik düzeninin gücü, her türlü alay edilmeyi kaldırabilmesi ve sonra da suçluları bağrına basabilmesidir. Hiçbir İngiliz kendisini yetiştiren kurumlardan gerçekten kaçamaz.

Bu yüzden imaretin odalarında kardeşler yaşlılıklarını geçirmekte, günde üç öğün yemek yemekte, öğleyin arzu ederlerse bira ve şarap içmekte ve tüm bunlara ayda 138 sterlin ödemektedir. Raven binlerce sterlinlik borcunu ödemek için daha fazla para kazanmayı istese de bunu yapabileceğinden kuşkulu. Bu kurumdaki tek ciddi yasak –asillerin modası geçmiş inancı- oraya kadın getirmektir. “Ancak benim yaşıma geldiğinizde bu da bir problem değil” diyor. Kuralın tek istisnası kurumun sakini başhemşiredir. Başhemşire asillerin çocukken gönderildiği yatılı okullarda annelik rolünü üstlenen kadınlarla aynı görevi yürütmektedir.

ONUNCU BÖLÜM

EŞİYLE TANIŞIN!

*Yaygın kanaatin aksine İngiliz kadınları
geceleri yünlü gecelik giymez.*

- HERMIONE GINGOLD, *Saturday Review*, 1955

Kalça nakli yapılmış birisiyle nadiren karşılaşılır. Söz konusu kimse gerdanları sarkık, saçları dökülen, çizgili takım elbiseli, pahalı bir ayakkabı giymiş İngiliz tarzı d r stl  n timsali bir adam. Sözünün senet olmasıyla övündüğünü biliyorsunuz. Gündüzleri bir ticarî bankayı yönetiyor. Geceleri ise kaba eti kıpkırmızı olana kadar kırba lanmaktan hoşlanıyor. Onun bu sapk nlı  *le vice anglais* (İngiliz K t l   ) adıyla biliniyor.

Bir Harley Street estetik cerrahının eline binlerce sterlin saymasına yol açan kalça ameliyatı, ömür boyu aynı bedensel cezalandırmayı yaşamasının bir sonucu. Tıpkı boksörün ka ının a ılması gibi, insan teni aynı yerdeki tekrarlanan yaralanmaları ancak belli sayıya kadar tedavi edebilir. Dayaklar  ocukken babasının eliyle başlamıştı. Baba oğul arasındaki öpüşme, kadınsı göründüğü için beş yaşındayken yasaklandı. Dayak cezasını da “adam gibi kabullenmesi” gerekiyordu. Bu yüzden ceza olarak

dövölürken, çocuğun hiç tepki vermemesi bekleniyordu. Eğer çığlık atmadan dayak seansını bitirebilirse babası onu tebrik ediyordu. Sonraki on yıl boyunca “Kalçalarım ebeveynim, bakıcım, öğretmenlerim, müdür dâhil en az 17 kişi tarafından saldırıya uğradı” diyor. Bunu kendisine acıyarak değil, gülererek anlatıyor. Bu aşamada, o dönemdeki İngiliz özel eğitiminin yaygın alışkanlığı haline gelen dayanın, herhangi bir cinsel yönü yoktu. Yalnızca Suiire Brown’ın oğlu Tom’a ilişkin beklentilerini gerçekleştirme ve onu “cesur, yardımsever, doğru sözlü bir İngiliz’e, bir centilmene ve bir Hristiyan’a dönüştürme”¹ amacını gerçekleştirmeyi hedefleyen eğitim sisteminin parçasıydı.

Genç adam üniversiteye başladığında, çocukluk ve erişkinlik çağındaki dayakların hatırası bir cinsel fantezi malzemesi haline gelmeye başladı. Swinburne’un *Fanny Hill* ve *Story of O* adlı eserlerini okumuş, ancak İngiliz kızların onun bu ihtiyacını karşılamada isteksiz olduğunu keşfetmişti. Evliliğin de bir yararı olmadı. Dayak düşüncesi karısının hiç hoşuna gitmemiş, cinsel isteğini yitirmesine yol açmıştı. Üç ayrı psikiyatriste giderek bu saplantısından kurtulmaya çalıştı. Nihayet üçüncüsü, bütün hayatını bu konuda kendisini kötü hissederek geçirmek yerine, parasını bu ihtiyacını karşılayacak gizli yollar bulmaya harcamasının daha iyi olacağını önerdi. Diğer yönlerden normal bir evlilik hayatları vardı. Dört çocuğunun annesi olan eşi, zevklerini başka yerlerde giderme fikrini kabul etti. Tek şartı, kalçaları iyileşene kadar çocuklar görmeyecekti.

Böylece hayatı bölümlere ayrıldı. Zamanının çoğunu toplumun dürüstlük ve saygınlık timsali, çocuklarının babası olarak geçiriyordu. Çocuklarını kendisinin ilk kez dayak yediği pahalı okullara göndermişti. Bu arada bir İngiliz bankeri olarak dünyayı dolaşmış, büyük itibar kazanmıştı. Geceleri ise kadın, özellikle de kaslı siyahî kadın arayışına girişirdi. Bu kadınlar ücret karşılığı onu döverlerdi. New York’a yaptığı bir ziyarette, yeni gelişen bir mazoşist kulüp keşfetti. Burada kırbaçlamak veya kırbaçlanmaktan hoşlanan başkalarıyla tanıştı. En büyük zevkin yalnızca dövülmek değil, başkalarının önünde dövülmek olduğunu keşfetti.

O zamandan itibaren zevkini çoğunlukla arkadaş grupları arasında veya benzer zevklere sahip yabancıların geldiği kulüplerde tatmin etti.

Bu saplantıyı anlayabilmek çok güçtür. Dışarıdan bakan birisi, bir Orta Çağ ziyaretçisinin İngiltere hakkındaki “İngilizler zevklerini de hüznünlü yaşıyorlar” yorumuna benzer bir şey göremeyecektir. Aslında bu davranış yalnızca İngilizlere özgü bir saplantı değildir. Rousseau *İtiraflar*’ında dayak zevkini itiraf etmektedir. Ancak bu alışkanlık zamanla *le vice anglais* olarak adlandırılmıştır. Londra’nın merkezindeki bir telefon kulübesine girerseniz, bir düzine fahişenin kırbaçlamaya davet kartvizitini görürsünüz. Hollandalı bir pornografi tüccarı bir defasında yazar Paul Ferris’e “Dayak İngilizlerin özel uzmanlık alanıdır” demişti. “İngiltere’de cinsel ilişkiye izin verilmez, ama dayığa verilir”.² Kuşkusuz bu saplantının çok uzun bir geçmişı vardır. Hogarth’ın *Harlot’s Progress* adlı eserinin üçüncü perdesinde, fahişe Moll’un duvara asılı bir kırbacı vardır. Bu konudaki literatürün çoğunluğu, tıpkı *The Romance of Chastisement*’te (Cezalandırılmanın Romantizmi) olduğu gibi, İngilizlere aittir. 19. yüzyılda bazı genelevler yalnızca kırbaçlama işlevi görüyordu. Hatta İngilizler birkaç kimseyi aynı anda kırbaçlayabilen makineler icat ettiler.

Yabancı ziyaretçiler çoğu zaman bu sapkınlık karşısında şaşkına döner, bazen bu pratiğin orijinalinde Anglo-Sakson alışkanlığı olduğunu veya İngilizlerin çok fazla et yemesinden kaynaklandığını düşünürler. Oysa bu sapkınlık bir orta sınıf üzeri alışkanlık olup kırbaçlamanın nihaî caydırıcı ceza olduğu yatılı okullarda kazanıldığı bilinir. Thomas Shadwell’in *The Virtuoso*’undaki metresin sevgilisi “Zevk aletleri nerede?” diye sorar, “Westminster Okulu’nda o kadar alıştım ki, o zamandan bu yana bırakamıyorum... Acı vermekten çekinme. Sertçe cezalandırılmayı seviyorum”.³ (17. yüzyılda Westminster’in müdürü olan Dr. Busby, “Kırbaç severler tarafından İngiltere’nin gördüğü en iyi dayak ustası” olarak kabul ediliyordu.⁴ Okulun bu spora yaptığı diğer büyük katkı, mezunları arasında dayak betimlemesiyle, İngilizlerin dayak saplantısı olduğu inancını yayan *Fanny Hill*’in yazarı

John Cleland'ın da yer almasıydı). Victoria döneminin pornografik dayak öykülerinin yazarları, öykülerini “Etonensis” veya “Old Boy” gibi okulda dayak yediğini ima etmeyi amaçlayan takma isimlerle yazıyorlardı. Görünüşe göre, dayak düşkünleri arasında düzenli toplantılar yapılmakta, katılımcıların hepsi Hereford'daki İngiliz fetişistler kulübü olan “Muir Academy”de özel olarak hazırlanmış okul üniformaları giymektedirler.

Saf saf bunun gerçekten kurbanların yaramaz okul çocukları rolüne büründüğü, kadınların şiddetli dayak atar gibi görüldüğü bir oyun olduğunu sanıyordum. Ama bu tüccar banker bana yanıldığımı söyledi: “Eğer acı yoksa bir anlamı yok. Koltuğu da dövebilirsiniz”.

Peki, bu dürtünün çocukken dövülmenin bir sonucu olduğunu düşünüyor muydu?

Şey, psikiyatristlerin yaptığı en akla yatkın açıklama bu. Babam beni dövdüğünde ağlamamam ve kaçmamamda ısrar ederdi. Eğer bunu başarabilirsem, beni tebrik ederdi. Deli doktorları acı çekmeyi sevgi ve saygı kazanma ile ilişkilendirdiğimi düşünüyorlar. İngiliz halkının tıpkı okulda olduğu gibi bir sopa ile dövülmekten hoşlandığı kesindir. İskoçlar ise, İskoç okullarında kullanılan deri kırbacı tercih ediyor gibi görünmekte.

Yine de bu “İngiliz kötülüğü”nün (*le vice anglais*) İngilizler arasında yaygın olduğunu iddia etmek saçmalık olacaktır. Yaygın değildir. İsminin aksine, İngilizlere özgü de değildir. *Meraklıları* kuzey Avrupa'daki Protestan ülkelerde, Güney Avrupa'daki Roma Katolik kültürlerine göre daha yaygın olduğunu söylemektedir. Ancak bu saplantının özünde yatan husus (cezanın ödül olması, acının zevk vermesi) İngiliz ikiyüzlülüğünü hatırlatmaktadır. Okullardaki bedensel cezaların sona ermesiyle birlikte, bu sapkınlığın da gerilemesi beklenirdi. Ama öyle olmadığı görülüyor. Aksine artıyor. “Tüm sosyal sınıflardan insanlar var. Benim gözde müşterilerimden birisi bir otobüs sürücüsü. Ve birçok da kadın var. Diplomatları bilmiyorum ama iki kıdemli büyükelçinin eşi, ne zaman Londra'ya gelseler, ilk olarak beni ararlar. Gelirler ve onlara dayak atarım”.

Kingsley Amis'in romanı *Take a Girl Like You*'da bir sahne vardır. Kahraman Jenny, 1950'lerin sonlarında tuhaf bir kasabaya öğretmenlik yapmak için taşınır. Genç bir adamla tanışır. Kızla ilk tanıştığında, adamın yüzünde "Erkeklerin -bazıları oldukça yaşlı erkeklerin- yüzünde görmeye alışık olduğu bir ifade vardır". Adam konuşmaya masum bir şekilde onun Fransız olup olmadığını sorarak başlar. Yanlış hamle yapmıştır. Jenny, erkeklerle olan deneyimlerinden, kendisine Fransız (veya İtalyan, İspanyol ya da Portekizli) olup olmadığını soran kişilerin niyetinin çıkar sağlamak olduğunu bilmektedir.

"Bir defasında kendi kasabasında pazar meydanında iken bir adam onunla yakınlaşmaya çalışmış ve kolay lokma olmadığını görünce özür dileyerek şöyle demişti: 'Çok özür dilerim, sizi Fransız sandım'. Acaba gerçekten Fransa'da yaşamak nasıl bir duygu olurdu?"⁵

İngilizlere göre; Fransa ve "yurtdışı" yasak zevklerin mekânıdır. Yaramaz kitaplar almak (*Ulysses* Paris'te yazıldı ve bu sözcük Fransızca olup tam İngilizce karşılığı yoktur), karanlık bir hayat sürmek için oralara gidilir. Kingsley Amis'in romanı 1960 yılında yayımlandı. Bu yıl *Lady Chatterley's Lover*'ın sansürsüz versiyonu Avrupa'daki ilk yayınından otuz yıl sonra, Britanya'da yayımlanmıştı (Old Bailey'deki savcı bu kitabın müstehcenliği konusunda hazırladığı iddianamede soruyordu: "Karınız veya hizmetkârlarınızın okumasını isteyebileceğiniz bir kitap mıdır?"). İngilizlerin Fransa'nın nihayetsiz cinsel ilişkilerle dolu bir fantezi yurdu olduğu inancının kökleri çok eskiye gitmektedir. "Fransızlar aşk ve aşk yapma hakkında yeryüzündeki diğer milletlerin tümünden daha fazla bilgiye sahiptir" diyordu Laurence Sterne⁶ iki asır önce. Bu inanç hâlâ varlığını sürdürmektedir. 1997 yılı yazında, *People* gazetesi *Forbidden French Sex Secrets* başlıklı bir ek verdi. Burada Matmazel Énorme Poitrine tarafından gözden geçirilmiş gizli bir rapordan "özel alıntılar" yer alıyordu ("İri göğüsler" İngilizlerin icadıdır. Her gün ucuz gazetelerin üçüncü sayfalarındaki çıplak kızlar resmî geçidi,

* Londra Ceza Mahkemesi (Ç.N.)

İngiliz erkeklerinin iri göğüs takıntısının kanıtıdır). “Dizleri üstüne çökmüş bir kadın, bir elini yerden kaldırmadan ve düşmeden kendini okşayamaz” gibi yararlı tavsiyelerin yanı sıra, sutyen külotlu model resmi bolluğu yaşanmaktadır. Bir de tabii Fransız şortları...

Bu yabancı cinsellik takıntısı, “saygın bir toplum”da cinsler arası ilişkilerin kalbinde yatan küçük kirli bir sırrı ortaya koymaktadır. İdeal İngiliz kadın ve erkeği yetiştirmesi beklenen 19. yüzyıl kurumları, cinsiyetlere tamamen farklı hayat beklentileri empoze ederken, kadın ve erkeklerin birbirinden ayrı eğitilmesine dikkat etmekte ve hatta evlilikte dâhi ölene kadar onları ayrı ve eşit olmayan hayatlar sürmeye zorlamaktadır. Kulüp üyesi sembolü (sağlam vücutlu, hayal gücünden yoksun, pipo içen ve değişmez biçimde puding olarak erikli muhallebi sipariş eden kişi) daima kadınların yanında kendisini rahatsız hisseder. Çünkü eğitimi birbiri ardına tamamen erkek egemen kurumlarda tamamlamıştır. Cinsiyetler arasında bu kadar derin bir uçurumun bulunduğu yerde, kamusal hayattaki hiyerarşinin en yakın ilişkilerde de sürmesi kaçınılmazdır.

Birçok İngiliz erkeğinin bir yandan sefahat içinde yaşarken, öbür taraftan ahlâklı gibi görünme ikiye bölünmüşlüğü de inanç gerektiren bir tavidir. Sanayi Devrimi, daha sıkı, daha düzenli toplumlarda mümkün olmayacak kötü işler yapıp, hesabını vermekten kaçabilecekleri büyük şehirler yarattı. 1793 gibi erken bir tarihte, yalnızca Londra’da 50.000 fahişe bulunduğu tahmin edilmektedir. Kırk yıl sonrasında, bir başka araştırmacı bu fahişelerin geçmişlerine ilişkin şu listeyi yapıyordu:

Tuhafiyeci, terzi, hasır şapka örücü, kürkçü, şapka dikici, ipek dokuyucu, gergef işleyici, ayakkabı dikici, çamaşırcı veya ucuz terziler için çalışanlar, pasta yapanlar, süs eşyası ve puro dükkanları çalışanları, pazarlarda çalışanlar, çok sayıda hizmetçi, tiyatro, fuar, dans salonu müdavimleri ile büyük kasaba ve şehirlerin eğlence yerlerinin hemen hemen tamamında çalışanlar fahişe ruhsatlı. Toplumun farklı kesimlerinden gizli fahişelik yapanların sayısını belirlemek mümkün değildir.⁷

Fahişeler genellikle genelev patroniçesi tarafından giydirilir. Elbiseleriyle firar etmelerini önlemek için, çalışmaya gittiklerinde peşlerine casus takılır.

1859 yılına gelindiğinde, polis Londra'daki 2.828 genelevi biliyordu. *Lancet*'e göre bu rakam gerçek toplamın yarısıydı. Çünkü sokaklarda yaklaşık 80.000 fahişe vardı. Bu ticaretin merkezi, birçok dükkânın vitrininde "kiralık yatak" ilanı bulunan Haymarket idi. Fyodor Dostoyevski, alacakaranlıkta Haymarket'te yürürken, bu bölgenin yaşlı ve genç, güzel ve çirkin (Dostoevsky "dünyada İngiliz kadınları kadar güzel hiçbir kadının olmadığına" inanıyordu) fahişe orduları tarafından işgal edildiğini gördü.

Caddeler yoğun, kaynayan kalabalığa zor yetiyor (diye yazıyor). Kalabalık kaldırımlara sığmadığı için bütün caddeyi doldurmuş. Bu insan yığınının tamamı cinsellik peşinde ve arsız bir sinsilikle kendisini ilk köşeye atmış. Parıltılı, pahalı giysiler içinde ve yarı çıplak. Her yaştan var. Hepsi de orada... Haymarket'da küçücük kızlarını aynı işi yapması için getirmiş anneler dikkatimi çekti. Yaşları 12 civarında küçük kızlar, sizi kolunuzdan yakalayıp onunla gitmeniz için yalvarıyor. Bir defasında caddedeki insan kalabalığı arasında 6 yaşından büyük olmayan, paçavralar giyinmiş, kirli, çıplak ayaklı ve avurtları çökmüş bir kız gördüm. Ağır biçimde dayak yemişti ve bedeninin yırtık pırtık giysileri arasından görünen kısımları yara bere içindeydi... Beni çarpan yüzündeki korkunç hüznün, umutsuzluk idi. Çoktan tüm kötülükler ve umutsuzlukların izini taşıyan bu küçücük insan doğaya aykırı ve çok can yakıcı görünüyordu. Geri döndüm ve ona altı pens verdim. Küçük gümüş parayı aldı ve bana korku dolu bir vahşi bakış fırlattıktan sonra, benim parayı geri alacağım korkusu içinde bacaklarının becerebildiği kadar hızla koşmaya başladı."

Ne kadar yürek parçalayan bir manzara. Victoria dönemi Londra'sını savunanlar (O zamanlar yeryüzünün en büyük şehri idi) Dostoyevski'nin kısa bir ziyaret yaptığını, bu yüzden anlatımının basit olgu parçalarının birleşiminden oluştuğunu söyleyebilir. Ancak bir Fransız felsefe profesörü olan Hippolyte Taine, 1860'lar da Londra'yı ziyaretinde de benzer manzaralar kaydediyor.

Herşeyden önce (diyordu yazar), akşamları Haymarket ve Strand'ı anımsıyorum. Buralarda 20 fahişeye çarpmadan 100 metre yürüyemezsiniz. Bazıları sizden bir kadeh cin ister, bazıları da "Kıram için bayım!" der. Buradaki genel manzaraya şehvet havası değil, sefil, perişan edici bir yoksulluk egemendir. Bu anıtsal caddelerdeki acınası geçit töreni mide bulandırıyor ve insanı yaralıyor. Sanki geçmişin ölü kadınlarının geçit törenini izliyor gibiyim. Burası İngiliz toplumu bedeninin cerahatli, gerçek bir yarasıdır.⁹

Diğer Avrupa ülkelerinde, fahişelik saygınlık kazanabiliyordu. *Grande horizontale*'in kabul edilmiş bir yeri vardı. Ama Victoria İngiltere'sinde bu meslek inanılmaz derecede iğrenç kabul ediliyordu. Bunun bir nedeni böyle bir meslek yokmuş gibi davranılması, bir diğeri de erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkinin ticarî yapısının en çirkin biçimini temsil etmesiydi. Fahişeler hiçbir zaman müşterisinin cüzdanının ona kazandırdığı realite dışında bir varoluşa sahip sayılmadığı için asla kabul görmeyecekti. Taine "bu durumda geriye kalanın kaba ve basit bir şehvet yansımasından başka bir şey" olmadığını düşünmektedir.¹⁰

Oysa bu olay o kadar ulu orta yaşanıyordu ki İngilizlerin görmezden gelmeleri çok şaşırtıcıydı. *Pall Mall Gazette*'den W.T. Stead gibi birisi dikkatleri bu konuya çekmedikçe, İngilizler bu tatsız gerçeği görmezden gelmeyi tercih ediyorlardı. 1880'li yıllarda Stead 13 yaşındaki Eliza Armstrong isimli bir kızı aldı ve onu güvenli biçimde Paris'e götürerek, İngilizlerin bakirelerin bakireliğini bozma arzusunu tatmin etmeye yönelik bir ticaretin varlığını kanıtladı. Vardığı sonuç şuydu: "Londra veya daha çok beyaz köle ticaretini yürütenler, insan eti satışı bakımından dünyanın en büyük pazarını oluşturmaktadır". Bu sonuç 1885 yılında cinsel ilişkiye rıza gösterme yaşının 16'ya yükseltilmesini sağladı. 1. Dünya Savaşı öncesine ilişkin gazete haberleri, erkeklerin arzuları olsa da, İngiliz kadınlarının tamamının saf ve bozulmamış güller olduğu teması üzerine inşa ediliyordu. Asıl büyük tehlike ülke içinden değil, kaçınılmaz olarak yabancı

* Sosyete fahişesi (Ç.N.)

beyaz köle tüccarlarından geliyordu. *News of the World*'un tipik haberleri *KIZLAR REZİLCE SATILIYOR. LONDRA GİZLİ KADIN TİCARETİNİN MERKEZİ* türündeydi. Haberin kaynağı da oyuncu olma heveslisi kızların menajerleri tarafından yurtdışına götürülerek fahişe olarak satılmaları konusunu soruşturan bir komiser yardımcısı idi.

Ancak asıl rezalet Fransa'da değil, İngiltere'de yaşanıyor. Fahişelerin sokakları doldurduğu günlerden bu yana bu ticaretin boyutu küçülmüştü. Ancak İngiliz fahişeliğinin düzensiz, iğrenç yapısı, binlerce telefon kulübesine bırakılan kartlar, cılız biçimde aydınlatılmış bir Soho bölgesi kapısının üzerine karalanmış "MODEL- GİRİN" yazısı, Birmingham caddesi köşelerinde donmuş çocuklar, şirket arabaları içinde müşteri bekleyen hayat kadınlarıyla devam ediyor ve aslında havanın pek de değişmediğini gösteriyordu. Fahişelik göreceli olarak güçlü olanlarla güçsüz olanlar arasında pislik, hastalık ve tehlike gibi günlük yan etkileriyle birlikte, kaba, sinik bir ilişki olmayı sürdürüyor. Bu durum, söz konusu ticaretin yasal olduğu, genelevlerin açık, kayıtlı ve denetim altında olduğu diğer Avrupa kültürleriyle açık bir karşıtlık oluşturmaktadır. Ancak böyle bir sistemin İngiltere'ye getirilmesi, bu ticaretin varlığını kabul etmek anlamına gelecektir.

7 Nisan 1832 tarihinde, Cumberlandlı bir çiftçi olan Joseph Thompson, Carlisle'de pazara gitti. Bu onun her zaman yaptığı bir seyahatti. Tek farkı bu kez sığır satmayı veya almayı planlamamasıydı. Karısından kurtulacaktı.

Çift üç yıldır evliydi ama evlilik yürümemişti ve ayrılmaya karar vermişlerdi. Thompson, karısını bir açık artırma ile âdilce elden çıkarırsa, bütün yasal bağların kopacağı yaygın inancını benimsiyordu. Öğleyn saat 12'de pazarda meşeden yapılmış sandalyesine oturdu ve *Annual Register*'a (Yıllık Sicil Kütüğü) göre satışı pek de umut vaat etmeyen şu sözlerle başladı:

Beyler, karım Mary Anne Thompson'ı (kızlık soyadı Williams) en yüksek, en âdil teklif verene satmak için dikkatlerinize sunuyorum. Beyler, sonsuza kadar ayrılmak benim olduğu kadar

onun da arzusudur. Bana karşı tavrı yalnızca yılanlık oldu. Onu kendi rahatım ve evimin iyiliği için aldım; ama o benim işken-
cecim, evin içindeki lanetim, gece kabusum, gündüz şeytanım
oldu. Beyler şunları söylerken tüm kalbimle hakikati söylüyo-
rum: Tanrı bizi sorunlu ve oynak kadınlardan korusun! Onlar-
dan deli bir köpekten, kükreyen bir aslandan, dolu bir silahtan,
ayak mantarından, Etna Yanardağı'ndan ve doğadaki diğer baş-
belası şeylerden kaçır gibi kaçın.

Bu hayret verici reklamın potansiyel teklif verecekleri caydır-
maması ihtimaline karşı, Anne'in daha iyi yönlerini saymaya
devam etti:

Roman okuyabilir ve inek sağabilir; susadığınızda bir kadeh
birayı içtiğiniz kolaylıkta hem gülebilir hem de ağlayabilir. Te-
reyağ yapabilir ve hizmetçiyi azarlayabilir; Moore'un şarkılarını
söyleyebilir ve saçlarını örebilir; rom, cin veya viski yapamaz;
ama uzun deneyimleri dolayısıyla bunların kalitesini gayet iyi
ölçebilir. Bu yüzden onu tüm kusurlarıyla birlikte elli şiline sa-
tışa çıkarıyorum.

Bu hesaplı ve dürüst değerlendirme, taliplerin elleri havada teklif
artırmaya koşmalarına yol açmadı. Bir saat sonrasında Thomp-
son Henry Mears isimli bir adamdan 20 şilinlik teklifi kabul etti.
Thompson ondan Newfoundland köpeğini de pazarlığa dâhil et-
mesini istedi ve böylece anlaşmaya varıldı. "Tamamen sakın bir
şekilde ayrıldılar; Mears ve kadın bir yöne, Thompson ve köpeği
diğer yöne gitti".¹¹

Ya Joseph Thompson oldukça önemli bir zarafete sahip bir çift-
çiydi veya öykü birileri tarafından süslenmişti. Bu olayın oynan-
mış olduğu açıktır. Aksi halde *Annual Register* neden ayrıntılara
bu kadar yer versin? Ama ilk değildi. Kocaların karılarını satma
geleneği Anglo-Saksonlarla birlikte başlamıştı ve o zaman bile
diğer milletleri şaşkına çeviriyordu. 1884 gibi geç bir tarihte er-
kekler hâlâ bu pratiği uyguluyordu: O yılın Aralık ayında, *All
The Year Round* muhabiri, tam isim ve tarihleriyle birlikte yirmi
satıştan oluşan bir liste yayınlıyordu. Fiyatlar yirmi beş gine ve
çeyrek litre biradan, bir peni ve bir akşam yemeğine kadar deği-

şiyordu. En iyi bilinen eş satma hikâyesi, Thomas Hardy'nin *The Mayor of Casterbridge* adlı eserindeki, Michael Henchard'ın sarhoş olup karısı ve çocuğunu bir denizciye nasıl sattığının acıklı hikâyesi olup 1886 yılında yayımlandı.

Eşleri alıp satma, kadınlar ve erkeklerin İngiliz toplumunun bazı kesimlerindeki göreceli statüsünün en çarpıcı örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Bu popülerliğinin büyük bir kısmını, boşanmaya göre daha basit ve daha ucuz olmasından almaktadır. Satış tanıklar huzurunda yapılmışsa, bir adamın karısını ondan satın alma, geleneksel bir evlilik töreni ile evlenme kadar hukuken geçerliydi. Hatta bazı yerlerde satın alan tıpkı satın aldığı sığırlar için ödediği gibi, satın aldığı karısı için de vergi ödemek zorundaydı. Bu pratik, kadınların erkeklerden aşağı görüldüğü ortaçağ inancının somutlaşmış haliydi. Yasakoyucuların izah ettiği üzere, eğer Tanrı kadınların erkeklerle eşit veya onlardan üstün olmasını isteseydi, Havva'yı Adem'in ege kemiğinden değil, kafa kemiğinden yaratırdı. Davranışları beğenilmeyen kadınların sandalyeye bağlanıp suya daldırılmasından (son örneği 1809 yılı kadar geç bir tarihte Leominster'da kaydedildi), Orta Çağ metinleri ve kilise kayıtlarına giren kırbaçlamalara kadar kadınlara karşı şiddet biçimleri doğallıkla uygulanıyordu.

Kadınlara zulüm bakımından İngilizlere özgü hiçbir yön yoktu. Avrupa'nın büyük bir kısmında yaygın olan uygulamaların (savaşın önemi, miras yasaları, adaletsiz gelir dağılımı, çocuk yetiştirme ve aile yaşamına ilişkin beklentiler) doğal sonucuydu. Becerikli kadınlar erkek toplumunun koyduğu bariyerlerin etrafından dolanmanın bir yolunu buluyordu. Bunu 18. yüzyılın sonları ile ondokuzuncu yüzyılın başlarında büyük arazilere sahip kadınların sayısı göstermektedir. 16. yüzyıl gibi erken bir tarihte bile, İngiltere'ye yapılan bazı ziyaretlere ilişkin anlatımlar, zengin kadınların konumunu diğer Avrupa kültürleriyle karşılaştırırken, İngilizleri öne çıkarmaktadır. İngiltere'yi ilk kez 1575 yılında ziyaret eden Emanuel Van Meteren şunları kaydediyordu:

Kadınlar tamamen kocalarının emri altındadır... Yine de İspanya veya başka yerlerde olduğu kadar katı bir muamele

görmüyorlar. Eve kapatılmadıkları gibi, evlerini serbestçe yönetebilirler. Çok iyi giyinirler; hayatı ciddiye almamayı severler ve genellikle evin ağır işleri ve angaryalarını hizmetçilerine bırakırlar. Bütün davetler ve ziyafetlerde en yüksek itibarı görürler; masanın üst ucuna otururlar ve ilk önce onlara servis yapılır... Bu nedenle İngiltere Atların Cehennemi, Hizmetçilerin Arafı ve Evli Kadınların Cenneti olarak adlandırılır.¹²

Sorun cinsellikti. Erkek egemen toplumların büyük çoğunluğunda olduğu gibi, kontrolsüz cinsel arzuların mağdurları kadınlardı. Ancak kuralları koyan erkeklerdi. Erkekler cinsel açıdan yetersiz olduğunda suçlusu kadınlardı. Yedi Ölümcül Günah Heykeli'nde, Şehvet kadın olarak gösterilmektedir. Bu yüzden tek iyi kadının iffetli kadın olduğu anlayışı doğmuştur. Cinsel bakımdan kendisine güvenen kadınlar sorun çıkarabilir. Bu tür kadınların var olması hata sayılır ve bu yüzden birçok yetkili makamdaki kişi, onlara karşı önlem almayı gerekli görmüştür. 1620 yılında I. James, Londra Piskoposundan emrindeki din adamlarına "Kadınlarımızın ahlâksızlığı ve geniş çerçeveli şapka giymeleri, saçlarını kısa veya tamamen kesmelerine karşı" uyarın vaazlar vermesini emretmesini istedi. Çünkü kadınların bu giymi olağan kuralları görmezden gelmeye hazır olduklarını gösteriyordu. En azından bu konuda kraliyet yanlıları ile parlamento taraftarları arasında bir çatışma yoktur. Kral James'in oğlu Kral I. Charles'ın idamından sonraki Commonwealth döneminde" Püritanlar kadınlara saldırmaya devam etti. Britanya'da krallığın yeniden kurulmasının akabinde de bu konu devam etti. Piskopos Jeremy Taylor gibi insanlar iffetliliğin "meleklerin hayatı, ruhun süsü" olduğunu vaaz ediyorlardı.

* M.S. 375 yılında Kontantinopolis'ten kaçan ve bir manastıra sığınan keşiş Evagrius Ponticus'un yazdığı altı ölümcül zaaf ile M.S. 590 yılında Papa I. Gregorius'un eklediği Kibir günahını kapsayan ve Hristiyan literatüründe yoğun yer bulan yedi ölümcül günahı betimleyen heykel (Ç.N.)

** 2. İngiliz İç Savaşı bitip Kral I. Charles'ın yargılanarak idamından sonra, 1649 ila 1660 yılları arasında, İngiltere, Galler, İrlanda ve İskoçya'nın cumhuriyetle yönetildiği döneme verilen isim (Ç.N.) Daha sonra İngiliz Uluslar Topluluğu'nun ismi olarak kullanılmaya başlandı.

Yıllardır ilişkisi bulunan dul bir kadınla evlenen, Filozof John Stuart Mill gibi aydın erkekler zaman zaman bu yasaların hakları ihlâl edici olduğundan yakınıyorlardı. Ve fakat onların çığlıkları duyulmuyordu. Ancak 1870 yılında parlamento ilk Evli Kadınlar Mülkiyet Yasası ile kadınların kendi mali durumlarını kontrol etme hakkını tanıdı. İdeal İngiliz erkeğini geliştiren Victoria İngiltere'sinde kadınlara yer yok değildi. Aksine kadının yerinin neresi olması gerektiğini çok iyi biliyorlardı.

Victoria bilginleri büyük milletin oluşumuna katkıda bulunan insanların sayımını yapmaya başladılar ve yirmi iki ciltlik *Dictionary of National Biography*'yi ortaya koydular. O zaman anlaşıldı ki bu kişilerin ezici çoğunluğu erkeklerden oluşuyordu. İngiliz tarihinin başlangıcından 1900 yılına kadar sayılan 28.000 kişi içinde yalnızca 1.000 adedi kadındı. Eserlerin editörü Sidney Lee, "Üzgünüm ama kadınlar daha uzun süre boyunca bir millî biyografi yazarının çok fazla dikkatini çekemeyecek".¹³ Bunun iki muhtemel açıklaması vardır. Ya kadınlar gerçekten bu milletin tarihinde çok küçük rol oynamıştır. Veya editörler onların başarılarını görmezden gelmiştir. Orijinal ansiklopedi kesinlikle Britanya imparatorluk gücünün zirvede olduğu güne aittir ve Anglo-Sakson başarısının diğer kutlama eserleri olan 1851 Büyük Fuarı, Royal Albert Hall, Tate ve National Portrait galerileri, National Trust, *Oxford English Dictionary*, Victoria ve Albert Müzeleri, National History Museum (Milli Tarih Müzesi) ve Science Museum (Bilim Müzesi, *Encyclopaedia Britannica*'nın 11. baskısı ve *Cambridge History of English Literature* ile birlikte değerlendirilmelidir. Kamusal hayat bir erkek dünyası idi.

Bu ansiklopedinin ilk 22 cildinin yayımlanmasını izleyen yüz yıl içinde, ansiklopedi yakın dönemde ölen önemli isimlerle ilgili kısa biyografi ekleri verdi. Bu durum yirminci yüzyılın ortalarına kadar kadınların öne çıkmasında zayıf bir artışa işaret etmektedir. Orijinal yayının tüm maddelerinin % 3,5'unun kadınlara ilişkin olmasını da açıklamaktadır. 1986 ila 1990 yılları arasında ölen aydınların hayatlarını anlatan eklerde, on maddeden sadece birisi kadındı. O tarihte Oxford Üniversitesi Yayınları, bütün

projeyi 2000 yılı için revize etmeye karar verdi. 1990'ların siyasî doğruluk havasında, kadınların ülkenin tarihindeki rolüne ilişkin haberlerde artış sağlamak yüksek öncelikler arasındaydı. Beş yıllık araştırma sonucunda, editörler ülke tarihinde etkili olmuş 2000 kadın daha tespit ettiler. Bu araştırma tanınması gereken kadınların sayısını üç katına çıkardı. Ama yine de bütünün küçük bir parçasını oluşturunuyordu.

Orijinal ansiklopedi kadınların başarılarına karşı kördü çünkü onları doğru yerde aramıyordu. Kadınların kamusal hayatın alanlarının büyük çoğunluğundan dışladığı bir dönemde, seçkin kadın politikacılar bulmanız pek mümkün değildi. Ordu ve donanmanın subayları erkekti ve büyük üniversitelerin öğretim kadrolarında münhasıran erkek din adamları çok güçlüydü. Kadınların yeteneklerini gösterebileceği sınırlı alanlar eğitim, gönüllü işler, misyonerlik faaliyetleri, hosteslik ve çok az sayıda da yazar ve sanatçılıktı. Bu sanatçı ve yazarların birçoğu eserlerini erkek takma adıyla ortaya koymayı gerekli görüyordu.

Çığır açabileceğini gösteren kadınlar daima vardı. Her şeyden önce Victoria dönemi toplumunu bir kraliçe yönetiyordu ve imparatorluğun zirvede olduğu dönemi efsane diye nitelendirenler bir kıyaslama için geriye döndüler ve I. Elizabeth'in taht döneminde yaşanan altın çağ ile karşılaştırdılar (Elbette Elizabeth, 1588 yılında Tilbury'de İspanyol işgaline karşı direnmek için toplanan birliklerini şu sözleriyle coşturmuştu: "Zayıf ve aciz bir kadının bedenine sahip olduğumu biliyorum; ama bir kralın, hem de İngiltere kralının kalp ve midesine sahibim"). Boadicea ve Hilda'dan Whitby'li Abbes'e, Florence Nightingale ve Margaret Thatcher'a kadar ülke hiçbir zaman güçlü kadın kıtlığı çekmemiştir. Norman işgali felaketi sonrası işgalcilerle evlenerek ve eski gelenekle özdeşleşmiş yazarları himaye ederek, İngiliz kültürünü ayakta tutan kadınlar olmuştur. İngiliz ekonomisi yün ticareti üzerine bina edildiği günlerde, kız kuruları -yün eğiriciler- ekonominin kalbini oluşturdular. Ve giymeleri beklenen cinsel deli gömleğini çıkarıp fırlatan kadınlar daima olmuştur: Byron'ın metreslerinden üçü olan Leydi

Caroline Lamb, Claire Clairmont ve Leydi Oxford bunun açık örnekleridir.

Elizabeth Fry 19. yüzyıl mahkûmları için dönemin erkeklerinden daha çok şey yapmıştır. Octavia Hill'in Victoria dönemi yoksulları için barınma şartlarını iyileştirmeye yönelik yılmak bilmeyen ve çok pratik kampanyaları Avrupa'nın her yerinde taklit edildi. East End bölgesi papazının karısı Henrietta Barnett, parlamentodan bir yasa çıkarılmasını sağlayıp, bölgeyi satın aldığı arazi üzerine inşa ederek Hampstead Garden banliyösünü kurdu. Bu durum Asquith'in onu "devletin çocuklarının gayri resmi koruyucusu" olarak adlandırmasına yol açtı. Bu listeyi devam ettirebiliriz. Ancak bu kadınların ortak noktası, aile yaşamlarının oldukça tehlikesiz uzantısı olarak görülebilecek temalarla sınırlı kalmış olmalarıdır. *The Times* muhabirinin cepheden yaptığı "İngiltere'nin bu aşırı ihtiyaç saatinde, böyle bir merhamet işini yapmaya hazır hiç kızı yok mudur?" çağrısından sonra Kırım'da hastaneler kurma misyonunu Florence Nightingale üstlenmiştir. Bayan Nightingale'nin eğer geleneksel bir Victoria dönemi erkeği ile evlenmiş olsa, evinde oturmak zorunda kalacağına son kuruşunuza kadar bahse girebilirsiniz.

Genel olarak, kadınlar İngiliz erkeklerinin onların olmasını istediği yerdeydi. Bütün sınırlamalarıyla Saygın Toplum, bir Victoria dönemi icadı olsa da, dünyanın erkek ve kadın siperleri halinde bölünmesinin çok daha önce başladığına dair fazlasıyla kanıt bulunmaktadır. Hanover sülalesinin tahtta olduğu döneme gelindiğinde, toplumun üst kesimindeki İngiliz erkekleri kendi cinsleriyle bir arada iken, kadınlarla birlikte oldukları zamana göre kendilerini daha rahat hissediyorlardı. Bir Fransız ziyaretçi olan César de Saussure, İngilizlerin kadınları yemekten sonra uzaklaştırma alışkanlığı karşısında şaşkına dönmüş, bunu ancak "Genellikle içki içme ve kumar oynamayı kadınların arkadaşlığına tercih ediyorlar" şeklinde açıklayabilmişti.¹⁴ Buna karşın İngiliz kadınlarını dost canlısı, yumuşak kalpli ve tutkulu bulmuştu. Çünkü "Erkeklerin yaptığı gibi yabancıları küçümsemiyorlar ve

* 1714-1837. (Ç.N.)

bazen onları kendi ülkesinin erkeklerine tercih ediyorlar”. Neredeyse İngilizlerle ilişkili her şeyden nefret eden Fransız ziyaretçi Joseph Fiévée, İngilizlerin kadınlara karşı kabalığından çok alınmıştı. 1802 yılında şunları yazıyordu:

İçmeye koyulmak istedikleri için, İngiliz erkekleri yemekten sonra kadınları masadan kaldırıyorlar. Kendileri ise gecenin on biri olsa da hâlâ aynı masanın etrafında oturmaya devam ediyorlar. Bu arada kadınlar ise üst katlardaki misafir odasında esneyip duruyorlar. Karısı misafir davet etmiş olan ev sahibinin, misafirleri evde bırakıp tavernaya içmeye, dostlarıyla sohbet edip içini dökmeye gitmesi olağan dışı değildir.¹⁵

Erkekler kadınların ev dışındaki konularda değerli görüşlere sahip olma yeteneğini haiz olmadığı varsayımları sayesinde, kötü davranışlarının sorumluluğundan kurtulabiliyor. Bu tavır açık bir hiyerarşiyi gösteriyor: Erkekler onların boyunu aşacak, politika, iş ve savaş gibi konular hakkında konuşacakları için, kadınlar masadan ayrılmaktadır. Lord Chesterfield’in ifade ettiği üzere “Kadınlarla özellikle erkeklerin altında, çocukların üzerindeki varlıklar olduğu düşünülerek konuşulmalıdır”.

Erkeklerin böyle konuşmasının iki muhtemel açıklaması vardır. Ya kadınların ikinci sınıf varlıklar olduklarına gerçekten inanıyorlar veya kadınlara toplumda tam bir rol verilmemesinin adaletsizliğinin farkında olmanın huzursuzluğuyla, bu durumun uzun sürmeyeceğinin bilinciyle, etrafta gerekçe aramaktadırlar. Meydan okuma güçlendikçe, ailenin güvenli ve düzenli toplumun temel taşı olduğu, eş ve annenin ailenin kalbini oluşturduğuna dair evangelik savunmalar daha da ateşli hale geliyor. “Evin kadının temel eylem alanı olduğunda kuşku yoktur” şeklinde başlıyor 19. yüzyılın başlarına ilişkin bir vaaz.¹⁶ Elizabeth Sandford, “Bağımsızlıkta kadınsı olmayan bir yön var. Tabiata aykırıdır ve dolayısıyla rahatsız etmektedir. Gerçekten makul bir kadın bağımsızlığını hisseder, yapabileceğini yapar ama erkeklerden daha aşağı bir derecede bulunduğu bilincindedir”.¹⁷ Burada Victoria çağı İngiltere’sinde ülkenin en önemli sosyal grubu olarak ortaya çıkan orta sınıftan söz ediyoruz. Propagandacılar

arasında çalışan kadınların “barbar toplum”un işareti olduğu görüşü yaygınlaşmıştı. Bu yüzden eğer erkek konumunu koruyacaksa, evin kadını dışarıya çalışmaya gitmemeliydi. (Tek kişinin geliriyle refah içinde olma görüntüsünü koruma ihtiyacının sonucu olarak koca ve baba figürü ailesini geçindirmek için daha uzun saatler çalışmak zorundaydı. Böylece süreç içinde uzak, soğuk bir karikatür figür haline geldi).

Erkek ve kadınların oldukça ayrı dünyaların insanları oldukları varsayımı millî bilincin o kadar derinine işlemişti ki, erkekler arasında seçme hakkını genişleten 1832 ve 1867 Reform Yasaları, kadınlara seçme hakkı verecek hiçbir hüküm içermiyordu. Erkeklerin akıllı, pratik ve eğitilmiş bir çizgide çalışıyordu. Kadının akıllı ise sezgiler yığınınından oluşuyordu. Bu yüzden “eğitilmiş kadın” terimi kendi içinde çelişkilidir. Öğrenmek zorunlu olarak kadınlığın özünü oluşturan sezgisel mantıktan kurtulma yoluyla gerçekleşebilirdi. Ve pratik düzeyde kadınlara Latince ve Yunanca öğretilseniz, yemek, dikiş ve alışveriş yapma yeteneklerinin işgal ettiği değerli beyin alanı dolmuş olacaktır. *Punch*’ta bu ideal zavallı kadının bir portresi çiziliyordu:

Kız, babasının eldivenlerindeki deliklere dikkatle bakıyor. Un çorbası, beyaz şaraplı peynir altı suyu, tapyoka, et suyu çorbası, et suyu yapmada usta ve hasta odasının binlerce küçük ayrıntısını takip edebiliyor... Bir akşam bile babasına kitap okumak için bahane yaratmadığı gibi, konuşmalardan herhangi birini de kaçırmıyor. Saçma düşünceler (aykırı görüşler) veya “kadının misyonu” hakkında hiçbir şey bilmiyor. Ev yönetimi çalışıyor ve aritmetiğin yaygın kuralları konusunda mükemmel... Haftalık faturaları inceliyor ve cumartesi günü bir kasap dükkânında görülmekten utanmıyor.¹⁸

Erkekler üretici ve kadınlar yalnızca tüketici sayıldığından, ev dünyadan bir sığınma yeri olarak görüldüğünden, Evdeki Melek’e bir kutsallık atfediliyordu. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde kadınlar sanayi toplumunu arındıran bir mekanizma olarak görülmeye başlandı. *Quarterly Review*’e göre; ülke “Tanrı’nın elimize verdiği makineyi kullanmalı... kirlenmiş dereyi, saf,

sağlıklı ve dezenfektan İngiliz kadınlığına boşalt"malıydı.¹⁹ Hiç de şaşırtıcı olmayan biçimde, feminist tarih yorumları, kadınların kendilerine dayatılan idealleştirilmiş kadınlık fikrinin giydirdiği deli gömleğine karşı çıkıyordu. Charlet Brontë'nin *Jane Eyre*'inin peşine düşen Bayan Rochester onların metaforu idi. "Çatı arasındaki deli kadın" ise "Kadın yazarın erkek evleri ve erkek metinlerinden kaçma arzusunun somutlaşmış hali idi".²⁰ Belki de gerçekten öyledir.

Ancak bu görüş feministliğin şaşırtıcı derecede uzun ömürlü bir dayanağı oldu. *Brief Encounter*'daki Celia Johnson karakteri kesinlikle tanınacak ve saygı görecekti. 1930'lu yıllarda Jan Struther'ın ev hayatının basit zevkleri anlatımı *The Times*'da çok popülerdi. "Bayan Miniver" iki oğlu ve kızı, meslek sahibi kocası, dadı, sofra hizmetçisi, aşçısı ve Kent'teki ikinci evlerini anlatıyordu. Bu dünyadaki sorunlar yalnızca akan boru, hasta ev hayvanları ve akşam yemeğinden sonra gazetesini okurken uyuyup kalan kocalardı. Bayan Miniver, Greer Garson tarafından sinemaya uyarlandığında, Nazi komploları ve Dunkirk'te savaşan koca ile tamamlandı. Böylece savaş dönemi İngiliz kadınının somutlaşmış haline dönüştü. Churchill'in (pek mümkün olmasa da) filmin bir savaş gemisi filosundan daha fazla işe yaradığına inandığı rivayet edilmektedir.²¹

İngiltere'deki kadınların statüsündeki iyileşmelerde İngiliz üst sınıflarının pek katkısı yoktur. Onlar yalnızca kültürlerini korumak için ellerinden geleni yapmakla övünürler. Eğer miras endüstrisi savunucularının ileri sürdükleri gibi, kırsaldaki evler İngiliz yaşam tarzının üstün kültürel başarısı ise, İngiliz kadınlarının bundaki rolü çok açıktır. Ya hizmetçi veya aşçıdır. Veya onları yöneten kâhyadır. Hermann Muthesius Alman okuyucularına İngiliz ailesini anlatırken, Alman ailelerine göre neden çok daha fazla hizmetçileri bulunduğunu açıklamak zorunda kalıyordu. İngiliz evlerinin yüksek fiziksel konfor standartlarının ve İngiliz hizmetçilerin daha uzmanlaşmış olmasının yanı sıra, "Evin hanımı fiilen yönetime katılmaz, yalnızca genel olarak gözetlemekle yetinir. Bir İngiliz evinin hanımı asla mutfağa ayak

basmadığı gibi, aşçısı da gelmesini istemez. Talimatlarını vereceği zaman hizmetçileri çağırır”.²² Bayan Beeton’ın ilk olarak 1861 yılında yayımlanan ve hızla büyüyen orta sınıfı hedef alan çok satan kitabının adı *Household Management (Ev Yönetimi)* idi.

Bayan Miniver’in torunlarına hâlâ rastlayabilirsiniz. İngiltere’nin gerçekten değiştiğine inanmanın panzehiri, herhangi bir işgününde Harvey Nichols’daki mağazalardan alışveriş yapmak; Daphne’s veya Bibendum’da öğle yemeği yemek veya yalnızca “Jennifer’s Diary”deki fotoğraflardan yansıyan gülen yüzlere göz atmaktır. Derginin resim alt yazıları da oyunu ortaya çıkarıyor: bir kadın evlendikten sonra yalnızca kendi soyadını kaybetmekle kalmaz, vaftiz ismi de gider. Böylece hayır balolarında, kızlarının 21. Yaş günü kutlamalarda, süslü düğünlerde ve hayır amaçlı yemeklerde görünen yüzler arasında, Bayan Hugo Ford, Bayan Stephen Reeve-Tucker, Bayan David Hallam-Peel ve Leydi Charles Spencer-Churchill olarak görünür. Bir fotoğraf alt yazısında, o dönemde bakan ve Kraliyet Danışma Meclisi üyesi olan Virginia Bottomley’den “Bayan Peter Bottoley” olarak söz edilmekteydi. Kuşkusuz bu dünyada, tarihin en ünlü kadın politikacısı Margaret Thatcher, “Bayan Denis Thatcher” oluyordu.

Artık mal olarak görülmeseler de, tüm o sağlıklı, besili yüzler yine de Celia Johnson karakterinin hemen tanıyacağı bir dünyaya aitler. Müteveffa Prenses Diana’nın geldiği ortam, hâlâ kadınları pek eğitmeye değer görmüyor. Prenses Diana mükemmel derecede zeki bir kadın olmasına rağmen, iyi eğitilmiş hamster sertifikasından daha fazlasını vermeyen bir okuldan mezun oldu. Eğitime yönelik bu yaklaşımda ipucu veren bir yön var. 1930 yılında Fransız yazar Émile Cammaerts İngiltere’deki yirmi yıllık yaşam deneyimini özetlemeye çalıştı. İngiliz okulları ve üniversitelerinin “İngiliz yaşamında diğer ülkelerdeki ünlü eğitim kurumlarından çok daha büyük bir rol oynadıklarını” fark etti.

* Çocuk kilisede vaftiz edilirken verilen isim. Rahip ebeveyne sorar: “Çocuğa ne isim vermek istiyorsunuz?” Kilisenin geleneğine göre bu ismin azizler listesinde yer alacak kadar kutsallığa sahip bir kimsenin ismi olması gerekmektedir (Ç.N.)

“Bu okullar belli bir karakter tipi ve belli bir hizmet ideali geliştiriyor. Bunlar olmaksızın İngiltere bugünkü halinde olamazdı”.²³ Cammaerts bir İngiliz severdi ve daha radikal bir eleştirmen asilleri yetiştiren “ideal hizmet”i çok daha olumsuz yorumlayabiliyordu. Eğitimin genel felsefesinin, kadınlar açısından ciddi sonuçları vardı. Akıl ve beden arasında sağlam bir bağlantı –*mens sana in corpore sano*- kuruyordu ve ideali de baskın biçimde erildi. 1872 yılında W. Turley erkekliği millî başarı fikriyle açıkça ilişkilendiriyordu. *Dark Blue* dergisinde yazarken “Efemine, zayıf kitap kurtları milletin özgürlüklerinin en etkili siperi olamaz” diye haykırıyordu.²⁴

Eğitime gönül verme cüreti gösteren kadınlarla ya alay ediliyor veya onlara patronluk taslanıyordu. Orijinal “Okumuş Kadın” (*Bluestockings*), tıpkı Dr. Johnson veya Edmund Burke gibi erkeklerle dostluk kurmaktan hoşlanır. Oysa Sidney Smith onlara bilgileriyle hava atmamalarını tavsiye etti (“Eğer çoraplar mavi ise, etek uzun olmalıdır”). Bu 18. yüzyıl öncülerini okumak, tıpkı fırtınalı bir havada seyreden, tehlikelere karşı birbirlerini rahatlatmak için çılgınca işaretler veren dağınık tekneler filosunu izlemek gibidir. Leydi Mary Wortley Montagu İtalya’dan bir dostuna şunları yazıyordu: “Gerçeği söylemek gerekirse, dünyada İngiltere kadar bizim cinsimizin aşağılandığı başka hiçbir yer yoktur”. Bu durumda birçok erkek kendileri ve ülkelerini ileri medeniyet seviyesini temsil edenler olarak sunarken, Mary Wollstonecraft gibi Fransız Devrimi’nin büyük hayranı kadınların, kendilerini İngilizler olarak büyük insanlığın aynı derecede parçası olarak görmemeleri şaşırtıcı değildir.

Ortalama orta ve üst sınıf İngilizlerin bu tür kaygıları yoktu. Çünkü kültür zaten eril bir kültürdü. İngilizler daha çok eğitimi kendileriyle sınırlı tutmaya kararlıydılar. İdeal kadın konusunda son derece içten davranan John Ruskin, evliliğini karısının cinsel bölgesinde kıllar olduğunu korkunç bir şekilde öğrendiği için devam ettiremeyeceğini söylemesi ve bir kadının tek bilmesi gerekenin “kocasının zevklerine aşina olmak” olduğunu düşünmesi ilginçtir.²⁵ Her halükarda kadınların kafatasları erkeklerden daha

küçüktü; bunun anlamı beyinlerinin de daha küçük olduğuydu. Ve sınırlı bir enerjiye sahip olmaları, âdet kanamalarının fiziksel zorlukları, göğüslerinin büyümesi ve çocuk yetiştirme, zihinsel faaliyetler için çok az enerjisinin kalması anlamına geliyordu. Hatta âdet kanamalarının onları güçsüz bırakacağı, dolayısıyla eğitimin kadınlarda kısırlığa yol açacağını ileri sürenler bile olmuştur. Hepsinden dolayı, kadınlara eğitimden uzak durmaları tavsiye edilmiştir. Ayrıca eğitilmiş kadınlar erkeklerden uzak işlerde çalışacak, bu da onların büyük çoğunluğunun sömürgelere atanmasına yol açacak ve böylece çok sayıda kız kurusu ortaya çıkaracaktır. Bu yüzden evlenmeyi umut eden kadınların daha iyi eğitim istememesi gerekmektedir.

İnanılması güç olsa da 1869 yılına kadar Emily Davies, Girton'ı kadınların Cambridge Koleji olarak kurmuştu ve 1896 yılında üniversitede kadınların sınıf geçmek için sınava katılmasına izin verilip verilmeyeceği konusunda oylama yapıldı. Bu oylama öncesi *The Times*, Londra'da yaşayan mezunların Cambridge'e giderek öneriye karşı oy kullanmalarını sağlamak için tren saatlerini yayınladı. Üniversite 1948 yılına kadar kadınların tam öğretim üyeliği kadrolarına atanmasına izin vermedi. "Aydınlara" yönelik genel ön yargı gibi, kadınlara yönelik bu ayrımcılık İngiltere'de diğer her yerden daha kötü idi. Kadınların tıp alanında çalışma haklarının öncülerinden Sophia Jex-Blake bunu Edinburgh'ta eğitim görerek başarırken, Elizabeth Garrett Anderson tıp doktorluğu diplomasını Paris'ten, Elizabeth Blackwell ise Amerika'dan alabilmişti.

Bütün bunları özetlemek için tek cümle yeterlidir: Eğitim kurumları çocukluktan yetişkinliğe kadar erkekler için ve erkekler tarafından tasarlanmış ve kurulmuştur. Erkek izcilerin paydaşı olarak Kız İzci kuruluğunda, dergilerinde yayınlanan "The Castlestone House Company" dizisi havayı mükemmel biçimde yansıtıyordu. Yıl 1918 idi ve okul kızları bir izci grubu kurmaktan söz ediyorlardı. Cinsel beklenti açıktı: "Sizi çok kıskanıyorum. İzci olmak gayet güzel ve hoş, ancak torpillenmek, casusları yakalamak vesaire işler yapmaya benzemiyor". Sonra onlardan

birisi iç çekerek izci üniformasından söz ediyor: “Şu ceplere bak” diyor Elsie hayranlık içinde, “Bir erkek olmak kadar güzel”.²⁶

Bu ortamda Mary Wollstonecraft’ın manevî kızlarının öfkelenmesine şaşırmak mümkün mü? 1938 yılında Virginia Woolf *Three Guineas* adlı eserinde vatanseverlik fikrini ele aldı ve kadın olarak ülkesine minnettar olmak için pek nedeni olmadığı yargısına vardı. Seferberliğin arifesinde şuna karar verdi:

Erkek kardeşinin onun namına “bizim” ülkemizi korumak için savaşmasını istemek için hiçbir iyi neden bulamadı. Şöyle diyecekti: “Tarihin büyük bir kısmı boyunca bu ülke bana köle muamelesi yaptı. Beni eğitimden yoksun bıraktığı gibi sahip olduklarından pay vermedi. Ayrıca “Bizim” ülkemiz bir yabancıyla evlenirsem, benim olmaktan çıkacak. “Bizim” ülkemiz beni kendimi koruma araçlarından yoksun bırakıyor; beni korumaları için başkalarına her yıl dünya kadar para ödemeye zorluyor ve beni o kadar az koruyabiliyor ki, hava saldırısı önlemleri duvarda yazılı duruyor. Bu yüzden eğer beni veya “bizim” ülkemizi korumak için savaşmakta ısrar edersen, sakince ve akıllıca aramızda kararlaştıralım ki sen benim paylaşmadığım bir cinsiyet içgüdüsünü tatmin etmek; benim paylaşmadığım ve muhtemelen paylaşmayacağım çıkarlar için savaşıyorsun. Ama benim içgüdülerimi tatmin etmek veya beni ve ülkeyi korumak için savaşmıyorsun. Çünkü dışarıdan bakanlar şöyle diyecekler: “Aslında kadın olarak, benim bir ülkem yok”.²⁷

Cinsiyetler arasındaki katı hiyerarşik ayrım, İdeal İngiliz Erkeği’nin icadının bir sonucu idi. Bu erkek onurlu, saygın, tahammüllü ve cesur olacağından, kadının da sabırlı, anaç, itaatkâr ve iffetli olması gerekir. Saygın Toplum’un bu kadar hızla kök salması şaşırtıcıdır. 17. yüzyıl yazarı Aphra Behn’e karşı tavırlar, bunu açıkça gösteren bir örnektir. Virginia Woolf’un kalemiyle geçimini sağlayan ilk kadın olarak alkışladığı Behn, kötü evlilikler ve bunun ağır sonuçları hakkında bir dizi oyun ve şiir yazdı. Kariyeri boyunca (erkek eleştirmenler tarafından) şehvet saplantılı olmakla suçlandı. Bu suçlamaların bir erkeğe yöneltilmesi asla mümkün değildi. Onun eserleri çağdaşı olan John Ro-

chester’la kıyasla oldukça esnektir. Aphra Behn’e yönelik gerçek meydan okuma onun ölümünden sonra ortaya çıktı. Sör Walter Scott, 1826 yılında onun bir Afrikalı kölenin öyküsünü anlatan *Oroonoko* adlı romanının bir nüshasını büyük teyzesine gönderdi. Scott daha sonra teyzesiyle ilk karşılaştığında, teyzesi kitabı yakması tavsiyesiyle iade etti. Kitabın müstehcen olduğunu söyledi. Hatta eylemlerinde tuhaf bir yön olduğunu görmüştü. “Çok tuhaf değil mi” dedi; “Ben ellinin yukarısında yaşlı bir kadın olarak yalnız yaşıyorken, altmış yıl önce yazılmış bir kitabı okurken utanıyorum. Bu kitabın Londra’daki en saygın cemiyeti oluşturan geniş çevrelerde eğlence için yüksek sesle okunduğunu duydum”. Scott şu yorumu yapıyordu: “Elbette bunun nedeni millî zevk ve saygınlıktaki aşamalı gelişmelerdi”.²⁸

Saygın Toplum kök saldıgı gibi hızlı bir biçimde dağılıp gitti. Victori dönemi İngiltere’inde mastürbasyon’un “asabi zayıf mizaçlılar” yaratacağı tavsiyesinde bulunan Dr. Acton, evli çiftlerin haftada veya on günde birden daha sık cinsel ilişkiye girmemelerini tavsiye etti. “Kadınların çoğunluğu (onlar için bir şans) cinsel duygular konusunda pek sorun yaşamıyor... Genel kaide olarak, mutedil bir kadın nadiren cinsel tatmin ihtiyacı duyar. Kendisini kocasının kollarına teslim eder; ama amacı temelde onu tatmin etmektir ve eğer annelik arzusu olmasaydı, onun dikkatinden uzak olmayı tercih ederdi”.²⁹ 1918 yılında, yani Dr. Acton’ın kitabının son baskısından yalnızca yirmi yıl sonra, Marie Stopes’in dürüst bir cinsellik rehberi olan *Married Love*’ı yayımlaması, daha dürüst bilgilere olan açlığın kanıtıdır. O yılın Mart ila Aralık ayları arasında kitabın beş baskısı yapıldı. 1920’lerin ortalarına gelindiğinde, kitap yarım milyon adet satmıştı.

1. Dünya Savaşı esnasında, kadın devriyeler sokaklarda dolaşıyor, zina yapan askerler ve kız arkadaşlarını arıyordu. 1930’lu yıllara gelindiğinde, halka açık parklarda cinsel ilişki o kadar yaygındı ki ülkeyi ziyaret eden bir Fransız okul müdiresi dehşete düşmüştü. Odette Keun bunun nedeninin İngiliz kadınlarının “kesinlikle cinsel ilişkiye aç” olması ve ortalama İngiliz erkeğinin sönük bir âşık düzeyinde kalması olduğu sonucuna vardı. Erkek

kadını yatağa atabilmek için kur yapmaya hiç ihtiyaç duymuyordu. “İngilizlerin aşk yapması bir eğlence değil, işlevidir... Benim İngiliz erkeğine yönelik gerçek itirazım, cinsel ilişkiye yeterince zaman, ilgi ve çaba ayırmaması ve dolayısıyla ilişkiyi soğuk sütlaç gibi düz, bayat ve ölmüş gibi yapmasıdır”.³⁰ Yazar burada haklıdır. Fransızların aksine, İngilizler baştan çıkarmayı hiçbir zaman bir sanat biçimi olarak kabul etmezler.

Yirminci yüzyıl biterken, Saygın Toplum dağıldı. Öyle ki geriye, bir zamanlar uzun süre önce yıkılmış bir Roma tapınağının payandalığını yapan kadın figürleri gibi, parçaları kaldı. Değişimin hızı dikkat çekiciydi. Hippoyte Taine evli İngiliz kadınlarının neredeyse her zaman sadık olduklarını ve ancak 1918 yılına gelindiğinde boşanmaların sayısının yılda bini geçtiğini, bunların büyük çoğunluğunun da hayli yüksek sınıfa veya ortanın üstüne mensup kişiler arasında gerçekleştiğini belirlemektedir. Şimdi ise ülke Avrupa Birliği’ndeki en yüksek boşanma oranlarına sahiptir.³¹ 1990’ların sonlarına gelindiğinde 18 ila 49 yaş arasındaki bekâr kadınların dörtte biri bir erkekle birlikte yaşıyordu. İngilizler Avrupa’daki en yüksek tek ebeveynli aile oranına sahiptir. Porno yapımcısı Paul Raymond’un ülkenin en zengin adamı haline gelmesi, dükler ve kontlarla omuz omuza durması kimsenin kılını kıpırdatmıyor.

Bu trendlerden hiç birisi yalnızca İngiltere’ye özgü değildir. Ailelerin parçalanması, resmî nikâhsız birlikteliklerin artışı, pornografinin hoş görülmesi bütün Batılı toplumların ortak özellikleridir. İkincisinde kasıtlı olarak sivillerin de hedef alındığı iki büyük savaş, erkeklerle kadınlar arasındaki hiyerarşik ayrımın bozulmasını hızlandırdı. Kadınların mühimmat fabrikalarında, sahada ve askerlik yaparak savaşa sağladıkları katkılar, Evdeki Melek’in rolü hakkında Bayan Miniver benzeri eski moda öykülerin anlatılmasını gittikçe güçleştiriyor. Kadınların eğitime yönelik fırsatların artması, feminizmin ilerlemesi ve kadınlar için eşit haklar talep edilmesi, erkeklerin eski, eril İngilizlik fikrine inanmaya devam etmelerini imkânsız kıldı. Ve doğum kontrol hapları kadınları aralıksız hamilelik korkusundan kurtardı.

Elbette eski klişeler herkesi güldürüyor. Etrafınızda olup bitenleri öğrenmeye çalışmak yerine, uydurmak çok daha eğlencelidir. Oysa etrafı öğrenmenin sonuçları, Bill Bryson'ın sevimli Britanya hakkında kurmaca olmayan kitabının fenomen olmasını açıklamaktadır. İlk kez 1973 yılında ülkeyi ziyaret eden Bryson, İngiliz kadın dergilerini Amerikan Orta batısındaki kadın dergileriyle kıyasladığında çok şaşırdı:

Annenin ve kız kardeşin dergilerindeki makaleler daima cinsellik ve kişisel tatminle ilişkiliydi. Şöyle başlıklar vardı: “Çoklu Orgazmın Yolunu Öğren”, “Ofiste Beraber Olmak-Nasıl Başarırsınız”, “Tahiti: Seks İçin Yeni Ateşli Yer” ve “Azalan Yağmur Ormanları –Buralar Seks İçin İyi midir?” İngiliz dergileri daha mütevazı beklentileri ele alıyordu. Şu tür başlıklara sahipti: “Kendi Hırka-Kazak Takımını Ör”, “Tasarruf Butonu Teklifi”, “Bu Süper Sabun Koruyucuyu Ör” ve “Yaz Geldi –Şimdi Mayonez Zamanı!”³²

Eğer bu doğruysa, bunlar çoktan bitti gitti. Artık en çok satan kadın dergileri yatak odası, cinsel problemler, cinsel sağlık ve cinsel ahlâk takıntılı.

Kadınlarla erkekler arasındaki eski ilişki modelinin, İngiltere’de Avrupa’nın birçok başka bölgesinden daha kapsamlı biçimde bozulmuş olması, İngiliz formülünde 20. yüzyılın sonlarında işe yaramayan özgün bir şeyler bulunduğunu göstermektedir. Bunun nedeni belki de İngiltere’nin modellerin kendisi için icat edildiği imparatorluğu kaybetmiş olması ve böylece klişelerin güncelliğini yitirmesidir. Asiller gibi amatörler de artık erkekler için kusursuz model değildir. Bu yüzden erkeklerin kadınlara dayatmak istediği eski klişelerin de modası geçmiştir. Ülkenin dış dünyadaki otoritesi çöktüğü gibi, eski manevî inanışları yüceltmesi ve koruması beklenenlerin otoritesi de çökmüştür. Yüzyılın en yaygın iki maneviyatçısı Canterbury Başpiskoposu Cosmo Lang ve BBC’nin kurucusu John Reith’in İngiliz değil İskoç oluşu dikkat çekicidir. Trevor Howard’ın dolgun üst dudağı ve Celia Johnson’ın titreyen alt dudağının yerini, dünyadaki en coşkulu gençlik kültürü aldı.

Çok canlı müzik ve modanın yanı sıra, İngilizlerin, sanayileşmiş dünyadaki en yüksek genç cinsel aktivitesi oranına sahip olduğu bildirilmektedir. On dokuz yaşına gelmeden cinsel bakımdan aktif hale gelmiş bekâr kadınların oranı %86'dır. İkinci en yüksek orana sahip olan Amerika'da bu rakam %75'tir.³³ Gelinlerin yüzde birinden daha azı bakiredir. İmparatorluğun küllerinden doğan İngiltere, artık geleneklere uyma ve bağlantılardan çok yetenekle ilerlemenin mümkün olduğu; henüz alınacak çok mesafe olsa da, kadınların kamusal yaşamda erkeklerle gittikçe artan bir oranda rekabet ettiği bir ülkedir.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİ ÜLKE, YENİ GİYSİLER

*İngilizlerin şarabı suya çevirmek gibi
mucizevi bir güçleri vardır.*

- OSCAR WILDE

Değişen yalnızca İngilizlerin cinsiyet rolleri değildir. İçinde yaşadıkları ülke de değişti. Dünyanın geri kalanı gibi markaların egemenliği altına girdi. İngilizler beyzbol şapkaları ve kot pantolon giyiyor; Amerikalı, Asyalı veya İtalyan yemekleri yiyor, dünyanın herhangi bir yerinde yapılmış arabalara biniyor (en büyük İngiliz otomobil üreticisi Rolls-Royce bile şimdi Almanlara ait), uluslararası şarkılarla dans ediyor, Seattle veya Tokyo'da tasarlanmış bilgisayar oyunları oynuyor. Bu yeni dünyada ne coğrafya ne tarih, ne din ne politika bir zamanlar sahip olduğu nüfuzunu koruyabildi. Yarım asır içinde görünüşümüzün modası değiştiği gibi, içimizdeki keskin inançlar da değişti.

Brief Encounter ve *In Which We Serve* adlı eserlerin dönemi olan 2. Dünya Savaşı'nın, zihinlerdeki İngiltere izleniminin gerçekte bağdaştığı son uzatmalı dönem olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. O zaman bile eski inançların çökmekte olduğuna dair birçok

belirti vardı. Babam ülkenin gerilemesinin başlangıcını, Kuzey Atlantik konvoylarındaki görevinden eve dönerken, hosteslerin uçakta yetersiz olan ve karneyle verilen gıda payına ilave olması için karaborsadan ilave et satın almakla övündükleri zaman olarak anlatır. Saygın şahsiyetlerin kuralların artık öldüğünü utanmadan söyleyebildikleri bir ülke haline geldik. Naylondan salama kadar her istediğini elde edebilen “vurguncular”, fedakârlıklarıyla hayırseverliğin göstergelerini oluşturan Celia Johnson ve Trevor Howard figürleri kadar gerçek İngiliz’diler.

Brief Encounter ve *In Which We Serve*, aksanı ve piposuyla “Temel İngilizliği” sonradan kazandığı açıkça belli olan Noël Coward tarafından yazılmıştı. Kendisi İngiltere kraliyet ailesinin dostu olan bir Batı Londra piyano satıcısının oğlu idi. 2. Dünya Savaşı bitip barış geldiğinde artık İngiltere fikri ömrünü tamamlamıştı. On yıldan biraz uzun bir süre içinde Coward narin ve eskimiş orta sınıf hayatı hakkındaki “mutfak evyesi” gibi okul tiyatrolarını azaltmak zorunda kalıyordu. Bir zamanlar kendisine Churchill’in verdiğini iddia ettiği “Bir İngiliz yaşamak için nereyi seçerse seçsin, yadsınamaz bir yaşama hakkına sahiptir” tavsiyesini nakleden Coward, Yeni Kudüs’ü inşa etmek için toplanan vergileri ödemek yerine ülkeden kaçarak Bermuda, İsviçre ve Jamaika’da yaşadı.

Sahneye yeni çıkan, John Osborne’un içinde yaşadığı aptalca yere öfkeyle tepkisini dile getirdiği eser *Look Back in Anger*, Mayıs 1956’da ilk kez yayımlandı. Temel tezi “Herhangi iyi ve cesur bir dâvâ kalmadı” idi ve Jimmy Porter’in, karısının havalı ailesinin “Edwardigan Brigade”nin’ değerlerinden yakınmalarını anlatır. Osborne’un *Tribune*’de açıkladığı üzere:

Bu bir nefret mektubudur. Sizin için, bu ülkenin insanları için, bu ülkeyi kirleten adamlar için yazılmıştır. Parmaklarını manyakça kullanan, zayıf, ihanete uğramış ülkemi ölüme götüren insanlar... Tek umudum (bu nefretin) hayata devam etme gücü

* Romanda bu karakter kendi küçük dünyasını gösterişli ve havalı göstermeye çalışır (Ç.N.)

vermesi. Sanıyorum verecek. Son birkaç aydır içimde bu duygu var. O zamana kadar lanet olsun sana İngiltere! Şimdi çürüyor-sun ve kısa süre içinde yok olacaksın.¹

Osborne'un peşinden, Edward dönemi İngiltere'sinin leşinden beslenen yazarlar lejyonu geldi. O kadar ki karakteristik İngiliz tavrıyla, bu saldırıların "biraz fazla olduğu"na inananlar bile, yine de İngiltere'de yaşamının bir tür uyanışa katılmak olduğunu hissettiler. Yönetici sınıf kesinlikle 21. yüzyılın yeni tasarımıyla başa çıkmayı başaramadığının sinyallerini veriyor. Bu nedenle İngilizler kendilerini gözleri 20. yüzyılın başlarında bir noktaya sabitlenmiş, geri geri geleceğe doğru yürürken buldular. Artık geçmişe ağıt yakmaya devam etmenin doğruluğunu sorgulamanın zamanı geldi.

Bu sorgulamaya, İngilizlerin dünyaya katkılarını değerlendirerek başlayabiliriz.

İşte burada ilk problemle karşılaşıyoruz. İngilizlerin, insanlığa sunduğu en büyük miras dilleridir. Bir İzlandalı, bir Perulu ile karşılaştığında, İngilizce iletişim kurar. Hatta 2. Dünya Savaşı'nda bile Almanya, Japonya, İtalya arasında Mihver İttifakı anlaşması yapılırken Yosuke Matsuoka, İmparatoru namına müzakereleri İngilizce olarak yürütüyordu. Teknoloji, bilim, seyahat ve uluslararası politikanın aracı İngilizce'dir. Dünyada yazışmaların dörtte üçü İngilizce olarak yapılırken, bilgisayarlara depolanan verilerin beşte dördü İngilizcedir. Ayrıca bu dil dünya bilim insanlarının üçte ikisi tarafından kullanılmaktadır. Dünyanın Malay dili gibidir; öğrenmesi kolay, kötü konuşması çok kolaydır. Birazcık öğrenerek hayli mesafe kat edebilirsiniz. Bu nedenle tüm dünya nüfusunun dörtte birinin bir derece İngilizce konuşabildiği tahmin edilmektedir. 1990'ların sonlarında, British Council milenyuma girerken bir milyar insanın İngilizce öğreniyor olacağını öngörüyordu.²

Bu öğrencilerin bir kısmı tıpkı Hollandalı NATO Genel Sekreteri Dr. Josef Luns gibi akıcı konuşmaktadır. Luns, İngilizce'yi tercih etme nedenini "Kendi dilimi konuştuğumda, sanki

kusuyor gibi hissediyorum” şeklinde açıklıyor. Ancak dilin mutlaka bir amaca ulaşmak için öğrenilmesi gerekir. İngiliz dilinin kutsal kitabı olan *Oxford English Dictionary* yeni sözcüklerin köklerine ilişkin bir kayıt tutmasa da her yıl 3000 veya daha fazla yeni sözcüğün veri tabanına girdiği, bunun yalnızca az bir kısmının İngiltere’de üretildiği, geri kalan kısmının Amerika, Avusturalya veya uluslararası bilgisayar ve bilim dillerinden geldiğini kesin olarak söyleyebiliriz. Her şeyden önce 650 milyon kadar insan İngilizce’yi birinci veya ikinci dili olarak kullanırken, bunların yalnızca %8’i İngiliz’dir.

Bir Fransız ağızını açtığı anda milli kimliğini ilan eder. Fransızlar Fransızca konuşur. İngilizler ise hiç kimseye ait olmayan bir dili konuşur. Oxford’da Wykeham mantık profesörü olan Michael Dummett, bir defasında Şikago’da bir tren bileti almak için kuyrukta beklerken, bir başka yolcuyla sohbet daldı. Bir süre sonra adam “Avrupalı olmalısınız” dedi. “Evet, İngiltere’denim” dedi. Bu cevaba yanındaki ukala şöyle karşılık verdi: “Çok iyi İngilizce konuşuyorsunuz”. Dummett o kadar şaşırmıştı ki İngiliz olduğunu söyleyivermişti. Daha sonra birçok Amerikalı için, tıpkı “Dutch”un Hollanda’da konuşulan dil olması gibi, “English”ın Amerika’da konuşulan bir dilin adı olduğunu fark etti. Dilin paradoksu, bir yandan konuşmacı için kıymetli ve kişisel iken, öbür yandan herkesin malı olmasıdır. Bir millet kendi diline sahipliği kaybederse o millete ne olur?

Oxford English Dictionary’yi ziyaret ettiğimde, araştırma takımı masalarında kendi dilinin izini sürmeye çalışan bir vatandaştan gelen araştırma sorusunu ele alıyordu. Mektubun yazarı birisinin bir teknik ekipmanı överken “the dog’s bollocks” dediğini duymuş ve şok olmuştu. Bu kaygılı mektup yazarı bunun ne anlama geldiğini bilmek istiyordu. Ve tabii bu tuhaf ifadenin nereden geldiğini de...

Bu, sözlük bilimcilerin hoşlandığı bir meydan okumadır. “the dog’s bollocks” yakın döneme kadar İngilizce sözcüklerin an-

* “Köpek taşığı” anlamına gelen bu deyimle o ekipmanın “müthiş” olduğu anlatılmak isteniyordu (Ç.N.)

lamını tanımlamanın kutsal kitabı niteliğindeki *Oxford English Dictionary*'nin 1933 baskısında yer almaz. Dog's-head (Köpek Başı-“bir köpek yüzlü babun”), Dog's Nose (Köpek Burnu –“bira ve cin karışımından oluşan likör”) ve Dog-sleep (Köpek Uykusu –“uyku taklidi veya uyuyormuş gibi yapmak”) gibi tuhaf otuz “dog” içeren kalıp hep birlikte orada yer alıyordu. Ama “dog's bollocks” yoktu.

Şaşırtıcı derecede sessiz (Bir buçuk saat boyunca bir kez bile telefon çalmadı) açık planlı büyük ofiste, Oxford sözlük bilimcileri dilin nasıl değiştiğinin izini sürmeye çalışıyorlar. Masa bilgisayarlarının ekranları İngilizce konuşan dünyadan gelen araştırma sorularını içeren mesajlarla, yeni uydurulan sözcüklerin haberleriyle yanıp sönüyor. Bir muhbir “kötü saç günü” ifadesini ilk kez gördüğünü bildirmek için arıyordu. Bu ifadenin Seattle'da bir gazetede çıktığı anlaşıldı. Massachusetts, Cambridge'teki bir muhabir, “Maltese” teriminin o zamana kadar hiç bilinmeyen, sözlükteki her şeyden daha eski tarihe sahip bir erken kullanımını keşfetmişti. Herkese bir heyecan dalgası yayıldı.

Birçok İngiliz yetişkin “the dog's bollocks”u (DB) hemen tanımlayabilir. Eğer bir şey DB ise, o şey olabileceği kadar iyi, türünün en iyisi, tipinin Rolls-Royce'dur. Otuz yıl önce onun yerine “just the ticket” (bilet gibi –“tam da aranan şey”) denilebilirdi. Bu örnek İngiliz dilinin ne kadar hızlı değişebildiğini, özgün bir ifadeyi alıp, onu aylar içinde yaygın kullanılan bir terim halinde özümseyebildiğini göstermektedir.

Özellikle gazeteciler, sırf diğerleri bir deyim sanki dilin eskiden beri gelen bir parçası imiş gibi kullanmaya başlayana kadar ne kadar zaman geçeceğini görmek için, sürekli deyim icat ederler. Eğer şanslıysanız bir sözcüğün icat edilmesiyle, günlük kullanıma geçişi birkaç haftadan fazla süre almaz. Sözlük bilimci Jonathan Green 1960 ila 1990 arasında icat edilen günlük sözcükler listesini derlediğinde AC/DC'den (biseksüel) başlayıp *zonked*'a (sarhoş) kadar 2700 sözcük buldu.³ İngiliz dilinin kullanımının tuhaf bir yönü var. Sözcükler kullanıcının gelmesini istediği anlama gelebiliyor. İngilizler yalnızca dillerinin şaşırtıcı değişim

kapasitesini kabul etmekle kalmaz, bununla övünür. *Oxford English Dictionary*'nin büyük açık planlı ofisinde, İngilizce konuşan dünyanın en uzak köşesindeki bir izciden gelen en son mesajı incelemek için ekranına dönmeden önce, "Diller ancak öldüklerinde değişmeyi bırakır" diyor Patrick Hans hoşnut bir eda ile.

İngilizce'nin dünyanın ortak dili olarak gelişiminin sonuçlarından birisi, dile kurallar koyma girişimlerinin büyük ölçüde terk edilmiş olmasıdır. Bir dünya dili geliştirme yarışmasının baş kaybedenlerinden olan Fransızlar, İngilizce'nin hızla yayılmasına, bir tür dilbilimsel tecrit uygulayarak tepki gösterdiler: Yabancı sözcüklere yasak koymaya, radyo istasyonlarının Fransızca şarkılara yer verme oranını belirlemeye kalkıştılar. İngilizler onlara gülüyorlar. Bunun nedeni yalnızca tarihi düşmanlarının kaybeden tarafta olması değil, aynı zamanda Canute-benzeri sahiplenme girişimlerinin başarısız olmasıydı. İngiliz dilinin muhafızları yoktur. Yalnızca *Oxford Dictionary* gibi dilin nasıl değiştiğini kaydeden insanlar vardır. Herhangi bir İngilizce sözlüğün yeni baskısı çıktığında, sorulan soru eski kullanımları koruyup korumadığı değil, ne kadar yeni sözcüğü dâhil ettiğidir. Yazarlar, katkı nereden gelirse gelsin, dillerinin zenginliğiyle övünmeye hazırdır.

Dile karşı bu rahat tavır yeni değildir. İlk İngilizce sözlük, orijinalinde *Académie Française*'in Fransızca için yaptığı katkıyı taklit etmek amacıyla hazırlanmıştı. 1694 yılında 55 yıllık çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkarılan *Dictionnaire de l'Académie*'nin amacı sözcüklerin doğru ve yanlış kullanımları konusunda son noktayı koymaktı. İngiliz diline benzer kural koyma girişimleri hep oldu. Defoe "Zarif bilgiyi teşvik etmek, İngiliz dilini cilalayıp geliştirmek ve çok ihmal edilmiş Doğru Dil yeteneğini güçlendirmek" için bir İngilizce Akademisi kurulmasını savundu.⁴

* Canute 1016-1035 yılları arasında tahtta bulunan İngiltere, Danimarka ve Norveç kralıydı. Denizin kenarına oturup, kendisinin Tanrı olmadığını kanıtlamak için dalgaların durması için onlara başarısızca emirler yağdırıp durmasıyla meşhur olmuştu. Başarısız olacağını bile bile boşuna bir şeyi engellemeye çalışanlar için kullanılır (Ç.N.)

Jonathan Swift 1712 yılında benzer bir savunuyu *İngiliz Dilini Düzeltme, Geliştirme ve Kesinleştirme Teklifi*'nde savundu. Dr. Samuel Johnson ilk İngilizce sözlüğü hazırlama görevini yerine getirememişse de (Bu onur bilim insanı Benjamin Martin'e gitti), eseri tek kişilik sözlük yazımının sıra dışı bir örneğidir. Dili jelatin içinde korumaya çalışmanın beyhudeliğini ilk anlayan Johnson oldu. Önsöz'de şunları yazıyor:

İnsanların, asırlar boyu birbiri ardına yaşlanıp zamanı gelince öldüğünü gördüğümüzde, bin yıllık uzun bir hayat vaat eden hayat iksirlerine gülüp geçiyoruz. Aynı husus sözlük bilimci için de geçerlidir. Çünkü hiçbir sözlük bilimci sözcük ve deyimlerini değişkenlikten koruyacak bir sözlük yazamaz. Sözlüğünün dili mumyalayacağını, bozulma ve çürümeden koruyacağını hayal edemez... Dilin değişime uğramaksızın uzun süre devam etmesi ancak milletin çok az ilerlemesiyle barbarlığın biraz üstüne yükselmesi, yabancılara karşı tecrit edilmesi ve hayatın tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olması gerekir.⁵

Eğer Johnson İngilizleri kural koyucu *Académie Anglaise* aptallığından kurtarmasaydı, başka birisi kurtaracaktı. Sözel evrim fiyaskonun değil, başarının işaretidir. Gariptir ki, İngilizce sözcüklerin en büyük pazarı, tarihî mirasa açıkları yüzünden, birçok yeni kelime ve kullanımın yurdu olan Amerika'dır. İngilizler yalnızca dillerini artık kontrol edemedikleri gerçeğine adapte olmakla kalmıyor, aynı zamanda gelişimiyle de övünüyorlar. Bu davranış, geleceğinden korkan bir milletin tavrı gibi görünmüyor.

(Bu arada *the dog's bollock*, gazetelerdeki imzaları tanımlamak için matbaacılar tarafından icat edilmiş bir ifadedir. Otantik İngilizcedir).

Yeni İngiltere, tıpkı İngilizce dili gibi, geçmişe hem birçok şeyi borçludur hem de hiçbir şeyi borçlu değildir. Temel değişim; eski İngiltere'nin model İngiliz erkeği ve kadını için asırlar önce konulmuş kalıplar üzerine inşa edilmişken, yeni İngiltere'nin canlı, halkçı ve yüksek oranda mucit olmasıdır. İngiliz kültürel geleneği bireyciliğe dayandığı için, son yarım asrı aşan kozadan çıkış dönemi neredeyse sonsuz imkânlar içermektedir.

Önemli değişimler hükümetin gerçekleştirdiği eylemler değil, halkın genel hayat anlayışındaki değişimlerdir. İşçi Partisi Mayıs 1997’de güçlü biçimde iktidara geldiğinde, Britanya’nın “imağını değiştirme” tutkusunu ilân etti. Kendisini ideolojik yükünü sırtından atıp Yeni İşçi Partisi olarak ismiyle müsemma bir biçimde yarattıktan sonra, sıra Yeni Britanya’ya, geçmişin *sukkubus*undan’ kurtulmuş bir ülkeye gelecekti. Sonraki aylarda medya da onların havasına kapılmıştı. *Time* dergisinin Ekim ayı kapağını “Yenilenmiş Britanya” süslüyordu. “Çoğu zaman aşılması imkânsız gibi görünen güçlüklerle 50 yıllık mücadele sonrasında, Birleşik Krallık eteklerinde belirgin bir baharı yaşıyor” diyordu dergide.⁶ Dönüşümün kanıtı başarılı film yapımcıları, bilgisayar oyunları milyonerleri, moda tasarımcıları, sanatçılar ve para tüccarları görünümünde ortaya çıktı. Bunlar derginin haklı olarak işaret ettiği gibi, sınıf sınırlamaları ve servet biriktirmeye yönelik sosyal önyargılarla boğuşan eski ülkeye ait olmanın kısıtlamalarını görmezden gelen insanlardı. Ticarî içgüdülerinin peşinden gitme fırsatını kaçırmamışlardı. Dergide sözü edilmese de, temel zenginliklerinden birisi küresel bir dili konuşmalarıydı. Coğrafyanın bir diğer rastlantısı, ülkelerini sabahleyin Asya ile, öğleden sonra Kuzey Amerika ile ticaret yapabilecekleri bir yere yerleştirmişti. Üçüncüsü; imparatorluğun üzerine bina edildiği uzun ticaret tarihi idi. Dördüncüsü ise imparatorluğun bir diğer sonucu olan, dünya çapında ilişkiler ağı ve diğer kültürleri özümseme kapasitesine sahip olmalarıydı. Beşincisi; iş gücünün oldukça yüksek eğitim ve beceri düzeyi idi. Altıncısı; hukukun üstünlüğü, ticari feraset ve hoşgörü karakteristikleriyle yabacı iş adamlarının yaşamayı seçtiği Londra’nın cazibesi idi. Önemli olan husus ise bunlardan hiç birisinin yeni hükümetin siyasî kararının sonucu olmamasıydı. Seçimden sonraki sonbaharda, Tony Blair dünyanın her yerinden Milletler Topluluğu üyesi ülke liderlerini ağırladı. Hoş geldiniz konuşmasını dinlemeden önce, tuhaf bir sessizlik içinde, yeni liyakata dayalı yönetim anla-

* *Sukkubus*, dişi şeytan veya doğüstü bir varlık olup, efsaneye göre rüyalarda görünür ve kadın şekline bürünerek cinsel ilişki yoluyla erkekleri ayartır (Ç.N.)

yışını (meritokrasi) benimsemiş yeni Britanya'nın yaratıcı, ticarî ve bilimsel başarılarını anlatan bir video izlemek zorunda kaldılar. Oasis ve Spice Girls müziği, borsa odaları resimleri, Formula 1 yarış arabaları ve ilaç fabrikalarıyla, sunum Britanya'nın şimdi genç bir ülke olduğu temasını bıkıp usanmadan pekiştiriyordu. Başbakan'ın sunumdan sonraki konuşması da aynı mesajı tekrarlardı. "Yeni Britanya bir meritokrasidir; sınıf, din, ırk ve kültür bariyerlerini kırdığımız yerdir" dedi. Amacı "yalnızca ayrıcalıklılar için değil, tüm millet için" eski muhafazakâr Tek Millet hedefini yenilemekti.

Bu yeni ülkeyi pazarlamak için kullanılan aptalca slogan ise "Havalı Britanya" (*Cool Britannia*) idi. Oysa gerçek anlamda havalı bir kimse bu slogan karşısında yalnızca burun kıvrır veya omuz silker. Çünkü orta yaşlı politikacılar gençlik kültürünü benimsediğinde işler daima ters gider. Ancak "Britanya" unsuru önemliydi, hiç kimse Havalı İngiltere'den söz etmiyordu. Bunun nedeni ülkenin, İngiliz'in İskoçlar tarafından yönetilen, Kuzey Denizi'ndeki bir adada yaşayan kimse olarak tanımlanmasıydı. "Britanya" ayrıca kucaklayıcı olma avantajına sahipti. Britanyalı olmak için beyaz Anglo-Sakson olmanıza gerek yoktu. Nijeryalı, Müslüman, Yahudi, Çinli, Bangladeşli, Hintli veya Sih bir Britanyalı olabilirdiniz. Hem de İngiliz veya diğer bir şey olmaktan çok daha kolay bir şekilde... Çünkü "Britanya" çeşitliliğe imkân veren bir siyasi icattı.

Britanya fikrinin üstün örneği, ülkenin kraliyet ailesidir. Kraliyetin birliği tutkusu, kraliyet ailesinin uzun unvanlar listesinde yer alıyordu: Charles Galler Prensi, Cornwall Dükü, Rothesay Dükü, Carrick ve Baron Renfrew Kontu, Adalar Lordu ve İskoçya Büyük Muhafızı'dır. Monarşi kurumu, kızıl tunik ve ayı postu, Birlik bayrağı ve mitralyöz dünyasına aitti. Kraliçe Elizabeth ve Prens Philip neredeyse Saygın Toplum'un son temsilcileriydi. Charles'ın eski eşi Prenses Diana'nın 1997'de aniden ölümüyle, yönettikleri ülkenin ne kadar değiştiği çarpıcı biçimde netleşti. Hâlâ duyguları göstermenin yasaklandığı bir davranış etiğini benimseyen monark ve maiyeti, neredeyse Diana'nın

ölümüne açıktan üzülmeyen tek gürühtü. Çiçekçilerin önünden dudak bükerek geçen bu milletin geri kalan kısmının büyük çoğunluğu, demet demet çiçekler aldılar ve bunları o benzersiz, ayrıcalıklı genç kadınla ilişkili her binanın mümkün olduğu kadar yakınına bıraktılar. Kısa süre içinde Kessington Sarayı, Buckingham Sarayı, St. James's Sarayı ve Northamptonshire'daki ev, gerçek ve yapay çiçek denizinde kayboldu. Cam kavanozlar da mumlar yakılıp geçici türbe olarak görülen bu mekânların etrafına bırakıldı. Duvar demirlerine ve parklardaki ağaçların üzerine DIANA SENİ SEVİYORUZ ve CENNETİN YENİ BİR MELEĞİ VAR yazan kartlar ve fotoğraflar asıldı. Cenaze töreni başladığında halk, kortejin geçeceği kilometrelerce uzunluktaki güzergâhın iki tarafına dizildi, tabuta çiçekler fırlattılar ve hepsinden de tuhafı aile albümlerine koyacakları bir fotoğraf çekmek için sürekli flaşlar patladı.

Hayal gücünüzü ne kadar zorlarsanız zorlayın, bu duygularını göstermeme davranışını, kendisiyle dalga geçmeyi temel özelliklerden birisi olarak gören bir milletin “tipik” davranışı olarak gösteremezsiniz. Tarihî romantizmi yansıtan çok başarılı *Flashman* dizisinin yaratıcısı George MacDonald Fraser, C.S. Forester'ın “alt düzey duygusallık” olarak nitelediği olayı görmekten şaşkına dönmüştü. İngiliz kahraman kültürünün nasıl kurban kültürüne geldiği sorulduğunda, ne kadar konuştuğunu kimse bilmiyor. “Bay Blair gururlanırken, ben utandım” diyordu; “Çünkü matem olumlu bir erdeme dönüşürken, bir trajediye, özellikle de ölümcül bir suça tepki ritüele dönüştü: çiçekçiler boşalmalıydı ki, sahneye saygı sembolleri fırlatılabilsin; gözyaşları ve kameralar önünde yürek paralayıcı röportajlar verilebilsin”.⁸

Hayatın en güzel yaşlarında ani bir ölüm olması nedeniyle Diana'nın ölümü trajikti. Peki, ülkedeki her köy veya kasabadaki savaş anmalarında anılan hayatını kaybetmiş binlerce genç erkek ve kadının hayatlarının bu kadar kısa sürmesinden daha trajik midir? Diana güzel, çıkarıcı ve şefkatliydi. Zengin bir gece hayatı yaşarken ölmüştü. Yine de her nasılsa bir mazlum haline gelmişti ve İngilizlerin mazlumlara duyduğu sempatiyi çok

abartabildikleri bilinir. Bu şaşırtıcı derecede sevilen genç kadın, kamuoyunun özdeşleşebileceği bir mazlum haline gelmişti. Çünkü Windsor Hanedanı (muhabir güruhuna göre “Almanlar”) kendilerini monarşi ardına monarşi hayatı yaşamış, yönettikleri halktan kopmuşlardı. O öldüğünde ortaya çıkan görüntü, uzun bir barış dönemi boyunca, ani ölüm deneyiminden kopmuş bir milletin kolektif histeri patlaması yaşamasıydı. Hiç kimse Diana’nın cenaze töreninde Elton John’ın, Marilyn Monreo’ya kahramanlık tapınması olarak bestelenmiş bir şarkının yeniden düzenlenmiş halini söylemesini tuhaf karşılamadı. Çünkü Marilyn Monroe gibi o da seküler çağın ikonlarından biriydi ve bu tür ikonların sonu birbirine benziyordu. Şarkı İngiltere’de beş milyon adet sattı. Anı kitapları, posterler, tişörtler ve çanak-tabak yığınları, ülkenin rasyonellik ve ihtiyatla yönetildiği algısının ne kadar yapay olduğunu gösterdi. Kalabalıklar, Londra parklarına koşup doğaçlama oluşan tapınaklara adaklarını sunarak, İngiltere’nin yirminci yüzyılın ikinci yarısında ne kadar çok ve ne kadar az değiştiğini gösterdiler. Muhtemelen değişmeyen yönü, bu yüzyılda herhangi bir ülkedeki diğer tüm büyük toplanmalarda görebileceğiniz türde bir düşüncelilik sergileyen kalabalığın nezaketi ve düşünceliliği idi. Cenaze kortejine eşlik eden motosikletliler hariç olmak üzere, polis pek görünmüyordu. Her şeyde sessiz bir saygınlık egemendi. Beyaz Anglo-Saksonlar güçlü bir çoğunluk oluştursa da, çok çeşitli ırklardan insanların temsilcileri de oradaydı. Matem tutanlar arasında kadınlar erkeklerden fazlaydı. Zenginler ve güçlülerin temsilcileri ise çok azdı; burada gerçek bir popüler duygu ifadesi vardı.

George MacDonald Fraser’ın halkın matemine itirazı, İngilizlerin duygusallık kapasitesini yeterince kavrayamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa Charles Dickens, Küçük Nell’i öldürdüğü veya Tiny Tim’e topallayarak “Hepimize iyi Noel!” dedirttiğinde bu duygusallığı yeterince anladığını gösteriyordu. Eğer Diana, İngiltere’de egemen olan ahlâk kurallarının asiller ve onların işbirlikçisi ev kadınları tarafından belirlendiği günlerde ölseydi, çok farklı bir gösteriye tanık olacaktık. Oysa artık İngilizler öyle bir ülkede yaşamıyor. Asillerin asil olarak

yetiştirilme maksatları artık gündemden kalktı. İngiliz kadınlığının dayatılan sınırlamalardan kurtuluşu, çok daha canlı gelişmelerin kapısını açtı.

Diana yalnızca bir kurban değildir. Onun cenaze töreninin bu kadar büyümesinin nedeni, bir pagan ritüeline dönüşmesidir. Diana tanrısız bir çağın bir tür tanrıçasıdır. Bu kitabı yazmayı düşündüğüm günlerde, İngiliz kahramanının kişiliğine dair fikirleri gözden geçirirken, Amiral Nelson'un 1805 yılında Londra'da kalabalıklar tarafından nasıl karşılandığına ilişkin bir anlatıma denk geldim. Amiral Fransız donanmasını takip ederek Atlantik ve Batı Hint Adalarını geçtikten sonra geri dönüyordu: Leydi Elizabeth Foster onun caddelerde yürüyüşünü izledikten sonra "Amiral her görüldüğü yerde, soğuk İngiliz karakteri birden canlanıyor" diye yazıyordu. "Her adımını coşku ve alkışlar izliyordu. Bazen yoksul bir kadın paltosuna dokunmak istiyordu. O yanlarından geçerken çocuklar dua ediyor, kapılar ve pencerelerden insanlar sarkıyordu."⁹

Aynı anlatım Diana'ya yapılan cenaze töreni için de tekrarlanabilir. Tüm başlar hayranlık içinde ona dönmüştü (Nelson'ın ünlü işareti "İngiltere bekliyor..." aslında "Nelson size güveniyor..." şeklinde anlaşılıyordu.) Tüm kahramanların gizli bir görevi vardı. Her biri milletin tarihinde belli bir anın ihtiyacına karşılık veriyordu: Nelson askerî bir çağın askerî kahramanı idi. Diana, kendi gerilemesiyle meşgul bir ülkeyi himaye eden azize idi. Sonunda Nelson'un tabutu dört saatlik bir resmî kortejle St. Paul Katedrali'ne, tören üniformalı 6 amiralin omzunda getirilmişti. Diana'nın Westminster Abbey'e giden tabutuna ise ilişkili olduğu vakıfların sivil temsilcileri ve mümkün olan en az sayıda askerî tören erkânı katılıyordu. Formalite tuzakları en aza indirilmişti. Törene katılanlar arasında odak noktası film ve pop yıldızları idi. İki cenaze arasındaki bu fark, emperyal İngilizlik fikirlerinin nasıl kaybolup gittiğini göstermektedir. Onların yerini tamamen kişisel fikirler almıştı. Bu değişim bazen oldukça ürkütücüdür.

* * *

1998 yazında, dünyanın dört bir yanından milli futbol takımları Dünya Futbol Şampiyonası için Fransa'da toplandılar. Fransız otoritelerinin karmaşık düzenlemelerine rağmen, bu turnuva, milyonlarca kişinin heyecanı televizyondan canlı izlemesiyle büyük bir başarı olarak kabul edildi. Ancak orada da elbette "İngiliz problemi" vardı. İngiliz problemi, holigan problemi demektir. Bu problem en trajik haliyle Mayıs 1985'te Heysel Stadyumu'nda, Liverpool ile Juventus taraftarları arasındaki büyük kavgada yaklaşık kırk İtalyanın yeşil sahada hayatını kaybetmesiyle ortaya çıkmıştı. Fransız ve İngiliz polislerinin asıl görevi, kabaca ifade etmek gerekirse, holiganların başka birisini daha öldürmesini engellemektir. O yaz bunu başardılar. Ancak dünya yine de sarhoş İngiliz gençlerin önlerine çıkana sandalye, taş veya başka şeyler fırlattıkları sahnelerle tanıklık ettiler. Buna karşın İskoç taraftarlar daha fazla içmelerine rağmen, sarhoşluğun etkisinden yalnızca uyuyarak kurtulmayı becermişlerdi.

İngiliz holiganlarının en şok edici şiddet olayı ise onun büsbütün gündelik bir doğallıkta gerçekleşenidir. 1996 Avrupa Futbol Şampiyonası'nın İngiltere ile İsviçre arasında oynanan açılış maçından sonraki küçük bir olayı hatırlıyorum. İngilizler çok kötü bir performans sergilediler ve İsviçreli skor 1-1'de tutmayı başardılar. Bu sonuç onların Wembley'de 70.000 İngiliz taraftar karşısında elde edebileceklerinden daha iyi bir skordu. Tribünlerde İngiliz sahalarında görülebileceğinden daha fazla kadın ve çocuk taraftar yer alıyordu. İngiliz taraftarlar arasında yaygın olan kabalık standartlarına göre iyi mizaçlı, sessiz ve tehlike oluşturmaktan tamamen uzaktılar. Maçtan sonra saatlerce sokaklarda şarkı söyleyip dans ettiler. Bir yol kenarında bu taraftarlardan erkek, kadın ve çocuklardan oluşan yaklaşık kırk kişi Meksika dalgası oluşturmak için yanyana dizildiler. Dazlak kafalı bir İngiliz genç, yolun öbür tarafından onları gördü, koşarak caddeyi geçti ve kalabalıkta bir genç adama iyice yaklaşmış haykırdı: "Otuzbirci!" İsviçreli şaşırıp kaldı. İngiliz, elini mastürbasyon taklidi yaparak aşağı yukarı indirip kaldırarak tekrar bağırdı: "Otuzbirci". Sonra yumruğunu sıkıp gencin yüzüne bir yumruk atarak kalabalığın içine daldı ve yavaş yavaş, kabadayı edasıyla

yürümeye başladı. Niyeti kalabalıktan birisini intikam için tahrik etmekti. Yumruğu yiyen İsviçreli ise iki büklüm olmuştu ve burnundan kan boşalıyordu. Ancak hiç kimse karşısına çıkmadı ve İngiliz delikanlı sallana sallana oradan ayrıldı. Kuşkusuz arkadaşlarına ziyaretçi takımın taraftarlarından birinin işini bitirdiğini söylemek için sabırsızlanıyordu.

Bu tür bir kötülük yalnızca İngilizlere özgü olmayabilir. Ancak İngiliz orta sınıfının hiçbir dürüst üyesi, futbol haydutlarından korktuğunu inkâr edemez. 1980'lerin sonlarında, Turin'de yazan Bill Buford, bir grup öfkeli Manchester United taraftarının, İtalyan devi Juventus'la olan maçı izlemek için getiren uçaktan inişini dehşetle izlemişti. Henüz öğle bile olmamasına rağmen, birçoğu ayakta duramayacak kadar sarhoştur. Sonra taraftarlar şehir merkezini işgal ettiler. Dövmeleriyle cadde kenarlarındaki kafeleri doldurup, tekrar tekrar "S... et Papayı" şarkısını söylüyor, zaman zaman kalkıp caddeye işiyorlardı. Ve bu halleri onların iyi halleriydi; çünkü henüz İtalyanlara "sopa, bıçak ve şişelerle saldırmamışlardı".

Bir İtalyan Buford'da sordu: "Siz İngilizler neden böyle davranıyorsunuz?" "Bir ada toplumu olduğunuz için mi? Yoksa kendinizi Avrupalı hissetmediğiniz için mi?" İmparatorluğunuzu kaybettiğiniz için mi?"¹⁰

Buford verecek bir cevap bulamadı. Bu soru korkudan ve gerçek bir şaşkınlıktan kaynaklanıyordu. İngiliz halkının bir kısmı neden iyi vakit geçirmenin tek yolunun iğrenç biçimde sarhoş olmak (Bununla gerçekten iğrenilecek dereceyi, bira, şarap ve diğer içkilerden tişörtler ıslanana ve sokaklarda kusana kadar sarhoş olma derecesini kastediyorum), böylece bağırarak küfretmek ve olay çıkarmak olduğunu sanıyor? Belki de şaşkın İtalyan'ın sorusundaki tüm unsurların payı var. Bir uçak dolusu İtalyan'ın Londra'nın merkezine dolup, benzer şekilde davranması hayal bile edilemez. Buford'un bulabildiği tek dürüst cevap, İngiliz halkının bir kısmının her zaman böyle olduğu idi. Davranışlarından utanmak yerine, kavga ve sarhoşluğu doğuştan hakları olarak görüyorlar. Bu davranışlar kimliklerini ilân etmenin bir

yolu. Birkaç yıl sonra 1990 Dünya Kupası esnasında Sardinya’da Bill Buford, İngiliz holiganların İtalyan polisi ile şiddetli kavgasına tanıklık etti. Öfkeli polisler karşısında donup kalmıştı. Holiganların panik içinde geri çekildiği bir anı yaşamıştı. Ancak daha sonra şunlar oldu:

Birisi “Hepimiz İngiliziz” diye bağırdı. Neden kaçıyoruz? İngilizler kaçmaz... Ve konuşma böyle devam etti. Panik içinde kaçan bazı taraftarlar, İngiliz olduklarını ve bunun önemini hatırladığında, diğerlerini de İngiliz oldukları ve bunun önemi konusunda uyardı. Böylece tazelenen bir milli kimlik duygusuyla, anında durdular ve geri dönüp İtalyan polislere saldırdılar.¹¹

Buradaki problem özgün olarak İngiliz olmakla ilgili değildir. Hollandalı ve Alman taraftarlar da kendi hastalıklı versiyonlarını geliştirdiler. Böylece şişkin yanaklı genç haydutlar sadakatlerini, farklı bir dil konuşan veya farklı renkler giyen herkesi tekmeleyerek veya taşıyarak gösteriyorlar. Ancak dünyaya futbolu İngilizlerin kazandırdığı gerçeği kadar, holiganizmi de onların getirdiği gerçeği açıktır.

İngiliz gençlerin kabalığı ve şiddete yatkınlığında yeni olan bir yön yok. Hanover Sülalesinin tahtta olduğu dönemin başlarında, yabancı ziyaretçiler, siyasî kültürün medeniliğinden etkilenirken, kalabalıkların davranışları karşısında şok oluyorlardı. César de Saussure, aleni sarhoşluk, “ağır küfürler”, gömlekler çıkarılarak yapılan güreşler (Özellikle kadınların da güreştiğini görmek onu sarsmıştı) ve genel ahlâksızlık düzeyinden o kadar rahatsız oldu ki; “halkın avam tabakası(nın) kaba ve terbiyesiz ve çok kavgacı” olduğu sonucuna vardı.¹² Bu doğal kabalığa üstünlük duygusu da eklenince çok tehlikeli hale geliyordu. Victoria dönemi Amerikalı yazar Ralph Waldo Emerson, İngilizlerin yabancılara yönelik genel cehaletinin birçok genç arasında yaygın olarak görüldüğüne dikkat çekmişti: “Milletlerinin kendine kazandırdığı yeterlik ve körlük duygusuna sahip çok sayıda kaba genç İngiliz var. Bunlar ayrıca insanlığın geri kalan kısmını küçümsüyorlar. Bu hazımsızlık ve asabiyet, İngiliz seyyahları rahatsızlık ve gücendirici davranışların sembolü haline getirdi.”¹³

İngiliz futbol takımlarının taraftarları her defasında şehir merkezine saldırıyor, kaldırımlardaki masaları deviriyor, yollarına çıkacak kadar talihsiz olan herkesin burnunu kırıyor. Londra basını ve politikacılar bütün bunları çaresizce anlamaya çalışıyor. Oysa buna uğraşmalarına gerek yok. Haydutluk İngilizlerin özelliğidir. “Kan döktükçe, daha zalim ve daha kaba hale geliyorlar... Öfkeli ve ateşliler. Kolayca öfkeleniyorlar ve sakinleşmeleri uzun zaman alıyor”. Bunlar Jean Froissart’ın (Önyargılı olduğunu kabul etmek gerekir) 15. yüzyıl Normandiya’sını kasıp kavuran, girdikleri her yeri yakıp yağmalayan İngiliz birliklerinin karakterine ilişkin kaba analizidir. Dört asır sonra Wallington Dükü ordusunun “yeryüzünün seraserilerinden” oluştuğunu söyledi ve bu tavrı ve şartları düzeltmek için çok şey yaptıysa da, sona doğru kontrolü elinden kaçırdı.

Futbol, kuralların konulmasından çok önce isyana yakın bir biçimde oynanıyordu ve akli başında olanlar ondan uzak duruyordu. İngiltere’nin avam takımının kabalığından rahatsız olan bir 18. yüzyıl Fransız seyyahı, bir futbol maçına gitme gafletinde bulundu. “Ev ve otobüs camlarını kırdılar” diye yazıyor “ve ayrıca en küçük bir pişmanlık duymadan, aksine kahkahalar atarak sizi yumruklayıp devirmeleri işten değildir”.¹⁴

“Günümüzün futbolunda şiddet, 18. yüzyıl Bath şehrindeki kaplıcalara gidenleri şaşırtmazdı. O zaman bir futbol maçı oyunundan çok savaş gibiydi” diyor Ian Gilmour sokak şiddeti tarihçesini anlattığı *Riots, Rising and Revolution* adlı eserinde.¹⁵ “Yerel derbi” ifadesi bu dönemde ortaya çıkmıştı. İsmi şehir iki köyü arasında günlerce sürebilen ve her türlü kavganın serbest olduğu maçlardan almıştı. Futbol seyircili spora dönüştükten sonra, şiddet seyirciler arasında da yayıldı. 1870’lerden bu yana, futbol İngiltere’de yumruklar, tekmeler ve küfürler korosu eşliğinde oynanmaktadır. Futbol Cemiyeti kayıtlarını ve 1. Dünya Savaşı’ndan önceki yirmi yıla ait *Leicestershire Daily Mercury* sayılarını inceleyen üç yazar, seyirciler arasında 254 asayiş bozan olay tespit etti. Kalabalık yalnızca tehdit ettiğinde bile, durumun ne kadar korkutucu olacağı tahmin edilebilir. Bir beyefendinin 1903

yılına ait günlüğünden, Edward dönemi İngiltere'sinin en iyi döneminde bile, futbol kalabalıkları çoktan korkutucu hale gelmişti: "Bir defasında ünlü bir North Country futbol sahasını gördüm ve 20.000 kişilik seyirci güruhunun hoşlarına gitmeyen bir karar veren zavallı hakeme nasıl küfrettiklerini işittim... nefret dolu haykırışlar, küfürler, sopa ve yumruk göstermeler... Bir İngiliz kalabalığının korkunç resmini bunlar oluşturuyordu":¹⁶

İngiliz tarihinde ne kadar geriye giderseniz, o kadar kesin biçimde şu sonuca ulaşırsınız: Medeniyete ve bireysel haklar konusundaki derin inanca rağmen, İngilizlerin doğal bir huzursuzluk çıkarma zevki vardır. Halk festivalleri (1517 yılında Londra'daki 1 Mayıs Festivali'nde olduğu gibi) yabancılara fiziksel saldırılara dönüşebilir. Eylül 1620'de Tockenham Wik köyünde yapılan bir festivalde basit bir sokak kavgası büyüdü. Nedeni yakındaki Wootton Bassett'ten bir grup insanın, "Tockenham'daki küçük adamlar nerede?" diyerek kavga çıkarmaya çalışması idi. Orada neler olup bittiğini yakın dönemde araştıran bir tarihçi, bölgede birçok başka kavganın da meydana geldiğini keşfetti. Örneğin 1641 yılında Malmesburyli köylüler "tahta ata binmiş, dizlerinde ziller takılı bir adam"ın öncülüğünde olay çıkarmak için Long Newnton Festivali'ne geldiler. Bu kavga birkaç yerlinin ciddi biçimde yaralanmasıyla sonuçlandı. "Kavgasız cümbüş olmaz" deyimiyerel atasözüne dönüşmüştü.¹⁷ Ancak tüm görünür anarşiye rağmen, son tahlilde belli kurallar vardır. Şiddetin bir ritüel yönü vardır ve kalabalık sınırın nerede bittiğini bilir ve kabul eder. Yüzyıl devam ederken, şiddet olaylarından bazıları daha politik bir havaya büründü: Halkın daha önce hayvanlarını otlatmak için kullandığı meralar gibi ortak alanları ele geçirmeye kararlı girişimci aristokratların, haklarını ihlal ettiğini keşfeden yoksulların son çaresi ayaklanmaktır.

İnsanlar iş aramak için büyüyen kentlere göç ederken, eski köyün gelenek ve kurallarını da yitirdiler. Haziran 1780 ayaklanmaları yönetici sınıf için işlerin nasıl istikrarsız hale gelebileceğini gösterdi. Ayaklanmanın nedeni, Protestan Cemiyeti Başkanı Lord George Gordon'ın dile getirdiği talepti: Parlamento yakın

dönemde yürürlükten kaldırılan ve Roma Katolik Kilisesi mensuplarını dinlerinden dolayı cezalandıran, özellikle de mülk edinme veya miras olarak devralma haklarını ellerinden alan yasaların tekrar yürürlüğe konulması. Gordon en hafif ifadesiyle yapacakları önceden kestirilemeyen bir adamdı. (Newgate Hapishanesi'nde yayın yoluyla hakaretten dolayı beş yıllık cezasını çekerken öldüğünde, o artık bir Yahudiydi). Westminster'a yürüyen gürültülü kalabalık karşısında Parlamento kaçamaklı cevaplar verdi. Sonra kalabalık günlerce süren bir yangın çıkarma, isyan ve yağma mücadelesine girişti. Katoliklerin evleri tahrip edildi, kiliseleri yakıldı, Newgate Hapishanesi boşaltıldı ve Holborn'daki içki fabrikası yağmalanarak tahmin edilen sonuçları doğurdu: cini oluklardan içtiler. Ancak üçüncü gün sağlam bir milis gücü oluşturuldu. O zamana kadar meydana gelen zarar, maddi anlamda, Paris'in Fransız Devrimi esnasında uğradığından daha büyüktü.

Gordon Ayaklanmaları, büyük İngiliz şehirlerinin ne kadar istikrarsız hale gelebileceğini gösterdi. Kalabalıklar ya önyargıları yüzünden ya da Thomas Paine'in *Rights of Man*'i ve Fransız Devrimi'nin haklarını yitirenler lehine olan radikal fikirlerinden hareketle şiddete başvurmaya hazır hale geldi. İsyan başladıktan sonra, neyin ateşlediğinin bir önemi kalmıyordu. Büyük bir yıkıma dönüşüyordu.

Aşağıda Ian Gilmour'un Gordon Ayaklanmaları dışındaki olaylara ilişkin listesi yer almaktadır:

Onsekizinci yüzyılda İngiliz erkekleri (ve İngiliz kadınları) yol ücretleri, çevirmeler ve yüksek gıda fiyatlarına karşı, Roma Katolikleri, İrlandalılar ve Muhaliflere karşı, Yahudilerin Hıristiyanlaştırılmasına karşı, politikacıların yolsuzluklarına karşı, basın çetelerine, (erkeklerin donanma veya orduya katılması için kandırıldığı veya tuzağa düşürüldüğü) "zorla askere alma" merkezlerine karşı ve Milis Kanunu'na karşı; tiyatro bilet ücretlerine, yabancı aktörlere, fahişelere, genelevlere, cerrahlara, Fransız uşaklara ve barmenlere karşı, Edgware Road üzerindeki darağaçlarına ve halka açık kırbaçlamalara karşı, Londra

başyargıçlarının hapse atılmasına karşı, tekel vergisine karşı, Elma Şarabı Vergisine ve Mağaza Vergisine karşı, ıslahhane ve sanayi işverenlerine karşı, katedral çan kulelerinin yıkılacağı dedikodularına karşı ve hatta takvimde değişikliğe karşı ayaklandılar... Seçimlerde ve seçimlerden sonra, hapishanelerde ve dışında, okul ve kolejlerde, idamlarda, fabrikalar ve ıslahhanelerde, Westminster Hall'deki mahkemelerde, Parlamento dışında ve Westminster Sarayı içinde, Bow Street mahkemesinde, tiyatrolarda, genelevlerde, katedralde ve St. James Sarayı'nın kapıları önünde Pall Mall'da isyanlar vardı.¹⁸

Yazar şiddetin nadiren düşüncesizce doğduğunu ve genellikle özgün bir maksadı ("savunma amaçlı saldırganlık") olduğunu söylese de bu liste hayret vericidir. İngiltere'nin yalnızca son otuz yılına baktığımızda bile, İngilizlerin Kelle Vergisi'ne, polisiye metotlara isyan ettiklerini; futbol sahası içi ve dışında, deniz kenarında ve sinemalarda ayaklandıklarını; faşizme karşı veya ırkçı önyargıyla istihdam yasalarına karşı, Vietnam Savaşı'na karşı gösteriler yaptıklarını; kömür madenlerinde de Whitehall'da da, uzun saç a isyan ettikleri gibi kısa saç a da isyan ettiklerini, yaz gündönümünü kutlama hakkı için, canlı hayvan ihracına ve yeni teknoloji ithaline karşı ayaklandıklarını; sendika hakkı için, çalınmış araçları kullanma hakkı için kalabalıkların eylem yaptığını görürsünüz. Çünkü çeteler kavga etmekten hoşlanır; çünkü diğer futbol takımlarının taraftar çetelerine karşı çıkmayı sever vs. 18. yüzyılda yaygın olan gıda isyanları ortadan kalktıysa da, bir süreklilik bağı bu isyanları çırcır fabrikalarına yönelik saldırılarla; 1830'lu yıllarda makineler ve ucuz işçiliğe karşı "Kaptan Swing" in direnişiyle; oradan 1980'li yıllarda Rupert Murdoch'un Wapping'e yeni baskı metotlarını getirmesine karşı protestolarla ilişkilendirmektedir. Bu liste Manş Denizi'nin öte tarafından bakanların İngilizleri etkileyen dehşet ve aşağılamaları anlamalarını sağlayacak ve Fransa'da yasalara açıkça burun kıvrma ve sivil ayaklanmaların zayıf Fransız hükümetleri tarafından onaylanmasının nedenini görmelerine yardım edecektir. İki kültür arasındaki fark; Fransa'da kitlesel protestoların siyasi sürecin kabul edilmiş ve beklenen bir parçası olmasına karşı,

İngiltere’de sokak ayaklanmalarının pek politikayla ilişkisi olmayıp, insanların yumruklaşmaya doğal eğilimleriyle daha yakın bağlantılı olmasıdır. Ülkenin genelinde pazar kurulan kasabaların yarısına hava karardıktan sonra yapılacak bir ziyaret, sarhoş genç erkek ve kadınlar arasında, tıpkı kebab ve köri gibi “bir parça yumruklaşmanın” iyi bir cumartesi geçirmenin parçası olduğunu gösterecektir. “Kavgasız cümbüş olmaz”.

Elbette İngilizlerin alkol tutkusunun kavgacılıkla ilişkisi vardır. Başka hangi büyük Avrupa şehrinde, seyahat eden kişi, Manchester veya Liverpool’da olduğu gibi tren istasyonundan çıkıp, sürücünün kendisini güvenliği için yolculardan kafesle ayırdığı bir taksiye biner ve camda şöyle bir uyarı bulunur: “Alkole bağlı kusma halinde 20 pound ilave ücret ödenir”?

Yüzyıllardır durum böyle. Öykü, Normanların geceyi dua ederken geçirdiği esnada, Kral Harold’un adamlarının gece boyu içtiği Hastings Savaşı öncesine kadar gider. Orta Çağ atasözleri de çakırkef bir millet tablosunu doğrulamaktadır: “Auvergne’li” şarkı söyler; Brittany’li” yazar, İngiliz içer”. “Norman şarkı söyler, Alman hapır hupur yer, İngiliz kafayı çeker”.¹⁹ Malmesbury’li William’ın (1095-1143) *Chronicle of the Kings of England* adlı eserinde yazdığına göre, Norman Fethi” zamanında “İçmek özellikle yaygın bir pratikti... Günler ve geceler boyu sürerdi... Patlayana kadar yer ve kusana kadar içerlerdi”.²⁰ Kral John, Fransa Kralı’nı Temmuz 1201’de Fontainebleau’da ziyarete gittiğinde saray kendisine tahsis edildi. Anonim bir tarihçinin *Chronique Française des Rois de France*’de yazdığına göre, Kral oradan ayrıldıktan sonra, “Fransa Kralı ve halkı İngilizlerin bütün kötü şarapları içmesi ve iyileri geride bırakmasını uzun süre anlatıp anlatıp güldüler”.²¹ 1362 yılında Canterbury Başpiskoposu İngilizlerin en küçük bir fırsat bulduklarında aptalca âlem yaptıkları-

* Orta Fransa’da eski bir vilayet (Ç.N.)

** Batı Fransa’da tarihi bir bölge (Ç.N.)

*** Normandiya Dükü William komutasındaki ordunun 1066 Hasting Savaşı’nda Kral Harold komutasındaki İngiliz ordusunu yenmesiyle başlayan dönem (Ç.N.)

nı, çünkü kutsal günlerde “Kiliseden çok tavernada ibadet edildiğini, oburluk ve sarhoşluğun gözyaşı ve duadan fazla olduğunu, insanların tefekkür zevkinden çok, lakaytlık ve küfürle meşgul olduklarını” anlatarak yakınıyordu.²²

Bazen öyle görünüyor ki, eğer kendi başına bırakılsa, bütün ülke her hafta sonu sürekli sarhoş gezecek. 18. yüzyılın başlarında ucuz cin ve diğer likörler öylesine boldu ki, toplum sanki çatlayacak kadar içiyordu. 1742 yılında günümüz nüfusunun onda biri kadar olan nüfus, 19 milyon galon cini (günümüzde içilenin on katı) içmişti. G.K. Chesterton’ın muhabbetli, tehlike arz etmeyen yarattığı “İngiliz caddelerinde yuvarlanan İngiliz sarhoşu”²³ bu fenomenin zekice ifade edilmiş sembolüdür. Diğer zamanlarda İngilizler kasvetli, küp gibi içen sarhoş insanlardır. Dostoyevski’nin Londra barı betimlemesi çarpıcıdır: “Herkes sarhoş, ancak neşesiz, kasvetli ve ağır biçimde içiyor. Herkes tuhaf biçimde sessiz. Yalnızca zaman zaman küfürler ve haykırışlar bu kuşkulu ve hüzünlü sessizliği bozuyor... Herkes saçmalık derecesine varana kadar içme telaşı içinde... Kadınlar kocalarından geri kalmıyor ve maaile sarhoş oluyorlar. Çocuklar aralarında emekliyor veya koşup duruyor”.²⁴

Dönemin başbakanı Lloyd George, Şubat 1915’te Bangor halkına “İçkinin bize savaşta verdiği zarar, tüm Alman denizaltılarının toplamının verdiğienden daha fazladır” diyordu.²⁵ Gemi inşa eden iş adamlarından bir heyet, hükümete üretim şartlarının iyileştirilmesini durdurmak için geldiğinde şöyle demişlerdi: “Almanya, Avusturya ve alkolle savaşıyoruz. Ve görebildiğimiz kadarıyla, bu üç ölümcül düşmanın en büyüğü alkol”.²⁶

İngiliz hükümetinin barların çalışma saatlerini ağır biçimde sınırlama ve evde içme amaçlı alkol satışını kısıtlama dâhil aldıkları önlemler sonuç verdi. Sarhoşlukla ilgili kanaatler değişti ve sınırlama iki üç kuşak boyunca etkisini sürdürdü. 1930’lu yıllarda, Mass Observation’ Bulton barlarındaki çok sayıda

* Bir sosyal araştırma örgütü olup, 1960’lı yıllarda kapanmışsa da, 1980’li yıllarda yeniden faaliyete geçti. İngilizlerin günlük yaşam verilerini toplamaktır (Ç.N.)

kimsenin 550 ml'lik kupa yerine yarım kupa içki içtiğini belirledi. 2. Dünya Savaşı'nın doğurduğu kıtlık bir diğer gençlik kuşağını daha mütevazı içmeye alıştırdı; fakat bu durum ancak 1970'li yılların artan refahı ve ebeveyn kontrolünün çöküp birçok İngiliz'in atalarının davranış kalıbına geri dönmelerine yol açana kadar sürdü. 1990'lı yıllara gelindiğinde, bir sonraki zevk düşkünü kuşak içkiyi yaygın uyuşturucu kullanımıyla birleştirmeye başladı.

İngilizler alkolü diğer Avrupa milletlerinden çok daha fazla tüketmediğine göre, bu çakırkeyflik büyük ihtimalle içme şekliyle ilişkilidir. George Steiner bir defasında bana şöyle dedi: "Sartre'ı iki nedenden dolayı bir İngiliz kafesinde asla bulamazsınız: A) Sartre yok, B) Kafe yok". Steiner haklı. İngiliz emperyal gücünün çöküşü İngiltere'de, Habsburg İmparatorluğu'nun can çektiği günlere benzer (Freud, Brahms, Mahler, Klimt ve diğerleri) bir yaratıcı akıl patlaması doğurmadı. Bunun nedenlerinden birisi de bir kafe toplumundan yoksun olmamızdır. Marksizm güç kazanana kadar bir kafe fenomeni idi. Lizbon'dan Leningrad'a kadar birçok yerde bir kafeye gidip bir kadeh şarap veya bir fincan kahve ile saatlerce oturabilirsiniz. Kafelerde kuşaklar ve cinsiyetler harmanlanır, zamanın önemi kalmaz. Buna karşın barlar erkek, yetişkin, alkolik ve her nasılsa zaman yoksunudur. Gazete okumak (Avrupa kafelerinde yaygındır) veya satranç gibi sessiz bir zekâ oyunu oynamak gibi tekil aktiviteler yapmak için bara gitmezsiniz. Bara içmek için gidilir.

İlk bakışta bu kafa çekme ve kavga etmeye hazırlığın, İngilizlerin kendini kontrol etmedeki ünüyle bağdaştırılması zor görünmektedir. D. H. Lawrence "İngiltere'yi pek sevmiyorum; ancak İngilizler oldukça sevimli insanlar. Çok nazikler"²⁷ dediğinde, kastettiği neydi? George Orwell "İngiliz medeniyetinin nezaketi, en belirgin özelliğidir. İngiliz topraklarına ayak bastığınız anda dikkatinizi çeker. Burası otobüs sürücülerinin iyi huylu olduğu ve polislerin tabanca taşımadığı bir ülkedir. Beyazların yaşadığı başka hiçbir ülkede, insanları kaldırımdan aşağı böyle zor indiremezsiniz"²⁸ diye yazdığında, aklından ne geçiyordu?

Buradaki önemli olan nokta, bütün bu bakış açılarının görece-
li olmasıdır. İngiliz halkının büyük çoğunluğu zamanını sarhoş
olma, kavgaya ve kusma ile geçirmiyor. Hatta bunu yapan oldukça
az sayıdaki insan da Cuma ve Cumartesi geceleriyle sınırlı tutu-
yor. Günlük düzeyde İngiliz toplumu temel medeniyet kuralla-
rına bağlıdır. Bunu anlamak için yalnızca bir gazete satın alırken
kaç kez “lütfen” ve “teşekkür ederim” denildiğini sayın. Ya da
trende size kazara çarptığı için özür dileyen kişilerin sıklığına
bakın. Devletin iradesini uygulama yolu olarak polis güçlerinin
güçlendiği diğer gelişmiş toplumların aksine, İngiliz toplumu-
nun büyük çoğunluğu polisten korkmaz. Suç kalıpları da genel-
de şiddet içermez. İngiltere ve Galler’de kayıtlı suçların yaklaşık
% 1’i silahlı soygun iken, basit hırsızlıklar % 24 düzeyindedir.²⁹
Amerika Birleşik Devletleri’nde de basit hırsızlık oranı silahlı
soygundan fazla ise de, toplam işlenen suçlar içinde silahlı soy-
gunların oranı dört kat daha fazladır.³⁰ İngilizlerin sinsice işlenen
suçları, yüzleşme ve şiddet içeren suçlara tercih ettikleri sonu-
cuna varmamak zordur. Bütün suç rakamları arasında en çok
ipucunu, ağır suçlara ilişkin rakamlar vermektedir. Cinayetlerin
sayısı, 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana istikrarlı biçimde artmaya
devam etse de, İngiltere’de cinayet oranları hâlâ oldukça şaşırtıcı
derecede düşüktür. Sansasyonel gazete manşetlerine baktı-
ğınızda, İngiltere’de öldürülme ihtimalinizin diğer sanayileşmiş
toplumların büyük çoğunluğuna göre daha düşük olduğunu gö-
rürsünüz. İngiltere ve Galler’deki cinayet oranları Japonya’nın
altında; Fransa ve Almanya’daki oranların yarısından daha az;
İskoçya ve İtalya oranlarının sekizde birine denk ve Amerika Bir-
leşik Devletleri’ndeki oranın yirmi altıda birine eşittir.³¹ Bundan
İngilizlerin içme ve kavgaya hazır olmalarına karşın, ruhlarının
derinlerinde birbirlerine karşı oldukça büyük bir saygı besledik-
leri sonucuna varılabilir.

Aslında olup biten Saygın Toplum’un buharlaşıp kaybolurken,
yaşlılara hoşgörünün, nezaket düzeyi azalarak da olsa gelişmesi-
dir. Bu açıdan bakıldığında, katı davranış, giyim ve âdâb kuralla-
rının İngilizler tarafından, kendilerini kendilerine karşı korumak
için geliştirildiği anlaşılmaktadır. İngiltere üçüncü bin yıla koyu

renk takım elbise ile değil, canlı renkli çeşitli giysilerle, geçmişe her şeyi borçlu olarak ve hiçbir şeyi borçlu olmadan girmektedir.

İngilizlerin bahis oyunları takıntısını ele alalım. 16. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılın başları arasındaki 250 yıl boyunca, devlet resmî piyango çekilişleri düzenleyerek, Napolyon'a karşı savaşları ve British Museum'un inşası gibi çalışmaları finanse etmekten gayet mutluydu. Ancak millî özgüven duyarlılığı arttırdı: piyango­ların kötü sosyal etkileri olduğuna dair birçok bulgu vardı³² ve Lord Liverpool hükümeti piyango­ların iptal edilmesi yönünde yasal düzenleme yaptı. Bu iptal kumar tutkusunu öldürmeyi başara­madı ve diğer bahis oyunları hızla yayıldı. Şimdi koşular, ödüllü boks maçları veya güreş için; horoz dövüşü, boğa güreşi, köpek dövüş­türme veya at yarışının sonuçları için bahse girebilirsiniz. Bir ara bahis iştahı o kadar açılmıştı ki, takma bacaklıların yarışı için bile bahse giriliyordu. Bu yüzden Lancashire kumarı, yok­sul adamın borsası olarak bilinir.³³ 1890'lara gelindiğinde futbol maçları sonuçları üzerine kupon yatırılarak oynanan bahisler, birçok ailenin düzenli haftalık aktivitesi olmuştu. Sonraki altmış yıl içinde kumarbazları futbol maçı sonuçlarını tahmin etmeye davet eden yeni futbol bahisleri, dünyadaki en büyük özel mül­kiyete konu kumar operasyonu haline geldi.

Yetkili makamların bu fenomene yaklaşımı ise tipik biçimde iki yüzlüdür: resmi piyango çekilişleri ile devlet, tıpkı alkolün ön­ceki asrın kötülüğü olarak nitelenmesi gibi, "yirminci yüzyılın kötülüğü" olarak nitelenen kumara katılmaktadır. Yine de devlet futbol bahis şirketleri ve bahisçilere vergi koyarak, mümkün ol­duğu kadar bu işten kâr elde etmekten gayet memnundur. Niha­yet 1994 yılında, Muhafazakâr Parti Hükümeti ("Ailenin ve güç­lü paranın hükümeti") kolay gelir elde etme zevkine iyice kapıldı ve bir başka resmî piyango daha kurdu. Haftada iki kez yapılan çekilişler, BBC'de bayağılık ve kumarın sosyal yararlarına dair kısmî doğruların havada uçtuğu naklen yayınlarla verilmeye başlandı. Halen yetişkin nüfusun üçte ikisinden fazlası düzen­li olarak piyango bileti satın alırken, % 95'i bunu zaman zaman yapmaktadır. Kumar bağımlılığına katkıda bulunan kazı kazan

kartlarının kolayca bulunabilmesine karşın, herkes bu gerçeğe başını çevirmeyi tercih etmektedir. Bu da Saygın Toplum'un çoktan öldüğü ve defnedildiğinin bir göstergesidir.

Değişen cinsel alışkanlıklardan, 1998 yılında bir Dışişleri Bakanı'nın çok da eleştirel dedikoduya konu olmadan, bir ilişki yaşayıp karısını boşaması ve resmi konutunda sekreteri ile yaşamasına kadar birçok farklı örneği inceleyebiliriz. Ancak ülkenin nereden nereye geldiğini en iyi gösterecek gösterge, yiyeceğe yönelik davranışlardır.

1949 yılında radikal bir gazeteci, klasikçi ve sosyal tarihçi Raymond Postgate, İngilizlerin kötü yeme alışkanlıklarından o kadar rahatsız olmuştu ki, Yiyeceğe Karşı Zulmün Önlenmesi Derneği kurulmasını önerdi. Hedef olarak her restoranın masalarında bulunan sos şişelerini seçti:

Bunlar size sunulan yemeğin tadını tamamen yok etmek isteyeceğiniz varsayımına dayanarak konuluyor. Donuk, acı, karışık, kuru veya şekerli. İster balık, ister et, ister sebze, isterse tatlı olsun kesinlikle bu altısından birisini kullanacaksınız. Ayrıca yiyeceğiniz çok pişmiş olacak; tekrar ısıtılmış da olabilir. Eğer mekân İngilizlere aitse, *Teashop* veya *Caffy* adını alacak; yabancılara aitse *Restaurant* veya *Caffy* olarak adlandırılacaktır. İkinci durumda daha kirli olsa da, yiyecekleriniz biraz daha lezzetli olacaktır.³⁴

İngiliz yemeklerinin bu kadar korkunç olmasının bir nedeni vardı: İngilizler daha iyisini talep edecek kadar lezzete önem vermiyorlardı. John Cleese, 1950'li yıllarda ebeveyni tarafından yemeğe götürüldüğünde öncelikleri netti. Babası Hindistan, Hong Kong ve Kanton'da görev yapmıştı. İmparatorluğun o kuşağa kazandırdığı geniş vizyona rağmen, İngilizler kendileri hakkında çok belirgin bir anlayışa sahipti. "Bu vizyonun onların tercihlerini zenginleştirdiğini düşünebilirsiniz" dedi bana; "Oysa onların yemeğe hiç ilgileri yoktu. Annem ve babam restoranı sundukları yemekler için değil, tabakları sıcak olduğu için seçerdi".

Bu orta sınıfın tercih ettiği restoran tarzı, hayata bakışlarını yansıtıyordu: Koyu renkli, ahşap kaplama, deri mobilyalı... Buralar

eril mekânlardı. Yemeğin her aşaması için doğru bir kaşık çatal ve bunların doğru ve yanlış kullanım tarzları vardı. Çorbayı düz oturup, kaşığın kenarından alt dudağınıza hafif vurarak içerdiniz; kaşığı asla ağzınıza sokmazdınız. Ve dil bir sosyal sınıftan diğerine değişim gösterse de, yemeğin sonunda memnuniyetinizi “Güzel yemekti. Tamamen doydum” anlamına gelen sözcüklerle gösterirdiniz. Burada tatmin bir nicel mesele idi. Eğer size tekrar almanız teklif edilirse, yemeği beğendiğiniz için özür dileyerek kabul ederdiniz: “Biliyorsunuz, aslında almamalıyım, ama belki biraz...”

Öbür taraftan daima İngiliz yemeklerine ilişkin birçok kutlama bulunur. Tarihsel olarak, en azından ayrıcalıklı azınlık için, İngiliz yemekleri Avrupa’daki her ülkenin yemekleriyle boy ölçüşebilir. II. Richard’ın ziyafetlerinde çalıştırdığı 2000 aşçısı bulunduğu rivayet edilmektedir. III. Edward’ın oğlu Clarence Dükü, otuz çeşit yemekten oluşan 10.000 kişilik ziyafet verirken, V. Henry tahta çıkışını saray bahçesindeki çeşmelerden kırmızı şarap akıtarak kutladı. Yemek tabağından büyük ya da küçük hiçbir canlı kaçamıyordu. Sığır, domuz, koyun, keçi, geyik, ceylan bol bol (ancak hepsinin aynı yemekte yer aldığı Orta Çağ ziyafetlerinin aksine ayrı ayrı) bulunurdu. Sonra da kanatlılar geliyordu: tavuk, kuğu, tavuskuşu (çoğunlukla tüyleri içinde sunulurdu), sülün, keklik, güvercin, tarlakuşu, yaban ördeği, kaz, çulluk, ardıç kuşu, kervan çulluğu, bataklık çulluğu, bıldırcın, balaban kuşu. Ayrıca kuğu yavrusu, balıkçıl kuşu ve saka kuşu da menülerde yerini alırdı. Somon ve alabalıktan karabalık ve yılan balığına, yengeçten deniz salyangozuna kadar her türlü balık da mutfaklara dâhildi. Bütün bunlar krema ve püre, kaymakla, börek, kek ve tartlarla servis ediliyordu.

2. Dünya Savaşı esnasındaki gıda karnesi uygulaması ortasında bile, George Orwell yurtdışında pek bulunamayan lezzetlerin bir listesini yayımlayabiliyordu. Bu listede çiroz, Yorshire pudingi, Devonshire kreması, çörek ve hamburger ekmeği, Noel pudingi, şeker pekmezli tart ve elmalı çörek, fırında patates, naneli taze patates, ekmek, bayır turpu, nane ve elma sosu, çok sayıda tur-

şu, Oxford marmeladı, kabak reçeli ve böğürtlen jölesi, Stilton ve Wensleydale peynirleri ile Cox portakalı çekirdeği yer alıyordu.³⁵ Herkes bu listeye ilaveler yapabilir. Ancak İngilizler yemeği bir sanat biçimi olarak görmediler. “Restaurant” sözcüğü Fransızca’dır ve menülerin Fransızca olmasının nedeni, İngiliz dilinde yemekleri düzenli olarak tanımlayacak söz dağarcığının asla gelişme fırsatı bulamamasıdır. İngiliz mutfağının zirvesinde hep Fransız şefler olmuştur.

İdeal İngiliz erkeği ve kadını, ölümsüz bir ifadeyle yeryüzüne hayatın tadını çıkarmak için indirilmemiştir. İngiliz tarihi boyunca seçkinler, ülkenin geri kalan kısmına yemeğe çok fazla ilgi göstermenin ahlâksızlık olduğunu anlattı. 17. yüzyıl Püritanları sade yiyeceğin Tanrı’nın yemeği olduğu yönünde inançlarıyla bunu pekiştirdi. Sanayi Devrimi, işçileri şehirlere yöneltince, kırsal yemek kültürü ve bilgisi kaybolup gitti. Bu kültür imparatorluk inşa edenlerin öncelikleri arasında çok aşağılarda yer alıyordu. “Herkes kızarmış biftek ve koyun eti yiyor ki bu iyi bir durum” diyor Alman şair Heinrich Heine 19. yüzyılın başlarındaki bir ziyaretinden sonra. “Tanrı her Hristiyan’ı onların et sularından korusun... Ve Tanrı herkesi yalnızca suda haşlanıp, Tanrı’nın onları yarattığı şekliyle masaya gelen naif sebzelerinden korusun”.³⁶

Şehirli seçkinler arasında o zamandan bu yana her şeyin değiştiği ve İngilizlerin yemeğe ilgisizlikten kurtulduklarını iddia etmek moda haline gelmiştir. Birçok seçkin kendinden emin bir şekilde Londra’nın dünyanın gastronomi başkenti olduğunu, yiyeceklerin de yeni rock-‘n’-roll olduğunu ileri sürmektedir. Göreceğiz. Ülkenin artık çok sayıda birinci sınıf restorana sahip olduğu doğru ise de, bu restoranlar yalnızca Londra ve bir avuç diğer şehirde yoğunlaşmış olup, fiyatları çok yüksektir. Eğer Birmingham veya Manchester’da iyi yemek yemek istiyorsanız, Çin mahallesi veya Bangladeşlilerin bölgesine gitmeniz tavsiye edilir.

İngilizlerin yemek yapma kültürlerinin gelişmesini önemli boyutlardaki göçmen topluma borçlu olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. İngiliz halkının büyük çoğunluğu hâlâ balık ve patates kızartmasını (*fish-and-chips*) temel İngiliz yemeği olarak

görmeye devam etse de, Britanya'nın genelinde balık ve patates yapan dükkânlarının sayısı neredeyse yarıya inmiştir. Bir zamanlar 15000 dükkân varken, şimdi bu rakam 8500'dür.

Diğer kültürlerin yemeklerine duyulan ilgideki şaşırtıcı artışın kanıtı, Britanya'da çok sayıda Çin ve diğer oryantal restoranların açılması ile 7300 Hint yemekleri restoranı ve dükkânının bulunmasıdır. Çin hazır yemek büfelerini icat eden John Koon'un serveti ve kariyeri İngilizlerin fasulye filizinin ne olduğunu bilmemesine karşın, A ve B harfleri arasındaki farkı bildiklerini keşfetmesine dayanmaktadır. Piccadilly Circus yakınlarındaki Cathay Restaurant, set menüler yoluyla egzotik yemekleri tattırmayı keşfetmeseydi, asla yükselişe geçemezdi. 2. Dünya Savaşı sonrası Çin yemeklerinin popülerlik kazanması üzerine, Billy Butlin tatil kamplarında mutfak açmaya davet edildi. Böylece İngiliz kitlelerin tatildeki yemek zevkine hitap etmeye başladı. Burada sıcak servis edilen sebzeli tavuk yemeğini İngiliz patates kızartması ile birleştirerek tuhaf yabancı yemeklere direnç problemini çözdü. Tüketiciler bu yemeğe bayıldı.

Buradaki husus, İngiltere'deki genel yemek standardının mükemmel olduğunu vurgulamak değildir; çünkü öyle değil. Halkın çoğunluğu için dışarıda yemek yemek yağlı hazır yemeklerdir ve evde yemek ise, fabrikalarda endüstriyel olarak üretilmiş, önceden paketlenmiş yiyeceklerin kurbanı olmaktır. Ancak yemeğe yönelik tavırlar değişti. Her on yılda bir aşçılık kurslarından çok zengin olmayı bekleyen televizyon şeflerinin yeni kreasyonlarına tanıklık ediyoruz. Evin merkezi giyim odası, oturma odası veya verandadan çok mutfak olmaya başladı. İyi yemekten hoşlandığınızı itiraf ederseniz, artık yozlaşmış kabul edilmiyorsunuz. Bu da toptan değişimin bir parçasıdır.

İngiliz kadın ve erkek modelinin geliştirildiği kalıplar eskidi. Onların yerine ise yeni kalıplar henüz oluşmadı. Eski hiyerarşiler

* Bill Butlin tarafından orta sınıf İngiliz ailelere tatil fırsatı sunmak üzere kurulan kamplar grubu. 1936 ila 1966 yılları arasında Britanya'nın çeşitli yerlerinde 10 kamp açılmıştı (Ç.N.)

sona erdi. Eski çöküp giderken, moda ve müzikte enerji patlaması yaşanıyor. Fransa'nın Johnny Hallday'in havalı olduğunu düşündüğü bir dönemde, İngiltere'nin dünyanın en ünlü müzik gruplarından bazılarını çıkarması nasıl açıklanabilir? Belki de bu durum İngiliz banliyöleri ve felaket derecede değişken havasının dayanılmaz sıkıcılığıyla ilişkilidir. Ancak sokak çeteleri, Mods and Rockers,^{*} punklar, teknolar, seyyahlar, özgün müzik düşkünü gençler ve Reggae müzik düşkünleri ve farklı zevkleri, görüşleri, görünüşlerine dayalı olarak ayrılan alt grupların hepsi de bireyin özgürlüğü inancının bir yansımasıydı. Tarzları artık homojen değildi ve yukarıdan aşağıya doğru şekillenmiyordu. Moda endüstrisinin İngiliz tasarımcıların peşinden koşmasının nedeni, müzikte başarıyı doğuran aynı yaratıcı kültüre ait olmalarıdır.

Büyük Sussexli ve İngiliz beyzbol vurucusu Ranjitsinghji (bir sezonda 3.000 koşu yapan ilk adam) "sıradan İngilizler için Hindistan'ı haritaya yerleştiren adam" olarak anılırdı. Oysa o konuşmaları ve tavırlarıyla tam İngiliz olan küçük ve çok ayrıcalıklı bir sınıfın mensubuydu. Diğer kültürlerden önemli sayıda göçmenin gelişi, İngilizleri rehavetten sıyrılmaya, kendilerini yeniden gözden geçirmeye, çeşitliliği tanıyıp yüceltmeye zorladı. Ülkenin yolunu kaybettiğini henüz tamamen fark etmemişlerdi. "Yurtdışı" kuşkuvarı da hepten silinmedi. Nasıl yapabilirlerdi; onlar ada hayatının bin yıl meyvesiydiler. Öğrenci değişimi için Fransa, Almanya veya Hollanda'da bulunan her öğrencinin, Avrupa kıtasına ilişkin tek deneyimleri bu kıtanın onların savaşmak üzere gönderildiği yer olmasından ibaret olan büyükanne ve büyükbabaları, onların büyükanne ve büyükbabaları ve onların da büyükanne ve büyükbabaları vardı. Gönderdiklerimizden bir milyondan fazlası hiç geri dönmemişti.

Ancak şimdi küçük siyasî ağız dalaşlarına rağmen, kişisel özgürlük geleneğine sağlam biçimde dayanan, âdil oyuna inanan,

* 1960'ların başlarından 1970 başlarına kadar birbiriyle çatışan iki İngiliz alt kültür grubu. Çatışmaları toplumda ahlâk krizi korkusuna yol açmıştı (Ç.N.)

hoşgörölü, yumuşak ve zor öfkelenen bir ülkede yaşıyorlar. Bireyin yasayla yasaklanmamış olması kaydıyla, her istediğini yapabileceği bir kültürde yaşıyorlar. Bu durum dünyanın büyük bir kısmında tam tersidir: Almanya'da halınızı ne zaman çırpabileceğinize veya arabanızı ne zaman yıkayabileceğinize dair bile yasalar vardır. Oysa burada sözün önemli olduğu bir medeniyette yaşıyorlar. Bu durum onları dünya sahnesindeki en canlı aktörlerden birisi kılıyor. Dünyanın başka yerlerine kıyasla daha çok gazete ve daha yüksek televizyon standardına sahipler. Yeryüzündeki en güzel bina ve kilise mimarisine sahipler. Çok yenilikçi, girişimci bir millet olmaya devam ediyorlar. Avrupa'daki en iyi koro müziğine ve en çeşitli müzik performansına sahipler. Dünyadaki en güzel kırsala sahipler; bu yeşil alanların her metrekaresi önceki kuşaklarca bakılmış ve korunmuştur. Oxford'da, Cambridge'te, Londra, Manchester ve başka yerlerde, dünyanın en üstün akıllarını ve entelektüel geleneklerini barındıran kurumlara sahipler.

Yine de ülkelerinin işinin bittiğine, tükendiğine inanıyorlar. Bu da onları sevimli kılıyor.

William ve Valerie Plowden, ailelerinin son 800 yıldır yaşadığı evden taşınıyor. Bu alçak, yarı ahşap konak, A. E. Housman'ın *A Shropshire Lad*'deki unutulmaz mavi tepelerinin ardına gizlenmişti. Plowden Hall'den eser yok; ziyarete açık günleri yok; artık National Trust reçel kavanozları satışta değil. Yün etekli, babayiğit hanımlar çay servisi yapmıyor. Avluda küçük, kuyruksuz sü-lünler siz geçerken kenarlara kaçıyor. Boş tarlalarda koyunlar ve inekler amaçsızca dolaşıyor. Bir bahçıvan büyük evin etrafındaki çiçekliklerin kenarlarını kırıyor. Dünyanın geri kalanından gizlenmiş evde, en yüksek ses, bahçıvanın makas sesleri. Otomobil, tren, uçak yok.

Plowden ailesi, atalarından birisinin Akra kuşatmasında Haçlı Ordusu'nda savaştığı 12. yüzyıldan bu yana burada yaşıyordu. Ironbridge'ten ve vadiden yalnızca yirmi mil kadar uzaklıkta. 200 yıl önce burada endüstriyel demir eritme işi keşfedilmiş ve

dünyanın ilk demir döküm köprüsü inşa edilmişti. İnşaatta eskinin kurtağzı ve zıvanalı geçme teknolojisi uygulanmıştı. Zamanla oranın da modası geçmiş ve bir zamanlar dökümhane dumanlarıyla kaplı Severn Vadisi sessizliğe bürünmüştü. Plowden ailesi yıllar içinde bütün bu gelişmelere tanıklık etti. Ve hâlâ da bu aile, Plowden köyündeki Plowden Hall'de sükûnet ve huzur topraklarında yaşamaya devam ediyor.

Onların öyküsü bir kahramanlık öyküsü değil. I. Elizabeth döneminde ünlü bir hukukçu olan bir Plowden vardı. Bir diğeri Boyne Muharebesi'nde İkinci Piyade Muhafız Birliği'ni komuta etti; sonra da Doğu Hindistan Şirketi ile küçük bir servet kazandı. Bir başkası okulda "çok fazla kiraz yediği" için öldü. Yine aileden bir amiral Kuzey Atlantik konvoylarında çatışmada hayatını kaybetti. Ancak aileden başbakan veya filozof çıkmadı. Hayatları çiftçilik, yarım düzine siyah labrador, kara avcılığı ve balık avcılığı ile geçti. Bu hayat öyküsü *Who's Who* editörlerinin dikkatini çekecek bir isim kazandırmaz. Kamusal görevleri hâkimlik koltuğunda oturmak ve zaman zaman Kraliçe vilayeti ziyaret ettiğinde Yüksek Şerif rolünü üstlenmekten ibaretti. Geri kalan kısmı için yer alabilecekleri dergiler *Farmers Weekly*, *Horse and Hound* ve *Shooting Times* olabiliyordu.

Bu tür bir İngiliz ailesinin akıbeti tarihe teslim olmak, I. Dünya Savaşı'nda mahvolmak, ağır vergiler ödemek, Lloyd's ve kendi işlerini yürütmede doğuştan beceriksizliktir. Evelyn Waugh'un *Brideshead* imajı, modern hayatın şartlarına uyum sağlayamayan ailelerin terk ettikleri atalarından kalma evi anlatmaktadır. Bütün imajlar gibi bu da kısmen doğrudur. Ancak bugüne gelebilmiş aile konakları için tamamen yanlıştır. William Plowden, babası ölüp Plowden Hall'ü ona bıraktığında, yirmi yaşında bir askerdir. Aile mülkünü koruma şansı çok azdı. O da konağı verecek bir kiracı aramaya başladı. Ancak bir kiracı bulmak mümkün değildi. Böylece görevinden ayrıldı, önce Oxford'a gitti. "Beyni-

* 1945 yılında Evelyn Waugh tarafından yayımlanan roman, İngiltere'deki zengin ama trajik olaylara maruz kalan Katolik bir aile ile bir Oxford öğrencisinin hikâyesini anlatır. Aile konağının ismi *Brideshead*'dir (Ç.N.)

nin işlemediğini keşfettikten” sonra Cirencester’daki Kraliyet Tarım Koleji’ne girdi. Aile mülkünü devraldığında, elinde 450 İngiliz dönümü* arazi varken, birkaç yıl içinde mülkünü 2000 İngiliz dönümüne çıkardı. Şimdi çiftlikte bir yönetici çalıştırıyor. Çiftlik kısmında on iki kişi, orman kısmında beş kişi, bir duvar ustası, bir marangoz, bir avlak bekçisi, her işten anlayan bir adam ve bir de bahçıvanı var.

Plowden ve karısı atalarının evinden çıkıp, yine çiftlikteki başka bir eve taşınıyorlar. Oturdıkları yeri oğullarına bırakacaklar. William Plowden’ın bir yedi yıl daha yaşadığını varsayarsak, Plowden Hall, vergiden muaf olarak bir sonraki Plowdenlar kuşağına geçecek. İşleri bu kadar geliştirmiş olması, geleneksel İngilizlik fikrini sürdüren bütün eski ailelerin zamanının geçtiği yalanını çürütüyor.

Bu aileler İngiliz kırsal toplumunun çekirdeğini oluşturuyor. Duygusallıktan uzak, pratik, açıkça “siyaset dışı” ama içlerinden muhafazakâr, sakın, nazik ve entelektüellikten uzak insanlar. Onlardan birine İngiltere’nin durumu hakkında ne düşündüğünü sorarsanız, standartların bozulduğu konusunda özlü cevaplar alırsınız: “Köyde düşük gelirli için altı düşük kiralı sosyal konut inşa ettik. Altısından beşine evli olmayan çiftler taşındı”. Ama arabasını gördüğünüzde, onu asıl rahatsız edenin neler olduğunu fark edersiniz. Yerel matbaaya gitmiş ve parlak oranj renklerde çıkartma bastırmıştır. Çıkartmada şöyle yazar:

KAHROLSUN AB, BRİTANYA’YA BAĞIMSIZLIK

“Er ya da geç” diyor, “Ortak Pazar çökecek. Bir ülkenin iki hukuk sistemiyle (birisi kendi millî hukukumuz, diğeri ise bizim yasalarımızı yok sayan Brüksel’deki insanların yasaları) ile nasıl yönetilebilir? Ne kadar erken çökerse, o kadar iyi”. Shropshire’ın yuvarlak tepelerinde, İngiltere’nin kalbi hâlâ atıyor. Bu kalp arka penceresinde Avrupa’nın geri kalanına “Siktir git!” diyen bir çıkartma ile etrafta dolaşıyor.

* Bir İngiliz dönümü (Acre) 4047 m2’ye karşılık gelmektedir (Ç.N.)

Vurgulamak istediğimiz hususu görebiliyorsunuz. Peki, şimdi milliyeti gösteren simgeler nelerdir? İngilizler kendi dillerinin kontrolünü uzun süre önce yitirdi. Ve eğer tek Avrupa para birimi Avro başarılı olursa, millet ve imparatorluğun sembolü İngiliz sterlini tarihin tozlu sayfalarında kaybolmaya mahkûm olacak. Bu durumda akla gelen soru, İngilizlerin neyi yalnızca kendilerine ait sayabileceğidir. Günlük yaşamlarında, İngiliz şehirli seçkinler şimdi Parisliler ve New Yorklularla, kırsal veya banliyölü İngilizlerle olduğundan daha çok ortak yöne sahiptir. Ve giyimden dile kadar İngilizliğin diğer dışsal göstergeleri şimdi artık tüm dünyanın malıdır.

Dr. David Starkey bir defasında Aziz George Günü kutlamaları yapılmamasından şu sözlerle yakınıyordu: “İngiltere yalnızca bir ülke olmaktan çıktı. Adeta aklın mekânı haline geldi... Gerçekten de İngiltere toplumun kötü bir anti tezine dönüştü. Hem komşularımıza benziyoruz hem de her birinden farklıyız”.³⁷ Kuşkusuz aynı yönde birçok feryat figan işitiyoruz. Bunlar gerilemenin savaştan bu yana ülkenin kendisine dair fikrini zehirlediği takıntısına eşlik etmektedir. Bütün milletler aklın mekânıdır: ülke fikri yasaları, politikası ve sanatının oluşturduğu bir bütündür. Fransız politikacılar “La France”den söz ettiklerinde, etraflarında gördüklerini değil milli gelecek fikrini kastediyorlar. Amerikan rüyası olmaksızın, Amerika nedir? İnsanların 50 yılı kendi gerilemelerini inceleyerek geçirip, bu gerilemeden etkilenmemelerini bekleyemezsiniz. Yine de ülkenin “bittiği” iddialarına rağmen, İngiliz kültürünü oluşturan düşünce tarzları (bireycilik, pragmatizm, sözcükleri sevme ve hepsinden de öte görkemli, temel inatçılık) asla değişmemiştir.

Dünyanın geri kalan kısmının bildiği İngiltere, Britanya İmparatorluğu’nun İngiltere’sidir. Tıpkı gelin arabasıyla düğünden ayrılan yeni evlenmiş çiftler gibi, herkes geleceğe arkasında kendi tarihçesinin boş tenekelerinin tıngırtılarıyla ilerler. Ancak İngilizlerin büyük çoğunluğu için, tarih, yalnızca tarihtir. Bu durum öz saygısı olan her yetişkinin kendisini yapraklardan ve otlardan elbiseler giyildiği zamana kadar uzanan kesintisiz bir geleneğe

ait kabul ettiği İskoçya ve İrlanda'nın tam tersidir. Çünkü baskı altındaki milletler tarihlerini hatırlar. Bir zamanların baskıcı zalimleri ise tarihlerini unuttur. İngilizlerin şimdi kırmızı beyaz mavi giysiler içinde kutladıkları gelenekle ortak hiçbir yönleri yoktur. *Last Night of the Proms*'a bakınız: "*Land of Hope and Glory*"'yi yüksek sesle, neşeyle söyleyen aptallar, o marşın tek bir sözüne inanıyorlar mı? "Genişle daha da genişle, kim sana sınır koyabilir?" Hadi oradan!

1960'ların isyankâr gençleri kısa süre içinde dede ve nine olacaklardı; onların protestoları sessizce kabullenildi. Yerlerini ardı ardına gelen diğerk anarşist mucitler aldı. 1940'ların normları öldü ve gömüldü. Ama yerlerine yeni normlar konulmadı. Hiç kimse yıllar boyu çıtını çıkarmadı. Açık bir milli amaç duygusundan yoksun olan savaş sonrası her kuşak, bir öncekinden daha takıntılı ve bencil olarak sahneye atladı. Artık bırakın sınırlayıcı kuralları, giyim gibi konularda bile bir fikir birliği yok.

Öbür yandan Starkey'in yakınması, aslında İngilizlerin bir gücüne işaret ediyor. Büyük okulların bir imparatorluğu yönetmek için mümkün olduğu kadar birbirinin aynı binlerce genç yetiştirdiği dönemin uyumculuğuna karşı, bireysel haklar duygusuna sağlam biçimde dayanan bireysellik kesinlikle tercih edilir. Böyle bir üstünler sınıfının olduğu dönemde, diğerk herkes hiyerarşideki yerini biliyordu. O aşamada İngilizler asaletin birçok unsuruna sahipti; ama bu asalet ikiyeüzlülüğe dayanıyordu. Yeni kuşak kimliklerini geliştiriyor; yalnızca geçmişe değıl, kendi ihtiyaçlarına da dayanan bir kimlik inşa ediyor. İletişimin hızlandığı, mesafelerin yakınlaştığı, küresel ürünler ve sürekli genişleyen ticaret bloklarının bulunduğu bir dünyada, milli kimliğin en hayati unsuru, akıl ülkesine ilişkin bireysel farkındalıktır.

İngilizler bir yandan "Britanya"nın kurulduğu dönemde gömülen geçmişini yeniden keşfederken, bir yandan da yeni bir gelecek inşa ediyor. Kırmızı-beyaz-mavi artık geçerli renkler değıl ve İn-

* BBC tarafından yayınlanan, çoğunlukla Londra'daki Royal Albert Hall'de düzenlenen klasik müzik yaz konserleri (Ç.N.)

gilizler İngiltere yeşiline geri dönüyor. Yeni milliyetçiliğin, bayrak ve milli marşa dayanması ihtimali düşüktür. Yeni milliyetçilik; mütevazı, bireyci, alaycı, benmerkezci, şehirler ve bölgelerle vilayetler ve ülkeler kadar ilgilidir. Kültürü, bilinçaltı denecek kadar derinlerine kök salmış değerlere dayanır. Ulus-devletlerin çürüdüğü bir çağda, yeni İngiliz milliyetçiliği geleceğin milliyetçiliği olabilir.

TEŞEKKÜRLER

Bu kitap *Boer War* kitabının yayımlanmasından bir süre önce Susan Watt ile yaptığımız sohbetlerde hayat bulmaya başladı. O tarihte Susan, Michael Joseph'te benim editörümdü ve en büyük editoryal katkıyı ona borçluyum. O yoluna devam etti ve sonrasında Tom Weldon çok yararlı önerilerde bulundu. Kitabın yayımlanmasına kadar süreci gözetim altında tuttu. Minnettarlığımın büyük olduğu diğer bir grup ise, birkaç yıl boyunca nadiren yakınarak, bu çılgınca çalışmaya katlanan ailemdir.

Araştırma sürecinde 200'den fazla kişi ile mülakat yaptım ve zaten metin içinde yaptığım alıntılardan da bu durum anlaşılacaktır. Sohbetlerin büyük çoğunluğu yalnızca başka bir şeyi çağrıştırmaları nedeniyle değerliydi. Yardım eden çok sayıdaki kişi arasından birisini öne çıkarmak haksızlık olsa da, özellikle Raymond Blanc, James Landale, John Cleese, Ian Jack, John and Penny Mortimer, Sör Roy Strong, Dr. Nick Tate, Ian Smith, Helen McManners, Oxford University Press'ten John Simpson ve Patrick Hanks, bağlantılarını cömertçe kullandığı için Hugh Masingberd, Dr George Steiner, George Walden, Lord Dahrendorf, Prof. Michael Dummett, Milletvekili David Willetts, Jim Gray, Mary-Anne Sieghart, Canon Donald Gray, Emekli Rahip Richard Harries, Patrick Wright, Rahip Donald Gray, Melvyn Bragg, Rahip David Edwards, Prof. David Starkey, John Gillingham,

West de Wend Fenton, William Plowden, Roderick Gradidge, Christopher Driver, Simon Raven, Dr. Keith Thompson, Sör John Smith, Edmund Staunton, Margot Lawrence, Shani d’Cruze, Roger Bolton, Ivo Dawnay, Henry Porter, David Twistan-Davies, Milletvekili Paul Boateng, Met Ofisinden Paul Hardacre ve Ewan McCallum, Elsie Owusu, James Blitz, Prof. John Burrow, Stephen Haseler, Milletvekili Bernie Grant, Milletvekili Mark Fisher, Michael Wharton, Sebastian Faulks, C. H. Sisson, Jessica Rees, Edward Faulks, Julian Turton, Andrew Roberts, Dr. Trevor Bennett, Prof. Anthony King, Sör Denys Lasdun, Gavin Stamp, Richard North, John Armit, Andrew Mitchell, Ned Dawney, Robert Hewison, Lord Runcie, John Fowles, Georgia Langton, Richard Curtis, Peter Collison, Rahip Donald Reeves, Timothy Garton Ash, Prof. Richard Hoggart, Prof. Bernard Crick, Ruthe ve Richard Rogers, Blanche Blackwell, Devonshire Dükü ve Düşesi, Roy Faiers, Sör Bob Horton, Tony Knox, John Eliot Gardiner, Jacqueline Gough (Hartlepool Belediye Meclisi), İngiliz Uluslar Topluluğu Savaş Acıları Komisyonu, The Charities Aid Vakfı, Royal Horticultural Society, Blenheim Palace ve Suffolk Sicil Ofisi’ne teşekkürü borç bilirim.

Ade Thomas ve Hettie Judah’ın özverili araştırma yardımları olmasaydı bu kitabı tamamlayamazdım. Ayrıca bitmiş taslağı okuyan ve bazı kusurları tespit eden Julian Holloway ve Liverpool Üniversitesi’nden Dr. Jon Lawrence’e şükranlarımı sunuyorum. Geri kalanlar kendi çalışmamdır.

SON NOTLAR

BİRİNCİ BÖLÜM

- 1 Geoffrey Gorer, *Exploring English Character*, s.303.
- 2 Ulaşılabilen en yeni rakamlara göre, 1995 yılında İngiltere ve Galler'de 174.000 evlilik boşanmayla sonuçlandı (Kaynak Ulusal İstatistik Ofisi). Eylül 1997'de kadınlar iş gücünün yüzde 46,3'ünü oluşturuyordu. Bu rakam 1947 yılında yüzde 30 idi.
- 3 London Research Centre, *Education in London: Key Facts*, 1997, s.18.
- 4 George Orwell, "The Moon under Water", *Evening Standard*, 9 Şubat 1946.
- 5 George Orwell, *The Lion and the Unicorn*, s.48.
- 6 W.C. Sellar ve R. J. Yeatman, *1066, And All That*, s.25.
- 7 A.g.e., s.123.
- 8 A. S. Byatt, "What It Means to Be English", *The Times*, 6 Nisan 1998.
- 9 Stephen Haseler, *The English Tribe*, s.3-4.
- 10 Clive Aslet, *Anyone For England?*
- 11 A.g.e., s.22.
- 12 "English –and not very proud of it", *Times Educational Supplement*, 23 Mayıs 1997.
- 13 Alan Bennett, *The Old Country*, s.58.
- 14 John Fowles, *On Being English But Not British*, s.71.

İKİNCİ BÖLÜM

- 1 Nakledildiği yer: Peter Collett, *Foreign Bodies*, s.119.
- 2 Nakledildiği yer: Christopher Hibbert, *The Grand Tour*, s.47.
- 3 Nakledildiği yer: A.g.e., s.10.
- 4 Robert Graves, *Goodbye to All That*, s.240.
- 5 George Orwell, *The Lion and the Unicorn*, s.28.
- 6 *Présentation du Marché Britannique*, Maison de France, Londra, s.12.
- 7 William Shakespeare, *Richard II*, II, s.i.
- 8 Elias Canetti, *Crowds and Power*, s.171.
- 9 *Hansard*, cilt xciii, sütunlar 1574-1575 (13 Mayıs 1901).

- 10 *The Cambridge History of British Foreign Policy*, cilt III, s.9-10.
- 11 Nakledildiği yer: Nicholas Harman, *Dunkirk, the Necessary Myth*, s.1.
- 12 Bakınız: Robert Gibson, *Best of Enemies*, s.231.
- 13 Andrea Trevisano, *A Relation, or rather a true account of the Islands of England*, s.20-21.
- 14 Tekrar yayınlandığı yer: Wililam Benchley Rye, *England as seen by foreigners in the reign of Elizabeth and James the First*, s.7.
- 15 Nakledildiği yer: A.g.e., s.70.
- 16 A.g.e., s.186.
- 17 John Milton, *The Doctrine and Discipline of Divorce*.
- 18 George Orwell, "Boys' Weeklies", *Horizon*, Mart 1940.
- 19 Gerald Newman, *The Rise of English Nationalism*, s.63.
- 20 Nakledildiği yer: Christopher Hibbert, *Nelson*, s.43.
- 21 Byam Martin, *Polynesian Journal*, s.53.
- 22 Nakledildiği yer: Alistair Horne, *Macmillan*, Cilt I, s.160.
- 23 Winston S. Churchill, *The Second World War*, Cilt III, s.384.
- 24 1994 yılında Britanya'ya Atlantik'in öbür yakasından 14.269.128 kişinin geldiği ve gittiği kaydedilirken, bu rakam Almanya için 6.566.159, Fransa için 4.980.929 ve Hollanda için 3.307.112 idi (*Eurostat*)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- 1 R. Brown'dan mektup, Nisan 1998.
- 2 Charles Dilke, Grater Britain, nakledildiği yer: Richard Faber, *High Road to England*, s.86.
- 3 Nakledildiği yer: John Gillingham, "The Beginnings of English Imperialism", *Journal of Historical Sociology*, Cilt 5, No.4, Kasım 1992, s.394.
- 4 Gesta Stephani, nakledildiği yer: A.g.e., s.396.
- 5 A.g.e., s.397.
- 6 A.g.e.
- 7 Hexhamlı Richard, De Gestis Regis Stephani, s.152. Nakledildiği yer: John Gillingham, "Foundations of a Disunited Kingdom", *Uniting the Kingdom* (ed. Alexander Grand ve Keith Stringer).
- 8 Nakledildiği yer: Gillingham, a.g.e., s.399.
- 9 A.A. Gi., "Smile - You'e o Cameo Camera", *Sunday Times*, 28 Eylül 1997.
- 10 Şikayet başarısız oldu. çünkü basında yer alan yorumlar Irk Eşitliği Komisyonunun görev alanı dışında kalıyordu.
- 11 Bakınız: Kenneth O. Morgan, *Rebirth of a Nation: Wales 1880-1980*, s.20.
- 12 Nakledildiği yer: Linda Colley, *Britons*, s.13.
- 13 James Boswell, *Life of Johnson*, Cilt I, s.425, 6 Temmuz 1763.
- 14 Richard Faber, *High Road to England*, s.132.
- 15 Milli Etebiyat Derneği Açılış Konuşması, 25 Kasım 1892, nakledildiği yer: R.F. Foster, *Paddy and Mr. Punch*, s.270.
- 16 Alan Cochrane, "Flowe of Thatcherism", *Spectator*, 2 Mart 1996.

- 17 Nakledildiği yer: Foster, a.g.e., s.184.
- 18 Irving Welsh, *Trainspotting*, s.78.
- 19 W.B. Yeats, *The Celtic Twilight*, s.22.
- 20 Prof. C.S. Coon, *The Races of Europe*, s.395.
- 21 Nikolaus Pevsner, *The Englishness of English Art*, s.197.
- 22 George Orwell, *The English*, s.8.
- 23 Daniel Defoe, *The True-Born Englishman*, 1701.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- 1 Claudio Veliz, "A World Made in England", *Quadrant*, Mart 1983, s.8.
- 2 Luigi Barzini, *The Impossible Europeans*, s.35.
- 3 G.W. Steevens, *With Kitchener to Khartoum*, s.300, nakledildiği yer: John Ellis, *The Social History of the Machine Gun*, s.86.
- 4 Henry Labouchere, muhteşem radikal milletvekili, eski Meksikalı sirk sanatçısı ve gazetecidir. Kipling'in övgüsüne şu şekilde cevap veriyordu:
Kahverengi tenli adamın yükünü artır!
Ve eğer nefretini uyandırırsan,
Modası geçmiş bahaneler öne sür;
Güncel özdeyişlerle,
Şarapnel ve domdom kurşunlarıyla,
Yüz kez daha açıkça göster ki,
Kahverengi tenli adamın kaybının,
Asla Beyaz adamın kazanımı olmadığını.
- 5 D.O. Sypniewski, *Impressions of England*, s.33, 38.
- 6 Nakledildiği yer: Richard Faber, *The Vision and the Need*, s.64.
- 7 A.g.e.
- 8 Bakınız: Ronald Hyam, *Empire and Sexuality*, s.95.
- 9 Nakledildiği yer: A.g.e., s.172.
- 10 Nakledildiği yer: A.g.e., s.89.
- 11 Lord Crewe'in Metres Genelgesi, Gizlilik derecesi 'A' Bakınız: Ronald Hyam, 'Concubinae and Colonial Service', *Journal of Imperial and Commonwealth History*, XIV, 1986, s.170-186.
- 12 Dr. Barot, *Guide Pratique de l'Eurepéen dans l'Afrique Occidentale*, nakledildiği yer: John Hargreaves, *France and West Africa, An Anthology of Historical Documents*, s.206-209.
- 13 Nakledildiği yer: Ian Glmour, *Inside Right*, s.87.
- 14 James McAuley, 'My New Guinea', *Selected Prose 1959-74*, s.172.
- 15 'Peter Simple', *Daily Telegraph*, 17 Temmuz 1997 Cuma, s.26.
- 16 Sör Arthur Bryant, *Illustrated London News*, 27 Mart 1963.
- 17 Enoch Powell, 20 Nisan 1968 tarihli konuşması.
- 18 Ceri Peach, *Ethnicity in the 1991 Census*. Cilt 2, *the Ethnic Minority Populations of Great Britain*, s.14.

- 19 Karşılaşacağınız en büyük engel Noel'i nasıl kutladığınız gibi basit bir test olacaktır: 24 ve 25 Aralıkta bir çam ağacı süslemeniz, Doğu Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olmadığınızı göstermenize yetecektir.
- 20 'You've Made Us Feel So Welcome', *Daily Telegraph*, 17 Ocak 1998.

BEŞİNCİ BÖLÜM

- 1 Başyazı, *This England*, cilt 1, sayı 1.
- 2 A.g.e., cilt 1, sayı 3.
- 3 A.g.e., Yaz 1997.
- 4 Stephen Garnett, "The Battle fort he Real Counties of Britain", a.g.e.
- 5 Angus Calder, *The Myth of the Blitz*, s.196.
- 6 Lord Ismay, *Memoirs*, s.179-180.
- 7 John Keegan, *The Second World War*, s.93-94.
- 8 Peter Haining, *Spitfire Summer*, s.82.
- 9 A.g.e.
- 10 *Daily Express*, 14 Ağustos 1940.
- 11 Linda Colley, *Britons*, s.29.
- 12 John Foxe, *The Book of Martyrs, containing an account of the suffering and death of the Protestants in the reign of Queen Mary the first*, s.723-724.
- 13 Owen Cadwick, *The Reformation*, s.128.

ALTINCI BÖLÜM

- 1 "O daima Yeni İsrail olarak İngiltere için büyük bir sevgi besledi", John Lyly, *Euphues* adlı eser şu eserde nakledilen şaşırtıcı derecede sıkıcı bir kitaptır: Hans Kohn, *The Genesis and Character of English Nationalism*, s.73.
- 2 Henry Felding, *Tom Jones*, III. Kitap, 3. Bölüm.
- 3 Nakledildiği yer: Paul Fussel, *The Great War and Modern Memory*, s.118.
- 4 T.S. Eliot, "Şövalye Andrewes", *Essays on Style and Content*, s.14.
- 5 Robert Runcie, "Lecture on the 1400th Anniversary of the Mission of St Augustine to Canterbury", 27 Şubat 1997.
- 6 Melbourne'un nüktelerinin bir çoğu gibi (örneğin "kilisenin bir sütunu olamam, ama payandası olarak görülmeliyim, çünkü dışarıdan destekliyorum" veya Mısır Yasası reformuna ilişkin kabine tartışmaları sonrası sorduğu şu soru: "Şimdi mısırın fiyatını indirecek mi yoksa indirmeyecek mi? Ne kadar çok şey söylediğimizin önemi yok; önemli olan hepimizin aynı şeyi söylemesidir) bu söz de ona atfedilmektedir. G.W. E. Russell, *Collections and Recollections*, 6. Bölüm.
- 7 Bu konuşma şu kitapta tekrar yayınlandı: *The Spirit of England*, Allen & Unwin, 1942, s.74-79.
- 8 Bakınız: Margot Lawrence, "Tudor English Today", *English Today*, Ekim 1986.
- 9 1990 yılında atanan 360 rahibe ilişkin bir araştırma, dörtte birinin kendisini Ortak Dua Kitabı konusunda "çok bilgili değil" olarak gördüklerini söylerken, yalnızca 16'sı ilahiyat kolejindeki ayinlerinin temelde BCP'den alındığını söylemişti. *Daily Telegraph*, 21 Şubat 1996.
- 10 D.W. Brogan, *The English People*, s.39.

- 11 Fyodor Dostoevsky, *Summer Impressions*, s.68.
- 12 Davir Hare, *Racing Demon*, s.3.
- 13 A.g.e., s.51.
- 14 Andrew Graham-Dixon, *A History of British Art*, s.22-23.
- 15 Nakledildiği yer: *The Identity of English Music: The Reception of Elgar 1898-1935*, Jeremy Crump, *Englishness: Politics and Culture* (ed.) Robert Colls ve Philip Dodd.
- 16 Raymon Seitz, *Over Here*, s.15.
- 17 *Johnsanian Miscellanies*, cilt ii, s.15.
- 18 Nikolaus Pevsner, *The Englishness of English Art*, s.39.
- 19 Tyndale işini bitiremeden idam edildi; ancak o tarihe kadar İngilizce'ye bütünüyle Yeni Ahidi ve 2. Tarihler'de kadar Eski Ahid'i, Yunus Kitabı ve diğer çeşitli pasajları kazandırmıştı. Tyndale'in Yeni Ahid'deki çalışmalarının yüzde doksanı ve Eski Ahid'in yüzde 80'ine ilişkin tercümeleri yirminci yüzyıla kadar ulaştı. 6 Ekim 1536 tarihinde dinden çıktığı gerekçesiyle asılarak idam edildi ve cesedi bir direğe sarılarak yakıldı.
- 20 J. Foxe, *Actes and Monuments*, ed. J. Pratt (1877), V, s.527.
- 21 Kutsal Kitab'ın Tyndale'in orijinal tercümesini izleyen diğer İngilizce versiyonlarının bir çoğu baskı hatalarıyla tanındı. Örneğin Mekan Kurucu İncili ("Kutsananlar Mekan kuruculardır"); Kötüler İncili (yedinci yüzyılda olumsuzluk ekini yitirerek "zina yapacaksın" şeklinde çıkmıştı; Katiller İncili ("mırıldayanlar" (murmures) yerine "katiller" (Murderers) şeklinde basılmıştı; Pantolon İncili (Adem ve Havva kendilerine pantolon diktiler); Böcek İncili "Geceleyleyin hiçbir böcekten korkmayacaksınız"); Ayakta Duran Balıklar İncili ("nehirin yamacında duran balıkçılar" yerine); Sirke İncili ("Üzüm Bahçesi Kısası" yerine).
- 22 Thomas Wilcox, "An Admonition to Parliament", *Puritan Manifestos*'tan alıntı (ed.) Frere ve Douglas, s.15.
- 23 W.H.G. Armytage, *Heavens Below*, s.260.
- 24 John Milton, *Defence of the people of England, Concerning their right to call to account kings and magistrates and after due consideration to depose and put them to death*.
- 25 4 Eylül 1654, içinde yer aldığı eser: *The Speeches of Oliver Cromwell*, Everyman Library, s.28.

YEDİNCİ BÖLÜM

- 1 Elias Canetti, *Crowds and Power*, s.172.
- 2 Alexander Kinglake, *Eothen*, s.200-202.
- 3 Max O'Rell, *John Bull and his Island*, s.18.
- 4 Michael Lewis, "Ah, İngiltere'de olmalıydım", *Spectator*, 23 Mayıs 1992.
- 5 Hermann Muthesius, *The English House*, s.xv.
- 6 A.g.e.
- 7 A.g.e., s.8.
- 8 A.g.e., s.9.
- 9 Ralph Waldo Emerson, "İngiliz özellikleri", *Collected Works*, cilt V, s.59-60.
- 10 George Santayana, *Soliloquies in England*, s.14.

- 11 Samuel Johnson, *The Idler*, No.11.
- 12 Bill Bryson, *Notes from a Small Island*, s.278.
- 13 Johnson, a.g.e..
- 14 Prof. C.G. Collier, mektup, 29 Ekim 1996.
- 15 André Maurois, *Three Letters on the English*, s.261-262.
- 16 Otekke Keun, *I Discover the English*, s.151.
- 17 Nakledildiği yer: Vincent Cronin, *Napoleon*, s.48.
- 18 Jean Duhamel, *The Fifty Days: Napoleon in England*, s.61.
- 19 A.g.e., s.69.
- 20 Nakledildiği yer: Beram Saklatvala, *The Origins of the English People*, s.99.
- 21 Alan Macfarlane, *The Origins of English Individualism*.
- 22 Nakledildiği yer: Jonathan Sumption, *The Hundred Years War*, s.67-68.
- 23 Carl Philip Moritz, *Journeys of a German in England in 1782*, s.56.
- 24 Alexis de Tocqueville, *Journeys to England and Ireland*, s.88.
- 25 A.g.e., s.81.
- 26 *The Times*, 14 Eylül 1883.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

- 1 Dave Hill, *Out for the Count*, s.37.
- 2 John Major, Avrupa Muhafazakârlar Grubuna hitabı, 22 Nisan 1993.
- 3 Stanley Baldwin, S. George Kraliyet Derneği Yıllık Yemeği'ndeki konuşması, 6 Mayıs 1924. Baldwin bu şekilde konuştuğunda her şey gayet akla yatkın gelmektedir. Bu yüzden *Punch* bir defasında hayatta kalmış tek gerçek İngiliz'in hayatta ve iyi olduğunu, Baldwin'in doğum yeri olan Worcestershire, Bewdley'de yaşadığını ima eden bir karikatür yayınlamıştı.
- 4 Raymond Williams, *The Country and the City*, s.281-282.
- 5 Paul Fussell'in *The Great War and Modern Memory*'de belirttiğine göre, bu antoloji "modern edebiyatın en büyük örneklerinin İngilizce olduğunu teyit etmeyen ve teminattan uygun bir zevk duymayan çok az kişi bulunduğundan... Birinci Dünya Savaşı'na egemen olmuştu".
- 6 Arthur Wuiller-Couch, *Chiltern Country*, s.27.
- 7 H.J. Massingham, *Chiltern Country*, s.27.
- 8 Philip Gibbs, *England Speaks*, s.3-4.
- 9 C. Henry Warren, *England is a Village*, s.ix.
- 10 Virginia Woolf, *Between the Acts*, s.42. Bana köyün bütün İngiliz yaşamının modeli haline geldiği fikrine beni inandıran Steve Ellis'in *The English Eliot*'ta bundan "kinayeli strateji" olarak söz etmesiydi.
- 11 Colin Watson, *Snobbery With Violence*, s.169-170.
- 12 Nakledildiği yer: Patrick Wright, *On Living in an Old Country*, s.83-84.
- 13 John Betjeman, *Coming Home*, BBC Home Service, 25 Şubat 1943, tekrar baskı *Listener*, 11 Mart 1943, "Oh to be in England..."
- 14 Vicomte de Chateaubriand, *Mémoires d'Outre-tombe*, 1848-1840, nakledildiği yer Robert Gibson, *Best of Enemies*, s.179.

- 15 Émile Cammaerts, *Discoveries in England*, s.92.
- 16 Evelyn Waugh, *Brideshead Revisited* (1959 baskısı), önsöz, s.8.
- 17 Asa Briggs, *Victorian Cities*, s.57.
- 18 H.G. Wells, *Experiment in Autobiography*, cilt 1, s.277.
- 19 Charles Dickens, *Hard Times*, 5. Bölüm.
- 20 Richard Jefferies, *The Gamekeeper at Homen*, s.1.
- 21 Edward Thomas, *The South Country*, s.1.
- 22 Fyodor Dostoevsky, *Summer Impressions*, s.61.
- 23 Nakledildiği yer: H. Rider Haggard, *A Farmer's Year*, s.466. Gibbon'ın *Decline and Fall of Roman Empire* adlı eserinde yer alan dersler yüzyılın tepesinde kılıç gibi sallanıp durdu. Alun Howkins, "The Discovery of Rural England", *Englishness, Politics and Culture, 1880-1920*'de bu ifadesin Lord Miller'in 1911 yılındaki benzer yorumlarıyla birlikte, *Good Queen Bess* (I. Elizabeth'i anlatan çocuk kitabı), 1 Mayıs ağacı ve *Merrie England*'a (opera eseri) dayanan bir fikir icat etmeye yönelik bilinçli bir girişimin işareti olduğunu düşünmektedir.
- 24 Thomas de Quincey, *The English Mail Coach*, s.74 (1913 baskısı).
- 25 H.V. Morton, *What I Saw in the Slums*, s.37-39.
- 26 D.H. Lawrence, *Nottingham and the Mining Country*.
- 27 Nakledildiği yer: Patrick Wright, *The Village That Died for England*, s.150.
- 28 Arthur Bryant, *Protestant Island*, s.39. Bryant konusunda derli toplu bir değerlendirme için bakınız: Andrew Roberts, *Eminent Churchillians*, 6. Bölüm.
- 29 *Countryside Survey*, 1990, Çevre Bakanlığı.
- 30 William Morris, *The Lesser Arts, Collected Works*, cilt XXII, s.17.
- 31 "Waterland" başlıklı mülakat, *Guardian*, 15 Nisan 1997.
- 32 Emanuel Swedenborg, *A Treatise Concerning Heaven and Hell*, s.81.

DOKUZUNCU BÖLÜM

- 1 Nakledildiği yer: Richard Osborne, *Clubland Heroes*, s.155.
- 2 Nakledildiği yer: Nicolas Soames ve Duncan Steen, *The Essential Englishman*, s.23.
- 3 Nakledildiği yer: Steven Marcus, *The Other Victorians*, s.19.
- 4 Nakledildiği yer: Alex Comfort, *The Anxiety Makers*, s.47.
- 5 Nakledildiği yer: Ronald Hyam, *Empire and Sexuality*, s.13.
- 6 Ford Madox Ford (Ford Hermann Hueffer), *The Sprit of the People*, s.147-148.
- 7 Nakledildiği yer, Christopher Hitchens, "Young Man and War", *Vanity Fair*, Şubat 1997, s.21.
- 8 Roger Wilmut (ed.), *The Complete Beyond the Fringe*, s.74.
- 9 John Arbuthnot, *The History of John Bull*, s.50.
- 10 A.g.e., s.9.
- 11 Nakledildiği yer: Roger Longrigg, *The English Squire and His Sport*, s.46.
- 12 Nakledildiği yer: A.g.e., s.111.
- 13 Hippolyte Taine, *Notes on England*, s.105.
- 14 Nakledildiği yer: Hans Kohn, "The Genesis and Character of English Nationalism", *Journal of the History of Ideas*, s.78.

- 15 Victor Hugo, William Shakespeare, nakledildiği yer: Robert Gibson, *Best of Enemies*, s.215.
- 16 Ralph Waldo Emerson, "English Traits", *Collected Works*, cilt V, s.46.
- 17 Simon Schama, *Citizens*, s.859.
- 18 Gudin de la Brunellerie, nakledildiği yer: Gibson, a.g.e., s.104.
- 19 T.S. Eliot, *Notes Towards the Definition of Culture*, s.30.
- 20 Vera Brittain, *England's Hour*, s.115.
- 21 Vita Sackville-West, "Outdoor Life", *The Character of England*, s.410.
- 22 *Dictionary of National Biography*, 1939-1940, s.651.
- 23 Osbert Sitwell, *Great Morning!*, s.199.
- 24 Nakledildiği yer: Paul Fussell, *The Great War and Modern Memory*, s.26.
- 25 Peter Parker, *The Old Lie*, s.213-214.
- 26 C.B. Fry, *Life Worth Living*, s.373.
- 27 Simon Raven, *The English Gentleman*, s.9.
- 28 A.g.e., s.95.
- 29 Robert Winder, *Hell for Leather*, s.28.
- 30 Tony Mason, *Sport in Britain*, s.126.

ONUNCU BÖLÜM

- 1 Thomas Hughes, *Tom Browns Schooldays*, s.80.
- 2 Paul Ferris, *Sex and the British*, s.260.
- 3 Nakledildiği yer: Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage*, s.279.
- 4 Ian Gibson, *The English Vice*, s.13.
- 5 Kingsley Amis, *Take a Girl Like You*, s.14.
- 6 Nakledildiği yer: Robert Gibson, *Best of Enemies*, s.227.
- 7 Michael Ryan, *Doings in London*, s.92-93.
- 8 Fyodor Dostoevsky, *Summer Impressions*, s.66.
- 9 Hippolyte Taine, *Notes on England*, s.31.
- 10 A.g.e., s.98-99.
- 11 Nakledildiği yer: R. Chambers, *The Books of Days*, Cilt 1, s.487-488.
- 12 Nakledildiği yer: William Bechley Rye, *England as seen by foreigners in the reign of Elizabeth and James the First*, s.72-73.
- 13 Nakledildiği yer: "George Smith and the DNB", *Times Literary Supplement*, 24 Aralık 1971, s.1593-1595.
- 14 César de Saussure, *A Foreign View of England in the Reigns of George I and George II*, s.206.
- 15 Joseph Fiévée, *Lettres sur L'Angleterre*, nakledildiği yer: Gibson, a.g.e., s.158.
- 16 "A Mother's Sermon for her Children", Kirkby Lonsdale, 1829, nakledildiği yer: Deborah Valenze, *Prophetic Sons and Daughters*, s.278.
- 17 Elizabeth Sandford, *Woman in Her Social and Domestic Character*, nakledildiği yer: Walter Besant, *Fifty Years Ago*, s.119.
- 18 Punch, 14 (1848), s.230.

- 19 Nakledildiği yer: Joan Burstyn, *Victorian Education and the Ideal of Womanhood*, s.31.
- 20 Sandra M. Gilbert ve Susan Gubar, *The Madwoman in the Attic*, s.85.
- 21 Alison Light, *Forever England*, s.113.
- 22 Hermann Muthesius, *The English House*, s.70.
- 23 Emile Cammaerts, *Discoveries in England*, s.133.
- 24 Nakledildiği yer: J.A. Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edwardian Public School*, s.189.
- 25 John Ruskin genç karısı Effie'ye o 25 yaşına gelene kadar evliliklerini tamamlamayı teklif etti. Evliliklerinin son yılında ise karısına kadınların gerdek gecesi karısının gözlerinde, kadınlarda görmek istediğini göremediğini itiraf etti. Bu hoşlanmamasına neyin neden olduğu pek bilinmiyor. Bunun Effie'nin vagina bölgesinin kıllı olması olduğu, bunun da onu karısının bir doğa dışı varlık olduğuna inandırdığı görüşü Mary Lutyens tarafından ileri sürülmüştür.
- 26 Nakledildiği yer: Jane Mackay ve Pat Thane, "The Englishman", *Englishness: Politics and Culture 1880-1920*, ed. Robert Colls ve Philip Dodd, s.222.
- 27 Virginia Woolf, *Three Guineas*, s.165-166.
- 28 John Gibson Lockhart, *Memoirs of the Life of Sir Walter Scott*, s.596-597.
- 29 Nakledildiği yer: Alex Comfort, *The Anxiety Makers*, s.52-53.
- 30 Odette Keun, *I Discover the English*, s.188.
- 31 1995 yılında Büyük Britanya'da 170.000 boşanma vardı. İngiltere'de ortalama (boşanma oranı Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'dakinden daha yüksekti) 1000 kişide 13,4 idi (*Britain 1998*, HMSO, s.34-35).
- 32 Bill Bryson, *Notes from a Small Island*, s.21-22.
- 33 Glenda Cooper, "British teenagers lead the World in their sexual activity-why?", *Independent*, 16 Mayıs 1998.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

- 1 *Tribune*, 18 Ağustos 1961
- 2 'English Language Teaching: Frequently asked questions', British Council web sitesi, <http://www.britcoun.org./engfaqs.htm>. Ayrıca bakınız: Godfrey Howard: *The Good English Guide*, s. vii.
- 3 Jonathon Green, *Neologisms: New Words Since 1960*.
- 4 Daniel Defoe, 'Essay Upon Projects', 1697
- 5 Samuel Johnson, *Dictionary of the English Language*, Önsöz.
- 6 *Time*, 27 Ekim 1997.
- 7 *The Times*, 25 Ekim 1997.
- 8 George MacDonald Fraser, 'The Hero and the Heroine Now and in the Future', *National Review* yıllık semineri konuşması, yeniden basıldığı yer: *Daily Telegraph*, 3 Ocak 1998.
- 9 Nakledildiği yer: Christopher Hibbert: *Nelson*, s. 340
- 10 Bill Buford, *Among the Thugs*, s. 52
- 11 A.g.e., s.296.
- 12 César de Saussure, *A Foreign View of England in the Reigns of George I and George II*, s. 180.

- 13 Ralph Waldo Emerson, 'English Traits', *Collected Works*, cilt. V, s. 74
- 14 De Saussure, a.g.e., s.295.
- 15 Ian Gilmour, *Riots, Risings and Revolution*, s. 5
- 16 H. F. Abell, nakledildiği yer: Dunning vd., *The Roots of Football Hooliganism*, s. 44. İstatistikler aynı kitapta yer almaktadır (s.50).
- 17 David Underdown, *Revel, Riot and Rebellion*.
- 18 Gilmour, a.g.e. s. 16
- 19 Nakledildiği yer: Robert Gibson, *Best of Enemies*, s. 36
- 20 Nakledildiği yer: Andrew Barr, *Drink, An Informal Social History*, s. 25
- 21 *Chronique Français des Rois de France*, anonim, *Receuil des Histoires des Galles et de France*, cilt. 24, bölüm 2, s. 760. Bu öyküyü John Gillingham'dan aldım.
- 22 Nakledildiği yer: Derek Wilson, *The People and the Book: The Revolutionary Impact of the English Bible*, s. 11
- 23 G. K. Chesterton, *The Rolling English Road*.
- 24 Fyodor Dostoevsky, *Summer Impressions*, s. 61.
- 25 Nakledildiği yer: Barr, a.g.e., s. 301.
- 26 A.g.e.
- 27 D. H. Lawrence, Ernest Collings'e mektup, 22 Temmuz 1913, *The Letters of D. H. Lawrence*.
- 28 George Orwell, *The Lion and the Unicorn*, s. 17
- 29 Kaynak: Suç İstatistikleri, İngiltere ve Galler, 1994, Cmd 3010, Londra, HMSO, Kasım 1995.
- 30 Kaynak: Cezai Yargılama İstatistik Kitabı, 1995, Office of Justice Programs, ABD Adalet Bakanlığı.
- 31 Karşılaştırmalı cinayet istatistiklerini çok titiz incelemeniz gerekmektedir. Çünkü farklı polis birimleri suçları farklı değerlendirmektedir. Ancak İngiltere ve Galler'deki erkeklerin cinayet mağduru olma oranı, diğer ülkelere kıyasla istatistik hatası olamayacak kadar düşüktür. ABD için bu oran yüzde 15,9 iken, İtalya için 4,8, İskoçya'da 4,7, Norveç'te 2,2, İsveç'te 1,7, Fransa'da 1,5, Almanya'da 1,4, İrlanda'da 0,8 ve Japonya'da 0,7'dir. İngiltere ve Galler'de ise bu oran yüzde 0,6'dır. Bakınız: Eliott Leyton, *Men of Blood*, s.22
- 32 "Tembellik, sefalet ve yoksulluk artıyor; en kutsal ve gizli emanetlere ihanet ediliyor; aile içi huzur yok oldu; çıldırma olayları arttı; faillerine ölüm cezası getiren suçlar artı ve hatta intiharlar da arttı" deniliyor 1808 tarihli bir parlamento araştırma raporunda (Cmd 182, s.12). Nakledildiği yer: Mark Clapson, *A Bit of a Flutter*.
- 33 Clapton, a.g.e.
- 34 *Leader* dergisi, 23 Nisan 1949.
- 35 George Orwell, *Evening Standard*, 15 Aralık 1946.
- 36 Nakledildiği yer: Philippa Pullar, *Consuming Passions*, s. 190.
- 37 David Starkey: 'The Death of England', *The Times*, 20 Nisan 1996.

İNGİLİZLER**JEREMY PAXMAN****KİM BU İNGİLİZLER?**

Jeremy Paxman, Anglo-Sakson tarihinden günümüz Britanya'sına yüzlerce anekdot eşliğinde zengin bir yolculuğa çıkarıyor bizi. Bu kitap İngilizlerin bir tür karakter haritası gibi!

Dünyanın başına bela, sömürgeciliğin tarihini yazmış bir grup açgözlü mü yoksa futboldan krikete envaiçeşit sporu keşfetmelerine rağmen evlerinde zaman geçirmekten daha iyi bir sosyal aktivite bilmeyen içine kapanık insanlar mı? Neden edebiyat ve müzikte olduğu kadar görsel sanatlarda iyi değiller? Aydınlarla niçin düşmanlar? Seçilmiş millet olduklarına dair inançları nereden geliyor?

"Yeni gelen Norwich piskoposuna selefi şöyle demişti: 'Norfolk'a hoş geldin. Eğer dünyanın bu kısmında birilerine liderlik etmek istiyorsan, önce nereye gittiklerini öğren. Sonra onların önünden yürü!'

İngiltere'de yüzyıllardır bir tür liberal genetik karakter devrede gibi görünmektedir. Bu karakter John Locke ve Thomas Hobbes'u üretti. Onlara devrimlerini erken yapma, bir kralı devirip sonra kellesini alma, gerektiğinde bir kraliyet ailesinin yerine başka bir aileyi getirme özgüvenini verdi. Bireyin özgürlüğündeki muhteşem ısrarıyla Amerikan Devrimi'ni doğurdu. Adam Smith, Jeremy Bentham, Herbert Spencer ve John Stuart Mill'i bu karakter besledi."

KİTAP	İNGİLİZLER JEREMY PAXMAN		 9 786257 014823
	KİTAP NO 296	DİZİ ADI TARİH	
			36 TL KDV'den muaftr

